

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Vedel, Valdemar.

Titel | Title:

Dante : en Studie.

Udgivet år og sted | Publication time and place: København : P. G. Philipsens Forlag, 1892

Fysiske størrelse | Physical extent:

301 s.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

30² - 156 - 3⁰

Pierre-Gauthier, Dante. Essais sur sa vie. Avec 12 planches.
Paris 1908 9fr.

Mch. Sinowitz, Komm. zu Dante Alighieris göttl.
Komödie. Zürich 1908 (4,00)

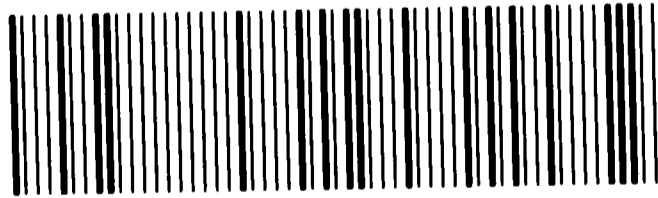
Joyntee, G. Dante in English literature.
From Chaucer to Cary (c. 1300-1844)
London 1909 21,00

J. Kohn, Humanitas civilitas (Staat, K. u. Nat.), eine Dante-
Untersuchung Leipz. 1913 7,50
(Mittelalt. St. I 1. Hft.)

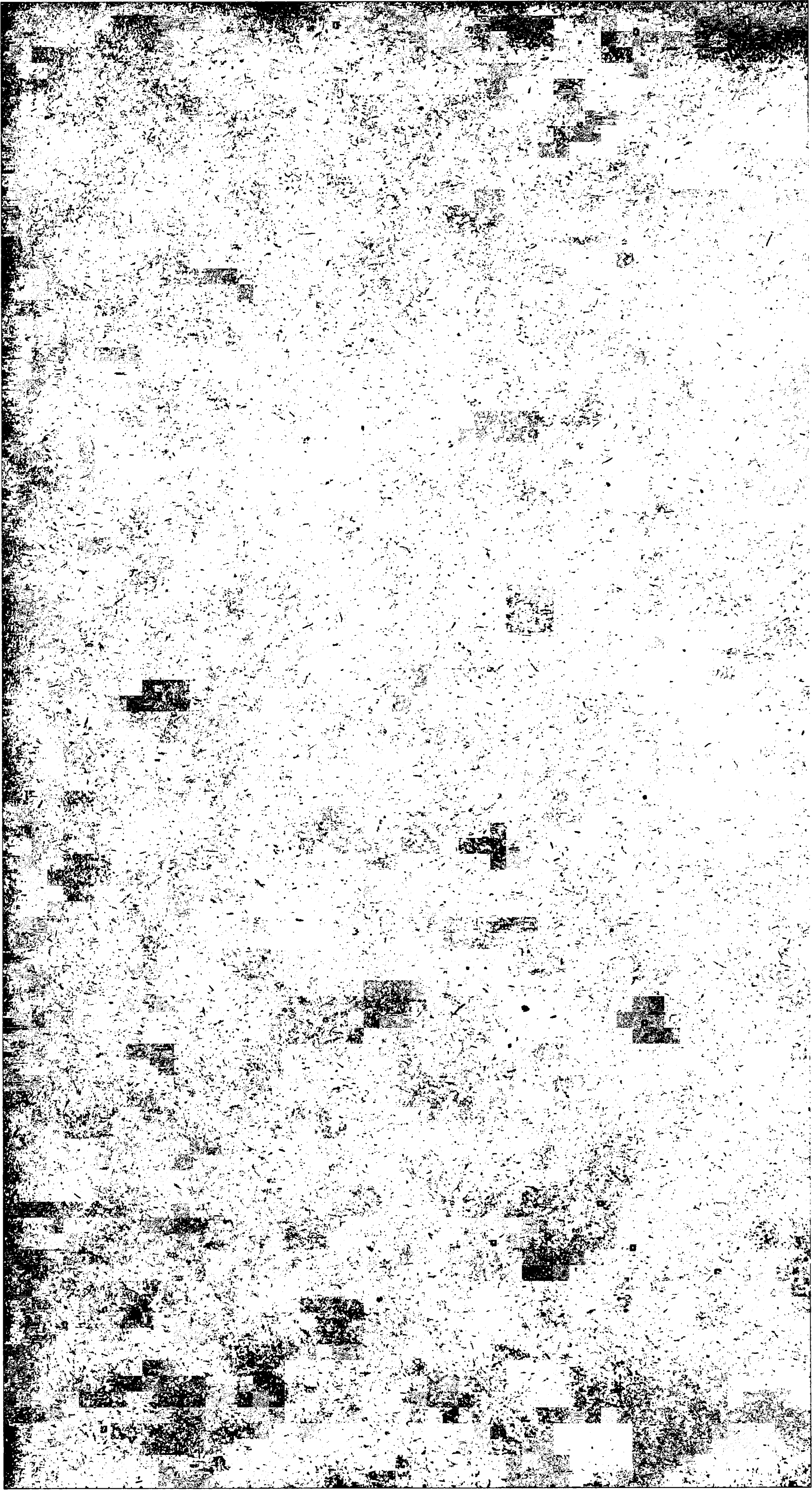

L. A. Becker

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130021588548

574

DANTE

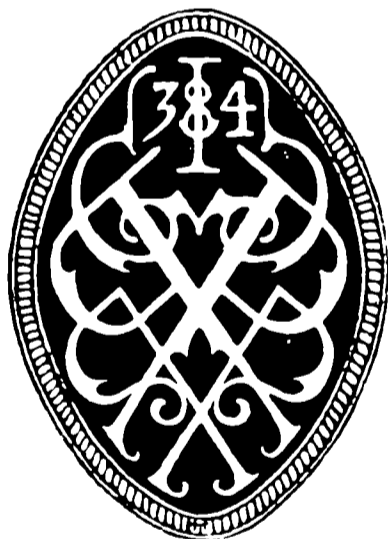

VALDEMAR VEDEL

D A N T E

EN STUDIE

KØBENHAVN

P. G. PHILIPSENS FORLAG

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & Co. (M. A. HANNOVER).

1892

I. KLOSTERLITERATUREN.

En lille, nøgen Celle, hvor Dagen dæmpet siver ind gennem de grønne Rudecirkler. Hele Bohavet er et Bord med sit Bogbrædt, et Krucifiks med sin Bedepult, en umagelig Træstol og en Sovebriks. Herinde tegner en flittig Haand sine snirklede Ziffre henad Pergamentets Blade, — og Tiden skrider ensformig forbi, kun nu og da kalder Klosterklokken til Refektoriet eller Kapellet.

Her leves Middelalderens stærkeste Aandsliv; den Literatur, der skrives, er Krøniker og Legender. I Krøniker som Otto Morenas, Rauls, Franciskaneren Salimbenes fra Parma, eller i Jacopo da Viraggios »gyldne Legender« — alle fra det 12te—13de Aarhundrede og skrevne paa Latin, — maaler man Kulturstanden i de italienske Klostre under Middelalderen.

Gennem det tykke, uklare Rudeglar ses Verden derudenfor kun utydelig — i et sørgmodigt Skær: halvt søvnigt, halvt fantastisk. De tilspigrede Vinduer aabnes aldrig for den friske Luft. Man har haft nok af Livet derude, — det, man er tyet ind fra. Endnu har Munken i Blodet Sindsrystelserne ude fra »det stærke

Liv«, han kommer fra; det bruser om Klosters Mure, og nu og da bryder en Bølge ind over det hellige Indelukke. Krønikerne véd at berette om de evige Fejder mellem Kommunerne, mellem Milano og Lodi, Genua og Pisa, Florens og Siena, og mellem Kejseren og Byerne; og den Haand, der skriver, ryster endnu af Harme og Smerte, naar hans Bysbørn overvindes, eller af hoverende Hævnglæde, naar de sejre. Derude kastes man om mellem Liv og Død — hver Dag; man brænder, myrder, røver — eller jages selv ude paa Landevejen. Der læses i en Krønike om, hvordan Pisas Kvinder komme til Genua for at se til deres fangne Mænd og Slægtninge. De modtages af Vogternes raa Spot: »Igaar omkom 30, idag 40, dem kastede vi i Vandet, og saaledes gør vi stadig med Pisanerne« . . . . »Men da Kvinderne hørte om deres Kæres Lod, faldt de helt sammen, ligesom lammede af den altfor store Trængsel, og af den store Angst og Hjertens Smerte kunde de næppe aande, men da de lidt efter havde faaet Vejret tilbage, sønderrev de med Neglene deres Ansigter, plukkede Haaret af og jamrede med høj Røst og store Udraab, indtil de ikke havde mere Vejr i sig.« Og da de Ulykkelige saa vende hjem, træffe de Pesten tilhuse.

For de stærke og høje Herrer var dette Slagsbroderliv et kækt Knald og Fald. De synger: »Il faut faire — bruit sur terre — et la guerre — n'est qu'un jeu«; men det er de svagere og fredelige, som har skrevet Tidens Historie, og for alle, der tænkte, var Livet en Sorg. Man høre, hvad en lodensisk Kronist fra det 12te Aarhundrede beretter om Milanernes Erobring af Lodi! Alle Husene plyndres, mens Indbyggerne staa og se derpaa og ikke tør sige noget dertil, »men var som

døde af Sorg«. Under Trudsel om at dræbes skal de inden næste Dag alle være ude af Byen. Lodenserne, »der vidste, at de andres Hjerter var dybt forhærdede mod dem«, beslutte sig til »heller at bevare deres Legemer og Sjæl end deres Gods«. Saa drage de da med tungt Sind ud i Natten. Skildringen faar her poetisk Patos og Anskuelighed. »Da Solen alt var ved at gaa ned, forlod alle Lodenserne, — Kvinder og Mænd, store som smaa — deres Huse og alle deres Ejendele, lukkede deres Husdøre, og lod kun Hundene og Kattene efter som Vogtere, og flygtede saa alle tilsammen hele Natten igennem. Men den, som da saae Kvinderne bære én af sine smaa enten ved Brystet eller paa Armen, medens de andre enten holdt sig ved Kjolens Flig eller ogsaa gik sørgmodige bag efter, men de selv oftere og oftere faldt om med de smaa Børn snart paa Vejen snart i Grøfter . . . han vilde aldrig kunne blive saa glad, at han jo ikke, bevæget af Medynk, ved at erindre dette igen blev bedrøvet og udgød Taarer af Medlidenhed.« Og Kronisten fortæller videre om, hvordan det Sted, de nødes at nedsætte sig, har saa slet Drikkevand, at de blive syge, og hvorledes der dør saamange, især Børn, af alle disse Genvordigheder, at de næppe kunde blive begravne i Dagens Løb.

Man forstaar ligesom med ét Slag, hvorfor al højere Kunst og Tænkning hele Middelalderen igennem ikke smiler.

Munken har da taget med sig ind i Klostret en Overmæthed, Overtræthed af det oprivende Liv. Og her tages han ind i en saa velgørende Tryghed og regelmæssig Gænge, at der falder en vis sløv Ro over ham. Han har endvidere taget med sig Erindringen om Livet og Verden som én Sum af Sorg og Synd, fra hvilket han

river sit Hjerte løs, for at faa Fred. Vi har Krøniker, der med dorsk Ligeegyldighed fører til Bogs hulter til bulter alt, hvad Klosterbroderen har hørt eller set af Tidens Begivenheder: en streng Vinter med Hungersnød — og Fødselen af en Kalv med to Hoveder; Plyndringen af hans Fødeby og en hellig Mands Historie; — som berette tørt og uden at fortrække en Mine eller forraade en Sindsbevægelse om Vold og om Nød og om de betydeligste historiske Begivenheder. Vi se et Ansigt, der saa længe er bleven bidt og furet af Vejret, til det er stivnet og slappet i en vis ufølsom Fatalisme, der tager alt som Tilskikkelse. Og vi se ind i en Hjerne, som passivt modtager Aftryk af alt, hvad der sker udenom, men ikke er selvvirksom og interesseret nok til at reflektere derover eller danne sig egne Ønsker eller Planer desangaaende. Thi al Drift, der rørte sig til at reflektere, og al højere Følelsestrang — den syntes, ingen Plads der var for den ude i Verden. Kristendommen var jo den eneste Aandsmagt, der var traadt disse Folk imøde, og den lærte dem, at der var ingen værd at elske uden Gud, intet værdt at spekulere over uden de himmelske Ting og Sjælens Frelse. Der findes Munkekrøniker, hvor 100 Aars Historie rummes paa én Side. Blandt Optegnelser om, at den og den Dag, den og den Uge efter Trinitatis kaldte Gud i sin Naade Broder Ilario til sig, eller om et skrækkeligt Jærtegn, Herren har skikket over Meneskenes Ondskab, dumper en Notits ned om, at »i dette Aar kom Kejseren til Italien og kæmpede haardelig med Milaneseerne«. »Vi spore her — siger en italiensk Literærhistoriker — et Klosterliv, der gaar langsomt, ensformigt, ligegyldigt for Verden, og kun én Gang hver

14de Dag stikker Hovedet frygtsomt ud for at se, om Verden endnu lever udenfor.«

Man har da skaaret de naturlige Baand over, der bandt til Livet. Alle de stærke, medfødte Følelser er mistænkelige — de volde Verdens Strid og de sprænge Religionens Tøjler —; Interessen maa ikke spildes paa det jordiske. Kronisten Salimbene fortæller selv om, hvordan han forlod Forældre og Sødskende og gik i Kloster. Faderen forbander ham, Sødskende tigge ham; han lukker sit Øre. Og en Morgenstund, han beder ene for Alteret, taler Mariabilledet: »Træd trygt nærmere og kys mit Barn.« Barnet selv udstrækker Armene mod ham, og han omfavner og kysser det, og den naadige Moder overlod ham det en Stund. Tilslut sagde Jomfruen, at nu skulde han give Barnet tilbage og gaa. »Men i mit Hjerte forblev en saa stor Sødme, at Ord ej kan udsige det. Jeg tilstaar, at jeg aldrig ude i mit verdslige Liv har følt en saa stor Sødme.«

Klosterlivet skulde da erstatte, hvad man forlod, og tillige give noget mere og bedre, som Verden ej kunde byde.

Der mødes først og fremmest med en hungrig Fantasi: Intelligensens første, lave Livstegn, og med en opviglet Fantasi, — opviglet af Tidens Uro, den religiøse Extase, af Kristendommens østerlandske Idékreds og af selve Klosterensomheden, der føder Drømme og avler Syner. Man tørster mod det Vidunderlige, aander i det Vidunderlige.

Det er Børn, som vil høre Æventyr, og som er tilfals for ethvert Skin, for alt, hvad man binder dem paa Ærmet. De er vant til intet at begribe af Livet, og det ene er dem derfor lige saa troligt som det andet. Og i det kedsommelige Klosterliv, hvor intet opleves, og

man hverken skal skaffe sig Føden eller værgе sig mod sine Fjender, dér sidder Aanden ledig og kan — som et Barn — ikke selv give sig noget at bestille, men maa fyldes og sættes i Virksomhed udefra. Trangen til at forundres, optages er her — som altid — Intelligenslivets primitiveste Ytring. Men ligesaa stærk Klosterfantasiens Retning er mod det forunderlige, ligesaa fattig og ufrugtbar er dens egen Opfindelsesevne. Naar man læser i Middelalderens Krøniker, Legender, Verdensbeskrivelser, Encyclopædier, da slaar det En først hvilken umættelig Hunger og hvilken taknemlig Lettroenhed den menneskelige Indbildningskraft gik om med, men tillige giver den ensformige Armod i Opfindelserne et grelt Indtryk af, hvor faa Materialier Fantasien havde og hvor lidet original den var. Her er hverken østerlandsk Vegetation eller end mindre noget af den moderne Fantasi, som beror paa rigt Forestillingsstof og selvstændig Tænkraft; nej! det er indholdsarme og lidet aktive Hjerner, der vil underholdes indenfor Klosters nøgne Vægge og som ægges op af en Religion, der har Brug for altid nye Exempler paa Guds Almagt og Verdens mirakuløse Indretning; de søge nu hen og øse af alt det brogede Stof, som er blandet sammen til Almengods fra Oldtiden og Folkevandringen, fra Korstogene og Araberne; og det er kun tarveligt, hvad de selv digte til.

Saa fortæller man da paa sit Munkelatin om alt, hvad der findes i Indialand. Thi dér er Mennesker uden Hoved, med Øjne i Ryggen og Mund paa Maven, dér er Mennesker, som ikke spise, men leve af Blomsterduft og løbe hurtigere end Luften. Der er Træer, som vokse op og ned i Jorden hver Dag med Solens Opgang og Nedgang, og Solens og Maanens Træ, som véd Svar

paa alt. I Skoven findes Fauner, som er fødte af Orme, der leve mellem Barken og Veddet, de har Vinger som smaa, men tabe dem sidenhen. Saa er der Øer, hvor ingen dø, andre, hvor ingen har Kvindekøn. Der er undergørende Kilder, Fiske med tre Guldtænder etc. Endvidere udvikles en hel Række Erfaringsregler om de hemmelighedsfulde Virkninger og underfulde Magter i Naturen: Magi, Astrologi, Alchymi. Paa Legendernes Omraade grassere alle Slags Mirakler. En Sten, 70 Mænd ikke kan løfte, væltes ned over en Martyr, men han bærer den to Mil med Lethed; han dyppes i flydende Bly, og det skader ham ej. Mystikerne overbyde hverandre i barokke Indfald: »Søg« siger en Forsker »de besynderligste Ideer op, som kan fødes i en Vanvittigs Hjerne, og man vil dog være langt fra, hvad Mystikernes Delirium naaer til. En fortæret Skade, der fra Maven svarer den hellige, som udspørger den, en Klokke, der hver Dag flygter fra Kirketaarnet, medmindre den besværges ved Formularer, en udhulet Sten, hvori der hver Morgen findes et saa stort Kvantum Vin, som der behøves til Messen.« Det er Intelligensens vilde Skud.

Særlig søger Middelalderfantasiens til det mystiske, dunkle. Det dunkle er det hellige; thi den religiøse Følelse er hos den Halvvilde især en hemmelighedsfuld Frygt for det ukendte. Det dunkle interesserer desuden den barnlige Fantasi mest; den vil helst ægges op i en spejdende, lydhør Forventning, der sætter den i fri Selvvirksomhed, medens derimod den modne Erkendelse pines ved det dunkle, og kræver det dagklare, bestemt omskrevne Billed. Endelig mødes ogsaa den gotho-germaniske og den kristelig-semitiske Fantasi i Forkærligheden for det usanseligt vage og musikalsk stem-

ningsfulde. Den semitiske Aand er ligesaa spiritualistisk, billedfjendsk, som den germaniske Aand er mystisk og romantisk. I mange Legender lader det hellige sig skimte paa en hemmelighedsfuld æggende Maade.

Munken Felix hører en Fugl i Skoven og følger efter den betaget af at lytte til dens Sang. Da han vender tilbage til Klostret, er 100 Aar gaaede, og kun en gammel Klosterbroder kan endnu mindes hans Navn. — Kristoforus, der bor ved Floden, hører en Nat et lille Barns Stemme raabe: »kom ud og bær mig over.« Han gaar ud, men ser ingen. En anden Nat gentager det sig. Tredje Nat staar Kristusbarnet paa Bredden. — Eustachius, en romersk Høvidsmand, er paa Jagt og ser mellem de andre Hjorte én, der er større og prægtigere og som ene tager Vejen ind i Højskoven fra de andre. Han forfølger den og kommer bort fra det øvrige Jagtselskab; tilsidst stiger den op paa en høj Klippe, og Eustachius staar og overvejer, hvordan han skal komme den nærmere. Men da han nu nøje ser paa den, ser han mellem dens Takker et helligt Korstegn, lysende med Solens Glans, og derpaa et Kristusbilled, der taler gennem Hjortens Mund. For Uendelighedens og Evighedens Idé søger Middelalderfantasiens stemningsfulde Billeder f. Eks. af et Barn, der staar ved Havets Bred og med sin hule Haand vil øse det op, eller af et Bjerg, hvorpaa hvert hundrede Aar en Fugl kommer flyvende og sliber sit Næb, og naar det Bjerg er opslidt, er et Sekund henrunden i Evigheden. Selve Tilværelsen, der, mellem Død og Evighed, hengiver sig til Øjeblikkets Nydelse, illustreres i en mystisk stemningsfuld Allegori, der vistnok stammer fra Østerland, som en Mand, der jaget af Enhjørningen falder i et Svælg, men hager sig fast i en lille Busk. Han ser to Mus, en hvid og en

sort, der uophørlig gnave paa Buskens Rødder, og er nærved at faa dem overgnavet. Paa Brøndens Dyb ser han en ildspydende Slange, der vil opsluge ham med sit aabne Gab; ud af Klipperanden stikke fire Snogehoveder frem. Men da han løfter Øjnene, ser han en lille Smule Honning dryppe fra Buskenes Grene, og glemmende Faren, han fra alle Sider var stedet i, hengiver han sig til Honningens Sødme. Enhjørningen er Døden, Busken Livet, som Nat og Dag — den hvide og sorte Mus, — tære paa, Slangen Helved, Honningen Verdens Lyst.

Den Slags Allegori tiltaler ret Middelalderfantasiens: overspændt og vidundertørstig som den er. Paa samme Maade formaar ogsaa Klosterfantasiens at strække sig helt ud i det oversanseligt himmelske: den daaner henrykt hen i blændende Klarhed og Straaleglans, i ætherisk Musik eller sød Duft af Liljer. En Munk beder om en Forsmag paa Evigheden, og en Engel aabenbarer sig da, som med et Strøg af sin Bue henover Violinen fylder hans Sjæl med en saadan Salighed, at om Englen havde strøget éngang tilbage med Buen, var Manden visselig død. Et skønnere Billede af det himmelske kan Menneskesjælen næppe svinge sig op til.

Middelalderens Klosterdigtning er de bristefærdig spændte Nervers Poesi: Man hører i den det larmende Kaos udenfor og det øde, stille Lediggængerliv indenfor Klostermuren; det er blodrige, tunge Barbarerhjerner, der har grebet Kristendommens paradoksale Lære, og uden egen original Opfindelse har de med Voldsomhed drevet ethvert Incitament ud i det Yderste. Religionen bliver Vision, Hallucination; dens Lære føres ud i Ekstase, Askese, Martyriet. Følelsen raffinerer, Forstanden subtiliserer. Det er Naturen, som er ude af Ligevægt: paa Bunden lurder endnu utæmmet Raahed,

og mod den er sat en forceret Overkultur; og mellem dem svinger Sjælen i sygelige fordærvede eller sublime Tilstande. Det er Følgen af Raceblandingen og Mødet mellem romersk-kristelig Kultur og Barbari. — Saaledes lever Middelalderens spændte Sjæl i Helvede og i Himmerig. Jorden, Grækernes enkle skønne Menneskelighed, kendes man ikke ved. Menneskeplanten skyder sine sygelig skønne Blomster i de store Idealtypér, Tiden skaber, Ridderen, Helgenen, Jomfrueligheden; men samtidig læse vi i Legenderne om, hvordan den gamle Djævel pludselig kunde besætte de Hellige og faa dem til at gjøre monstrøse Ting, saa de ikke kende sig selv igen; og Krønikerne fortælle om, hvordan Hedendom og Dyriskhed hvert Øjeblik i vilde Oprørsudbrud rejser Hovedet mod den paatvungne Kultur.

Eller de spøgede under Religionens Ham, — saaledes som Tidens vilde Grumhed og Sindenes Trællefrygt gjorde det i talløse Munkelegender. Hjerner, der er fyldte med Billeder af Blod og Vold, og selv er forskræmte og blodtørstige og indeklemte vellystige, udmale sig Martyrernes Pinsler, Gravens Væmmelighed, Helvedes Marter. Det er ikke ærlig Raahed og Sanselighed, nej! det er fordækt og sygelig raffineret, perverst. En livstjendsk Tilintetgørelseslyst beruser sig i det ækle, det pinefulde og det oprørende. Kun i Middelalderens højest udviklede Aander hæves og lutres det til ophøjede og tragiske Magts- og Undergangsforestillinger, hvor Basunerne fra »Vredens Dag« lyder over Menneskenes fordærvede Slægt, og Tronerne vælter og al Verdens Vold og Uret mødes af den evige Hævn.

Men Tidens Længsler, som Livet ej gjorde Fyldest, Klosters drivhusfine Drømme om Lykke tryller frem for Munkens Fantasi Paradisets Blomsterenge, Englenes

søde Samliv, hellige Mænds og Kvinders Liv i Skønhed og Salighed. Der er alskens zarte, yndefulde Legender om den hellige Dorothea, den hellige Elisabeth af Thüringen og Cæcilie »Cæli liliūm«. Dorothea lægger sit Hoved paa Bødlens Blok; da viser sig en Engel i i Purpur, barfodet med krusede Lokker, stjernebesat, med en Kurv i Haanden med tre Roser og tre Æbler. Det er Himlens Sendebud. Elisabeth ligger og skal dø. Medens hun ligger hen i Feber med Ansigtet vendt mod Væggen, høre de, der sidde i Værelset, hende med ét synge den sødeste Melodi. En af Tærnerne spørger hende, og hun svarer: »en lille Fugl satte sig mellem mig og Væggen og sang saa sødt, at den lokkede mig til at synge med.« Og medens hendes Lig staar bisat, samler sig paa Kirketaget en Hær af Smaafugle, som man aldrig før havde set, og de sang med en saa sød Tone og frembragte saa talrige Melodier, at de aflokkede alles Beundring, fordi de paa en Maade syntes at forrette Begravelsesceremonierne over hende.

I denne overspændte, raffinerede Aand omdigtes Evangeliet. Tekstens enkle Enfold er ikke Munkens Fantasi nok, han har i ørkesløse Timer og Aar siddet i sin Celle og grundet over de simple Beretninger og Parabler og har villet haft altid mere ud deraf. Overalt sætter han grellere Farver paa og subtiliserer. Jesu Kors? hvoraf mon det var lavet? og hvad mon der siden blev af det? Havde mon ikke Josef, der var Tømmermand, selv snedkret Jesu Krybbe? Og det Straa, han lagdes i, det turde vist ikke senere Køer og Heste æde af. Og Judaspengene? det var nok de samme, som i sin Tid Brødrene solgte Josef for, og de samme var det, Magerne kom og bød Jesubarnet. Saaledes yngler hvert Motiv, og det simple Væv over-

broderes. Alt raffineres. Judas var Jesu særlige Yndling blandt Apostlene, des sortere bliver jo hans Synd. De tre Mager fra Østerland bliver til tre Konger. Korsets Træ var lavet af Kundskabens Træ. Paa saadanne ingeniøse Opfindelser er Middelalderfantasien uudtømmelig. Aldeles uden den sunde Sans' Kontrol, uden Respekt for Logik og Aarsagssammenhæng kunde Tænkningen ud i Luften bygge Forbindelser og Udfyldningsled mellem alle Ting udaf de skrøbeligste Ligheder — f. Eks. i Navn — eller den ringeste Berøring — f. Eks. i to Begivenheders Samtidighed. Det er Tænkningens vilde Skud. Det ledende er Trangen til at finde dybere Betydning overalt, hvilket for Middelaldertænkningen er, hvad Aarsagstroen er for moderne Aand. Alt i Verden er Symbol, er Figur, skal illustrere og docere Guds Planer og indeholder Bidrag til Løsningen af, hvad der optog alle og ene bekymrede dem: Sjælens Frelse. Derfor gik Tænkningen ud paa at ane og udfinde i enhver Tildragelse, ethvert Fænomen, den dybere moralsk-religiøse Betydning og Lære, det udtrykte.

Følelsessiden i Evangeliet subtiliseres paa samme Vis. De barnlige Gemytter optage de barnlige og paradoksale Dogmer med frisk Naivitet og Sværmeri, og Klosterlivet udborer dem dybere og dybere, outrerer og forfiner paa samme Gang. Legenderne blive barnagtige, men ogsaa undertiden sublime; fintfølende og inderlige, men ogsaa ofte affekterte.

x En Legende fortæller om en stakkels Jonglør, der gaar i Kloster; han véd ikke, hvordan han skal hædre Gudsmoderen ligesaa godt som de andre Munke, der forstaa at læse Bønnerne; saa finder han i sin Nød paa i Hemmelighed foran hendes Alter at gøre de af sine Kunster og Spring, som har vundet ham størst Pris, og

Folk, der har beluret disse Andagtsforestillinger, se med Undren, hvorledes den hellige Frue selv, efter endt Øvelse, stiger ned fra Alteret og tørrer Sveden af sin Jonglørs Pande. — Man ser: dette er Historien om Enkens Skærv, subtiliseret og dreven over i det Komiske.

Paa samme Maade driver Klosterkulturen Samvittigheden op til en virkelig sublim Finfølelse og Nøjeregnen, men tillige til forskruet Affektation og smaalig Ud-vorteshed. Thaïs — en raffineret Magdalenefigur — lukkes inde i en mørk Celle. Hun spørger sin Skriftefader, hvordan hun skal bede til Gud. »Ikke er du værdig« svarer han »at nævne Gud, ikke heller til paa dine Læber at føre Treenighedens Navn, ja! ikke engang at løfte Hænderne til Himlen, efterdi dine Læber ere fulde af Ugudelighed og dine Hænder plettede af Smuds; men du skal bøje dig ned og vende Øjnene mod Øst, stadig gjentagende: »Du som har skabt mig, hav Forbarmelse med mig!« Der er noget rørende og smukt i denne Respekt for Guds Navn. Men hvad skal man sige til, at den hellige Antonius som Olding x beder sin Ledsager fjærne sig, da de skal vade over en Flod, for at ej den ene skal se den anden nøgen, og han, selv da han er bleven ene, ikke tør klæde sig af, for ikke at se sig selv nøgen, — hvorpaa Engle komme og føre ham over uafklædt?

Overalt sættes Kristendommens Dogmer paa Spidsen. »Din Tro har frelst dig« siger Jesus, og Evangeliet lærer, at Troen er det, der saliggør. I Overensstemmelse hermed fortæller Legenden om en Tyv, der hver Dag, han gik ud til sin »Gerning«, paakaldte Marias Naade. Da han i Tidens Fylde bliver hængt for samme sine Gerninger, holder Guds Moders egne Hænder hans Legem i tre Døgn oppe i Galgen, og da man kommer

og endnu finder ham i Live, skænker man ham Livet til Madonnas Ære. — Evangeliet siger: »Meget skal være dig tilgivet, fordi du har elsket meget.« Altsaa fortæller Legenden om en Nonne, der flygter ud af Klostret og lever lykkelig med sin Elsker i 7 Aar. Saa blive de fattige, og hun maa for at leve sælge sit Legem til hvemsomhelst i 7 andre Aar. Nu vil hun vende hjem til Klostret og beder Maria om Naade. Madonna trøster hende i et Syn, og da hun kommer tilbage i Klostret, opdager hun, at ingen har mærket hendes lange Fraværelse; thi i al den Tid har Madonna selv i hendes Skikkelse udført hendes Gerning.

Ligesaa paradoksalt anskueliggør Legenden, at en enkelt god Følelse eller dyb Anger kan udslette et helt Livs Synd. En arm Synder staar for Herren og ventér sin Dom; Hævnens Aander vise ham en stor Bog, hvor hans Forbrydelser staa optegnede. Da kommer Barmhertighedens Engel, og med en Medlidenhedens Taare, Synderen har udgydt de sidste Dage af sit Liv og som han har opsamlet, udsletter Englen al den fordømmende Skrift. Men inderligst er Motivet dog opfattet i en italiensk Legende om en Synderinde, der i Kirken hører en Frater præke om Guds grænseløse Barmhertighed. Hun gaar efter Prækenen hen og spørger ham, om den virkelig er saa uendelig. »Ja den er uendelig større end jeg har sagt.« Saa fortæller hun ham alt, hvad hun har bedrevet, og forlanger at paalægges Poenitentse. Frateren kan ikke i Øjeblikket finde en Soning, streng nok for en saadan Mængde Synder, og beder hende komme igen efter 2den Præken. »Nu ser jeg, at I mistvivler om min Frelse og derfor ikke vil paalægge mig nogen Poenitentse«. »Jeg mistvivler ikke, — siger Frateren — men har den bedste Tillid til, at

Gud har tilgivet dig.« Saa forblev Kvinden i Kirken og ventede, til Messen var forbi. Og da hun i Mellemtiden igen overtænkte sine Synder, gennemborede en saa stor Smerte hende, en saa stor Bedrøvelse knugede hendes Hjerte, en saa stor Klage strømmede over i hende, at hun ikke kunde bære det, men hendes Hjerte brast, og hun faldt død om. Da Frateren fik dette at høre, anbefalede han med stor Medfølelse og Sorg Folket at bede for hende. Men under Kirkefolkets Bønner lød en Røst fra Himlen: »Det gøres ikke behov at bede for denne Kvinde, thi hun er i Himlene foran Gud, og bedre kan hun bede for Eder.« Dette er sublim Digtning i Kristendommens Aand. Det er overhovedet i denne Slags Legender, at Middelalderen møntrer Evangeliets moralske Skønheder ud i Poesi og derved skaber et Grundfond af originale Ideer og Tonarter for den moderne Digtning at øse af, som Antiken ikke havde kendt.

Men som en Befrielse virker det unægtelig, naar gennem Legendernes sublimе eller oprørende Unatur et Skrig trænger sig frem fra den under Foden traadte, blødende Menneskelighed. I Kirkehymnerne er Marias Klager ved Korssets Fod ofte gribende og rørende i deres ægte Menneskelighed; og hvor hun kalder paa Gabriel og bebrejder ham, hvor lidt hans Ord er gaaet i Opfyldelse, har Tonen næsten en Klang af Revolte. »Hil dig! naaderige« — ytrede du til mig; — nu af Sorg og Bitterhed — er mit Hjerte fyldt. — Videre du sagde jo: — »Herren han er med dig.« — Ak! han ligger nu i Grav —, er ej længer med mig. — Hver og en Velsignelse, — som du mig forjætted — vendtes til Forbandelse — dengang Kristus døde.« Men pinefuldt lyder i »Legenden om Alexius« de halvkvalte Skrig fra krænkede, skønne og naturlige Følelser. Alexius er

sine Forældres eneste Barn, skænket dem i deres Alderdom efter lange Bønner. Greben af religiøs Trang drager han uden at lade dem noget vide fra dem og gør sig til Tiggermunk. De gamle fortvivle. Moderen reder Leje paa Gulvet og vaager i Graad. Faderen sender sine Tjenere ud til alle Verdenskanter for at lede efter Sønnen; de træffe ham i Munkekutte, men kende ham ikke og give ham Almisse, og han giver sig ikke tilkende. Tjenerne vende hjem med uforrettet Sag, og Alexius' Brud vier sig til enlig Stand. Efter lange Aar kommer han hjem, men ukendt af alle, og han beder Faderen om at maatte bo hos ham; Faderen tager imod Munken af Kærlighed til sin Søn, for at andre skal skal gøre det samme mod ham ude i det fremmede. Og saaledes lever Alexius 17 Aar i sine Forældres Hus, ser deres Sorg og hører deres Klage og giver sig ikke tilkende. Før sin Død skriver han alt op paa en Tavle, og da Faderen bagefter faar den at læse, falder han først som livløs om og river siden i sine Klæder og sit Haar: »Ak! min Søn, hvorfor har du bedrøvet mig saaledes og gennem saa mange Aar voldet mig Smerte og Jammer. Ve mig. Elendige! at jeg skal se min Alderdoms Støtte ligge paa Baare uden at kunne tale til mig.« Ogsaa hans Brud kommer til og klager sig. Men da Moderen hører derom, styrter hun frem »som en Løvinde, der bryder ud af Nættet«, sønderriver Klæderne og løfter Øjnene mod Himlen, og da Menneskemassen spærrer for den helliges Lig, raaber hun: »Lad mig komme til, Folk! at jeg kan se min Søn, at jeg kan se min Sjæls Trøst, han, der har diet mit Bryst.« Og da hun falder ned foran Liget, udraaber hun: »Ve mig! du mine Øjnes Lys! hvorfor gjorde du dette og handlede saa grusomt mod os? Du saae din

Fader og mig græde og gav dig ikke tilkende for os? . . .
 Ve mig! hvem skal give mine Øjne Taarer nok til Dag
 og Nat at begræde min Sjæls Smerte.«

Her i denne Legende har vi hele Middelalderens
 Poesi — en Heliotrops tunge og søde Duft, der gør ør
 i Hovedet. En saa heroisk Overvindelse af Naturen i
 from Begejstring — og en saa oprørende Nedtrampen
 af al sund Følelse!

Middelalderen er den store, idealskabende Tid. Uden
 Sans eller Respekt for Virkeligheden og dens Love,
 splittet i Modstriden mellem den barbariske Naturbund
 og den antagne Kultur, der gensidig reagere og revoltere
 mod hinanden, arbejdende med en haandfast Logik, der
 driver alt ud i de yderste Konsekvenser, og ledet af
 en overspændt og ekstatiske Følelsestrang — digter Mittel-
 alderfantasiien alt, hvad den savner og længes mod, alt
 hvad den elsker og beundrer, om og ud i overnaturlige
 Mønstre og Forbilleder. Men dens fejreste Blomst er
 Madonnatypen.

Mariadyrkelsen kommer frem i det 5te Aarhundrede,
 men tager især fra det 11te Aarhundrede store Dimen-
 sioner rundt om i Landene. I Førstningen er det Kristi
 Moder og Herrens ydmyge Tjenerinde, man ser i hende,
 og hun fremstilles mest siddende og tilsløret, i Reglen
 i ældre Alder. Men gennem Aarhundrederne forynges
 og forvandles hun, indtil hun staar, med Maaneseglen
 under sine Fødder og omflammet af Sol som Himlens
 evigunge Dronning.

Hvad er Maria? Det er Menneskehedens længsels-
 fulde Drøm om en skøn og huld Kvindeskikkelse, som
 er Ynde og Renhed. Alt, hvad Jorden ejer af purt og
 fagert, binde Mariahymnerne i Krans om hendes Billed.
 Hun er Rose og Lilje, Due og Perle, hun er »den ædle

Rose, rødmende, duftende, dugget af Dyder«. Nogle Hymner udmale med Skønhedssans hendes Legems Ynder som en Troubadour sin tilbedte Slotsfrues. Andre udtrykke den Længsel, hun vækker i Hjerterne. Da nævnes hun »Vaarens søde Stund«, »Hjerternes søde Smil«, »Længselens Blomst, Sødhedens Kilde«. Atter andre forherlige hende i usanselige og skært lysende Billeder som »den straalende Morgenstjerne« eller Havets Stjerne — »stella maris« : det friskeste, reneste, skæreste, Skabningen ejer. »Om Græs og Løv og Regndraaben og Stjernerne, om hver af dem havde Tunge — de kunde dog ikke udsige hendes Ros,« synger den tydske Minnesanger, og en Legende viser os Munken, der i Morgenstunden plukker Blomster i Skoven til Marias Billed; for hver, han plukker, siger han et »Ave Maria«. Og Røvere, der lure paa ham, se en skøn, straalende Kvinde uset af ham nærme sig, klædt i himmelfarvet Bagdadsilke, kostelig ziret; hun har en Guldtraad i Haanden og paa den vinder hun de Roser og Liljer, som hun ved hvert »Ave« plukker af Munkens Mund. Og for hvert »Hil dig«, han siger, ser hun smilende paa ham og nejer sig, som hun gjorde for Forkynderenglens Hilsen, og da Kransen er vunden færdig, sætter hun den paa sit Hoved.

✧ Maria — det er tillige Jomfrueligheden som sædeligt Ideal. Hun er den ydmyg stille, som til Englens Budskab bøjer Hovedet og træder tilbage: »Se Herre! din Tjenerinde.« Hun er den undselig kydske, som ingen Mand har kendt. Allerede Legenderne om Jesu Forhistorie fra det 3dje Aarhundrede forherlige Maria som den hele sit Liv igennem jomfruelige — skønt Evangeliet taler om Jesu Brødre. Og mer og mer gør Middelalderen — baade praktisk i sine Klosterregler og idealt i sin Madonna og sine Helgeninder, — den

kønslige Askese til Genstand for Apotheose. Man ser: Tiden danner atter her sit Ideal i overspændt Reaktion mod den barbariske Virkelighed. Og det var ligesaa nødvendigt som det var forjættelsesrigt, midt i en Tid af tøjlesløse Drifters Kamp, hvor Egenvilje og Vold og Brynde gjorde ordnet Samfundsliv umuligt og kvalte hver Kulturspire, at der dannedes og holdtes oppe Idealet af en menneskelig Tilværen, der ikke laa under for de hærgende Drifter, men hvis Sjæls stille Musik ligesom Arions bragte Dybets Uhyrer til at stilne. Her er jo nemlig, — for Tidens finere Sjæle, — Tale om noget meget mere end den rent fysiologiske Jomfruelighed: naar Madonnaen som en rødmende Brud i hvide Klæder føres op til Himmels, og Kristus sætter Himmelskronen paa hende, da er det alt det, som i Middelalderens virkelige Liv traadtes under Fod — de fredelige og svage, de rene og stille, der løftes op over Konger og mægtige paa Verdens Trone.

Og Madonna er mere. Paa en Kirke i Mailand, der er viet hende, staar Indskriften: *Amori et dolori sacrum*. Hun er Gudmoderen og Verdens Moder. Hun, den »smerterige Moder«, har lidt, som ingen Moder har lidt — »nam nulla proles carior« synger Hymnen, »thi ingen Søn var sin Moder saa kær som Jesus hende.« Jesu Lidelse er en Guds Lidelse, og Præsterne fjerne hans Skikkelse altid mere og sætte den menneskelige Side i Skygge for Guddommen; men Maria er helt en af vore egne; og Hymnerne begynde derfor ogsaa stadig »du som selv har kendt Smerten, hjælp os«. Fortvivlede Mødre rive hendes Statue Barnet af Favnen og give hende det først tilbage, naar hun har hjulpet deres. Og medens Kristus har talt strenge Ord og skal komme og dømme Levende og Døde, saa er hun blot Kvinde og

har ingen dømmende Ord paa Læben. Saaledes bliver hun Mægleren, Mellemanden, Menneskenes Advokat — det Kristus oprindeligt skulde have været. I et Syn ser en Munk Madonna knæle for Kristus, der er streng og afvisende. Hun beder for Menneskeslægten. »Hvad kan det nytte« — siger han, »jeg sendte Profeterne, jeg kom selv og lod mig korsfæste, jeg sendte Apostlene og de Hellige — og de er lige ugudelige.« Hun trygler alligevel, indtil Kristus siger: »det sømmer sig ikke for mig at afslaa dig noget« og beslutter at sende Dominikanerne (Guds Hunde) for endnu at prøve at redde Menneskene. Og vi har talløse, rørende Legender, hvor Madonna er Synderes og Forbryderes Tilflugt og Forbøn, er de syges og lidendes Husvaler, — en syg Munk byder hun endog »sit søde Bryst« at die —, en Beskytter og Hævner for de undertrykte og svage. Hun strækker Armen skærmende ud af Alterbilledet; hun lægger sin Haand paa Vægtskaalen, naar Synderens Skyld skal vejes, og al Helvedes Magt vippes op. Hun er det aabne Øre for Menneskehedens Klager, den nænsomme Kvindehaand, der læger de onde Saar, Tiden giver; hun er Haabets og Naadens klare Morgenstjerne i en vild og grim Munkereligion.

Dette er i korte Træk Middelalderens Klosterkultur. Vi saae som Baggrund Tidens mørke og vilde Liv: evige Fejder mellem Fyrster og Stæder, Huseren af Røvere, af Normanner og Araber; dertil Hungersnød, Pest, Brand. Naar Menneskeaaften herfra tyer i Kloster, tager den Forskræmtheden og Barbariskheden med sig og farver Kristendommen til en Skræmsels- og en mørk Grumhedsreligion. Jorden er en Jammerdal, en Vildskov, hvori Fristelsernes vilde Dyr lure. Helvede gaber bagved med sine evige, rædselsfulde Straffe. Af denne

Angst og dette Barbari svinger saa Tidens Længsler sig op i Ekstaser, hvor Paradiset ses og forud nydes, og alt, hvad der er vakt af godt og ædelt i Sjælene, anspænder sig i energisk Reaktion for at lutre og løfte sig. Saaledes formes alle de overspændte Idealer, der illustrere Naturens Overvindelse, og saaledes føres den heroiske Kamp for ved Bodsøvelser at hæve sig til Hellighed. Men der er ogsaa en anden Vej til Frelse, som Tidens inderligste og barnligste Trang klynger sig til: det er Angerens og Naadens. Og som Naadens Genius staar paa Middelalderens Højalter — som dens mest ophøjede og selvegne Idealskabelse — den høje, milde Vor Frue.

— Der gives et Digt, hvori denne Klosterkulturens Verdensanskuelse er udtrykt dybsindigere og sublimere end noget andet Sted. Det er Dantes Komædie.

Dante var ikke Munk, og hans Digt ikke skreven i Kloster. Sagnet gaar, at han en Tid var Novice hos Franciskanerne; men dette har liden Vægt. Hovedsagen er, at Dantes Aand er dybt inddrukken med Klosterkulturen, og at Komædien fra én Side kan ses som udsprungen af dens inderste Sjæl.

Skælvende angst staar — i Digtets Aabningssang — Digteren i Livets Vildskov, hvor Sydens Dæmoner lure i Skikkelse af vilde Dyr; — netop saaledes forestiller Klosterfantasien sig hyppigst Menneskets Stilling i Jordelivet. Og naar Virgil saa kommer og fører ham ved Haanden ud af Verden, da betyder dette, at Dante, slagen og landflygtig i de politiske Kampe, tyer ind i Oltidsstudiernes stille Verden, — der ganske svarer til det Klosterliv, hvori den trætte og saarede Middelalder-sjæl søger Ly. Ligesom alle Klosterregler forherlige det contemplative, — beskuende og forskende — Liv paa det praktiske Handlingslivs Bekostning, saaledes bliver

dette ogsaa en ledende Idé i »den guddommelige Komedie« — og Forbilledet er her som dér altid Maria, som Jesus gav Fortrinnet for Martha.

Virgil fører Dante til moralsk Belæring for ham selv og andre over i den hinsidige Verden. Klosterlitteraturen flyder over med slige Visioner og Rejser i den anden Verden, — Helvedesangsten og Himmeriglængselen affødte stadig nye, og Dante har sikkert baade faaet Stødet og flere Motiver til sit Digt fra disse Forgængere. Og den samme Munkeaand taler i hans Rejse som i hine. Der er samme grumme Udmaling af Helvedes Pinsler, samme raa Spot med de arme, kogte Syndere, samme forskræmte Fantasier; men ogsaa Domsbasunerne fra »dies irae« klinger igen hos Dante. De ledende Tendenser er ogsaa de samme i Dantes som i Munkenes Rejse- og Visionsberetninger: først et Underholdningsmoment — særlig i Retning af det fantastisk vidunderlige; endvidere en Udkrammen af historisk Lærdom overfor den hinsidige Verdens Beboere — hvorfor Dante jo ogsaa for Samtiden blev fuldt saa vel en Lærdomskilde som æsthetisk Lektüre —, endelig en Præken — dels i direkte Tirader, dels gennem Exempler —, der gør Komediens til Andagtslæsning ligesaa vel som Legender og Visioner. Ja! i direkte munkelig Aand lægge endog Sjælene i Skærsilden Læseren gentagne Gange paa Sinde at korte deres Pine gennem rigelige Ofre til Kirker og Klostre.

I »Skærsilden« har endvidere selve Klosterreligiøsitetens originaleste Idé: Soningens og Lutringens faaet sin dybsindigste og mest storslaede Gennemførelse. Læren om Skærsilden er som bekendt skabt af Middelalderen, den er en Slags hinsidig Fortsættelse af den klosterlige Askese. Ligesom Klosterlivet er en Lutring og

Soning, saaledes skulde man ogsaa selv, Stade for Stade, hisset tilkæmpe sig Fuldkommenhed og Salighed, de gaves ikke til Skænks, men maatte erhverves ved at Sjælen i Frivillighed sonede, hvad den havde forbrudt, og derved lutrede og løftede sig. Netop denne dybe, moralske Erkendelse og Trang gennemtrænger hele Dantes Komædie.

I sidste Del af sin Digtning føres Dante paa sin Længsels Vinger op i Paradiset. Saaledes henreves hele Middelalderen igennem længselsfulde Sjæle til himmelske Visioner. Ligesom i Munkevisionerne saaledes er det hos Dante særlig i Lysglans og Toner at det Oversanselige søges gengivet, og ligesom i hine svigter ogsaa for Dante Ordet, og han bryder af, da han skal til at berette om det højstes Aabenbaring.

Men selve Middelalderens skønneste Ideal: den høje, naaderige Madonna lyser gennem hele Dantes Digtning i Beatrices Skikkelse. Det samme Billede af skær Fagerhed og kvindelig Renhed, som de latinske Hymner dyrkede, det tilbeder Dante i Beatrice; hendes Smil er som Madonnas »Hjerternes søde Længsel«; og Legendernes Dronning og Jomfru, der kyser alle Mørkets Magter bort, bøjer til Ydmyghed og rejser til Naade — ligner ikke Beatrice hos Dante hende ganske som en yngre Søster?

Og dog er der en hel Verden mellem Klosterlitteraturen og Dante.

II. DEN LATINSKE AAND.

Paa Forum Romanum græssede ved Aar 1000 Campagnens Bøfler, og Hyrden sad og blæste i sin Sivfløjte paa en væltet Søjlesokkel.

Det 10de og 11te Aarhundrede er Roms største Fornedrelsestid. Det var ikke Barbarerne, der havde lagt den øde. Nyere Forskninger have bragt for en Dag, at endnu paa Carl den stores Tid 3: ved Aar 800 stod næsten alle Roms monumentale Bygninger, omend i noget beskadiget Stand. Barbarerne plyndrede, men nedrev lidet; der haves Reskripter fra Østgothernes Konge Teodorik, som med stor Ærefrygt tager Monumenterne i Beskyttelse. Det var den økonomiske og moralske Dekadence i Byens Befolkning, som lod alt forfalde eller rives ned for at bruges til ny Bygninger. Befolkningens Antal var efterhaanden sunket meget lavt ned, og det var et fattigt og demoraliseret Skrabsammen af Omegnens Bønder, Æventyrere og Pøbel. Campagnen, som i Oldtiden havde været opdyrket, laa nu forladt hen og udviklede alskens Usundhed; og medens Armod og Pest, Røveri og Mord gjorde Verdens forrige Hovedstad berøgtet i hele Italien, og selve Paverne — der forresten ofte var af samme Kaliber som Omgivelserne — hyppig

led Overlast af Pøbelen og maatte flygte bort, saa naaede Saracenerne og senere Normannerne paa deres Plyndringstog langs Kysten lige til Rom og brændte og plyndrede endog Kirkerne St. Peter og St. Paul.

Alligevel kom der dog stadig Pilegrimme derned; hele Middelalderen igennem bevæger der sig fra alle Verdens Kanter et langt, uendeligt Tog ned til Rom. Naar de skimtede Byens Taarne, faldt de paa Knæ og istemte den prægtige Hyldesthymne: »O Roma nobilis, orbis et domina!« »Høje Rom! Verdens Herskerinde og ypperst af Byer, rødmende af Martyrernes Rosenblod, og hvid af Jomfruernes skinnende Liljer. — Hil raabe vi dig fremfor alle; — dig velsigne vi, hil dig gennem Sekler.«

Det var ikke blot Martyrernes Blod og Pavestolens Glans, der drog. Det var Rom og Romerriget, der levede som en Skygge i Erindringen og spøgede i Tidens Indbildningskraft.

Man gik og saae paa de mægtige Ruiner, mellem hvis graa Kvaderstene Græsset groede. Blandt Middelalderens lave Huse og tarvelige Kirker stod de, som de cyclopiske Mure stod for Oldtidens Folk — som Minder om Fortidens Jætter og Fortidens Jætteliv. Man kunde ikke lade være at drømme om det Liv, disse Bygninger talte om. De æggede Fantasien, og den redebonne Overtro vidste straks at forstørre og vidunderliggøre deres Fortidsglans. Der findes en Bog: »Mirabilia« (Vidunderligheder), som udtrykker Pilegrimenes fantastiske Opfattelse og Skildringer af Roms Ruiner, — paa en Maade den første Bædeker, — paabegyndt i det 10de, fuldendt i det 12te Aarhundrede. Det er en af Middelalderens mest udbredte Bøger. Den ser med en Blanding af Ærefrygt og overtroisk Sky paa Kejserpaladserne og

Templerne for Oldtidens Hekseguder, og den svælger overdaadige Beskrivelser af, hvordan Palatinerbjergets Slotte har set ud i gamle Dage, og æventyrlige Sagn om alle Bygningerne. Mest travlt havde Indbildningskraften med Colosæum — fra hvilken Slægt efter Slægt skamløst røvede Stenblokke, uden at det næsten syntes at mærkes paa den. I sin Uvidenhed mente man, det havde været et Kæmpetempel, at det havde haft Tag og at derpaa havde staaet en mægtig, forgyldt Jupiterstatue med en Guldkugle i Haanden. »Denne kunde ses af alle, som nærmede sig Rom. Og paa alle Folk, som første Gang saae den, rystede Knæerne«. Og den Spaa-dom gik i Middelalderen, at Colosæum vilde staa saalænge til Rom og hele Verden gik under, og at saaledes hele Jordens Skæbne mystisk hang ved den Bygning.

Alt var gigantisk, som stod i Forbindelse med det gamle Rom. Om dets Rigdom gik de vidunderligste Sagn. Indbyggerne bestilte intet, men levede af de Skatte og Tributgaver, der stadig strømmede ind fra den underlagte Verden. Bjerget Testaccio udenfor Murene — en 49 Metre høj Bunke af Potteskaar — mente man, var opstaaet af de Kar, hvori Tributen bragtes rundt om fra og som slængtes derhen. — Paa samme Maade antog Kejsernes Magt, deres Ødselhed, ofte ogsaa deres Ondskab og Grusomhed og Laster kolosale Dimensioner. Kejseren var Indbegrebet af jordisk Storhed og verdslig Magtfylde, som de Halvildes Fantasi ret berusede sig i. Men man svælgede tillige i Udmalinger af Kejsers yppige Vellystighed og raffinerede Grusomhed. Nero bliver et Uhyre, som Middelalderens Opfindsomhed tillægger de utroligste Laster og Nedrigheder. Omvendt forguedes Cæsar og Augustus. Augustus syntes helliget allerede ved, at Frelseren havde værdiget at lade sig fødes

under hans Verdensfreds-Herredømme; en Sibylle skulde ogsaa have lovet at vise ham den Hersker, der i Tiden vilde fortrænge hans Herredømme, og havde viist ham Jesus paa Moderens Arm. Augustus lod da rejse Templet ara coeli, »Himlens Alter«, hvor nu Kirken »Maria ara coeli« staar. Men Cæsar stod dog fremfor alle i en mystisk Glans som Magtens Symbol; hans Drab vokser op til en Begivenhed af evig Betydning, hans Drabsmænd overvældes med samme Afsky som Judas.

Men derfor var ogsaa hans Fald og Romerrigets Fald og Roms Ruiner hele Middelalderen — og for den Sags Skyld hele den senere Eftertid — et gribende, ophøjet Symbol paa al jordisk Magts Forgængelighed. Det har virket dybt inspirerende, filosofisk og religiøst. Man kan sige, at dette uudslettelige Indtryk har været et væsentligt Led i Menneskehedens Sjæls Udviklingshistorie. Det har i Middelalderen været en mægtig og tidt benyttet Forbunds-fælle for Kristendommens Livssyn; og Tidens Digtning finder virkelig ophøjede Toner i at besynge det. Et meget yndet Digt i Middelalderen er »Cæsars Ord i sin Grav«. »Ser paa mig, I som er i Verden, og se, hvad der er kommen ud af min Magt og Glans. Hele den store Verden strakte ikke til for mig, og nu er denne lille Sten mig mer end nok. En Storm blæser og bærer Støvet op paa Taarnene, og det bliver dog Støv; en anden Vind blæser og fyger det ned igen paa Jorden, hvor det før var.«

Det første Indtryk, da Vestgotherne erobrede og plyndrede Rom, har været betagende paa Samtiden. Langt borte i Bethlehem sidder den hellige Hieronymus fordybet i ensomme Meditationer. Lynnedslaget skræmmer ham helt op: »Da nu Jordklodens klareste Lys er udslukket og da med den ene Stad hele Verden gik under,

da blev jeg stum og ydmyget, og jeg havde ingen Lyd for det Gode, og mit Hjerte blev hedt i mig, og i mine Tanker tændtes en Ild.« »Mine Ord vil ikke frem, og Hulken stanser min Tale. Den By indtages, som indtog hele Verden.« »I Begejstringens Sving« — siger Gregorovius — »forbinder han Citater af Jesajas med Virgils Skildring af Trojas Fald.« — Senere hen, da Byen laa øde, har Indtrykket været tragisk. Gregorius sammenligner Staden (c. 600) med en Ørn, der affjedret sidder alderdomssvag og døende ved Tiberens Bred. En middelalderlig Forfatter, der skriver om Roms Ruiner, udbryder: »Naar det gamle og berømte Rom falder En paa Sinde, da gives der En et umaadeligt Vidnesbyrd om menneskelig Fæiskhed og Ubestandighed.«

Men Synet af det faldne Rom virker ogsaa æggende hele Middelalderen igennem. Det lægger Beskueren Fornedrelsen paa Sinde og formaner til Genoprejsning. Et latinsk Digt fra det 12te Aarhundrede tordner lidenskabeligt over Forfaldet. »Vel maa jeg sige, vel maa jeg skrive: Roma du var! — Sunkne ere Murene, sunkne er Sæderne, selv er du falden.« Man høre de latinske Vers' ophøjede Veltalenhed! »Fas mihi dicere, fas mihi scribere: »Roma fuisti« — Obruta moenibus, obruta moribus, occubuisti».

I Virkeligheden, naar vi se til, er Rom ikke saa dødt endda. Det lever som en Idé, der er bevægende Drivkraft i Middelalderens Historie. Ligesom hver lille italiensk By havde sin Stadslegende om, hvordan den var anlagt af Romerne, og ligesom ikke blot den gamle romerske Adel, men de fornemme Slægter rundt om i Italien nedledede deres Æt lige fra Ilios, der anlagde Ilium (hvorfra Æneas jo kom til Italien), saaledes dukker i sværmerske Statsmandshjerner hele Middelalderen igennem

Ideen op om at genføde den romerske Republik. Berømttest er Arnold fra Brescias Forsøg, 200 Aar før Cola di Rienzis. Under hans Ledelse var Rom en kort Tid Republik, Paven forjaget, det gamle »senatus populusque Romanus« prangede igen paa Mønterne, og »Frihedens Kilde, Verdens Herskerinde« — som Arnold begejstret kalder Rom — hævdede sig endog mod Kejseren. Og under alle Kommunernes Rejsning til Uafhængighed i Nord- og Mellemitalien er den romerske Republik baade det ydre Forbillede for Forfatningen og det indre, drivende Ideal.

Dog: i den romerske Kejseridé er det, at Romerfortiden lever gennem hele Middelalderen. Der er en dæmonisk Magt i denne Idé, — religiøs politisk som den er, bundende med den ene Fod i Beundringen for det romerske Riges Vælde og Verdensorden, med den anden tagende Fæste i Katholicismens Enhedskrav og den religiøse Trang til at se Gudsriget og Verdensfreden realiseret paa Jorden. Selve Romerriget havde for Middelalderen en religiøs Indvielse; Forsynet havde bestemt det til at berede Vejen for Kristus og Gudsriget. Og straks Karl den stores Kejserdømme havde denne tvesidige, politisk religiøse Karakter; han havde samlet en Del af de romerske Provinser og følte sig som Romerrigets Arvtager, men han var tillige en begejstret Læser af Augustinus' »Guds Stat« og lod sig kalde »Kong David«. Siden indplanter Otto den 1ste Ideen i tysk Aandsliv. Da han krones i Peterskirken, iføres han først Præstedragt og salves til Klærk; han kaldes »den hellige Kejser«. Men hans Sønnesøn, den unge Otto den 3dje, byggede sig Palads paa Aventinerbjerget, følte og kaldte sig Romer, omgav sig med de gamle Kejseres østerlandske Pragt og skrev i sit Segl »Romerrigets For-

nyelse«. I denne mystiske Dobbeltglans straalers Kejserideen gennem hele Middelalderen; den hellige Ærefrygt, der overalt omgiver den, der er kronet til Kejser, og de tyske Fyrsters Sætten Guld og Rige, Hæder og Liv til i deres blinde Higen efter at blive kronet, ja hele Tysklands og Italiens Historie under Middelalderen synes uforstaaelig og meningsløs, — saalænge til man opdager, at der bagved, oppe paa en Ruin, sidder et Genfærd og trækker i Spillet's Traade. Visselig: Ideerne regere Verden. Det var Italiens Ulykke — denne Tro paa det romerske Kejserdømme. Derved var det prisgivet Tyskerne. Det var Dantes eminente historiske Fejlsyn, hans sublime Fejlsyn, — at han troede derpaa. Renæssancens Aand var guelfisk. Men Enhver, der agter paa Nutidens Historie, véd, at Kejserdømmets Fortidsstorhed ikke er glemt endnu, men endnu magisk virker i tyske Sind og stiger til Hovedet.

Og ligesom nu Romerriget spøger i Middelalderens Hjerner, saaledes sidder den romerske Kultur fast i Sjælene. Hvordan skulde man bære sig ad med at glemme og udviske en gennem Slægter nedarvet Kultur? Kundskaber kan glemmes, Former kan skiftes, men hvor Aarhundreder har pløjet og saaet i Hjernebarken, og har furet sine Baner i Vævet, dér kan der ikke blive ny, jomfruelig Jord igen for en ny Kultur.

Hvorlænge Kristendommen var om at faa Hedenkabet udryddet i Italien, er ikke let at beregne; thi der turde være dem, som paastod, at det aldrig helt lykkedes den. Hieronymus beskriver med grelle Farver, hvilket Selskab han (i Slutningen af det 4de Aarhundrede) traf i Rom blandt de saakaldte Kristne. »Selskabet,« siger Ebert, »havde et lignende Fysiognomi som paa Renæssancens Tid. Unge Gejstlige svansede i Salonerne

omkring Damerne, pyntede og pudsede, Hænderne overlæssede med Ringe, Haarene brændte med Krøllejern; de svor ved Jupiter og Herkules, deklamerede Komedier og sang Elskovsklager.« Rom var Hedenskabets sidste Støttepunkt; selv længe efter at Kristendommen var bleven romersk Statsreligion, hang Roms gamle Aristokratslægter trofast ved det gamle; paa Hieronymus' Tid var Templerne lukkede, men udenfor Husene hang Vokskerter for Husgudernes Billeder, og hele Byens Karakter var hedensk; endnu i det 8de Aarhundrede blev paa selve St. Peterspladsen offentlig den 1ste Januar fejret med hedensk Ritus. Helt hedenske er som bekendt ogsaa Katakombernes ældste Relieffer og Malerier. Der sidder en Kristus paa Dommerstol. Men det er en Jupiter paa sin Tronstol; de ambrosiske Lokker, Fuldskægget, Gevandt og Stilling, Sandaler og Hyndet — alt er antikt. Den gode Hyrde fremstilles med sin Hjord, men det er den evig unge Appollon, uskægget, lokket — glad og lys; eller det er en Orfeus, som ved sit Spil samler tamme og vilde Dyr om sig. Er det den mirakelgørende Kristus, da kendes Herkulestypen igen; og blandt de ærværdige Apostle synes man at se græske Vismænd. Delfiner og Tritoner boltre sig livligt omkring. Alt er lyst og menneskeligt, Kristus er glad og mild: den sejrende Gud, ved hvis Vidundergerninger (Forvandling af Vand til Vin, Opvækkelse af Lazarus) man dvæler, eller ved hans Triumfatorindtog i Jerusalem, men hvis Ydmygelse og Lidelse man vender Øjet bort fra. Der er intet Spor af den byzantinske Kunsts Mystik, og Kristendommens Symboler tages hedensk i deres glade Menneskelighed: den gode Hyrde, Lammet, Vinhøsten; — man skimter ikke Betydningen, glæder sig kun ved Billedet.

Men selv dybt ind i Middelalderen levede de gamle Guder. Man benægtede overhovedet ikke deres Tilværelse fra kristen Side, men gjorde dem blot til onde Dæmoner. Som saadanne blev de ved at dyrkes i Italien. Ligesom Bønderne blev ved at sværge ved deres gamle Guder, og Venus og Amor havde utabelig Borgerret i Sproget, saaledes fortælle Legender og Krøniker talrige Historier om, hvordan de gamle Dæmoner friste til Frafald og Folk forskrive sig til dem. Det er især Lærde, det hændes. Men det skete ogsaa, at en Yngling en Dag i Spøg satte en antik Venusstatue sin Forlovelsesring paa Fingeren; og Oldtidsgudinden vilde ikke siden af med Ringen, men fordrede sig ham til Brudgom. Venus er den Gudinde, Kristendommen mest vilde tillivs, men det var hendes Dyrkelse, som holdt sig længst. De gamle Guder var jo selve de menneskelige Drifter, der levede endnu; og den Tannhäuser, der havde været bjergtagen i Sanserus og havde glemt Kristi Kors og sin Ridderære i Favntag, maatte han ikke tro at have været i Venusbjerget? — Som Legenderne, saaledes berette Krønikerne. Helt hen mod Aar 1000 dyrkedes de gamle Guder i Smug rundt om i Italien, og da Florents i det 9de Aarhundrede skal genopbygges, kræve Indbyggerne et gammelt Gudebilled — med hvilket de troede Stadens Vel mystisk sammenknyttet — opstillet og indviet ved Ponte vecchio.

Men selve den sejrende Kristendom sejrede kun ved helt at gennemtrænges med romersk Aand. Den semitiske Religion var med hele sin spiritualistiske og intransigente Aandsretning saa inkommensurabel med den latinske Raceaand og romerske Kultur, at den aldrig vilde være trængt igennem og aldrig vilde være bleven

den Kulturmagt, som afløste Oldtiden, om den ikke først var bleven saa grundig latiniseret.

Hvad er den latinske Raceaand? Det er først noget haandfast-praktisk: en sund Virkelighedssans, der aldrig taber Livet af Syne og kun interesserer sig for, hvad der staar i Berøring med det; en Fantasi, som er tungt realistisk og sanselig og ukendt med Mystik og Fantasteri; endelig et Gemyt, som føler reelt og praktisk, men hverken er overspændt eller sværmerisk. I latinsk Kulturs Haand bliver Kristendommen, — der var mystisk Følelsesentusiasme, — til et historisk Virkelighedsstof, som snart overblomstres med en ny hedensk Mythologi, samt til en Regulering af Folks Liv med praktisk Anvisning for Saligheden. I første Henseende trækkes Kristi Liv frem i historisk Lys, og Kristendommen ses endvidere i Helgenernes Liv og de stadig ny, konstaterede Vidundere som en reel, levende Virkelighed. Folkefantasier forøger dette Virkelighedsstof med et Utal af Helgener og Mirakler, hvori lokale Gudedyrkelse og hedensk Overtro blot omklædes i kristelige Former. Og Fantasien kræver umiddelbar Anskuelighed og trækker derfor efterhaanden profant alt det guddommelige ned i menneskelig, legemlig Skikkelse. Medens de første kristne Fremstillinger foretrak Symboler (Fisk, Lam, Monogram) for Kristi Person, og Gud selv kun lod sig til Syne som en Arm, der kom ud af Himlen, træder nu snart Billedet og Statuen selv ind. Og for Menigmand bliver Maleriet og Statuen til selve Jomfru Maria og Kristus, fortvivlede Mødre gribe Barnet ud af Madonnabilledets Arme for at tvinge hende til at opfylde deres Vilje. Relikvier og Amuletter — en Splint af Korset, en Tand af en Helgen — bliver Helligdomme. Det Rygte udbredte sig i det iode Aarhundrede i Italien, at den hellige Romualdus, en from Eneboer,

i Fortvivlelse over Italiens Fordærvelse havde givet sig paa Vej for at vandre ud; fromme Folk rottede sig sammen for at overfalde ham og slaa ham ihjæl, at han ej skulde slippe bort fra Landet, men i det mindste hans Lig gøre Nytte som mirakelgørende Amulet. Saa uforbederlig hedensk, materialistisk er det Folks Fantasi, som ogsaa hurtig vidste at forvandle Gudstjenesten til et broget Skuespil for alle Sanser. — Karakteristisk nok er det Romertheologerne, der i Modsætning til Alexandrinerne først hævdede den katholske Opfattelse af Nadveren som en virkelig, legemlig Forvandling af Brødet og Vinen til Kød og Blod — et Dogme, som senere Gregor den store og andre Paver fastslog.

Kristendommen verdsliggøres og organiseres derefter af Romeraanden til Kirke. Det indre usynlige Aandernes Samfund omskabtes til en Statsordning, hvori det romerske Verdensherredømme skulde genopstaa. Dette skyldes helt Romernes praktisk-sociale Aand. Kirkens strenge Autoritet i dogmatisk og praktisk Retning indskærpes mere og mere de Enkelte. Og man ser meget tidlig, hvorledes Biskopperne i Rom udvikle Kirkemagten og befæste og udvide Fundamentet for den senere Pavemagt. Allerede i det 3dje Aarhundrede har Romermenigheden sin faste Organisation med en Embedsstige fra Bisp, Presbyter ned til Underdiakoner og Lektorer. Allerede i det 5te Aarhundrede har Romerbispen megen verdslig Magt og øver et vist Supremati i Kirken. Og medens Orientens Kirke spilder sin Kraft paa mystiske Spekulationer og spidsfindige Dogmestridigheder, vokser nu hurtigt og sikkert Romerkirken til et fast organiseret Herredømme, der snart omspænder det meste af Europa. Anden Gang viste Romeraanden sin Evne til at erobre og styre. Organisationsmidlerne er Munkeordenerne og

det gejstlige Hierarkis Trinordning. De store Førere ere Paver som Gregor den store, Gregor den 7de, Innocens den 3dje og Bonifazius den 8de — alle fuldblods Italienerne og politiske Genier af Art og Rang med de gamle romerske.

— Ved Siden af det haandfast-praktiske er den latinske Raceaand det retliniet-rationelle. Den er Logik, Matematik, Jura. - Bearbejdet i denne Aand bliver Evangeliet til et System af Dogmer, som den uspekulative, men dialektiske latinske Aand kan tumle med, og til en juridisk Verdensforfatning, som formummede Advokate og Doktorer kunne fortolke paa Romerkirkens Synoder. Før deres Omvendelse var jo de fleste af de store romerske Kirkefædre Jurister og Advokater, og hele deres Sprog vedbliver at være juridisk, og deres Forsvar for Kristendommen er ofte ligefrem iklædt Form af en Advokats Indlæg. Tertullian er den, som først arbejder den kristelige Dogmatik ind i den romerske Privatrets hele Skema. Gregor den store og Gregor den 7de ere de juridisk opdragne Paver, der fuldende Dogmernes juridiske Iklædning. Og saaledes lykkedes det virkelig at gøre Kristendommen om i Lov og Dom, Løn og Straf, Rettigheder og Erstatning, med Procedure, Advokater og Benaadningssystem. — Ogsaa verdslig Jurisdiktion tilranede Romerkirken sig; ved Siden af Justinians Corpus juris sattes Corpus juris canonici, og Pavehoffet blev efterhaanden helt til »den hellige Curie«, hvor al Verdens Retsspørgsmaal forelagdes Kirkens højeste Jurister til Afgørelse.

I den rationelle, retliniede Handlen kulminerer den praktiske og retliniede Romeraand. Derpaa beroede Romernes moralske og fysiske Verdensherredømme. Man husker Virgils stolte og selverkendende Ord (Æneid. VI) om Romerfolkets Mission: Grækerne skal overgaa dem i skønne Kunster, i Veltalenhed, i Videnskab. »Men

du, Romerfolk! kom ihu, at du skal styre Folkene og være Hersker, det skal være din Kunst, samt at bygge Fred og Lov og skaane de undergivne, men afvæbne de oprørske« (Tu regere imperio etc.). Den praktiske Klogskab og den moralske Viljestyrke, der konsekvent forfølger sine Ideer — det er Roms Storhed. Derfor er dets Talent at organisere og administrere, dets originale Poesi Didaktik, dets Yndlingsvidenskaber Moral og Retsvidenskab.

Bearbejdet i denne Aand bliver Kristendommens Tyngdepunkt da overalt af de latinske Kirkefædre lagt i det didaktisk moralske og stærkt tilsat med stoiske Elementer. Saaledes den rationalistiske Justinus, saaledes Tertullian, Lactantius, Ambrosius. De gode Geringer, Menneskeskeviljens Magt blive mere betoned end Naaden, den sædelige Livsførelse bliver for de kristne Filosofer Hovedsagen. Man maler ogsaa Martyrer og Helgener i Mucius Scævolas og Brutus' Lignelse. Der findes bevaret et latinsk kristeligt Drama om Makka-bærerne, hvor de bibelske Martyrer helt ses som romerske Helte og »Heltinden paa det mest levende erindrer om en Senecas eller de franske Tragikeres Heroiner« (Ebert). De latinske Hymner er i det hele oftest didaktiske og minde uafbrudt om Horats og Lucretius. Munkevæsenet, Kirke-disciplinen, Skærsildslæren — hele Romerkirkens Udvikling har en særlig ethisk-praktisk Karakter.

— Ligesom Kirken gennemsyredes med romersk Aand, saaledes var romersk Kultur heller aldrig uddød selv i de mørkeste Aarhundreder. Medens i Europas øvrige Lande Lærdommen ene og alene blev indenfor Kirkens og Klosters Mure, holdt der sig i Italien fra Oldtidens Dage en verdslig Lægmandskultur. Mærkelige Dokumenter belære os om, at der i det 8de Aarhundrede

i Lombardiet fandtes offentlige Skoler selv i mindre Byer, og at stadig Oldtidens »Grammatikere« havde Efterfølgere udenfor den gejstlige Stand. Pavelige Skrivelser fra det 9de Aarhundrede indskærpe Skoleundervisningen, som var forsømt mange Steder i Italien; — hinsides Alperne havde ingen uden Karl den store endnu drømt om almindelig Skoleundervisning. Selv i det 10de og 11te Aarhundrede — den dybeste Fornedrelsestid — omtales talrige Magistre, der holdt private Skoler, og en tydsk Digter kan som Forbilled for sin Nation pege paa Italienerne, der dyrke Oldtidens Lærdom og »sende deres Ungdom hen at svede i Skolerne«. — Og Kulturen var absolut verdslig. Theologien og dens Hjælpevidenskaber laa brak, da den allerede blomstrede i Paris, Skolastikens Sæde. Da i det 11te Aarhundrede de første to Italienertheologer siden Gregor den stores Tid opstaa, Lanfranc og Anselm, er det i Frankrig, at de danne Skole. Det er derimod Grammatik og Poetik, der studeres i Italien. Oldtidens Forfattere kom ikke ud af de pietetsfulde Hænder, og paa hvor ydre og barbarisk Maade man end studerede og efterlignede dem, bevaredes de ialfald som national Skat, og selv uden at den Læsende anede det, lagde de Sædekorn i hans Sjæl. En tyst og usynlig Modstand udgaar da fra disse gamle Bøger mod Middelalder og Kristendom. I det 10de Aarhundrede fortælles om en Lærd i Ravenna, som beruset af sin Virgil, Horats og Juvenal erklærede dem for sandere end hele Biblen. Han og mange andre i Italien, som bekendte samme Kætteri, maatte — fortæller Kronisten — udryddes ved Sværd og Brand.

Og da der i det 12te Aarhundrede kommer et Sving i Italiens literære Studier, hvormed de overfløjer hele Samtiden, er det Lægevidenskab i Salerno, Rets-

videnskab i Bologna, som spiller Hovedrollen, og i Klostret Monte Casino, der var bygget som antike Marmorsale, sad Munkene og studerede Klassikerne, skrev Digte i antike Versemaal med Reminiscenser, Billeder og Udtryk fra Ovid og Virgil, og grundlagde i deres Annaler moderne Historieskrivning, med tydelig Paa-virkning fra de romerske Historieskrivere.

— Som en tyst og usynlig Modstand mod Tidens Aand er det, at den latinske Aand virker gennem Middelalderen. Selv ligger den hen, udmattet og uproduktiv, liggende under for Blandingen med de fremmede, gothiske og longobardiske Elementer. Dens Virken er negativ, men mærkes bestemt og paa alle Omraader; ingen af Middelalderens specifikke Frembringelser slaa rigtig Rod i Italien.

Hvor alle Europas andre Folk stod i Barndom, med Barndommens Friskhed og Naivitet, dér er Italienerne det gamle Folk, og et Folk kan lige saa lidt som den Enkelte vokse tilbage og blive Barn igen. Medens de andre i ungdommelig Enthusiasme drage paa Korstog, leje Vene-tianer og Genueser Skibe til dem og slutte selv Handelsforbund med dem, de skulde bekæmpe. Medens de andre er midt i Skabelsen af deres Folkeepik, — den normanniske, frankiske, bretonske og rhinske Digtkreds — eller med Folkefantasiens Enfold digte videre paa Evangeliets Grund med Legender, saa er Italienerne bundne i den gamle Kulturs fine Kunstformer, som de ikke længer kan udfylde og dog ej lægge af. Disse staa som fine, nedarvede Slægtstræk i en vanslægtet og for-raaet Descendents Ansigt.

Selve Kristendommen møder overalt i Italien et gammelt Kulturfolks Skepticisme. Der klages stadig i Middelalderen over Irreligiøsiteten og Løjheden i Italien

i Sammenligning med de andre Lande. De gamle Munkekrøniker beklage sig hyppig over, hvor kaadt og respektløst Folket ikke sjælden optræder overfor de Hellige. Navnlig Florentinerne, der — hvad der er værd at mærke sig — allerede siges at være fødte »truffatores« : Spadsmagere og Spottere, møde ofte Religionen med ironisk Skepsis. En Helgen havde Ry for at kunne genopvække Døde; da han vil til Florens, bede Indbyggerne ham endelig blive borte, deres By var iforvejen overbefolket, og kunde aldeles ikke taale, at de Døde igen kaldtes til Live. Staden var fuld af »Epikuræere« — som man kaldte dem, der nægtede Sjælens Udødelighed —, og »de gode og katolske Kristne« — siger Historikeren Villani — forfulgtes. Men navnlig i det 11te og 12te Aarhundrede var Vantroen udbredt. Den vidtforgrenede provenzalske og lombardiske Kætterbevægelse bredte sig i Nord; og i Kongeriget Sicilien voksede den store Kætterkejsers Frederik den 2den op, — en af Middelalderens mærkeligste Figurer, Italiener af Liv og Sjæl og den syditalienske Humanisme og Vantro i sin kækkeste Skikkelse. Først det 13de Aarhundredes Dominikaner og Franciskaner vækkede Folket op af dets irreligiøse Skepsis; men selv 1251, da der indsamledes Penge til det hellige Land, gav man flere Steder Penge med spottende Ord: »Tag dem til Muhameds Ære, han som er mægtigere end Kristus.«

Karakteristisk nok er ogsaa kun en ubetydelig Mindrepart af Middelalderens uhyre Legendeproduktion bleven til i Italien. Det frodige Blomsterflor vilde ikke trives dernede. Legenderne frembringes i Frankrig og i de germaniske Lande, om de end sluges med lige stort Begær i Italien som andensteds. Italienerne manglede Naiviteten; Folkenaturen var rationel, ikke fantastisk.

De samle og bearbejde derimod Legenderne i kunstnerisk, pynteligt Latin, som sket er i Jacob fra Viraggios *Legenda aurea*. Den historisk-kritiske Bearbejders Tone skærer uafbrudt mod Legendens Aand, naar han f. Ex. bemærker »dette er tvivlsomt«, »dette er apokryft« eller »denne Historie modsiges af hin.« Man mærker en Luftning, som vil feje Legendeaanden ud.

Man mærker ogsaa paa Udvalget den klassiske Jordbund. De mørkeste Munkelegender trives ikke ret under Italiens blaa Himmel; Dødedansen »danse macabre«, som uhyggelig danser det øvrige Europa igennem, er ikke naaet over Alperne, og Djævelen — de nordiske Legenders staaende Figur — faar lidet Indpas i Italien. Man fandt ham vel altfor naiv-komisk til at lade sig skræmme; og man havde sine langt veritablere Mørkets Dæmoner i Hedendommens faldne Guder.

I Legender om disse, om Roms Ruiner, om Oldtidens Myther har Italien sit Speciale. Ødiposmythen gaar igen i kristelige Legender; vi har Legender om Sibyllas Hule, Trolldmanden Virgil osv. Dernæst Legender, der knytte sig til historiske Personer, f. Ex. Attila, Mahomet, Pave Gregor, Gerbert osv. Endelig Legender om de italienske Byers Oprindelse, navnlig deres Afstamning fra Troja, hvor den stedlige Nationalforfængelighed er det praktiske Motiv, og man kan knytte nær til Historiens Kendsgerninger.

— Ligesaa uimodtagelig den latinsk-italienske Aand viser sig for det specifikt gothisk-kristelige, ligesaa uimodtagelig er den for Ridderromantiken. Riddervæsen og Feudalordning fik aldrig Fodfæste i Italien; det kunde aldeles ikke passe med den romerske Opfattelse af Statsbegrebet og med de italienske Byers Overvægt over Landet. Derfor kunde heller ikke nogen Ridderepik frem-

blomstre. Ved Siden af Frankrigs yppige Frugtbarhed — den frankisk-karolingiske, den bretonske, den normanniske Sagnkreds — er Italien ogsaa paa dette Omraade helt uproduktiv. I Lombardiet har man et Par Tilløb; ellers leves der paa Bearbejdelser fra Fransk. Og selve disse Bearbejdelser vise, hvor fremmed Aanden er. Medens overalt ellers paa den Tid Bearbejdelse betyder: Videreudførelse, og det oprindelige Stof derfor stadig svulmer op og overarbejdes, saa er de italienske Behandlinger forkortende, tørt refererende, eller klippende alle Udvækster fra. De tage paa en saa pudsig nøgtern og haandfast Maade paa Tingene. Den romantiserede Alexanderhistorie: »*Historia de proeliis*« bliver paa sin Vandring gennem de andre Lande altid mere overvokset med Folkefantasiens Ranker, svulmer op i Episoder, udmales, forsynes med Bipersoner osv. —; men i Italien sætter en Lærd sig hen og oversætter den, Skridt for Skridt, samvittighedsfuldt og pynteligt, i latinske *Disticha*. — Stoffet tages i alle Digtene rent historisk og bearbejdes paa Latin pedantisk alvorlig i Krønikestil.

Kun Karl den stores Digtkreds havde nogen Efterklang i Italien. Men dens oprindelige Aand forvandskes rigtignok ganske. Det feudale Element — Vasallernes og Lensherrens gensidige Hævden af deres Rettigheder — trænges tilbage. Italienerne gør Karl den Store snart til en Tyran, snart til en Nathue. Og karakteristisk nok lade de Oprindelsen til den store Strid mellem Karl og Aymon-Sønnerne ikke, som paa Fransk, bestaa i Krænkelsen af en Lenspligt, men — i en privat Familiekrænkelse. For at haane Aymon paastaar en Pralhans at være hans Kones Elsker og nævner ham visse Mærker paa hendes Legem, som en Kammerpige har betroet ham. En Bagvaskelse af en

Brovter, der vil spille Don Juan — man ser: et Motiv for en Intriguekomedie, endog Tilløb til Karakterkomedie; men fra Lensvæsenets Epos er vi Mile borte. (Ferd. Castets.)

Det andet Hovedmotiv i den karolingiske Sagnkreds er Kristenhedens Kamp mod Sarazenerne i Spanien. Det er det religiøse Moment ved Siden at det politiske. Heller ikke det bevares i sin Renhed og Styrke i de italienske Bearbejdelser. Selv Karl den Store fornægter f. Eks. ikke en men flere Gange sin Kristentro, naar han er i Fare blandt Sarazenerne.

Nej! det er det romaneske, som udhæves paa Italiensk. Den vandrende Ridders Type er meget udbredt, og et nyt Motiv, der bringes ind, er den krigerske Jomfru, Kvinden i Panser, der foragter sit Køn og Elskov. Det er ret en pikant-romanesk Opfindelse — man husker, hvad Ariosto bringer ud deraf; det er tillige Oldtidens Pentesilea og Amazoner, som gaa igen. Endvidere udhæves det æventyrlige — ikke det fantastiske, thi de gothiske Dværg og Feer skubbes nærmest ud —, men de afvekslende og spændende Oplevelser i fremmede Lande. De italienske Videredigtninger have i Reglen den Formel, at en Ridder, fornærmet af Karl eller ifølge et helligt Løfte drager ene paa Æventyr i Orienten. Og i Skildringen af de fremmede Lande og Folk spores allerede Renæssancens urolige Videbegær og en Marko Polos Opdager- og Rejselyst.

Men det største Vidnesbyrd om den latinske Aands Modstandskraft overfor Middelalderens Kunstfrembringelser er dog den gothiske Arkitekturs Skæbne i Italien.

Født i det 12te Aarhundrede i Nordfrankrig udbredte Gothiken sig i dette og det følgende Aarhundrede over de germaniske og romanske Lande. Med Gothiken og Skolastiken naaer Middelalderens Aand sin Blomstring i det

13de Aarhundrede; og specielt Gothiken er dens sublimeste kunstneriske Udtryk — en Kunst, som til alle Tider vil vække Beundring og for Datiden maa have været en Aabenbarelse.

I Stedet for den romanske Stils tunge, solide Murmasser og jævne, redige Proportioner synes dette et festligt Æventyr, der driver Spil med Stof og Former. I dristig spændte Buer synes Lofterne at aabne sig; ved sindrig Beregning bæres mægtige Stenmasser frit og let oppe af slanke Piller; og idet Bærekraften lægges i Stræbepillerne, kan Murene gøres lette og umassive og gennem-brydes af store, lange Vinduer. Saaledes synes alt paradoksalt og sublimt, — en fantastisk Drøm, hvor Virkelighedens Naturlove spottes. Og alle Former og Flader synes overgroede og opløste af en legende Fantasi. Stenens Stof gennemstikkes og udskæres i det fineste Filigranarbejde, saa at det synes skørt Sprinkelværk; Formerne udhugges i Rosetter eller Figurer, alle Rande overbroderes med Frynser og Bladværk, Pillerne opløse sig i luftige Baldakiner, hvori Helgenfigurer staa. Ligesaa brydes alle Rum og Lysforhold, Søjlerne blive Søjlebundter, Loftet Korshvælvinger, Kapitælerne artikuleres og Rummene blive mangelkantede. Lyset brydes af Glasmalerierne i alle Slags Farver, knækkes og kastes rundt i Vinkler og Reflekser af de brudte Flader og Rum. — Istedetfor den strenge arkitektoniske Nødvendighed ses overalt elegant Vilkaarlighed og Smykkelyst, det er som et hensigtsløst lyrisk Digt. Ydermurens Stræbepiller forlænge sig frit op i Luften, i stadig slankere Afsatser; fra dem gaa skraat op til Midtskibets Ydermur de kækt svungne Stræbebuer, der bære saa mægtig, men se ud som lunefuld Leg; fra deres Ryg løbe igen slanke Spir op i Luften. — — Fantastisk og

mystisk som Tidens Indbildningskraft, subtil og spidsfindig som dens Tænkning, overspændt og sublim som dens Enthusiasme — med Skolastikens Talallegori i sine Proportioner og Legendernes Himmelrose i sine Ornamente — er Gothiken Middelalderens dybsindigste og tankerigste Udtryk.

Nu vel! Italien, som overhovedet laa under i Middelalderen, blev naturligvis oversvømmet af Gothiken fra Nord til Syd. Gothiske Kirker rejste sig i Lombardiet som i Toskanas Byer, i Neapel som i selve Rom. Men hvad sker? Landets Luft angriber og forvittrer efterhaanden den gothiske Stil. Den latinske Aand tager de ny Kunstmidler og bruger dem i sin Aand, til sine Formaal. Det uorganiske Bastardprodukt: den lombardiske Stil fremkommer. Spidsbuen optages, men gøres bred og ustejl og higer ikke længer opad, men spænder vidt over frie, vide Rum. Vil den gothiske Aand ophøjet Strakthed, da er den latinske Aands Maal bred, rolig Majestæt. Endvidere gøres Kompositionen simplere og regelmæssigere. Man bryder ikke Flader og Rum saa vildt, man bruger færre Piller, jævner, større Vægflader til malerisk Dekorering. Og Lyset kommer ej ovenfra — fra Midtskibets Ydervægge, — men Midskibet højner sig kun lidet over Sideskibene, og Jordens klare Dag strømmer roligt ind fra Siden gennem det brede Rum. Istedendfor gothisk Fantasifylde og lyrisk Flugt er her latinsk Rationalismes Ordens- og Klarhedssans. Man komme fra Kølne og Nôtre-Dame til Milanokirken eller — end mere — de toskanske Domkirker, og man føler latinsk Luft om sig.

Selv uproduktiv og dvalelagt virker da den latinske Aand overalt som en stille usynlig Modstand. Italiens Mission i Middelalderen er at staa Vagt over en Sovende.

— — Den, i hvem første Gang latinsk Aand og Kultur vaagner — det er Dante. Romermindernes og Latiner-aandens Virken Middelalderen igennem kan summeres forstærket op i deres Virken paa Dante.

Paa ingen har Romerrigets Historie og Romerrigets Skæbne gjort et saa dybt Indtryk som paa Dante. Roms Ruiner har talt endnu mere indtrængende til ham end til andre: »Derfor er jeg,« siger han etsteds¹⁾, »af den fulde og faste Mening, at Stenene, som ligge i Roms Mure, ere værdige vor Ærbødighed, og den Jordbund, hvorpaa Byen er rejst, er af langt større Værdighed end hvad der hævdes og paastaas af Folk.« Og Oldtidens Historikere og Middelaldersagnene om Oldtiden har fyldt hans Fantasi med Skikkelser og Scener fra Roms Historie, som stadig spøge i ham, og hans Hjerter med en dyb Beundring for de romerske Helte: for Manlius Torquatus og for Fabierne, for Cato som for Cæsar. Overalt i hans Skrifter strøer han Virak for dem og mindes med Patriotens Vemod den svundne Storhed, og i »Paradiset«²⁾ skildrer han med stolte Ord Romerørnens triumferende Erobringstog gennem Verden.

Latinsk Literatur havde heller ikke endnu haft nogen saa ivrig og indtrængende Dyrker som Dante. Han viser sig i alle sine Skrifter belæst i klassisk Literatur som ingen samtidig, og hans Værk indeholder et Stof af Oldtidsmythologi, som krævede lange Kommentarer for Samtiden. Cicero, Sallust, Livius, Lukanus, Statius, Ovid, fremfor alle Virgil var hans Læsning. Virgil var næppe videre læst før Dante. Hverken Brunetto Latino eller Guido Cavalcanti — Dantes Bysbørn og Samtidige — synes at have læst ham. Men Dante udbryder i

¹⁾ Convivio IV, 5. ²⁾ Par. VI.

»Kommediens« 1ste Sang: »Lad nu regnes mig til gode det lange Studium og den store Kærlighed, som saa tidt har givet mig din Bog i Hænde. Du er min Mester og mit høje Mønster; du ene er den, fra hvem jeg hentede den skønne Stil, som har bragt mig Hæder.« Rundt om i Digtet spores ogsaa — navnlig i Naturbilleder, Sammenligninger og i elegiske Stemninger — Virgilsk Paavirkning.

Men i det hele gennemtrænger latinsk Aand tydelig Dante som ingen Italiener før ham. Alle dens Tegn genfindes stærkere hos ham end i den øvrige italienske Middelalder. Hans Kristendom er mer end nogens en juridisk Verdensforfatning: i direkte Modsætning til Jødernes Theokrati er den hos Dante et udprojiceret Monarki; det er Juraen, som skaber hans Theologi, medens det hos østerlandske og semitiske Folk er det omvendte. — Mer end nogen Italiener er Dante endvidere uimodtagelig for Legender og Ridderromantik. Kun i en enkelt Episode i Kommedien sætte Ridderromanerne sig Spor, og til Legender er der ogsaa kun faa Hentydninger. Hvor han udførlig beretter Franciskus' Liv, udelader han alt om Mirakler, en bestemt kritisk Tendens gør sig her gældende. Alle Middelalderfantasiens vilde Skud beklipper han ogsaa baade i Helvedes- og Paradisfremstillingen; det vidunderlige og det groteske er mærkelig sobert behandlet i Sammenligning med hos Samtiden. — I Stedet træde romersk-latinske Egenskaber frem. En saadan er navnlig den verdslige Glæde over Magt og Pomp og Ære, som første Gang ret slaar igennem hos Dante, — ukristelig og antik, som den er, varslende Renæssancen. Han elsker at skildre det majestætiske, gravitetiske, pompøse og selv at fremtræde saaledes: han udmaler sig Romerørnens Triumftog, Kejser

Henrik den 7des Triumftog gennem Italien, Herrens Engels Triumf over de opsætsige Djævle (Helvede IX). I et mægtigt romersk Triumftog aabenbarer sig den sejrende Kirke for ham, og Beatrices Triumfvogn sammenlignes udtrykkelig med den, hvormed Rom hædrede Scipio Afrikanus. — En anden romersk Egen­skab er den indre Værdighedsfølelse (dignitas) som moralsk Rettesnor. Den mangler ganske Middelalder­mennesket, men dukker op hos Dante efter antike Forbilleder. Som en romersk Forum-Taler ordner han i sit Digt sin Kappe i monumentale Folder om sin Skikkelse og bevæger sig gravitetisk, og hans Tale og Adfærd kontrolleres stadig af Følelsen for, hvad der anstaar »Dantes Alagherius«. Hans Karakterstyrke, Sans for Pligtfølelse og Heroisme er ogsaa helt romersk. Og saaledes ogsaa Dantes altslugende Interesse og For­pligtelsesfølelse overfor Staten og det offentlige Vel. Hele hans Liv, alle hans Skrifter besjæles af denne Følelse, og Vendingen »bonum publicum« falder i hans Mund med samme Klang som i en Fabricius' eller Catos. Den antike Samfundsfølelse vaagner op igen i de smaa italienske Kommuner, og Dante er den første store Patriot.

Han binder ogsaa bevidst Samtidens Italien til det gamle Rom. Istedendfor »italiensk« skriver han tidt »latinsk« og selv føler han sig som »et sidste Skud af gammel romersk Heltekraft« midt i en vanslægtet Tid. Han kalder sig stolt en af dem, »i hvem den hellige Sæd af de gamle Romere igen vokser op«; og da Kejser Henrik den 7de kommer til Italien, tilraaber han Italiens Folk: »Hvis der er noget tilbage hos Jer af Trojanernes og Latinernes Sæd, da giv Plads for det og lad det komme frem, at ej, naar Himlens Ørn farer ned som Lynet,

den skal finde sine Unger udkastede og Ravneunger i deres Sted.«

Dog! det mest storartede Udtryk for Romeraanden i dens Pagt med Middelalderen bliver Dante i sin Tro paa Verdenskejserdømmet. Vi har tidligere set denne store Idé som handlende gennem hele Tidens Historie. Den er den afgørende, bærende Tanke i Dantes hele aandelige Liv. Romernes Historie saae han som en Guds Førelse af sit til Verdenssceptret udvalgte Folk; ikke ved Vaabnenes Voldsmagt, men ved dets indre Herskerret naaede det til at realiseret Universalmonarkiet, som det nu gælder om igen at oprejse paa romersk Grund. — Just paa samme Tid, som Kejserideen definitivt bukker under for Tidens politiske Nydannelser (Kommunerne), klares og uddybes den da til en Verdensanskuelse og et Kunstværk i Dantes »Kommedie« og hans Bog om »Monarkiet«.

III. ITALIENSK LITERATURS BARNDOM.

Italiensk Digtning begynder som et Genskin af Søstersprogets, den provencalske. Ved Provences Fyrstehoffer var Troubadourlyriken blomstret frem — klækket ud mellem Roser og Oranger af Provences blonde Sol og bløde Søluft, af Racens milde og muntre Sæder og den polerende Berøring med »de arabiske Riddere«. Der ligger Morgendug og Vaarfriskhed over de ældre Troubadourers Sange. Et elskværdigt og muntert Naturel synger her sin Glæde over »Hørren, der grønnes i Vænget, den blaa Viol, som titter frem mellem Buskene«, synger sin Foraarsforelskethed, der beruses af hver Kvindes Smil, og sin stridbare Æventyrlyst, som tumler sig i Kampliv med den tro Ganger. Tonen overfor Damen er Sydens, Araberens, Ridderens galante Tale og søde Smiger, men er den Skønne altfor knibsk, skælder Ridderen hende ugenert ud og trøster sig i Ventetiden med en Bondepige, han træffer ude i Marken — saaledes som Pastorellerne skildre det. Tonen er verdslig og liberal, man vil leve og lade leve; det er kultiveret latinsk Race, som ikke vil lade sig barbarisere af Middelalderen. Og Troubadouren haandterer ogsaa med Smidighed Spottens og Satirens Klinge: der er den samme

kætterske Aand i Provences Troubadourer som hos dets Albigensere; det er ikke en Race, som er tilbøjelig til Fanatisme eller naiv Enthusiasme — det var ridderlig Ære og Æventyr, der lokkede Provenceridderne paa Korstog — nej! det er en frihedskær og kritisk Aand, fin og kæk, dialektisk og kaustisk, der vil ræsonnere og ironisere.

Provences verdslige, kætterske Aand kvaltes i den Storm af barbarisk Fanatisme, som rejste sig udenom mod Troubadourernes og Valdensernes Land og som i det berygtede albigensiske Korstog (c. 1210) lagde det skønne Land og den skønne Kultur øde. Men nede paa Sicilien skabte Kætterfyrsten Fredrik den 2den »la gaya scienza« et nyt Hjem. Talrige Troubadourer vandrede paa den Tid om i Italien, og ogsaa mange Norditalienere digtede provencalsk; nu kommer der en ung, livsglad og pragtlysten Monark, der vil holde Hof i Provencehoffernes Mode: hvorfor ikke forsøge at synge paa Italiensk om Kærlighed lige saa zirlig og melodisk som det sker i Søstersproget? Det er da helt Efterklangspoesi, — men hvad andet er vel Nationers og Ynglinges første Digten? Man begynder med at staa tilfals for Forbilleder og finder først efterhaanden med Møje sit Selv frem og vover at tage det i Besiddelse og være sig selv.

Det er ene det erotiske Element, Sicilianerne optage, og det saaledes som Troubadourernes melodiske Leg med Ord og Tanker efterhaanden hos de senere Provenzaler var stivnet i kunstlede og traditionelle Former. Elskovslyriken var en Art Riddertjeneste, hvor høvisk Belevenhed mod Kønnet kunde kappes i opfindsom og zirlig Veltalenhed; den hørte med til det fine og pedantiske Ceremoniel, som var Stadsstuens Gala, — medens udenfor

Ridderne sloges som Slagsbrødre, fyldte sig med Mad og Drikke og favnede den første, den bedste Pige. »Kærligheden er en ydmyg, tilbedende Dyrkelse af Damen, den fremstiller sig som en Tjener og Lyden, ligesom Vasallens Forhold til sin Lensherre. Damen staar, smykket med alle Dyder og Ynder, højt over Elskeren, der bedende om Naade bøjer sig for hende: han er uværdig til at tjene hende, men ædel Kærlighed udjævner alle Forskelle; Damen er grusom og lader ham smægte forgæves, saa at hans Lidelser føre ham til Døden; dog tør han ikke høre op, thi fra Kærligheden udspringer alt værdifuldt og dygtigt; han maa holde ud, og lider og dør han, da er det ham til Berømmelse og Ære, fordi det sker for den Herligste« (Gaspar). Man ser; der er ingen stærk, naturlig Følelse, heller ingen dybe Tanker i hele denne Fiktion, men der opelskes og kultiveres i denne Provencelyrik megen Finfølelse, megen elskværdig Ridderlighed og en sindrig Opfindsomhed og Subtilitet i Tankelegen. »Ussel og uden Værd er den, som ikke elsker« og omvendt »den som ikke er en ædel og fin Sjæl, kender ikke Elskov« — det er Dogmerne. Eller: »Kærligheden maa være frygtsom, ellers er den ikke ægte, og den maa være skjult, ellers taber den sit Trylleri.« Kærlighedens Væsen debatteres spidsfindig i Versduetter.

I Virkeligheden bliver nu hele denne fine, franske Leg af Tanker og Følelser stereotyp og kluntet hos Sicilianerne. Kun hvor naturlig syditaliensk Elskov bryder igennem med Toner fra Folkesangen, faar Tonen naiv Ømhed og Sødme. Da er der aaben Sanselighed og forførerisk Smiger i Elskerens Tale, og hun staar koket og stolt og lader sig tigge; eller det traditionelle Forhold vendes om, og det er Kvinden, som erklærer

sin Lidenskab med uskyldig Skamløshed. Ellers visner den sicilianske Blomstring med det importerede Ridderhof, den var knyttet til.

Den provencalske »gaya scienza« flyttede til Universitetet, og det er i Retskyndighedens gamle Bologna, at en original italiensk Kunstlyrik først udvikler sig.

Guido Guinicelli og den bolognesiske Skole giver i Canzoner en Kærlighedens Dialektik og Metafysik. Efter den glatte Hoferotiks pyntelige Leg træder alvorlige Aanders Reflektion os imøde. Vi staa under et Katheder, hvorfra Kærlighedens Theori doceres med hele Skolastikens Apparat.

Det havde altid hørt med til Troubadourlyrikens Program at illustrere Kærligheds forunderlige Væsen og Magt ved at ligne den med sære og besynderlige Naturfænomener. Det er Sydlændingens Trang til Hyperbler og Middelalderfantasiens Jagt efter Vidundere. Kærligheden er som Fønixfuglen, der opstaar af sin egen Aske, Salamanderen, der lever i Ild; den Tilbedtes Øjne drager som Magneten, døder som Basiliskens Blik; og ligesom Isen formentes at danne Krystallerne, der igen som Brændglas kan fange Solens Straaler op og tænde, saaledes opstaar den varme Elskovsglød ved Udstraaling fra hendes iskolde Blikke. Man udhævede ogsaa grelt det modsigelsesrige i Kærligheden: den er Smerte og Fryd, gør stolt og ydmyg: jeg dør, naar jeg er fjernt fra hende, og hendes Nærværelse dræber mig. Det er den første naive Forbavselse over de mere sammensatte Sjæleforeteelser, der ikke ere til at tage og føle paa og som derfor synes de simple Hjerner saa uforklarlige. For denne psykologisk-reflekterende Side havde allerede Sicilianerne meget bedre Sans end for den ridderlig

følsomme. De havde en egen Art Digte, der skulde forklare Kærlighedens Væsen. Pier da la Vigne udvikler naivt: »Mange tro, at Kærlighed ikke er til, fordi den ikke kan ses; men naar man selv føler den, bliver man snart overtydet derom, og siden Magneten kan trække til sig uden synlig Magt, saa opmuntrer denne Ting mig til at tro, at Kærligheden eksisterer, og giver mig stor Tillid til at tro, at snart alle Folk ville tro det samme.«

Denne reflekterende Retning udvikles ret i Bologna, Syllogismernes og Distinktionernes Verden. Æmnet er stadig det konventionelle: Elskov; men istedenfor den tidligere konventionelle Behandlingsmaade øver her et ungt Sprog og en ung Tænkning sig i Smidighed og Skærpe, og en virkelig psykologisk og filosofisk Interesse søger at bestemme sjælelige Fænomener og tumle med abstrakte Begreber. Stilen, der hos Sicilianerne ofte var udflydende og leddeløs, fæstner og fortætter sig hos Bologneserne; Sproget viser sin Evne til Tydelighed, om det end ofte derved bliver nøgternt og tørt, og til energisk Knaphed og Nøjagtighed, der ganske vist ofte bliver Kantethed og vreden Dunkelhed. Sonetformen bliver mer og mer yndet og udformes til klart at gennemføre en enkelt klar Idé, en Parallel eller Pointe. Istedenfor de overdrevne Pyntbilleder søger man originale og rammende Lignelser for sin Tanke. »Solen straalers den hele Dag paa Smudset,« hedder det saaledes, »Smuds forbliver det, og Solen taber ej sin Varme. — Siger en Stolt: jeg er ædelbaaren gennem min Slægt; — ham ligner jeg ved Smudset, men ædelt Værd ved Solen«. Og en subtil Reflektion sønderlemmer eller forherliger filosofisk Kærlighedens Væsen i lange Læredigte, som kommenteres vidt og bredt i Traktater: — Dantes

»Gæstebud« er saadanne Kommentarer til filosoferende Digte i Bolognaskolens Art.

Fra Luksus og Sport løfter da Guido — hvem Dante hædrer som sin og de andre Digteres Fader — Poesien op til et alvorligt Kald. Det er ogsaa en helt ny Følelsesstrøm, der nu bærer Kærlighedsopfattelsen. Hvad der hos Troubadourerne havde været en Galanteriets og Ridderlighedens Fiktion, det bliver hos Bologneserne en Allegori for moralsk Enthusiasme. Begge Steder er »Elskov« noget rent fantastisk og abstrakt, som hører til for ethvert ædelt Sind »gentil cuore«. Men for den provencalske Lyrik er Elskov en følsom og belevn Riddertjeneste hos Kønnen, der klæder Adelsmanden vel, og er et Privilegium for ham; men naar Guido i sin berømte Programcanzone siger, at Elskov og »cor gentil« hører sammen som Fuglen og Løvet, saa at det ene ikke kan tænkes uden det andet, da betyder »cor gentil« ikke længer adeligt, ridderligt Sind — vi er paa rent borgerlig Grund, — men en dannet, fint kultiveret Aand; og Kærligheden er en Art moralsk Skønhedsidealisme, der sætter Kvinden op paa en Piedestal som et Ideal af Skønhed og Renhed og Himmelskhed, en jordisk Madonna — hun, der selv blev til »la dame universelle«, — for hvilken man bøjer sig i Andagt, og som lutrer, helliger, kyser lave Tanker bort og løfter til ædle Forsæt. Kvinden staar saaledes endnu fjernere og abstraktere end hos Troubadourerne, men der er en langt inderligere Idealdyrkelse end hos dem. »Hun gaar henad Vejen, saa yndig og saa elskelig, — at hvem hun hilser, hans Stolthed gør hun ydmyg, — og omvender ham til vor Tro, om han ikke før troede. — Hende kan ingen nærme sig, som er lav af Natur; — ja! end større Dyd har jeg at mælde om hende: — intet

Menneske kan tænke slet, mens han ser paa hende.«
»End har som største Gunst Gud hende givet — den
kan ej ende slet, med hvem hun taled« hedder det hos
Dante om Beatrice. Hans Beatricedyrkelse vokser lige
ud af Bologneserskolen.

Endnu et Skridt havde italiensk Digtekunst at gøre
for at frigøre sig: fra konventionel Hoflyrik var den i
Bologna bleven de Lærdes filosofiske Sprog, den bliver
folkelig og verdslig, idet den flytter til Toskana.

Toskana er Italiens Hjerte. Med Appeninernes høje
Bjergkæde mod Øst, og den friske Havvind strygende
ind fra Vest, breder det toskanske Landskab sig med
vidt aabent Sletteland og spredte Bjærghøjder — altid
med frit og afvekslende Skue, skraanende, vinklædte
Bjergsider, brede grønne Floddale, flade Marker og stejle
nøgne Klipper. Deroppe ligger som Ørnereder Byerne,
svært tilgængelige og murbefæstede: Arezzo, Fiesole,
Siena, Orvieto. Landskabet er frit og livfuldt, med
langlige, elegant svungne Linier, Luften er Blanding af
Slette- og Bjergluft, og Appeninerne baade skærme og
forfriske. Her vokser Italiens ædleste Drue, her tales
dets reneste Sprog, her lever dets smukkeste og bedst
begavede Mennesker. Det er Landet og Racen, mest
ublandet og ægte.

I Toskanas Byer havde der udviklet sig et frit
kommunalt Liv. Traditionerne fra Oldtiden havde her
stedse holdt sig med Oldtidens Former, ublandet latinsk
og etrusk Blod randt stadig i disse Folks Aarer, og
medens Lombardiet laa under for de Franskes Indflydelse
og de tydske Kejseres Magt, havde her hverken Fyrster
eller Adel noget Herredømme over de frie Republikker.
Industri og Handel blomstrede ogsaa kraftig frem i det
12te og 13de Aarhundrede. Vi træffe derfor her i politisk

Liv, i Kunst og i de første Forsøg i Vers og Prosa Udslagene af en spirende, indfødt og folkelig Kultur.

Man er Vidne til, hvorledes den provencalsk-sicilianske Lyriks Paryk- og Adriennestil tør op og bliver baade yngre og naturligere hos et ungt, friskt Folk. Folkesangens naive Erotik klinger ind mellem den kolde Retorik; blandt Hyperbler og stereotype Billeder titte nydelige Situationsmalerier ind. Den Elskede gaar og plukker Blomster i Engen; Amor selv viser sig og hilser ærbødig, og Kærlighedsgenier flagre om hende og drysse Blomster. Fra den høje, gifte Kvinde, som Troubadourerne hyldede, vender Toskanerlyriken sig ogsaa med friskere Naturlighed til den unge Pige. »Slip den gifte Kvinde,« synger man nu, »og hold dig til den unge Pige; hun er glad og ungdommelig og søger intet andet end Kærlighed.« Og der er ægttere Lyrik i Sorgen som i Glæden: »Næppe kan mit Hjærte udholde det, saaledes strømmer det over af høj Glæde, naar jeg mindes den Dag, da jeg fæstede dig, og omfavnede og kyssede, Elskede! dit lyse, elskovsfulde Ansigt.« Eller: »I, der gaa glade afsted! Mig strømmer Smerten ind over alle vegne fra som Regn over Jorden. Smil og Sang og alt er mig til Pine. Som Luften omfatter alt i Verden, saaledes jeg al Lidelse og alt Ondt«. En frisk Naturfølelse forynger ogsaa den indførte Pastorel (Hyrdindeballaden); den faar ny Farve i den ny Jordbund. I de nordfranske Pastoreller er det den unge Lensherre, som rider ud i Marken og dér træffer en Bondepige og ugenert, med raa Lystighed, gør sin Lensherreret gældende over hende. De provencalske derimod har den provencalske Kulturs underlig drivhusagtige Forfinethed: Konversationen gaar slebent og kvikt mellem Kavaleren og Hyrdinden, og hele Billedet er dukkenydeligt. I de

florentinske Pastoreller endelig er det Borgermanden, som træt af Byforretningerne søger ud i den frie Natur til muntert Landliv (Carducci). Ude i Mark og Skov møder han en Bondepige, der trækker Roer op, og giver sig i Snak med hende, eller et Par muntre Piger, som han beder vise sig paa rette Vej, og Balladerne ende med skalkagtigt at antyde, hvordan Æventyret ender.

Men ved Siden heraf spirer der frem en særlig toskansk Sentents- og Læredigtning, som meget nøje udtrykker baade Folkenaturen og den borgerlige Kultur. Toskana har altid været Møntningsstedet for de fleste af de Livserfaringens Pengestykker, der i Form af Tanke- og Ordsprog gaa fra Haand til Haand i det italienske Folk. Toskanerens Intelligens og Interesse er helt rettet paa at forstaa og leve Livet, og Levevisdom synes ham medfødt. Han har et Ordsprog: »den véd nok, som véd at leve«. Ikke videre lyrisk, end mindre fantastisk — som Syditalieneren — bestemmer og vurderer han de faktiske Forhold med et ganske eget sikkert og ædrueligt Blik, og han tager Livet med en vis gammelklog Positivitet som det er og regner pro-saisk dermed.

Vi har fra det 13de Aarhundrede flere toskanske Oversættelser af den Samling latinske Tankesprog, der under Navn af »Catos Bog« nød megen Anseelse i Middelalderen. I de troskyldig folkelige Oversættelser falder det ret i Øje, hvorledes det er ganske samme Aand og Livsmoral, der taler i de gamle latinske og i de senere toskanske Leveregler. Man forstaar, at det skulde blive Florentinerne, der kom til at tage Arven op efter Romernes Kultur og bygge moderne Statsmandskunst og Historieskrivning videre op paa samme praktiske og positive Grund, hvorpaa Romerne havde grundlagt dem.

Der er ogsaa talrige andre Populariseringer og Kompilationer fra det 13de Aarhundrede af didaktisk Indhold, som er den italienske Prosas første Skud: »Fiori« og »Giardini«. Ligeledes gaar den toskanske Poesi straks fra Begyndelsen udenfor den tidligere konventionelle Indholdskreds: det Erotiske, og bruger den knappe Sonetform til fyndig at udtrykke alle Slags Klogskabsregler og Livsreflektioner. Ofte er det Opregninger af Tankesprog og Ordsprog. »Paa mangen Vej flyver Fuglene gennem Luften, og ikke er alle éns i Flugt og Hu. — Stor Viden uden Erfaring er som den, der saaer i Sand. — Som Havet prøver Skibet, saaledes Ulykken Vennen.« Men der sammenarbejdes ogsaa større moraliserende Tankegange, og det skildres i Sonetrækker, hvorledes de forskellige Køn, Livsaldre og Stænder bør være og lade: den unge Kavaler, Oldingen, Sønnen overfor sin Moder, Vennen overfor Ven, Haandværkeren, Købmanden, den unge Pige, Husfruen, Enken. Man iagttager her, hvorledes en ny borgerlig Kulturtype fæstner sig i de toskanske Byer paa denne Tid, og giver sine Love og udformer sine Idealer for menneskelig Leven og Laden.

Ogsaa en anden lokal Aare sprudler os imøde i gammel toskansk Literatur; det er den vaagne Livs-iagttagelse, som søger og let træffer det karakteristiske, og som uafadelig maa ræsonnere og kritisere. Toskaneren er født Iagttager og Kritiker. Allerede Munkekrønikerne — hørte vi før (Cap. 2) — klage over Florentinerens uforbedrelige Skepsis, der ikke vil lade sig imponere af Mirakelhelgenerne. Hans Intelligens er uafhængig, ræsonnerende; den reagerer overfor Indtrykkene, vil hævde sig mod dem og søge at beherske dem gennem at bestemme og definere dem. Dette er da den moderne Kritiks Aand, som slumrer i dette Folkenaturel, og som

ogsaa af det skal fødes til Verden og overvinde Middelalderen og skabe den ny Tid gennem den florentinske Humanisme og Rationalisme.

Foreløbig se vi istedenfor Legende- og Ridderdigtning den moderne realistiske Novelles første Spirer i de gamle toskanske Noveller, saaledes som de f. Eks. foreligge i Samlingen »De hundrede gamle Noveller«. Smaa, vittige Anekdoter opbevare her alskens træffende Svar, pudsige Tilfælde, typiske Eksempler paa lav, latterlig, viis eller ædel Optræden. Meget af Stoffet er hentet allevegne fra; men det indfødt florentinske er Pointeringen: Udhevelsen af det vittige, det karakteristiske og af »Moralen«. Som Novellerne saaledes give ogsaa satiriske Smaadigte Udtryk for jævne Smaaborgeres eller forsorne Svirebrødres Mutterwitz og Livsbetragtning. Der er livfuld Karikatur f. Eks. af en Mand, hvis Lænder er som Giraffens, hvis Krop er en Ands, hvis Sang er en Ravens, kun Klæderne er et Menneskes; og der er muntre Opregninger f. Eks. af alt, hvad der er værst at udholde i Verden: »En Mand, som ikke har Mønt paa Lommen og dog vil give den Store og være hoven«, »en Kvinde, der har sin fjerde Mand og dog vil rose sig af Kyskhed«. Men saa er der ogsaa kynisk Konstatering af Livets Sandhed og ironiske Raad om »Livets Kunst«: »Det Raad jeg giver dig: læmpelig at vende din Kappe derhen, hvorfra Vinden blæser. Vær som Pilen, der bøjer sig og ikke knækker«. »En Maade er der at leve paa blandt Folk, og al anden er spildt Møje. — Undgaa de magre, hold dig til de fede — hør dem opmærksomt, samtyk i alt, de gør«. »Og derfor, naar du ser dig staa forneden, — staa blind og døv og stum, men dog tillige — mærk dig i Stilhed, hvad du ser og hører, — indtil dig op i Vejret Lykken løfter. — Da slaa og afskær, bryd og

knæk og ram — og sørg for, at den aldrig mer sig vender«.

I en saa brutal Formulering af Tilværelseskampen mærkes Aanden fra det moderne Forretningsliv, som er vokset frem i de toskanske Borgersamfund. Den Enkelte føler sig stillet paa en Arena, hvor hverken Byrd eller Stand, hverken Guds frygt eller ridderlig Tapperhed er det, som det kommer an paa, men hver er henvist til sin egen Kløgt og Dygtighed for at smede sig sin Lykke. Og efter alle de gudelige Litanier, der tidligere er sunget, og de Legender og Ridderromaner, man har slugt, føler den ny Borgerstand nu en demonstrativ Lyst til uden Omsvøb, med udfordrende Trods at forkynde Livets lidet opbyggelige Virkelighed. Det er ogsaa den Enkelte, som emanciperer sig, det er Individet, som i denne Race af fritænkernes Kritikere og i disse Samfund af fri, borgerlig Kappelstrid for første Gang ret føler sig og hævder sig lige overfor Almenheden og gør sin Ret gældende til at tænke og føle og ville selv, uafhængig af de Andre. Medens Individet i alle primitive Samfund føler sig kollektivt, blot som Led i det Hele — og dette havde været Middelalderens Aandstilstand, som baade det religiøse og kunstneriske Liv tilfulde viser —, saa indledes den ny Tid overalt ved, at den Enkelte istedenfor sin tidligere passive Hengivelse stiller sig i forsvarende og angribende Modsætning til Omgivelserne. Og hele det Utaal af polemiske og satiriske Smaadigte, som vi træffe i det 13de Aarhundrede i Toskana, betyder netop dette, at Individet griber til den literære Form og det flyvende Ord som Vaaben for at hævde og bane Vej for sin personlige Frihedsfølelse, sine Antipathier og sin Kritik. Vi har politiske Partidigte, hvor den Enkeltes Overbevisning giver sig Luft, og personlige Pamfletter og

Satirer, hvor privat Had utøjlet slaar sig løs, og vi har Digte, hvori der udtales bitter Revolte og misfornøjet Uafhængighedslyst overfor Tilværelsen og Menneskene i Almindelighed.

I to sienesiske Digtere fra det 13de Aarhundrede — thi Siena gaar i lystigt og verdsligt Liv forud for det besindigere og sparsommeligere Florens — hører man første Gang ret typisk saavel Individets trodsige Hævden af sit Selv i ubunden, raa Naturlighed, som ogsaa det fremblomstrende Borgerskabs brede Livsglæde og Livsbekræften.

Cecco d'Angiolieri¹⁾ træder os i sine Digte imøde som en Art Villon — en Bohême, bag hvis Galgenhumor og bitre Kynisme der ligesom dirrer Hulken og Ømhed. Hans Fader var et gudeligt Hængehoved, som holdt ham strængt og holdt Pungen lukket. Sønnen bed sig efterhaanden fast i oprørsk Had mod Forældrene. Han blev gift og hans Husliv var ulykkeligt. Saa søger han Trøst i muntert Kammeratliv paa Knejper. »Tre Ting alene glæder mig,« synger han, »Kvindfolk, Kroen og Mønt.« Han bryder med sin Familie, vælger sig til Elskerinde en gift Skomagerdatter, lader Tærningerne rulle og falder flere Gange i Politiets Hænder for sit vilde Liv. Hans Vers skildrer burleske Typer som en gammel Kone, der vil spille ung, en Jean de France, der vender hoven og udenlandsk hjem fra Frankrig; i komiske Samtaler blander han alle Toskanas Dialekter, eller han klager over sin Nød, over Elskov og Venskab, der svigter, naar Pungen er tom, eller besynger sin Elskede i Troubadourlyrikens Vendinger, oversatte i jævnt, plumpt Folkesprog. Dante kendte ham og søgte at over-

¹⁾ Nuova Antologia. I. Serie XXV.

tale ham til at forsøge højere Æmner. Men Cecco synes at have set sig gal paa hele Verden. »Avlet blev jeg af den dybe Sorg — og min Amme er Melankolien.«
 »Saa tungt er mit Hjerte af hundred Grunde, at hundred Gange om Dagen tænker jeg paa at dø, — men nu vil jeg glæde mig over min Pinsel.« Og saa stiller han kynisk alle lave Følelser til Skue i en Slags oprørsk Trods. Han overdænger sine Forældre med et saa raat Had, at han synes med fortvivlet Spot at ville træde alle naturlige Følelser under Fod. Moderen beskylder han for at ville forgive sig; om Faderen siger han: »Man siger vel mig, at jeg ej bør hade, — men den, der kendte ret hans Vejes Spor — han sagde vist: »Hans Hjerte burde du spise«. Djævlene i Helved kan være glade over den Brad, der venter dem, men ak! »han vil dø, naar Havet tørres ud, — saa sund har Gud til min Ulykke gjort ham.« Men hele sit vilde Humor slipper han løs i følgende Sonets hadefulde Ødelæggelsespathos, hvor han vil spille Belsebub for hele Verden. »Om jeg var Ild, jeg brændte hele Verden; — om jeg var Vind, jeg rased som et Uvejr; — om jeg var Hav, jeg oversvømmed Alting; — om jeg var Gud, jeg styrted det i Dybet. | Om jeg var Pave, skulde jeg mig muntre, — og alle Kristenfolk jeg vilde pine; — om jeg var Kejser, da jeg skulde hugge — paa alle Menneskene Hovedet af. | Om jeg var Døden, gik jeg til min Fader; — om jeg var Liv, jeg vilde flygte fra ham, — og ligedan jeg gjorde med min Moder. | Om jeg var Cecco, som jeg er og var, — jeg for min Part de smukke Piger tog, — de grimme og de gamle fik de andre.«

Ved Siden af denne Bohêmes lunefulde og skrankeløse Selvhævden kan man stille Folgore da San Germiniano som Udtryk for de fornemme og rige Ynglinges lystige Liv.

I en Sonetrække »Maanederne« skildrer han for et af den Slags Svirekompagnier, som Sienas og Florens' »gyldne Ungdom« gerne indgik, hvorledes Aaret burde gaa for dem. Det er da et Idealbilled af det brede og skønne Nydelsesliv, som var ved at udvikle sig i de rige Købmandsbyer. Det ser nok saa indbydende ud. I Januar knitrer Ilden hyggelig i Stuerne, og de silkebetrukne Møbler indbyde til Hvile. Eller man klæder sig i Pelsværk og gaar ud at kaste med den skønne, hvide Sne paa Pigerne, der staa omkring. I Februar gaar man paa Jagt og vender om Aftenen hjem til sine Børn, belæst med Vildt, og under Glæde, Munterhed og Sang lader man Vinen skænke i og gøre Ild paa Komfuren. Marts er Fisketid og Tid til at sejle omkring paa Floden. Fasten skal I ikke bryde jer om. »Lad I de gale Patere præke; de sige altfor mange Løgne og kun lidet Sandt.« I April er Markerne grønne og fulde af Blomster; da tager man ud paa Landpartier; man rider afsted paa spanske Rideheste, selv pyntet efter sidste franske Mode, danser og synger paa provencalsk med de unge Piger, og det er ny tydske Instrumenter, man danser til. Derefter skildres Majfesterne, deres Optog under prægtige Bannere, Guirlanderne tversover Gaden, Regnen af Roser, Violer og Æbler ned fra Vinduer og Balkoner; Knøse og Piger kysse hverandre paa Mund og Kind og tales ved med lystig Skæmt og Elskovsord. I Juni flytter man saa ud paa Villaerne i Omegnen; dér forfriskes Haver og Enge af friske Kilder, og man gaar paa Gæstebud og Visitter hos hverandre, og alle Folk er saa elskværdige og overvælde med Høfligheder, og man vinder alles Hjerter. Juli anbefales derimod til Spisen og Drikken inden Døre; man maa klæde sig tyndt og let, og man bør slet ikke gaa ud i Heden. I August flygter man

helt op i en Bjergdal for Varmen og lever dér et Slaraffenliv. September er atter Jagttid. I Oktober bør man til Ære for Vinhøsten drikke sig fuld osv. Omkvædet er stadig at holde Pungen bravt aaben og spendere. Og Digtkredsen ender med det haardhjertede Spark til de andre: »Blæse være med de elendige Stakler og de jammerlige Gerrigpinde: omgaas ikke med dem.« Man ser, det er samme lystige Selskab som det i Boccaccios »Decameron«, der for at fly Pesten og glemme dens Rædsler flygter ud til en Villa i Nærheden og dér lever et idealt Liv i skøn Nydelse.

IV. FLORENTINSK KULTUR OG DANTE.

Alle de Veje, vi har fulgt, mødes i Dante. Kommedien er det sublimest gennemførte Udtryk for Middelalderens Kristendom, og Klosterlegenderne prælude atter og atter til Dantes store Vandring i den hinsidige Verden. Den latinske Aand staar op i Dante, og den romerske Kejseridé fra hele Middelalderen legemliggør sig i hans Værk som en Verdensanskuelse og et Ideal. Endelig alle Traadene fra den unge italienske Literatur tages op af Dante. Guido Guinicellis og Bolognesernes erotisk-filosofiske Lyrik afsætter Dantes Ungdomsværk »La vita nuova«; Toskanerlitteraturens Satire, Didaktik og Realisme er den Jordbund, hvori Dantes »Gæstebud« og »Komedie« ere voksende op.

Dette er netop, historisk bestemt, den store Mand: den, i hvem Vejene mødes. Han er som en Ganglie i Nervesystemet, — det Sted, hvor Strømmene fra de forskellige Nervestammer og Fibrer gaar sammen — et Aktivitetscentrum, som giver Bevægelserne ny Retning.

Naar Dante — Durante Alighieri — fødes i Florens lidt efter Midten af det 13de Aarhundrede (1265), vokser han op i en Jordbund og et Luftlag, som i høj Grad beforder og bestemmer hans aandelige Vækst og saa at

sige paa alle Kanter forbereder og indvier hans historiske Mission.

Slutningen af det 13de Aarhundrede er for Florens en aandelig Rejsningstid, som man sjelden har set Mage til. Efterat Byen tidligere baade paa Literaturens og Kunstens Omraade har holdt sig noget tilbage, ikke har nogen Guido som Bologna, ikke nogen Niccolo og Giovanni som Pisa, saa svinger Florens sig nu med en mægtig Kraftanstrængelse op til Hegemoniet i den italienske Kultur paa alle Omraader. Den politiske og økonomiske Fremgang er blomstrende. Den samtidige Historieskriver Dino Compagni skildrer Byen som stor og folkerig, fuld af kønne Bygninger, og fremragende, ved Haandværk og Industri, frygtet af alle Omegnens Byer, men stadig besøgt af beundrende Fremmede. Fra Begyndelsen af næste Aarhundrede, véd vi, var Florenskommunens aarlige Indtægt c. 300,000 Gylden, de regelmæssige Udgifter c. 90,000. Og Florens' store Historieskriver Macchiavelli skriver ¹⁾: »Aldrig var vor By nogensinde i en mægtigere og lykkeligere Tilstand end i de Tider, fuld som den var af Mennesker, Rigdom og Anseelse: indtil 30,000 vaabendygtige Borgere og i Landdistriktet 70,000; hele Toskana adlød Byen, dels som underlagt, dels som Forbundsfølge, og om der end var nogen Fortørnelse og Mistanke mellem de Fornemme og Folket, saa lagde de ikke desmindre ingen Anslag op, men levede enigt og i Fred.«

Og der var som kommen en Kappelstrid mellem Byens Borgere om at arbejde for Almenvellet. Man er Vidne til, at en hel lille Nation gribes af Viljen til at vokse sig stor. Efterat de evindelige Fejder mellem

---

¹⁾ II c. 15.

Ghibelliner og Guelfer var bragte til Slutning med Ghibellinernes endelige Nederlag ved Tagliacozzo (1268), hvorved Byens Suverænitet var sikret, og efterat 1283 Byens demokratiske Udvikling var fæstnet i en bestemt Forfatning, og 1294 dens Retstilstand i en fast Ordning, (*ordinamenta di giustizia*), vendes under en Tilstand af forholdsvis Fred og Enighed Kræfterne hen paa at befæste og udvide Byens Rigdom og Magt og at bygge en Kultur op. En mægtig patriotisk Selvfølelse og Forhaabningsfuldhed gennemstrømmer alle. »O du liflige og muntre florentinske Jord« udbryder en af Digterne (*Chiaro Davanzati*), »Dydens, Kraftens og Skønhedens Kilde, — Blomst fremfor alle: Florens«, og han kalder Staden Dronning for al Viden og husker den paa, at den er af Roms Sæd og under Guds særlige Beskyttelse. Ja! selv en Aretiner som Fra Guittone opmaner begejstret Florens til at arbejde for sin Storhed; den bør jo blive et nyt Rom, bør blive Stædernes Dronning, Visdommens Skole, Toskanernes Hovedstad. — Alle Borgerne arbejdede med for det offentlige Vel, alle var gennemtrængte af Illusionen om, at hver Tvist var forbi, og offentlige Fester gav den almindelige Forhaabningsfuldhed Udtryk.

Samtidig vaagner med Et en rig og lykkelig Kultur. Ved Aar 1280 fører Folket i højtidelig Procession Cimabues Madonnabilled til den for det bestemte Plads i Maria Novellakirken; hele Staden følte med Begejstring, at i dette Billed var med ét Slag Byzantismens Mannequin dræbt og Vejen aabnet for en naturelskende og skønheds-glad Billedkunst. I denne lange, lige Madonnaskikkelse, som troner med Barnet, omgiven af 3 Par Engle, var Byzantismens stive Folder og strenge Grimacer smeltede og klarede til lyse Farver og bløde, unge Former, og baade Himmeldronningen og de halvvoxne Engle smilte

i munter Skønhedsglans og mild Menneskelighed. Det var som en Aabenbaring, hvori Racen blev sig sin maleriske Kaldelse bevidst. — I 1294 beslutter Raadet, at der skal bygges en ny Domkirke, der kan blive »til Ære for Florens' Menighed og Folk og til Smykke for denne Stad«, og, medens man hidtil har levet paa Pisanernes Byggekunst, fremstaar nu en Indfødt: Arnolfo del Cambio, der ved sit Udkast giver alle Haab om »at erholde et Tempel, som er ærværdigere og herligere end noget andet i Toskana«, og som i Opførelsen af »Maria del Fiore« (Domkirken) og Sta Croce virkelig præsterer noget hidtil uset og med sine grandiose Hvælvinger og mægtige Kuppeludkast aabner Vejen for den senere florentinske Byggekunst med dens Stræben mod stor og monumental Stil.

Som i Maleri og Arkitektur, saaledes i Literatur. En hel Række Forfattere arbejde i den anden Halvdel af det 13de Aarhundrede sammen paa at løfte den rent stedlige Kultur op ved at indarbejde i den de Dannelses-elementer og Digtformer, de havde hentet under deres Studier ved Bolognauniversitetet, paa deres Rejser i Norditalien og Frankrig. Literaturen er her ikke længer en lærd Laugsag; nej! der tales til den dannede Almenhed og tales ud fra dens Syn og Kultur. Dette sker ved Dantes umiddelbare Lærerkreds og Omgangskreds: der er Brunetto Latini, født før 1230, Francesco da Barberino, født 1264, Dino Compagni født 1260, Guido Cavalcanti, født senest 1259, Cino da Pistoja, født 1270, 5 Aar efter Dante, — alle fra Florens og Omegn, Bekendte af Dante og ligesom han hørende til den højere Borgerstand.

Der er nu Mester Brunetto Latino. Som Republikens Gesandt rejste han til Spanien og besøgte Alfons den vises literære Hof, og siden levede han som lands-

forvist Guelf en Aarrække i Paris og Provence. Fra Pariseruniversitetet hjembragte han en broget og sammenrapset Skat af Tidens Viden, og i Smag med de datidige store franske Encyklopædier forfattede han paa Fransk sit »Skatkammer«; han byder her sine kundskabshungrende Landsmænd et overdaadigt Forraadskammer, hentet sammen fra alle Oldtidens og Middelalderens Forfattere. Hvad fandt man ikke her? »Den ringeste Del af denne Skat,« siger han selv, »er som rede Penge til Bestridelse af de daglige Fornødenheder; den handler om Timelighedens Begyndelse, de gamle Tidens Krønike, Verdens Indretning og i Korthed om alle Tings Væsen.« Det er endda kun Skatkamrets Skillemønt. »Den anden Del, der handler om Dyder og Laster, er Ædelstene, der skænke Menneskene Glæde og Dyd.« Og den tredje Del — siger Forfatteren, der ikke er blind for sin Gaves Værd — »er skært Guld, det vil sige: den lærer Mennesket at tale efter Veltalenhedens Regler og hvorledes Fyrsten skal herske over sit Folk, især efter Italienernes Sæd og Skik.« Ligesom Brunetto til sit »Skatkammer«, saaledes byder hans Elev Dante siden i »Gæstebuddet« Folket ind til sin Lærdoms rigt dækkede Bord, hvor al Tidens Viden bydes frem for at mætte deres Hunger.

Et andet Værk af Brunetto: »Den lille Skat«, skreven paa italienske Vers, forudtegner mange Linier til selve »Komediens« Plan. Atter efter fransk Sæd er det belærende og moraliserende Stof her iklædt en allegorisk Fabel — ligesom hele »Komediens« hinsidige Vandring jo tildels maa ses som en blot Ramme om Belæring og Opbyggelse. Og som hos Dante begynder Digtet med, at Digteren er faren vild i en Skov, og han kommer nu til allehaande fantastiske Steder, ser — i et storartet Syn — Naturens Gudinde trone over hele Skabningen,

kommer saa til Dydens Rige, Elskovs Enge, reddes ud af Fare af den store Ovid og ledsages af ham — just som Dante af Virgil — og slutter med at bede sig Gud i Vold.

Typen for den Slags Rejser var for Datiden den franske »Roman om Rosen«, hvori Riddererotiken, udenfor Provence, fik sin Kodeks, og hvor — som Titlen lover — »hele Elskovskunsten er indesluttet« under nydelig, allegorisk Iklædning. Her føres Digteren ind i Nydelsernes Verden, en indelukket Have, hvortil kun ridderlige har Adgang. Og her danser og leger et ud-søgt Selskab; Amor optræder som en Ridder, der stadig danser med »Damen Skønhed«. Digteren fanges under Gudens Herredømme, og faar indpræntet hans Bud, der give en Lære i beleven Adfærd og fin Ridderlighed. Iblandt Buddene er: Du skal undgaa alt, hvad der er lavt og simpelt! Du skal tjene og ære alle Kvinder! Vær glad og munter, thi den, der er mørk og tung-sindig, gør ikke Lykke hos Damerne osv.

Netop den Slags ridderlige Belevenhedsregler var det, en Elev af Brunetto: Francesco da Barberino ¹⁾, en jævn Notar, kom til Pavens Hof i Avignon og Philip den Smukkes i Paris for at lære. Og ved den franske Konges Hof havde han det Held at lære Historikeren Joinville at kende, der var som den levende Tradition om hin gode gamle Tid, hvis svundne Ridderlighed den gamle Mand søgte at leve om igen i sine »Memoirer«. Florentinerborgeren udspurgte flittig den gamle Adelsmand om alle en fin Dannelses Regler, ligetil om, hvordan man skulde konversere Damer eller skære for ved Bordet. Og da Barberino kom hjem til Florens, besluttede han sig til

---

¹⁾ A. Thomas: Barberino et la littérature provençale. 1883.

at polere paa sine Landsmænd og lære dem fine Manerer og ædelt Tankesæt. Saa skriver han sine »Kærlighedens Lærer« og »Om Kvindernes rette Opførsel«. Det importerede Franske og det hjemlig Florentinske brydes paa det pudsigste i disse to Bøger. Indklædningen er begge Steder allegorisk. De forskellige Dyder er personificerede som Kvinder, der diktere Barberino deres Lære. Og det er et helt Kursus i Anstand og gode Sæder, de give: Rejser du med din Overmand, skal du gaa foran ham paa farlige Steder, men ikke, hvor Vejen er støvet; har han ingen Kappe, og det blir Regn, saa byd ham din, og vil han ikke tage den, saa bør du heller ikke selv tage den paa. Er du i Selskab med Damer, maa du ikke beskæftige dig altfor meget med en enkelt, og er den ene din Slægtning, skal du vise mere Høflighed mod de andre. Ved Bordet bør du kun konversere dem om nette og muntre Adspredelser; du maa heller ikke se dem for meget i Ansigtet eller paa Hænderne, mens de spise; thi det pleje de at blues ved. Der er noget rørende og fintfølende i disse pedantiske Regler, som indskærpes de gode Borgerfolk, der gerne vil være fine.

De indstrøede Noveller — som ofte ere hentede fra Provence — udtrykke ogsaa ofte nydelige Leveregler der vidne om fin Kultur. En Provencaler vilde godtgøre sin Hustrus Skønhed og sagde, at »paa sit Ansigt heldte hun aldrig andet end naturligt Vand, paa sit Hoved havde hun ej anden Prydelse end Naturen gav hende, og hun tog Klæder paa, ikke for at gøre sig smukkere, men af Anstændighed.« Og da man spurgte ham, hvorfor hun da kæmmede sit Haar, sagde han: »Fordi hun vil vise, at hun er Kvinde, og det er Kvindens Natur at smykke sig.« Eller hør en anden: Mester Ugolino beder en Dag paa en Jagt, i stort Selskab, sin

Tilbedte om den Krans, hun saa ofte havde lovet ham. Hun svarer, at den har han aldrig faaet Løfte om og faar den aldrig. Saa kaster han vred sin Kappe i Floden og siger, at hermed affører han sig sin Elskov til hende. Det glæder mig, siger den Stolte. Hertuginde kaldet ham siden for sig, og da Ridderen beklager sig over sin Dames Adfærd og siger: »Der er ikke den Ridder i Provence, som ikke véd, at hun har lovet mig den,« saa siger Hertuginde til ham: »Fra hvem véd de da det?« — »Fra mig.« »Du har nu selv dømt dig,« svarer hun fint, »ved det, du fortæller, thi ingen burde have faaet dette Løfte at vide, men saadan er I Riddere, der for at brovte sætte eders Dames Rygte paa Spil.«

Men saa er der tillige hos Barberino en Versificering af fyndige og folkelige Kærnesprog, som er ægte nationalt toskansk Sentensdigtning. Her indpræntes mere borgerlig, hvordan man skal omgaaes Mennesker, agte paa hvert Lands og Folks egne Sæder og synge med de Fugle, man er iblandt. Ofte minder Levevisdommen og den knappe, knortede Stil her ganske mærkværdig om Hávamaal. »Enhver rammer ikke, som spænder Bue, — men den, som vaager, vinder mest, — sovende gør man sjelden stor Daad («Sjælden fanger sovende Mand Sejer»). »Vogt dig for at spænde Bue mod den Uskyldige, — thi Pilen saarer dig selv, som tænkte at skade ham, — men ofte ser du det blot ikke.« Der er samme bratte Tankespring som i »Hávamaal«: »Vær medlidende mod de betyngede! — besøg de syge Venner! Lad din Tale bestyrke hver god Yttring — og hver ret Handlen, — og løb ikke for meget efter ny Skikke.« Og om, hvordan man skal bære sig ad overfor Fremmede, hedder det: »Hvis du ikke ret véd hans

Stand, — er det bedre at hædre ham mer, end siden at angre, — at du hædrede ham mindre, end du burde, — thi saaledes falder Hæderen paa den Hædrendes Side.«

Ogsaa denne rent verdslige Didaktik, som ikke har sit Udspring ved Universitet eller i Kirke, men fra Hoffer og det borgerlige Liv, er en af de Strømme, der danne Dantes Værk. Det samme ideale Skema for en gentleman og for »god Tone i alle Livsforhold«, som Barberinos Digtning gaar ud paa at give, det beskæftiger synlig Dantes Aand, baade hvor han tegner sig selv i sit Forhold til Virgil og Beatrice, og hvor han i »Convivio« giver Regler for den sande Adel i Adfærd og Tænkemaade.

Men nærmest staar Dante i sin Ungdoms lyriske Retning dog ved Mænd som Guido Cavalcanti, hans Ven og Fortrolige, og Cino da Pistoja. Indbyrdes meget forskellige — Cino: en anset Jurist, der studerede i Bologna, blev Dommer i sin Fødeby og senere i politisk Landflygtighed Professor i Siena og i Perugia; og Guido: en fornem Florentiner, stolt, politisk ivrig og filosofisk interesseret, der døde ved 40aarsalderen — var de begge tilligemed Dante banebrydende for den florentinske Lyrik. Ved Siden af filosofiske Canzoner i Bolognaskolens Stil skrev Cavalcanti yndefulde Hyrdeballader og følelsesfulde Elskovssange i Folkevisetone, saaledes som han hentede den fra selve Landbefolkningens Læber, og Cinos Lyrik giver stærke og inderlige Følelser, navnlig af Smerte og Harme, et ganske ægte og kunstnerisk formet Udtryk.

I malerisk Situationsskildring og i yndefuld Følelsesnaturlighed er Balladerne »Jeg gik i Elskovstanker, da jeg traf« og »I en Lund jeg traf en Hyrdepige« aldeles parallelle med de smaa Stumper Livsbilleder i »Nyt

Liv«, og Cinos Digt »Dante! jeg har klædt mig i Smertens Skrud« eller det lidenskabelige »Alt, hvad der glæder andre, er mig imod« har samme Dybde og Pathos i Følelsen, som de Steder hos Dante, hvor han af sin Ungdomslyriks Violin søger at lokke de Toner, som senere han skal spille paa Orgel.

Saa stærke og talrige Traade forbinde da paa alle Kanter Dantes Værk med hans Tid.

V. VITA NUOVA.

Om Dantes Barndom og Ungdom er saare lidet bekendt. Slægten var gammel florentinsk, — han pukker flere Steder paa dens Ælde og Fornemhed, og naar man læser hans Elegier over det gamle Florens og hans Foragts- og Bitterhedsudbrud mod det ny, demokratiske; end mere naar man agter paa, hvor hans Aandstype er gammelklog og gennemkultiveret, maa man nødvendig tænke sig Dante som et sildigt Barn af en gammel Slægt, der har givet ham i Arv en sikker Dannelse og mange fæstnede Ideer og Synsmaader. Faderen skal have været Jurist, men være død tidlig, saa at Moderen ene maatte opdrage Barnet; og man kan let genfinde Juristblodet i »Komediens« mægtige Verdensdom og hele Tankegang, ligesom man ogsaa gerne tænker sig Drengen i et faderløst Hjem, hvor han tidlig føler sig og behandles som voksen og som Mand, men tillige fra en Moders Varetægt gaar ud i Verden med en barnlig og kærlig Ømhedstrang. — Ellers vides der intet om hans Opvækst, uden at der maa have været Tid saavel til alvorlige Studier som til et lystigt Ungdomsliv. Dante nævner selv Brunetto Latino som sin Ungdomslærer, og

Lærer og Elev har vel nok¹⁾ spadseret mangen god Gang sammen oppe i Florens i filosofisk Samtale, ligesom de gør det nede i »Helvede« (15. Sang). Men som sine Soldekammerater nævner Dante sin Slægtning Forese Donati og andre fornemme Ynglinge, og der haves endnu en Sonetkorrespondance mellem Donati og Dante, hvor man — som det er bleven sagt — for en Gangs Skyld ser Komediens Sanger uden Piedestal, og hvori begge Parter overbyde hinanden i plumpe Skældsord og raa Beskyldninger — der aabenbart alt er at forstaa som en grovkornet Spøg og literær Fægterøvelse. Traditionen vil endvidere, at den unge Dante 1289 ved Campaldino skal have kæmpet for Republikken mod de landflygtige Ghibelliner. Sagen bestrides, men er uden videre Betydning.

Den Bog, hvori Dante har nedlagt sin Ungdoms inderste og bedste Liv, er Vita nuova (Nyt Liv). Den er vel skreven i Tiden omkring hans 30te Aar, i det 13de Aarhundredes sidste Tiaar. Denne Bog, med sin forjættelsesrige Titel, aabner den unge italienske Literatur.

En underlig Bog, paa én Gang saa gammelklog og saa barnagtig, snørklet i sin Stil, fuld af legende Kunstleri, pedantisk højtidelig og konventionel — og dog saa henrivende naiv og oprindelig som et ungt Hjertes Bekendelser. Det er, som saae man grønne Vaarskud pippe frem mellem aargammelt Bronzeløv, eller som læste man i en 16aarigs Dagbog, hvor eftergjorte Følelser og Romanidéer blande sig — halvt rørende, halvt pinlig — med et gediegent Sjæleliv i Famlen og Stemmeskiften.

»I den Del af min Erindrings Bog,« — saaledes lyder de første Ord — »forud for hvilken der kun vilde

---

¹⁾ Jfr. dog Thor Sundbys Bog om Brunetto Latino.

være lidet at læse, findes et Kapitel med Overskriften: »Her begynder det nye Liv«. Under denne Overskrift finder jeg skrevet Ord, som det er min Hensigt at optegne i denne Bog, om ikke helt og holdent, saa dog efter deres Mening.«

Paa en egen knap og fængslende Maade fortæller saa Bogen om Digterens Kærlighed til hende, »der af mange, som ikke vidste, hvad hun skulde kaldes, nævnedes Beatrice.« Det er ikke nogen sammenhængende Fortælling, men en Række Livssituationer og sjælelige Interiører, der følge efter hverandre i smaa Kapitler, og indstrøede Vers udtrykke Elskovsstemninger eller udtrykke i Rim, hvad der bagefter videre udføres i Prosa. Gangen i Bogen er følgende:

Første Gang, Dante ser sin Beatrice, er begge i deres niende Aar. Hun gik forbi, klædt i »den ædleste Farve: blodrødt, men beskedent og anstændigt, og prydet og pyntet, som det passede sig for hendes barnlige Alder«. Kærligheden betog straks Drengen, og han gik ofte at se hende. Men fra denne Barneforelskelse springer Forfatteren saa straks til deres attende Aar. Da kom hun en Dag, spadserende med to ældre Damer, forbi ham, og hun hilste og tiltalte ham for første Gang. Denne Hilsen indviede hans Liv. Som beruset flygtede han fra Folk, lukkede sig inde hjemme paa sit Kammer og gav sig til at tænke paa den Skønne. Da overfaldt ham en Søvn, og i Drømme saae han Amor med den sovende Beatrice og sit (Dantes) Hjerte, som han gav den sovende at spise, hvorefter Guden grædende bar hende til Himmels. Dante sætter straks Synet paa Vers og sender det til de anseteste Digtere med Bøn om Forklaring paa Drømmen. — Videre berettes der om, hvordan han en Dag sidder i Kirken og har sine Øjne

uatbrudt rettede mod sin Skønne; men en anden Dame, der sidder i lige Linie mellem dem, tror sig selv at være Genstanden for Dantes Blikke, og da han gaar ud af Kirken, hører han Folk sige bag sig: »Se dog! hvor han er dødelig forelsket i den Dame«; og saa besluttede Dante at gøre denne Dame til Skærnbrædt for sin virkelige Kærlighed, og digter endog Canzoner til hendes Ære, og da hun nogen Tid efter flyttede fra Byen, skriver han Sørgedigt derover. Derefter anviser Amor ham en anden Dame til Skærnbrædt, og med hende spillede han Komedien saa godt, at han til sin Blusel satte Damen i Vanry og ovenikøbet synes at have gjort Beatrice jaloux, saa at hun ophørte med sin Hilsen, og Amor maatte opfordre ham til at retfærdiggøre sig i en Canzone. — En anden Gang beder en Ven ham, for at opmuntre ham, om at følge med i et Selskab, der var forsamlet i Anledning af en Bryllupsfest. Dante træder intet anende derind; da fornemmer han et Sting i Hjertet og maa støtte sig til Væggen, og da han lader Øjnene gaa rundt i Salen, ser han da ogsaa Beatrice sidde mellem Damerne. Mens Damerne give sig til at fnise ad den frygtsomme Elsker, som den Tilbedtes uforudsete Nærværelse helt lammer, maa Vennen føre ham ud, og Dante gaar skamfuld hjem og græder i Stilhed: »Hvis denne Kvinde vidste, hvordan det er fat med mig, vilde hun ikke saadan le over min Person, men vilde føle stor Medlidenhed.« Og da senere nogle Kvinder kalder ham hen til sig paa Vejen og driller ham med hans Frygtagtighed, svarer han: »Før var en Hilsen af min Dame mine Ønskers Maal, men nu har jeg valgt mig et andet, der ikke kan tages fra mig, nemlig at synge hendes Lov i Vers.« — Videre berettes det bl. a., hvorledes Beatrices Fader er død, og Veninderne komme ud fra hendes Hus, hvor de har

trøstet hende i Sorgen, og Digteren holder dem an og udspørger dem, og de fortæller om hendes Klager. Han bliver selv syg og ligger og tænker paa, at ogsaa den hulde Beatrice en Dag maa dø, og bevæget af Bedrøvelse herover falder han i en Art Feberfantasi, hvori sælsomme Jærtegn forkynder ham, at den skønne Kvinde er død, og Engle føre ham til hendes Leje. Han vaagner op i Graad, og Plejerskerne, der stod om Sengen, troede, han græd over sin egen Sygdom. Kort efter dør imidlertid virkelig Beatrice; Tiden angives til 1290. Han falder hen i Sorg og vækker alles Medfølelse ved sine Klagedigte. En Dag ser han en skøn Kvinde staa i et Vindu og betragte ham med megen Medynk, og hendes ømme Deltagelse giver ham kun end mer Lyst til at græde. Siden søgte han ofte Trøst hos den medlidende Skønne, og det vises nu fint, hvordan han efterhaanden bliver betænkelig ved de ny Følelser, hun vækker hos ham, og bebrejder sig dem som en Utroskab mod Beatrice. Efterhaanden sejrer da ogsaa Erindringen om denne igen, og Slutningskapitlet fortæller om et vidunderligt Syn, Dante har haft, hvorefter han har besluttet ikke at synge mer om Beatrice, før han kan prise hende værdigere. Og nu gaar al hans Id ud paa at forberede sig til engang at sige det om hende, som der aldrig før er sagt om nogen Kvinde — et Løfte, Dante fuldelig har indløst i »den guddommelige Komædie«.

Dette er Hovedtrækkene i den lille Digtning. Ved første Øjekast synes den simpelthen en nydelig lille Elskovshistorie, fortalt oprigtig og enfoldig; nærmere beset møder man midt i de smaa Genrebilleder, midt i den naive Lyrik uafslædig Udtryk og Udtalelser, der er som hemmelige Tapetdøre og give os Færten af, at der overalt stikker en dybere Mening bagved.

Der er nu f. Eks. saadant noget som en Leg med 9-Tallet — Treenigheden multipliceret med sig selv —, hvilket Dante overalt genfinder og paapeger i mystisk Forbindelse med Beatrice og hans Forhold til hende. Eller som det Spil, der drives med Ordene saluto (Hilsen) og salute (Helsen, paa Dantes Tid ogsaa i Betydning af Hilsen). Elskerens beskedne Maal var fra Begyndelsen af kun den Elskedes »Hilsen«, men det spiller senere her og dér over i »Helsen«, Sjælens Vel. Og hele dette umenneskelige Elskovsforhold, der begynder før 9aars Alderen og aldrig fører videre end til en Hilsen og et Par Ord, og aldrig synes at kende Attraa eller Skinsyge fra Elskerens Side, det synes nærmere beset en saa besynderlig Fiktion; og efterhaanden som denne abstrakte Skikkelse, »som mange kaldte for Beatrice, der ikke vidste, hvad hun skulde kaldes«, bliver apotheoseret til en Guddom, synes lidt efter lidt det hele Billed at fortone i en eller anden theologisk-didaktisk Allegori. Om det saa er den medynksfulde Skønne i Vinduet, der straks synes en saa levende Silhouet, saa erklærer Dante hende selv senere i »Gæstebudet« for at betyde Filosofien, som bragte den Sørgende Trøst gennem Læsningen af Boëthius. Og i selve denne Dantes Yndlingslektüre vil man kunne finde Forbilledet for Allegorien; thi ogsaa for Boëthius viste i hans Fængsel Filosofien sig just paa samme Maade som en medynksfuld Kvinde.

Saa har da Fortolkerne til alle Tider været i Uenighed om, hvormeget der er at forstaa bogstavelig i »Nyt Liv« som historisk Virkelighed, og hvad der blot er Allegori, og hvilken allegorisk Betydning, det da maa tillægges.

Det synes imidlertid umuligt i alle de livagtige Smaascener fra Kirken, fra Gaden og Selskabslivet, at

miskende Erindringsbilleder fra en virkelig Ungdomsforelskelse. Og det er ogsaa tydeligt at se, hvor kunstig og søgt f. Eks. 9-Tals Symboliken er tvunget ind bagefter. Beatrices Dødsmaanend kan saaledes kun blive Aarets 9de ved, at Forfatteren tager den syriske Almanak tilhjælp. Havde han selv opfundet Stoffet, kunde han have lagt sig det bedre til Rette.

Som Udgangspunkt og Grundlag for »Nyt Liv« staar da den unge Dantes Forelskelse i Beatrice Portinari eller hvad det nu ellers maa være for en Florentinerinde, som af Dante benævnes Beatrice. I de fleste af Digtene, som er af ældre Dato end den prosaiske Indramning, og som aabenbart er spredte Lejlighedsdigte fra Dantes meget erotiske Ungdom, kan man gribe det til Grund liggende Elskovsliv, førend det endnu har faaet symbolsk-allegorisk Underbetydning. Der indeholdes i disse Digte en Erotik, som er vokset lige ud af Provençalernes og Bolognesernes, men er afgjort mere naturlig og klar. Digtene er rettede til flere forskellige Kvinder og er først bagefter ved Prosa-teksten alle sat i Forbindelse med Beatrice.

Troubadourlyrikens Konvention og poetiske Formler brydes i disse med naturlig, ungdommelig Forelskethed. Selv hvad der er helt i Provençalernes og Bolognesernes Maner, har faaet Ynde og lyrisk Fantasi. Det er nydeligt, hvor Amor i et af Digtene sidder i egen Person og græder ved den Skønnes Legeme, eller hvor han møder Digteren paa Vejen, klædt i Pilegrimsdragt, eller hvor denne opfordrer sin Ballade til at gaa under Amors Ægide for at bede sin fortørnede Tilbedte om Tilgivelse. Og der er Sværmeri i hans videre Udførelse af Guido Guinicellis Læresætning om, at Elskov og ædelt Sind er et og det samme: »dem skaber Naturen, naar den er elskovsfuld, — Elskov til Herre, Hjertet til hans Hus,« og

derinde ligger saa Amor i Dvale, indtil Skønheden hos en Kvinde vækker ham til Længsel og Liv.

Paa en Beskrivelse af den Skønne indlader Dante sig lige saa lidt som Bologneserne. Det middelalderlige Sind har endnu ikke aabnet Øjnene ret til Analyse af Virkeligheden, det lever i subjektive Fornemmelser og Fantasterier; Ordet har endnu ikke faaet Evne til at male, selv Malerkunsten er jo knap vaagnet. Der er da kun de almindelige, abstrakte og konventionelle Udtryk. Beatrice er yndefuld og ærbar, har behagelig Fremtræden og søde Bevægelser; hendes Stemme, hendes stille Smil, hendes lysende Øjne prises. »Saaledes som hun ser ud, naar hun smiler en Kende, det er ikke til at sige eller bevare i Sinde.« Talen, Smilet, Øjnene, Bevægelsernes Musik, den graciøse Væren og Laden — det er, hvad vi ser af hende. Skønheden skildres — som hos Bologneserne — gennem dens Virkninger: Hvor hun gaar frem, virker hendes stille Ydmyghed og stille Stolthed som en Fortryllelse. »Foran hende fly Overmod og Vrede. Al Sødme og alle ydmyge Tanker fødes i dens Hjerter, der hører hende tale.« Senere, hvor hun ligger død paa sit Leje, ser det ud, som hendes Læber sagde: »Jeg er i Fred.«

Men der er en dyb Skønhedsbetagethed i Dantes Erotik, hvori første Gang ret den national-italienske Dyrkelse og skøn Kvindelighed slaar ud. Var Elskoven i siciliansk Lyrik en galant Hofleg, i Bologna en Art moralsk Fuldkommenhedstrang, saa er Dantes Beatricedyrkelse en Art beruset Andagt, som Synet af hendes Skønhed og elskelige Væsen fylder Sjælen med. Ingen Race har en saa dyb og vaagen Skønhedssans som Italieneren, et æsthetisk Indtryk sætter ham i Ekstase. Og i »Nyt Liv« er det kvindelige Skønhedsideal første Gang bleven

kunstnerisk udformet, som allerede havde beskæftiget Middelalderens Fantasi i Madonnatypen, og som senere fra Petrarka lige til Leonardo og Rafael skulde beherske og optage hele den italienske Renæssances kunstneriske Stræben.

Og med et Raffinement, som skyldes et ungt Hjertes forelskede Fantasi, og ikke længer er Troubadourretorikens »Glimmerblomster uden Duft«, varierer Dante sin Hyldest af »det evigt kvindelige«. Det er Middelalderens religiøse Ekstase, som nu bøjer sig ned og tages i Beslag af det jordiske. Det menneskelige ses som guddommeligt; det Øje, der har set sig træt paa den himmelske Glorie, ser nu Madonnas Straaleglans om Beatrices Hoved. Den, der vil synes en ædel Kvinde, — hedder det — bør gaa med Beatrice, thi hun adler alle sine Omgivelser, og saa mægtig er hendes Skønhed, at den ingen Misundelse vækker hos andre, men gør alle, der se hende, ydmyge. Hvor hun gaar paa Vejen, fryse alle onde Tanker i de slettes Hjerter, og kunde en Usling udholde at se paa hende, vilde han enten forædles derved eller dø. Men træffer hun paa nogen, der er værdig at se hende, da viser hendes Tryllekraft sig deri, at han glemmer enhver Fornærmelse. Som største Naadegave har Gud givet hende dette, at ingen kan ende slet, som talte med hende.

Der er en Inderlighed og Følelsesstyrke i denne Dantes Ungdomslyrik, en egen Vægt og Gdiegenhed i selve Toneklangen, som straks nøder til at lytte. Naar man har vadet gennem den gamle italienske Lyriks Bunker af Sonetter og Canzoner og saa kommer til »Nyt Liv«s Digtene, da fornemmer man lige med et, at her er en, der har Myndighed til at tale og Krav paa at høres. Selv de mest konventionelle Vendinger faa Vederhæftighed:

»I Kvinder, som har Sans for Kærligheden — jeg vil med Eder om min Elskte tale, — ej at jeg troer, at hendes Ros udtømme, — men for at give Luft i Ord mit Hjerte.« (Donne ch'avete intelletto d'amore — io vo' con vui della mia donna dire etc.). Det er, som om selve Sproget følte, at dets Mester er kommen, — som en ædel Hest straks mærker det, naar den har faaet sin rette Herre i Sadlen. Hvor Sproget før var knudret og dunkelt, der er det nu elegant og klart, hvor det var slæbende og holdningsløst, der er det nu fast og kortfattet. Det er en Personlighed, der nu med sikker Kraft styrer det unge Sprogs Tøjler.

Og Tonens Enthusiasme og Pathos naaer flere Gange en Energi, hvortil de zirlige Verseformer aldrig har været bestemt, og hvoraf de synes at skulle sprænges; saaledes naar Digteren henter Vendinger fra Bibelen for at udtrykke sin Sorg og Lidenskab. Man mærker her, at Følelsesindeholdet ved sin Vægtfylde viser udover den snevre Versform.

Det samme gør ogsaa denne Lyriks fremtrædende dramatiske Element. I Modsætning til den tidligere abstrakte Lyrik er »Vita nuova«s overalt udsprungen af, knyttet til og gengivende en helt konkret Situation. Det er Situations- og Lejlighedspoesi. Beatrice sidder hjemme og sørger over sin Faders Død; Dante ser Kvinderne, som har besøgt hende, komme ud fra hendes Hus. »Hvorfra kommer I, med Øjnene nedbøjede i Graad«, spørger hans Digt. »Har I set vor ædle Frue, med Ansigtet sænket i Kærligheds Graad. Sig mig det, I Kvinder! — thi mit Hjerte siger mig det —, siden jeg ser Eder gaa med saa ædel Anstand. — Og hvis I komme fra saa stor en Ynk, — da vis mig den Gunst at tøve her en Stund —, og hvad I ved om hende, det fordølg

mig ikke.« Eller han standser et Tog af Pilegrimme: »Hør her, I Vandrere, som gaa forbi og maaske tænke paa fjerne Ting, — kommer I langt borte fra, som det synes? — Hvi græde I ej, mens I drage afsted — midt gennem den sørgende By — som Personer, der intet forstaa af dens Sorg. — Hvis I vil vente og høre, saa siger mit Hjertes Sukke mig forvist — at I vil gaa grædende bort. — Den har tabt sin Beatrice.« — — Og paa samme Vis sætter Dante Sjælelivs Interiører og Tilstande om i dramatisk Liv. Man ser her allerede den store Sjælekender med den Unges Selviagttagelse bøjet over sit eget Hjerte, lyttende til dets Tale og nøje noterende den. Da den medynksfulde Dame vækker ny Følelser i hans sørgende Sjæl, skildrer han sine Tankers indbyrdes Tale: En liflig Tanke, som om eder taler, — saa ofte kommer for hos mig at dvæle; — saa sødt den véd om Kærlighed at tale, — at Hjertet straks med den maa stemme i. | Til Hjertet taler Sjælen: hvem er det mon, — der kommer for at trøste nu vor Hu, — og har det i sig saadan mægtig Evne, — at ingen andre Tanker mer kan raade? | Men Hjertet svarer: Tankefulde Sjæl — det er en ny, en Kærlighedens Aand, — som vækker i mig sine stærke Længsler. | Og al dens Liv og al dens store Kraft, gik ud fra denne Medynksfuldes Øjne, — som rørtes dybt af vore store Trængsler.« Der er i det hele i disse Digte en virkelig sjælfuld Reproducering af ungdommelig Forelskelses Fornemmelser og Stemninger. De skildre naturlig Benaelse ved den Elskedes Nærværelse. »Alt, hvad der falder mig paa Sinde, dør, naar jeg ser Eder.« Og Sjælens Bølgen og Delthed: »Alle mine Tanker tale om Kærlighed, — men ere saa forskellige indbyrdes, — at én faar mig til at ville Elskovs Herredømme — en

anden fortæller om dens stærke Vælde, — én bringer mig sødt Haab, — en anden faar mig mangen Gang til at græde, — og alene i at bede om Naade mødes de alle, — medens jeg ryster af den Skræk, som boer i mit Hjerte . . . Saaledes véd jeg ej, hvad Tanke jeg skal følge — og vilde tale, ved ej, hvad jeg skal sige.»

Saavel denne psykologiske Udreden og den konkrete Situationsskildring som selve Følelsesindholdets Vægt viser over til Prosaformen, og den senere tilføjede Prosaramme, som samler Digtene i en Art sammenhængende Roman, betegner saaledes den italienske Prosas naturnødvendige Vækst ud af Poesien, da denne ikke længer kan rumme og bære den ny Aand.

Prosateksten i »Nyt Liv« vil først analysere Digtene og forklare de Situationer, hvoraf de er opstaaede, men den gaar herfra videre og giver Beatriceforholdets sjælelige Udviklingshistorie gennem alle dens Stadier.

At et Menneske midt i Middelalderen kan falde paa denne Idé, er i Virkeligheden ganske epokegørende og næsten utroligt. Det er, naar man ser til, da ogsaa kun ad en Omvej, at Dante er naaet dertil.

Beatrice maatte først være undergaaet en Forvandling. Hendes tidlige Død maatte lægge Nimbus om hendes Erindringsbilled, og Dantes alt forstørrende Fantasi og den filosofisk-religiøse Retning i hans Aand maatte lægge symbolsk Forklarelse over den Afdødes Skikkelse og Ungdomsforelskelsen. Først set i dette Lys og med denne Betydning fik Ungdommens Kærlighedshistorie Indvielse.

»Vita nuova« er ikke nogen gennemført Allegori. Men for det første er de virkelige Hændelser af den idealistiske Fantasi løftet op i en fornemmere, højere Sfære, badet rene for Jordens Støv og rykket ud i en

abstrakt Uvirkelighed, hvor de næppe ere til at kende igen. Vi er ikke i Florens, men i »den Stad, som den højeste Herre har anvist min Herskerinde til Opholdssted«, naar en Person rejser bort, nævnes der intet andet Sted end »et fjernt Land«. Intet betegnes direkte og ligefrem, men i abstrakte Omskrivninger. »Beatrices Broder« udtrykkes som En, der var »saa nært blodsforbunden med den Herlige, at ingen stod hende nærmere«. Kirken kaldes »det Sted, hvor man faar at høre Ord om Himlens Dronning«. Ja! den simple Sætning: »da jeg var næsten 9 Aar gammel« oversættes i et saadant Else Skolemestersprog: »Allerede var siden min Fødsel Himlen næsten for 9de Gang vendt tilbage til det samme Punkt i sin Omdrejning.« Saaledes svæver ogsaa hele Historien mellem Himmel og Jord. Vi faa ingen Rede hverken paa hans, Fortællerens, eller paa Beatrices Person og Forhold, og lige saa lidt paa Historiens Sammenhæng. Vi faa en Række Situationsglimt og selve disse saa abstrakte og uforstaaelige, at slet ingen faste Linier tegne sig, men de mest virke musikalsk antydende. — Saaledes rykket ud af alle konkrete Bestemmelser kommer Ungdommens Forelskelseshistorie til at staa i et fantastisk, usanseligt Skær. Og alle Hændelserne og Scenerne underlægges nu umærkelig en mystisk symbolsk Betydning — ikke klart formuleret, men blot givende en Fornemmelse af, at det hele har en anden Betydning, end det giver sig ud for. Det var jo — som vi har set — Middelalderfantasiens Vane at se alt i Tilværelsen som Symboler og Tegn, der gemte en dybere Betydning. Særlig Beatriceskikkelsen vokser efterhaanden ud over menneskelige Proportioner. Allerede i Digtene løfter Dantes Emfase hende til Himlen. Englen kalder paa Gud og siger: »Herre! i Verden er

et Vidunder, der straalere helt herop fra en Sjæl. Alle Himlens Magter savne hende i deres Lyksalighed og kræve hende op til sig; alene Medlidenhed taler de Dødeliges Sag, at de maa beholde hende.« Da hun skal dø, ser Dante i et Syn Solen formørkes og Stjernerne skifte Farve, som om de græd, og Fuglene, der fløj gennem Luften, falde ned og Jorden skælver, — som man ser, Billeder fra selve Christi Død. Og da hun er død, skriver han et Sendebrev til Florens For- nemste, som begynder med Jeremias' Ord om Jerusalem, anvendte paa Florens: »Hvor sidder Staden ene, den er bleven lig en Enke.«

Dette er da ikke længer Florentinerinden Beatrice Portinari, men det er bleven en Apotheose af alt det, der guddommeliggør Mennesket, — ikke nogen bestemt afgrænset Forstandsallegori, men en musikalsk Stemningsallegori, der kan oversættes snart ved Dyd, snart ved Tro eller Naade.

Thi Charmen ved »Vita nuova« er just denne, at den mystiske Baggrund kun hele Tiden fornemmes som en musikalsk Undertone. Den lægger en vis Højtidelighed over hele Tonen, der pedantisk skærer mod det lette erotiske Indhold og tydelig viser, at det hele har en dybere Betydning. Amor taler saaledes Latin, og da Drengen — ikke 9 Aar gammel — første Gang ser Beatrice, skildres det, hvordan »Livets Aand« begyndte at ryste i Hjertets hemmeligste Kammer, saa at det mærkedes ud i de yderste Pulse, og sagde (paa Latin): »Se dér en Gud, der er mægtigere end mig, og som kommer for at herske i mig.« Og bibelske Vendinger klinge overalt igennem, fra Jesaias og Jeremias; denne bibelske Inspiration, der kommer ind midt i Troubadourerotiken, viser ret den nye Aand.

Men over denne Underbund af mystisk Allegori tegner der sig en Række nydelige og livagtige smaa Virkelighedsbilleder, som oprindeligt skyldte den Underbetydning, der tillægges dem, at Dantes Kunst har draget dem frem, men som nu faa selvstændig Værdi. Det fængslende og fortryllende ved Dantes lille Ungdomsdigtning er at se, hvordan Middelaldersjælen i den begynder at løfte lidt paa det Slør, der endnu skiller den verdslige Virkelighed fra den. Scener som den i Kirken, ved Bryllupsfesten og talrige andre friske Skildringsstumper virke tværs igennem den abstrakte og omskrivende Stil og gennem det fantastiske Slør, der er lagt over Virkeligheden, som Tithuller, der flænge Taagen og lader skimte grønne Enge og blinkende Aaer. Det er Livet, det er Renæssancen, som her dages. Man ser, hvordan Dante gaar langs en klar Aa og grunder over, hvorledes han bedst skal prise Beatrice; da siger hans Læber lige med ét, ganske af sig selv, Linien: »I Kvinder, som har Sans for Kærligheden,« og glad skynder han sig hjem og skriver den berømte Canzone ned, som begynder med denne Linie. Eller han fortæller: »Paa den Dag, da et Aar var gaaet efter Beatrices Død, sad jeg og kom til at tænke paa hende og tegnede saa en Engel paa en Tavle, og medens jeg tegnede, vendte jeg Øjnene op og saae mig omringet af mange Mennesker, som det sømmede sig mig at vise Hæder. Og de betragtede, hvad jeg gjorde, og efter hvad der senere blev sagt mig, havde de allerede staaet dér længe, før jeg blev dem vár.«

I faa og simple Ord som disse, der hverken forsøge at male eller dramatisere, er der en saadan Troværdighed, at Sanddruheden ligesom lyser ud af dem. Dantes Tale har her »det fuldkomne og dybe Oprigtig-

hedspræg, der bringer os Taarer i Øjnene, naar et Barn forsikrer os om, hvad det har set« (Vigny). Den har tillige den objektive Tydelighed og Sandfærdighed, som Legenderne og Krønikerne aldrig naaede til. Man véd, hvor næsten umuligt det er for simple og uudviklede Folk at berette selv den enkleste og ligefremmeste Tildragelse tydelig og overensstemmende med Virkeligheden. Deres Formodninger og Stemninger, overfor hvad der tildrog sig, udviske og forflytte ufravigelig de virkelige Hændelser, og de overspringe ofte i deres Fortællen, hvad der er nødvendig for Forstaaelsen, og medtage ligegyldige og forstyrrende Biting. Saaledes ogsaa Middelalderens Legender og Krøniker: de kunde ikke se sandt, men forvrængede og forfalskede uden at vide det, og de kunde ikke fortælle. Siden Augustinus' »Bekendelser« møder man først i Dantes »Vita nuova« nu og da igen Evnen til at se sandt paa et Stykke Oplevelse og berette det sandt.

Samme Delthed mellem Middelalderaand og moderne Aand finder vi, naar vi betragte det Sjæleliv, som skrifter for os i »Nyt Liv«. I dette det første moderne Stykke »Jeg«literatur er det endnu Middelaldermennesket, der aabner sig for os. Her er intet af Renæssancemenneskets kække og frække Given sig og Hævden sig, som han er. Nej! det er en undselig og frygtsom Sjæl, der ikke ret vover at være sig selv bekendt, men stedse er optaget af, hvad der sømmer sig, hører sig til; en uselvstændig og uselvsk Sjæl, der stadig klynger sig til andre og ikke ret tør staa paa egne Ben. Forholdsfølelser, Hensynet til andre leder ham, det giver baade noget elskeligt og barnagtigt. Dante rødmer eller slaar Øjnene ned for et Ord, han blir forvirret, flygter i Enrum. Han har stadig i Tankerne

og hører efter paa Gaden, hvad Folk siger om ham. Skal han skildre Elskovs Jubel i sig, siger han: »Elskov gav mig et saa sødt og lifligt Liv, at jeg mange Gange hørte sige bag mig: Se! hvordan er dog han bleven værdig til at have et saa muntert Sind.« Og skal han skildre, hvor bleg og udmagret Beatrices Død har gjort ham, siger han, at alle Folk, han mødte, forekom ham at sige ved Synet af hans dødblaa Læber: »Dig opgiver jeg.« Han søger ogsaa ind til andre med sin Klage og Modgang og vil have Medynk og Trøst. Der er noget saa troskyldigt i denne tillidsfulde Trang til Fortrolighed og Medfølelse, men det er tillige følsomt og barnagtigt, naar han altid tyer til Kvindeskørter: »I Kvinder, som har Sans for Kærligheden, — jeg vil med Eder om min Elskte tale,« Eder vil jeg betro min Smerte, »gerne med Eder vil jeg tale, men ikke med andre end med Kvindens blide Hjerte«. Det er jo ogsaa tilslut en medfølende Kvinde (*la donna pietosa*), som er paa Veje til at indtage Beatrices Plads i Digterens let fængelige, unge Hjerte. Vi stødes ogsaa af den store Mangel paa Stolthed i hans Kærlighed. Han føler sig helst som et Barn overfor Beatrice, et Barn, der kæles for og revses, frygter Skænd og tigger Kærtegn. Han vover næppe at løfte Blikket paa hende, han staar angst som en Skoledreng for hende, og da hun ikke har villet hilse ham, flyer han til sit Kammer og græder — som han skriver — »som et revset Barn«.

Men saa er der ogsaa tillige den Evne til at sætte sig selv tilside og gaa helt op i andre, som er uselvstændige Sjæles skønneste Side. Dantes Dyrkelse af Beatrice er jo af den mest rørende uselviske Art. Da han ligger syg og kaster sig paa Lejet i Feber, overvælder Tanken om Døden ham til Graad, ikke om hans

egen, — men Tanken om at ogsaa Beatrice engang maa dø. Den Virkning, hendes Hilsen havde paa ham, beskriver han saaledes: »Vist er det, at saa snart hun viste sig paa Afstand, var der ikke længer nogen Fjende for mig, saaledes virkede Haabet om hendes vidunderlige Hilsen; nej! en Kærlighedens Flamme gennemglødede mig og fik mig til at tilgive enhver som helst, der havde fornærmet mig, og havde nogen da bedet mig om noget, vilde al mit Svar kun have været, med Ansigtet klædt i Ydmyghed: »Kærlighed.« Og naar denne huld-salige Kvinde hilste mig, kunde Kærligheden ikke skærme mig mod den uudholdelige Salighed, men dens søde Magt blev saa overvældende, at mit Legeme, der helt var under dens Herredømme, ofte bevægede sig som en tung, livløs Genstand.»

En saadan Ekstase er rent middelalderlig, og middelalderlige er ogsaa de Visioner og Drømme, der spille saamegen Rolle i »Nyt Liv« og saa at sige udgøre Halvdelen af hans Kærligheds Liv. I alle hæftige Sindsbevægelser rives Dante ud af Virkelighedens Rammer — ligesom Middelalderens Visionærer —, og Fantasien opdigter sine Syner. I et af disse Syner hører han sig selv omtale som den, der »skal gaa at sige til de Elendige i Helvede: — Jeg saae de Saliges Haab.« Af »Vita nuovas« Visioner skal ogsaa senere den store Vision vokse frem, som hedder »den guddommelige Komædie«¹⁾.

— Men det helt moderne i den Sjæl, vi lære at kende i »Vita nuova«, ligger i den Behandling, den selv gør sig til Genstand for. Ved Siden af den barnlig uselvstændige, ekstatiske og visionære Middelaldersjæl se vi allerede den moderne kritiske Aand, rolig, nysgerrig,

¹⁾ Se Parad. XVII, 128. XXXIII, 62.

bøjet ind over Sjælelivet, studere dets Uro, dets Ekstaser og Sindsbevægelser, aflæse dets Tanker og Tvivl og genfremstille dem med kunstnerisk Interesse og Evne.

Ligefra Begyndelsen, hvor det første Indtryk af Beatrice omhyggelig følges i den Bevægelse, det sætter alle Sider af Sjælen i, og lige til Slutningen, hvor Sjælekampen mellem Troskaben mod Beatrice og de ny Følelser, den trøstende Dame har fremkaldt i ham, skildres, — er der gennemført en nøjagtig Analyse af alle Kærlighedens Stadier og Tilstande. Der er slet ingen Spænding eller Handling i Bogen, men ene denne trohjertede, samvittighedsfulde Skildring af Episoder og Scener, Stemninger og Epoker i Forholdets Historie, og for en Kærlighed, der lever af en Hilsen og ryster ved Synet af den Tilbedte, er de ydre Smaatildragelser jo kun Anledninger, og hele det egentlige Liv foregaar i det Indre. Det »Ny Liv« bliver da en fin og rørende Sjælehistorie, grupperet og formet til et lille Kunstværk.

Og end mere end i sin Visions- og Ekstaseside peger det »Ny Liv« ved denne kritiske og kunstneriske Side fremad mod »den guddommelige Komædie«.

VI. DANTE SOM POPULÆRFILOSOF.

»Nyt Liv« var den unges ensomme Længsels- og Drømmeliv og nysgerrige Selvstuderer. Nu er Manddommen kommen, og der er andet at tænke paa. Den medfølende Dame, Dante søger Trøst hos efter Beatrices Død, er Filosofien; samtidig gifter han sig ogsaa, et Aars Tid efter (c. 1291) med Gemma Donati; og nogle Aar senere (1295) lader han sig indskrive i Lægernes og Apothekernes Laug for at tage Del i det politiske Liv.

Saaledes er Dante fra den forelskede Lyriker bleven Borgeren, Familiefaderen og den forskende Filosof. I en By, hvor paa den Tid alle Indbyggerne først og fremmest følte sig som Borgere og som Slægtsmedlemmer, gjorde Dante sin Pligt mod sin Familie ved at tage sig en Hustru af en anset Slægt, og som alle dygtige unge droges han snart af offentlige Samfundsinteresser. Under Byens almindelige Opkomst og Kappedysten paa alle Omraader gaar Dante som sin Lærer Brunetto Latini og sine Samtidige Barberino, Dino Compagni o. a. ind i den fælles Bestræbelse for at indarbejde Paris', Bolognas, Provences Dannelse i Florens og hæve den til ideel Kultur.

De filosofiske Studier var for Dante som for de andre helt baarne af Interessen for det offentlige Vel, helt rettede mod den praktiske Oplysning og Opdragelse af Landsmænd. Og mellem dem alle blev Dante den store Folkeopdrager og Kulturudstraaler.

Hans store Arbejde »Gæstebudet« og hans latinske Skrift »Om Folkesproget« (De vulgari eloquio), maaske ogsaa den lille Afhandling om »Vandet og Landet« (Quæstio de aqua et terra) ere Frugterne af Dantes Virksomhed som Populærfilosof. De to første Værker ere ufuldendte; alle har de først faaet deres endelige Form under Dantes Landflygtighed — man véd ikke ret naar —; men de er i Hovedsagen uberørte af de Aandsbevægelser, som det politiske Liv og den politiske Skæbne førte Dante ind paa, og de bunde helt i Florens' Kulturliv i Slutningen af det 13de Aarhundrede.

Det første, Dante saa som sin Mission, var at bringe sit Modersmaal til Værdighed og skabe dets Prosa. Han er den italienske Literaturs Holberg. Ved at skabe dens Literatur skulde han, ligesom Holberg, give Nationalaanden det Spejl, hvori den kunde se sig, naa til Selvbevidsthed og blive sig selv. Et Folk har jo ikke ret taget sit Selv i Besiddelse, før det har genkendt sig selv i en egen Literaturs Spejl. Det danske Folk var ikke ret sig selv, før det havde set sine Latterligheder og genkendt sin uforstyrrelig sunde Sans og satiriske Ræsonnerelyst i Holbergs Komedier og Epistler. Og saaledes skulde Florentineren ogsaa først blive sig selv, da hans Vid og Intelligens havde prøvet sin Skærpe i Dantes Afhandlinger, og da han senere gensaa sin Lidenskabelighed og sin Fuldkommenhedstrang, sin Tankeenergi og Kunstnerevne i det mægtige Hulspejl, Komedien holdt op for ham.

Men for at bringe den florentinske Aand til Selvbevidsthed i en Literatur krævedes først og fremmest, at det foragtede Folkesprog anerkendtes og optoges. Det samme er ogsaa Holbergs første Gerning hos os.

Man gøre sig Folkesprogets Stilling klar. Udviklet gennem Latinersprogets Forfald, ud af sjusket Dagligtale og Dialekter, blandet med alskens fremmede Elementer, anerkendtes det Italienske hele Middelalderen igennem ikke som andet end et Slags »argot«, medens Latinen stadig galdt for det nationale Skriftsprog og ogsaa fungerede i Tale ved alle højtidelige Lejligheder. Krøniker og Legender skreves saaledes stadig paa Latin, i en Tid, da det franske Søstersprog allerede havde en udviklet Prosa. Brunetto Latino valgte ogsaa Fransk til sin Encyclopædi; ligesom Alebrand skrev sin Bog om »Legemets Sundhed« og Martino da Canales sin »Venedigs Historie« paa dette Sprog. Kun nogle enkelte Krøniker og opbyggelige Sentenssamlinger var komne frem paa et daarligt Italiensk. Ellers var det ene til Poesi, at det italienske Sprog fandtes værdigt. Man plejede her at forsvare sig med, at det var nødvendigt for at Kvinderne kunde forstaa.

I Afhandlingen »om Folkesproget«, som maaske er fuldendt mellem 1305 og 7, maaske først i Slutningen af Dantes Liv, giver Dante — underlig nok paa Latin — en italiensk Sprog- og Stillære af den højeste Interesse. Efter først at have undersøgt Sprogets Væsen og Oprindelse, saa temmelig i middelalderlig Aand, deler Dante Europas Sprogstammer i to og sammenligner Italiensk med Provencalsk og Fransk, idet han erkender Slægtskabet og samvittighedsfuldt afvejer hverts Fortrin, men giver Italiensk Palmen. Derefter sammenligner han de

forskellige italienske Dialekter og karakteriserer hver enkelt: betegnende for Roms Forfald paa den Tid er det, at den romerske Dialekt nævnes som grimmet og raaest; den toskanske derimod har naaet højest hos enkelte Digtere, nemlig »Guido (Cavalcanti), Lapo og en anden (∴ Dante), alle Florentinere samt Cino fra Pistoja, som vi« — tilføjer han zirlig — »med Urette nævne sidst, skønt ikke med Uret tvungne«. Men som Formaal opstiller Dante Udviklingen af et italiensk Fællesprog, som i Finhed og Adel ikke skal staa tilbage for Latinen. I dette ideale Folkesprog bør imidlertid kun de aandfulde og dannede Mennesker skrive, ligesom Purporet kræver at bæres af fornemme Mænd og ligesom de bedste Heste forbeholdes de bedste Soldater. Og kun om de værdigste Æmner bør der skrives; men disse ere tre: Kamp, Kærlighed og Dyd (Viljens Ret-sind).

Dante udkaster derefter en hel Lære om Digterarter og Stilformer og om det Ordvalg, hver enkelt Tonart kræver, og al hans fine Sprogsans lægger sig her for Dagen i den Maade, hvorpaa han vælger og vrager af Sprogets Forraad og udstøder barnagtige, grove og simple Udtryk. Paa den Varme og Forstaaelse, hvormed Dante her taler om sit Sprog, »mærker man« siger Carducci »Kunstneren, som glæder sig over sin Hæders Værktøj; det er Krigeren, som elsker sin Kaarde, betragter dens Klinge, beføler Æggen og undersøger Haandtagets Politur og Indlægningen og lader Staalet blinke i Solen; det er Rytteren, som klapper sin Strids-hingst og taler til den som en Ven, det er Billedhuggeren, som smiler til Marmoret, indeni hvilket han allerede ser sin Statue.« Statuen, som skal komme ud deraf, er den guddommelige Komedie.

Foreløbig skriver Dante sin store Bog »Gæstebudet« paa Italiensk. (De 4 Bøger, som blev færdige, er rimeligvis skrevne mellem 1304 og 9). Han anser et vidtløftigt Forsvar nødvendigt for at han har valgt Vulgærsproget — et Forsvar, hvori al hans Begejstring for det foragtede Modersmaal giver sig Luft. Han erklærer vel, at han skriver paa italiensk, fordi han kommenterer italienske Digte, og Tjeneren bør ikke være fornemmere end Herren, men det, der stærkest bevægede ham dertil, var dog — erklærer han — den naturlige Kærlighed til det skønne Sprog, hvis hele Fortræffelighed ikke kan komme til sin Ret i Poesi, ligesom en Kvindes Skønhed ikke ret kan blive aabenbar, naar hun er altfor pyntet, men maa ses fri for alle kunstige Prydelser; og »til evindelig Vanære og Sønderknuselse for de onde Italiens Mænd, som rose andre Sprog, men ringeagte deres eget«, udvikler han, hvorledes kun tom Lyst til at glimre med Kundskaber eller klejnmodig Mangel paa Selvtillid faar dem til at foretrække Langued'oc og Langued'oil for Si-Sproget. Og rørende skriver han: »Dette mit Sprog var det, som førte mine Forældre sammen, idet de i det talte, til hinanden, og derved har det aabenbart medvirket til min Tilblivelse, ligesom Ilden tilbereder Jernet for Smeden, der smeder en Kniv; ogsaa var det dette mit Sprog, som førte mig ind paa Videnskabernes Vej, der er den fuldkomneste af alle; thi det var gennem det, jeg førtes til at lære Latin og undervistes deri.«

Skønt han vel véd, at Latinen kan udtrykke meget, som det italienske Sprog endnu ikke mægter, vil Dante da i »Gæstebudet« forsøge at tvinge ud af det unge Sprog al den dialektiske Finhed, Skarphed og Smidighed, som den florentinske Aand og Tunge ejer af Naturen.

og lære det at udtrykke abstrakte Ræsonnementer. Som en saadan Indarbejden af Skolastiken i italiensk Literatur maå da »Gæstebudet« væsentlig ses.

Men Dante erklærer tillige, at han skriver sit »Gæstebud« paa Italiensk, fordi han henvender sig til den store Mængde, som ikke forstaar Latin. Thi de, der kalde sig lærde nutildags, drive kun Studierne for Pengefortjeneste og ikke af virkelig Interesse; men de virkelig ædle og kultiverede, som Dante vil tale til, er Riddere og Fornemme, baade Mænd og Kvinder, som ved Tidernes Ugunst har overladt Latinstudiet til Uværdige. Og nu sidde kun de faa Udvalgte ved Kundskabs rige Bord og nyde »Englenes Brød«, og Dante skildrer beskedent, hvorledes han vel ikke sidder med, men staar ved og samler Krummerne derfra, og i Medfølelse med det store Publikum, der staar udenfor med tør Mund, byder han dem nu ind til »Gæstebud« af sin Overflod.

Selv en Lægmand skriver da Dante for Lægmand. Dante er hverken Klerk eller Professor. »Han var meget lærd, næsten i alle Videnskaber — siger Villani¹⁾. — med alt det, at han var Lægmand«. Dette er det epokegørende; han er den første fødte Skribent og Literator, hvis Kald det er med sin Pen at virke paa Offentligheden. I Middelalderen var Kundskab og Lærdom en Kastesag, et Frimureri, som forblev indenfor Klosters og Universitetets Mure. Man vaagede skinsyg over, at Skatten gemtes for den store Hob, der med overtroisk Respekt saae paa de Lærde. Og ligesom der skreves paa Latin, saaledes hyllede man ogsaa sine Ord i en Jargon, som kun Laugsbrødrene kunde forstaa. Lægerne havde sit Sprog, Juristerne sit, Skolastikerne sit.

¹⁾ IX c 136.

Dante bryder nu med hele Laugsaanden. Det er ikke længer moralske Sententssamlinger eller vidunderlige Rejseberetninger, som dem, man før bød Hoben, nej! det er en moderne Publicist og Folkeopdrager, der skriver et Oplysningsværk, og han skriver med det ledende Forsæt, at fremsætte og udtrykke alt i det klareste, simpleste og almenforstaaeligste Sprog.

Det Gæstebud, han byder til, er nu heller ikke nogen strengt systematisk Videnskabelighed. De egentlige Retter skulde efter Bestemmelsen være 14 Sange, og Brødet til hver »Ret« skulde være en vidtløftig Kommentar; kun tre af disse sidste blev færdige, men der haves nogle flere Sange. Disse ere dels begejstrede Lovsange til Filosofien, som han efter Beatrices Død vier al sin Sjæl; dels er det belærende og moraliserende Digte. De er imidlertid blot Udgangspunkt og Anledning; det er de vidtløftige Videreudførelser i Prosa, som udgør Bogens egentlige Indhold. Hele Gangen i Bogen bliver derved saa temmelig tilfældig og udvendig; idet Linie for Linie følges i det kommenterede Digt, bevæger man sig gennem Ideforbindelser og Apropos fra et Spørgsmaal over i et helt andet: En Linie som den, at Solen paa sin Gang om Jorden ingen større Skønhed har set end den Tilbedte (Filosofien), giver Anledning til en Digression om Solens formentlige Omdrejning om Jorden; et Udsagn af Kejser Fredrik den 2den, som Dante tillader sig at bestride, giver først Anledning til en lang Undersøgelse af Kejsermagtens Autoritet, og den tilfældige Nævnelser af Ordet »Udødelighed« fører til en Udredning af Grundene, der tale for Tro paa Udødelighed. Det hele er nærmest som en Art aandrig og belærende Causeri, hvori Florentineren med sin Lyst til at ræsonnere og diskutere giver sig i Lag med ethvert Æmne, der

frembyder sig paa Vejen, og har god Tid til alskens Afstikkere og stadig skriver i den jævne, bekvemme og folkelige Stil, som ogsaa i det hele og store senere Dantes Hoveddigtning er skreven i — hvorfor han ogsaa kaldte den »Komedie«. Man ser heri en ung, vaagen Forstand, der blot har Trang til at sættes i Virksomhed og har Barnets Appetit og Spørgelyst overfor alt muligt, — en Aand, hvem alt ligger lige nær at interessere sig for, og for hvem Virkeligheden i Sandhed er et, og som med Middelalderen troer paa en mystisk Forbindelse mellem Stjernerne og Livet hernede og overhovedet mellem alt, — og hvem derfor intet Spring generer.

Men hvad der bærer Skriftet helt igennem, det er en saa nidkær Vilje til at oplyse, en saa naiv Glæde ved at meddele af sin Videns Skatte. Dante forudsætter stadig hos sine Læsere den samme Ulvehunger efter Erkendelse og Forstaaelse, som aldrig lader hans egne videlystne Aand Fred. Thi der aander gennem hele denne Bog den Andagt, hvormed den unge første Gang træder ind i »Sandheds Tempel« og drømmer om at vie sit Liv til sin Videnskab. »Som Filosofen« — dette er »Gæstebudets« første Ord — »siger i Begyndelsen af Metafysiken: alle Mennesker have af Naturen Tørst efter Viden. Grunden hertil maa være, at alting, ved Forsynets Bestemmelse tvungen af sin egen Natur, higer mod sin Fuldkommengørelse; men efterdi nu Viden er vor Sjæls højeste Fuldkommengørelse og højeste Lyksalighed, er vi alle fyldte af en naturlig Tørst derimod.« Filosofien er hans Hjertes Udkaarne, som han skriver Hymner til. Hvormange Nætter — siger han — medens de andre hvilte i Søvn, har jeg ikke siddet bøjet, min Ungdom igennem, over de kære Bøger! Han fortæller om, hvordan hans Øjne har faaet store Skyggerande

og er blevne saa svage, at han til Tider maatte indstille Studierne og bruge Øjenbade. Og med Ekstase priser han Forskningens og Erkendelsens Nydelser. »O, søde og uudsigelige Blikke, der pludselig kan erobre Menneskenes Sind, I, der lyse mig imøde gennem Bevisførelserne, Filosofiens Øjne, naar den taler til sine Elskere.« Filosofiens Maal er den Fred og Lyksalighed uden Skygge, som Betragtningen af Sandheden fylder os med. »O! du uudsigelige Visdom, som ordnede det saalunde — udbryder Dante, hvor han skildrer Sol-systemets Ordning — hvor er vor Fornuft fattig til at forstaa dig! Og I, til hvis Nytte og Glæde jeg skriver, hvor stor en Blindhed leve I dog i, at I ikke vende Øjnene op til disse Ting, men altid kun fæste dem paa Eders Dumheds Smuds.« Det er de samme ophøjede Toner, her lyde, som de, hvori han i Komedien kalder fra »Støvets« Begær og Interesser til Anskuen af de himmelske Ting¹⁾. »Paa Eder kalder Himlen og drejer sig rundt om jer, — idet den viser Eder alle sine evige Skønheder, — og Eders Blik stirrer dog kun paa Jorden.« Den Erkendelsestørst og Erkendelsesandagt, som vi møde i »Gæstebudet«, skal senere bære saa meget af Dantes store Digtning.

Det var i Klostrene, at, Middelalderen igennem, denne Følelse havde bevaret sig for det rent kontemplative Aandslivs Værdi. Medens det handlende, aktive Liv her fordømtes eller foragtedes som jordisk, holdtes Studium i Hæder og Ære som et højere og helligere Liv; — selv om det i Virkeligheden ikke dyrkedes stort, bevaredes dog Respekten for den ideelle Kultur; og det er interessant hos en ældre samtidig af Dante paa

¹⁾ Purg. XIV, 148.

Klostrets Grund at finde samme andagtsfulde Begejstring for Studium og Forsken som i »Gæstebudet« og til dels ogsaa samme Aandsstandpunkt: nemlig i Munken Ristoro fra Arezzos Værk: »Om Verdens Sammensætning«.

Med ægte Aandsaristokrati skriver Klosterbroderen: »Ikke vilde Verdenslegemets Kunstværk og vidunderlige Indretning være ret i Orden, om det ej blev erkendt og studeret; dertil var nødvendigt, at der fandtes Vise og Lærde, som havde Hu for at forske Verdens Videnskab. Og disses Sind stod ene til at søge Viden, og de flyede derfor Samkvem med Folk, og de duede ikke til at være Hyrder, Haandværkere eller Landmænd, fordi disse Beskæftigelser hindre Aandens Virksomhed. Og alle de andre Mennesker ere mindre fornemme end de Lærde og have at tjene dem, der er til for at udforske Verdens Sammenhæng og belære og opdrage Folk; thi fornuftigt er det, at de mindre fornemme tjene de fornemmere, og derfor bør alt, som er skabt af Elementer, tjene og lyde de Lærde og Vise, og de bør være Herrer.« Han betragter Erkendelsesforskningen som en Æressag for den fornemste Skabning: »Al den Stund,« begynder hans Bog »Mennesket er den fornemste af alle Skabninger, passer det sig ogsaa, at han beskæftiger sig med de fornemste Genstande. — Det synes, som om Mennesket er til for at erkende og lære og forstaa, og høre og se denne Verdens vidunderlige Foreteelser, paa det at den høje og straalende himmelske Gud, som er Verdens Bygmester, kan vorde kendt. . . . Og grimt er det for Beboeren af et Hus ikke at vide, hvordan det er gjort, eller af hvad Form det er, og derfor bør Mennesket kende baade Taget og Væggene og Gulvet, og hvordan de er sammenføjede, paa det at Bygmesterens Ros kan

aabenbares; ellers er Mennesket blot som Dyret i sin Stald.« — Derfor skildrer vor Aretinermunk da Verdens Bygning; især interesserer Stjernesystemet ham. Naar man f. Eks. ser, med hvilken Alvor han ransager det Dyb af Visdom, der ligger i Stjernebillederne, hvormed Gud har smykket sin Himmel, saa føler man, hvor Menneske-aanden er gaaet tilbage siden hine Oldtidens lyse Dage, hvor enten legende Fantasi eller Sans for Overblik og Orden havde sat de Navne paa Stjernebillederne, som nu en Munk tager for Virkeligheder. — Men vi mærke dog overalt en bestemt Vilje til at forstaa den naturlige Sammenhæng i Naturfænomenerne, som forraader den ny Tid, der dages. »Idet vi nu befinde os i denne Verden, — siger han — se vi Vidundere, naar vi betragte den, og søge, idet vi tænke os om, at finde Grundene til Verdens Sammensætning.« Og flere Steder træffe vi Vendinger som: »Al den Stund ingen Ting i Verden er uden Grund, saa kunne vi spørge.« Og naar Munken saaledes f. Eks. har talt om Menneskenes normale Levetid, slutter han Kapitlet med en Forsigtighedsklausul som denne: »Men forstaa vel, at det, som vi her sige, er ifølge Naturen, men Liv og Død beror ganske paa vor Herres og Forløseres Vilje.«

Netop saaledes bærer ogsaa Dante sig ad i »Gæstebudet«. Efter først at have forklaret, hvad han kan ad naturlig Vej, slutter han ¹⁾: »Og dette er næsten alt, hvad man kan naa til ad naturlig Vej. Paa theologisk Vis kan man sige etc.« Men endnu meget stærkere end hos Ristoro kommer hos Dante Troen paa den menneskelige Fornuft frem. Og her bryder Renæssancens Dag allerede igennem. Den menneskelige Aand, for hvilken

---

¹⁾ IV cap 21. Kfr. III cap 14.

Middelalderens Kristendom ikke havde Smædenavne nok til at betegne dens Lavhed og Afmagt, den forekommer Dante næsten guddommelig, og han erklærer, at Mennesket kun er Menneske, naar det tænker. I smukke Ord forkynder han, at ligesom Mennesket ved lav og dyrisk Leven kan blive som et Dyr, »saaledes maa man hævde og sikkert tro, at nogle Mennesker kunne hæve sig til en saa ædel Tilstand, at de næsten ikke ere andet end Engle . . . . Ja, sikkert og forsanden vover jeg at sige, at den menneskelige Aand, hvad angaar mange af dens Frugter, overgaar selve Englenes«. Dette er jo intet mindre end en Revolte. Det er det moderne Menneske, der løfter det Hoved, der har ludet i et Tusindaar, bliver sig bevidst som Skabningens Herre og gaar ud for at tage Verden i Besiddelse.

Videre langt i virkelig Sandhedserkendelse er imidlertid ikke Dante naaet — hverken i »Gæstebudet« eller i sine andre Skrifter. Endnu er det blot den unge Mennesketanke, der igen føler Trang til at øve og prøve sine Kræfter, uden at den ret véd at vælge sig Genstande, som det lønner sig at behandle.

Dante er en Elev af Skolastiken. Medens Menneske-aanden, Middelalderen igennem, næsten slet ingen Fremgang gør i Kendskabet til og Forstaaelsen af Verdens Fænomener, og al empirisk Historie og Naturvidenskab ligger saa godt som brak, saa udvikles der under denne Fritid fra de virkelige Opgaver efterhaanden — i Theologi, i Jurisprudents, i Filosofi — en Tankegymnastik, saa kæk og smidig, at selve Tænkningsredskabet naaede en helt beundringsværdig Finhed og Skarphed. Skolastiken er ved Siden af Gothiken Middelalderens største Kulturfrembringelse. Begges klassiske Tid er det 13de Aarhundrede. Medens rundt i Landene

de gothiske Kirker rejse sig som æventyrlige Drømme af en himmelstræbende Aand, hvori alle Virkelighedens Love og Forhold synes ophævede, som mægtige Skabninger af en sindrig og dristig Tænkning, der snart forvilder sig i subtil Talleg, snart overbyder sig i næsten mirakuløse Konstruktioner, saa bygger en Alexander fra Halès, en Albert den store, en Thomas af Aquino deres mægtige Tanke-systemer op: ogsaa de er Fostre af Hjerner, som ikke agte paa at granske Virkeligheden, men skabe ud af sig selv; ogsaa de er gigantiske Skabninger af en sindrig og dristig Tænkning, der snart fortaber sig i alskens spidsfindig og skarpsindig Tankeleg, snart løfter sig til de mest energiske og halsbrækkende Konstruktioner, der synes at ville række lige ind i Himlen.

Dante er — i Komædien saavel som i sine populærfilosofiske Skrifter — helt skolastisk i sin Tænkning. Hvad der mangler den skolastiske Tænkning er den sunde Sans for Realiteter. Man kan slet ikke vurdere, hvad der behøver logisk Begrundelse og hvad ikke, og spilder derfor sine Kræfter paa sterile og futile Æmner. Man har heller ikke det rationelle Instinkt, der kan holde igen, naar Logiken løber vild og fører ud i Meningsløsheder. Menneskeandaen er som et Barn, der har faaet et fint og skarpt Instrument i Hænde, og nu gaar om og anvender det i Flæng paa alt, hvad der falder for, selv hvor det ikke kan bruges eller ingen Nytte gør, og som slet ikke kan kontrollere, om det bruger Instrumentet paa rette Maade.

Saaledes behandles hos Dante hvert Spørgsmaal, der træffes paa, efter alle Kunstens Regler, og Forstanden faar aldrig Lov at bevæge sig frit, men fører overalt med sig sit Apparat af Syllogismer, Distinktioner,

Argumentationer. Og dette anlægges ofte meget pedantisk paa de ubetydeligste og selvfølgeligste Genstande. Hvor det i »Vita nuova« skal siges, at Beatrice begræd sin Faders Død dybt, giver Forfatteren sig til logisk at argumentere for denne lidet besynderlige Foreteelse¹⁾. »Og efterdi nu saadan Bortgang er smertefuld for dem, der blive tilbage og have været Venner af den, der gik bort; og intet Venskab er saa inderligt som en god Faders mod et godt Barn og et godt Barns mod en god Fader; og da nu denne Kvinde var udstyret med den højeste Grad af Godhed og Faderen (som det troes af mange og som er sandt) var i høj Grad god, saa er det aabenbart, at denne Kvinde var fyldt af den dybeste Smerte.«

Stadig forvilder ogsaa den logiske Tankesport sig i de urimeligste Konstruktioner, som er aldeles uden Holdepunkt i Virkeligheden. Saaledes opbyder Dante i »Gæstebudet« al sin Skarpsindighed paa at udspekulere de forskellige Rangklasser i Englenes Hierarki: Serafer, Keruber, Ærkeengle osv. Eller han anvender sin Sindrighed paa at gennemføre en haartrukken Paralel mellem Videnskaberne og de ti Himmelsfærer. Lighedspunkterne er ofte aldeles barnlige. Merkur er saaledes = Dialektik. Thi ligervis som Merkur er den mindste af alle Planeterne, saaledes er Dialektik den mindste Disciplin i Omfang, thi den rummes i ét lille Bind. Og ligesom Merkur ofte er tilsløret og næppe synlig, saaledes tilsløres Dialektiken jo ofte af sofistiske Argumenter. Visse Paralleler har iøvrigt deres Interesse. Venus er Rethoriken; hun er den klareste og skønneste Stjerne, og Rhetoriken den lifligste Videnskab af alle. Man vil

---

¹⁾ Cap. XXII.

erindre, at i Italien, Kunstens Land, var Rhetoriken den eneste Videnskab, der dyrkedes i Middelalderen. Em-pyriet, yderst ude, er Theologien; dér er ingen Om-drejning eller Omskiftelse, ligesom heller ikke i den guddommelige Videnskab, hvor »der ej taales Strid af Meninger og sofistiske Argumenter paa Grund af Æmnets uovertræffelige Sikkerhed, som er Gud.« — Denne Art Sammenligninger, som er en Yndlingsform for Middelaldertænkningen, var i Virkeligheden ikke en blot pikant Leg, men forestillede ligefrem en Paavisning af et Aarsagsforhold. Al apriorisk Tænken ledes jo af den Grundantagelse, at Virkelighedens Forhold og Love svarer til Tankens; og det var derfor Middelaldertænkningens Tro, og Dantes ogsaa, at naar det er lykkedes Fornuften at etablere og konstruere en Lighedssammenhæng mellem Himmelsfærerne og de forskellige Videnskaber, saa var der virkelig ogsaa en mystisk Kausalforbindelse mellem selve disse Ting. Uden at man i det ringeste lod sig genere af den sunde Sans — alt i Verden syntes En lige forunderligt og derfor lige muligt, og man søgte endda helst det forunderlige —, slutter man ganske rolig fra en udfunden Lighed til et virkeligt Aarsagsforhold. Munken Ristoro har en Slutning som denne: »I et af Stjernebillederne holder Hundens Figur sit Hoved paa Tvillingernes Fødder og følger bag dem som for at lyde. Og vi kunne sige paa denne Maade, at dette er Grunden, hvorfor Hunden er Mennesket trofast og lydig, mer end noget andet Dyr.«

En saadan Tænkning, der hvert Øjeblik mister Taget i Virkeligheden og klapper gavnløst videre ud i Luften, den er ikke nogen saglig Intelligens, men bliver staaende ved Ordene. Men Ordene kan saa let overliste Forstanden; thi de dække aldrig saa nøje over

bestemte Forestillinger, at jo ikke ét Ord lempelig og umærkelig kan glide fra én til en anden Genstand eller 2 Ord være forskellige Forklædninger for samme Genstand. Hvor derfor ikke en sund Realitetssans kontrollerer, dér kan Logiken overalt føre vild. Og det er interessant for Studiet af den menneskelige Aands Udvikling at iagttage, hvorledes hos Dante, som hos Skolastiken, Ordene hvert Øjeblik køre i Ring med Logiken.

Dante spørger — et Steds i Skærsilden¹⁾ — sin Fører om, hvorledes det kan forliges, at Aanderne erklære, at de Efterlevendes Bønner kan gøre deres Pine kortere, medens det dog i Æneiden siges, at Bønner ikke kan ændre Guds Beslutninger. Hvem har Ret? spørger han. Virgil, der er en øvet Skolastiker, véd imidlertid Raad. Begge Dele er rigtigt, siger han, her er ingen Modsigelse. »Guds høje Dom bliver ikke ændret, — fordi Kærligheds Ild (gennem Bønnen) i et Nu opfylder — det, som var tilmaalt den, som opholder sig her.« Den Soning, Gud fordrer, bortfalder ikke ved Bønnen, men opfyldes just derved; denne bøjer da ikke Guds Bestemmelse. — Som man ser, er denne Løsning kun en Leg med Ordet: »Bestemmelse«. Enhver Troende maa naturligvis, hvis han troer paa Bønnens Virkeevne med Hensyn til Fremtiden, tro, at det er Guds Bestemmelse, at den skal kunne virke; og denne Bestemmelse af Gud er det derfor heller ikke Tanken at forandre. Spørgsmaalet er derimod just, om det er Guds Bestemmelse, at Bønner skal kunne forandre, hvad der ellers var bestemt at skulle ske. Og heri er den hedenske Filosofes Mening uforligelig med Dogmelærens.

---

¹⁾ Purg VI, 37.

Et Eksempel derimod paa tilsyneladende falsk, men i Grunden meget subtil Logik er dette. Den, som gør Gud et Løfte, bringer ham i Gave det Dyreste, han ejer, nemlig sin Viljes Frihed, som han giver Atkald paa. Men holder han nu ikke sit Løfte, kan derfor heller intet erstatte dette; thi det var jo det herligste af alt, han gav, og nu tager tilbage. Nuvel! spørger Dante, men hvor kan saa Kirken løse fra Løfter til Gud? Sagen er, svarer Beatrice¹⁾, at ved Løftet maa der skelnes imellem selve Løftet: Pagten, og saa dens Genstand og Indhold. Fra Pagten kan ingen — end ikke Kirken — løse dig, men vel kan dens konkrete Indhold undertiden ombyttes med et andet, der er Gud ligesaa behageligt. — Tilsyneladende er nu dette Nonsens. Hvad er Pagten uden dens Indhold? Naar man har lovet at levere en Vare, saa er Løftet brudt, naar Varen ikke leveres. Alligevel har Dante i Bunden Ret. Det er ikke Løftegiveren selv, der har Magt til at ombytte Ydelsen, men Kirken. Hans Vilje er og bliver bunden og solgt, og det er dette Salg af det dyreste Eje, Viljens Frihed, som gør Løftet saa uerstatteligt værdifuldt. Dette maa ogsaa være Gud Hovedsagen, og viser det sig senere, at en anden Brug end den oprindelig tiltænkte af den solgte Vilje er mere gavnlig for Kirken, maa en Ombytning af Ydelsen ogsaa høre Gud. (Jfr. ogsaa f. Eks. Parad. VII, 49 kfr. 21).

Ved Siden af denne skolastiske Tankegymnastik spirer der imidlertid hos Dante en virkelig moderne Forskerlyst. Paa mange Steder²⁾ udtaler han en vis Lede og Ringeagt for de ørkesløse Sofisterier, og ligesaa indskærper han ofte, at Menneskefornuften skal holde

---

¹⁾ Par. V, 43 ff. ²⁾ Stærkest Par. XIII, 97.

sig til, hvad den virkelig kan erkende, og ikke give sig ind paa tomme Spekulationer over, hvad der ligger udenfor dens Fatteevne. Menneskets naturlige Erkendelsesdrift — lærer »Gæstebudet« — gaar, viselig nok, kun ud paa, hvad det kan erkende hernede, og det er kun en unaturlig, vildfarende Trang, naar Mennesket tillige vil forske over Gud, Evighed, den første Materie og lignende Æmner, der ligger udover Fatteevnen og kun er Troessag.

Og vi træffer ogsaa rundt om i Dantes Skrifter en vaagen Interesse for alle Virkelighedens Spørgsmaal, han møder paa sin Vej. Hans aldrig hvilende Tanke spekulerer snart over Sprogets Væsen og de forskellige Sprogs Slægtskab og Egenheder, snart over Romerfolkets historiske Gerning og Skæbne, snart over Sjælens Tilstande og Bevægelser; og hans altid videlystne Aand ser sig godt om i Verden og agter opmærksomt paa Menneskenes Art og alle Naturens Foreteelser.

Smukt kommer saaledes denne Interesserthed frem i en latinsk Afhandling fra Dantes senere Leveaar: »om Jorden og Vandet«, hvis Ægthed iøvrig nutildags betvivles af ansete Forskere. Den begynder med disse Ord: »Jeg, der fra mine Drengenaar er opfødt i stadig Kærlighed til Sandheden, kan ikke finde mig i at lade dette Spørgsmaal staa uden Diskussion.« Spørgsmaalet er dette: hvorvidt Vandfladen nogetsteds ligger højere end Jorden. Der var bl. a. herfor anført Grunde saadanne som, at Vandet i dets Egenskab af det ædlere Element nødvendig maatte have en højere Plads. Til den Slags Spekulationer siger Dante: »Hører dog op, hører op med at eftergranske Ting, som gaa ud over Menneskenes Fornuft, og stræber blot, saalangt det kan lade sig gøre, at nærme jer de udødelige og guddommelige Ting, idet I

holder Eder borte fra at udforske, hvad der gaar udover Eders Evne.« Saa godt han kan, søger Dante selv blot at operere med Observation og Beregning. Naar han skal vise, at Jorden er rund, anfører han ikke det dengang gængse Bevis, at Kugleformen er den fuldkomneste Form og derfor maa være Jordens. Nej! han peger paa, at Gravitationens Lov ikke tillader et flydende Legem at komme til Ro, før alle Punkter paa Overfladen er i lige Afstand fra Centrum. Man ser, dette er ganske i moderne Aand. Det er i Virkeligheden forbausende (og mistænkeligt for Skriftets Ægthed), hvormange af Fysikens Sætninger han synes at have anet: man finder, mer eller mindre tydelig, i denne lille Athandling erkendt Lærer som disse: at Maanen er Hovedgrund til Ebbe og Flod, at Dampens Elasticitet kan bruges som bevægende Kraft, Kontinenternes boreale Gruppering, Jordens Sfæricitet og den centripetale Kraft, hvorefter alt søger ind til Jordens Centrum. (Fysikeren Stoppanis Bemærkninger i Giulianis Udgave af Dantes latinske Skrifter.) Paa samme Maade hører man i »den guddommelige Komædie« Dante — efter Brunetto og hans andre Lærere — forklare Regnens Dannelselse, Lysets Brydning og Legemernes Faldhastighed. Alle disse Fænomener optager da hans Forskerevne, og han søger at forklare dem.

I »Gæstebudet« er det mest psykologiske og moralske Spørgsmaal, som Dante ræsonnerer over. Og han griber dem an paa en ganske anderledes saglig og uformalistisk Maade end hans samtidige. Hvor de tumle med Orddefinitioner og Skindistinktioner, dér aabenbarer han tydelig Psykologen, der nøje iagttager og bestemmer de sjælelige Livsformer, og Moralisten, som har den sikre Fornemmelse og fine Forstaaelse af Værdierne.

Han kommer ind paa Undersøgelsen af, hvad der udfordres til den rette Lydighed eller Gavmildhed; han udvikler med megen Livserfaring, idet han taler om sin egen Skæbne, hvorledes en Persons Berømmelse altid staar sig ved hans Fraværelse og skades af hans personlige Nærværelse; han paaviser, hvorledes Misundelsen altid af den ydre Lighed imellem Menneskene tager Anledning til at benægte deres indre Forskellighed. Den Slags praktiske Livsfænomener undersøgte Skolastikerne ikke. Og er det ikke en nydelig Definition af Ærbødigheden? Det er »Tilstaaelsen af skyldig Undergivenhed gennem et aabenbart og tydeligt Tegn.« Eller paa Egen-skaben pietade (pietas)? »Den er ikke, saaledes som Hverdagsfolk tro, blot dette: at smertes over, at andre lide ondt; dette er kun en enkelt Virkning deraf og hedder Medlidenhed og er en Sindsbevægelse. Nej! »pietade« er ikke en Sindsbevægelse, men en ædel Sjæle-disposition, der er oplagt til at huse Kærlighed, Medlidenhed og andre hulde Sindsbevægelser.«

Men især er det moralske Æmner, som Bogen drejer sig om. Det »Gæstebud«, Dante byder Folk ind til, er ikke blot til Bispisning for Forstanden, men ogsaa til Næring for Hjertet. For Dante som for hans Samtid er alt Studie endnu en Andagtsøvelse: Klosterluften hviler endnu derover. Al Videnskab skal til syvende og sidst tjene til at vise Guds Almagt og give moralsk Opbyggelse. »Hele den synlige Verden er en Skole«, det er Middelalderens Lære, »og alt gemmer Visdomslærdom i sig«. Alt bearbejdedes i moralsk Hensigt. Vi har »en moraliseret Ovid«, en moraliseret latinsk Grammatik, og skrev man Naturhistorie, var altid en moralsk Anvendelse (adaptio) vedhæftet: »Maanen laaner sit Lys

fra Solen og saaledes ogsaa den troende Sjæl fra Kristus, som er den sande Sol«. (Bartoli Literaturhistorie I).

»Filosofien«, som Dante vier sin Bog til, er da særlig Moralfilosofien, og den Hunger og Tørst, den er skreven udaf, og som den skal imødekomme hos Læseren, gælder ikke blot Viden, men ogsaa Dyd og Fuldkommenhed. Den intellektuelle Interesse har ikke udskilt sig fra den moralske, og Bogen bæres af en indtagende og ædelsindet Vilje til at løfte sig til moralsk Fuldkommenhed og forudsætter samme Trang og Iver hos Læseren. I et overordentlig skønt Billed¹⁾ — der tegner Dantes egen hvileløse Higen — fremstilles Sjælen som en Pilegrim, der søger efter Herberg og troer i hvert Hus, det øjner, at finde Herberget og stadig skuffes og drives videre. Saaledes troer Sjælen, der stadig søger Idealet, at finde det i hver Ting, hvori blot noget godt lyser den imøde; men snart tilfredsstiller den ikke længer Sjælen, og denne higer videre. Barnet griber efter Æblet; naar det bliver lidt ældre, vil det have en Fugl, saa en smuk Klædning, senere Heste eller Kvinder, saa beskeden Rigdom, men efterhaanden større og stadig mer. Det er Fuldkommenheden, Sjælen stadig higer mod.

Al den Spidsfindighed, hvortil Skolastiken udviklede Tænkningen, bliver i Moralens Tjeneste ofte til en pedantisk, men raffineret Finfølelse og nøjeregnende Samvittighedsfuldhed. »Gæstebudet« indeholder talrige Træk heraf. Der udvikles saaledes, hvorledes det kun i ganske enkelte Tilfælde er sømmeligt at tale om sig selv, og hvordan det endog for den, der virkelig vil gælde for dannet, end ikke sømmer sig at rose sin Ven, da det indirekte er en Selvros. Saaledes udspekulerer

---

¹⁾ IV c 12.

ogsaa Athandlingen »om Folkesproget« med barnagtig, men rørende Subtilitet, hvad det første Ord, Mennesket har udtalt i Paradis, vel har været. »Det synes meningsløst og oprørende for Fornuften, om Mennesket skulde have nævnet nogetsomhelst før Guds Navn, ham, af hvem han var skabt. Og ligesom efter Syndefaldet alle Menneskers første Ord er et »Ak!«, saaledes bør det før Faldet have været et Glædesraab, og hvilket er vel større end Raabet: Gud?« Og saaledes udspekuleres ogsaa, til hvem og hvor Mennesket først talte. Af denne Art Finesser er »Komedien«, naar man ser nøje til, ligesaa fuld som Klostrenes Breviarier eller den gothiske Arkitektur og Billedkunst.

4de Bog af »Gæstebudet« giver en hel Morallære i Anledning af en Yttring af Kejser Frederik den 2den om, at Adel og Ædelhed beror paa gammel nedarvet Rigdom. I Modsætning hertil udvikler Dante, hvad der i hver Livsalder kræves til nobiltà og gentilezza. I Opvæksten (til 25 Aar) udfordres særlig Lydighed, Lærevillighed, Høflighed og Undseelse. I Manddommen (til 40 Aar) kræves Egenskaber som Besindighed, Kækhed, Loyalitet, Kærlighed til Forældre og Børn; karakteristisk nok nævnes ikke Hustruen. Alderdommen endelig bør være klog, retfærdig, gavmild og velvillig, »glad ved at sige og høre godt om andre og at gavne og leve for andre.« — Og i de følgende Bøger skulde der — efter de til Indledning bestemte Canzoner at dømme — være udviklet, hvad der krævedes til at være »leggiadro« (høvisk), hvorledes Kvindens Skønhed kun bør forenes med Mandens Retsind o. l. Med harmfuld Foragt ser Digteren her ned paa Verden, hvor Lavhed og Usselhed (viltà) regerer, men skildrer den ædelsindede og fornemme, som ikke agter Mængdens Ros og Dadel, men endog regner sig

det for Hæder at forfølges af den; som ikke er Slave eller Dyr af sine Laster, men er fri og Herre gennem sin Dyd, kæk i Modgang, ydmyg i Medgang og søgende sin Glæde i fin og høvisk Omgang med sine Lige.

Tonen faar her — som rundt om i Dantes Afhandlinger — en personlig Klang, og man skimter hans eget Ansigt og egen Livsskæbne igennem Populærfilosofens Maske. Tilsidst er Dante dog hverken Lærd eller Moralist, men Følelsesmennesket bryder stadig igennem. Hvor han polemiserer mod dem, der sætte Adel i Rigdom og gammel Slægt, afbryder han sig pludselig med Udbrudet: »Man burde svare, ikke med Ord, men med Kniven paa en saadan Fæiskhed.« Eller naar man midt i en Samling Eksempler paa en rent stilistisk Konstruktion træffer følgende Eksempel: »Jeg sørger over alle Ulykkelige, men mest Medlidenhed har jeg med dem, der vanke om i Landflygtighed og kun i Drømme gense deres Fædreland«, — da hører man som et Skrig fra det, der ligger Digteren dybere paa Hjerte end disse Almenforskninger — hans personlige og politiske Skæbne.

Men ligesom »Vita nuova«, saaledes peger ogsaa Dantes »Gæstebud« og andre Afhandlinger hen til hans Livs Hovedværk — ved den Erkendelseshunger og Fuldkommenhedslængsel, der først skulde faa Fred, naar en mægtig Aabenbaring afslørede ham hele Verdensbygningen og ledede ham op til selve Guddommens Trone.

VII. DANTES POLITISKE LIV.

De afgørende Træk har Dantes Fysiognomi faaet, ikke i Studerekamret, men ude i det handlende Livs Dagslys. Det er i Politiken, at hans Livsdrama spillede, og det er den, som har givet hans Aand og Digtning deres Retning. Den italienske Poesi har altid været nøje knyttet til Politiken, og ligefra Dante og Petrarka til Alfieri og Ugo Foscolo, fra Leopardi og Manzoni til Giusti og Carducci har Italiens Digtere, mer end nogen anden Nations, af det politiske Liv vundet deres skønneste og dybeste Inspiration.

Paa Dantes Tid greb Politiken fat i alle¹⁾. Ingen havde Lov at være Privatmand, det offentlige Liv lagde hvet Øjeblik Beslag paa ham. Naar Justitsens Banner vajede paa Raadhuset og Klokkerne gik, havde de 1000 af Byens Bedsteborgere, der for det Aar var udtagne til at bista Gonfalonieren, at forlade alle Sysler og samle sig bevæbnede paa Pladsen for at hjælpe til

---

¹⁾ Perrens: Hist. de Florence. I—III 1877.

Retfærdighedens Udøvelse. 100 Borgere udvalgte aarlig for at udgøre de »gode Mænds« Raad, der daglig samledes og medvirkede ved alle Statshandlinger. Ulønnede Embeder rev stadig Borgerne ud af deres Privatliv. Og stedse var der Krig og Fejder udadtil og Fejder og Omvæltninger indadtil — i alle Toskanas Byer. Allarmklokken gik og Lurtonerne genlød overalt. Guelfer og Ghibelliner, Tydkere, Franskmænd og Paven, Nabobyerne: Lucca, Pisa, Arezzo, Siena — aldrig var der Fred. Og indadtil: Laug imod Laug, Sorte mod Hvide, il popolo minuto mod il popolo grasso — altid Spænding og Rivning, hver Dag Opløb og Haandgemæng, hvert femte Aar nyt Regimente og ny Forfatning. I Krig var hver vaabenfør Mand Soldat. Naar Allarmklokken gik, tændtes et Lys paa Raadhuset, og inden det var udbrændt, skulde alle Rytterne være rustede og samlede. Der forefindes endnu talrige Bekendtgørelser fra Byernes Raad fra de Tider, og der staar som vilde Kampgjald af dem alle. Det hedder saaledes i en fra det ghibellinske Lucca 1332, »at enhver Borger eller Fremmed, Rytter eller Fodfolk, skal staa rede med sine Vaaben og Heste, saa at ved første Ringning fra Cortina enhver er parat og bevæbnet, og ved anden Ringning enhver Rytter er paa Pladsen Cortina og Fodfolket paa Pladsen San Michele ved deres Faner, og ved 3dje enhver følger sin Officers Person og Banner, hvorhen han gaar og gennem hvad Fare, det skal være. I Guds og Vor Herres San Georgs Navn, i Seirens og Lykkens Navn, til Hæder og Ære for det hellige Rommerrige og til Ve og Død for vore Fjender!“ (Al nome di Dio e di messer San Giorgio, e di vittoria e d' allegrezza, al onore e stato del sancto Romano Imperio e danno e morte de' nostri nemici!)

Hvad kæmpedes der om? Snevert set kun om smaa, personlige og økonomiske Interesser. Det var Handelskollisioner, Handelschikanerier mellem de konkurrerende Byer, som gav Næring til de evige Feider mellem Toskanas Byer. Det var Familietvist, Skinsyge, tilfældige Voldsgerninger, som lagde Tønderet til Partiernes endeløse Tvist i Florens. Man pyntede sig ganske vist med de store Partinavne Ghibelliner og Guelfer, — kejserlig sindede og pavelig sindede — for at knytte sin Sag til den verdenshistoriske Proces, som Middelalderen igennem føres, med alle Vaaben, paa alle Omraader, mellem Kejser og Pave. Men hvorfor var Florens overvejende guelfisk? Fordi den var St Peters Skatmester's: Pavestolens Bankier. Og hvorfor var Lucca guelfisk, — uden fordi den mægtige Naboby Pisa var ghibellinsk.

Alligevel ligger og virker under alle de tilsyneladende ørkesløse og planløse Stridigheder en historisk Tanke. Har man fat i den, blive alle Dimensioner simplere og større.

Efter Frederik den 2dens Død 1250 — den store Ghibelliner — havde det svabiske Hus udspillet sin Rolle. Det lykkedes vel hans naturlige Søn Manfred en Tid at øve Herredømmet i Italien, men 1266 overvandt og dræbtes han ved Benevent af den franske Prins Carl af Anjou, og to Aar efter sloges Ghibellinerens sidste Haab til Jorden, idet den unge Conradins Hær blev slagen ved Tagliacozzo, han selv fangen og henrettet. Fra da af forsvandt de romerske Kejsere for et halvt Aarhundrede ganske fra Italiens Scene. Florens, som selv overfor den store Kejser havde hævdet sig en stor Selvstændighed, laa vel i et Tidsrum af 5 Aar under for Manfred og Ghibellinerne, men efter Slaget

ved Benevent var Byens Uafhængighed endelig sikret. Og Byens ydre Politik gaar fra nu af i Virkeligheden stadig ud paa dette ene: at konsolidere sin Stilling som fri Republik og udvide sin Magt i Toskana. Snart er det de ghibellinske Fyrsters og Fornemmes Herskerlyster, den maa hævde sig imod, snart er det Carl af Anjou, der var indkaldt mod Ghibellinerne som Fredstifter i Toskana og blev Konge af begge Sicilier, snart er det Nabobyerne, som man vil have Overherredømme over, snart trodser man selve Paven. Naar Republiken kæmper mod Manfred, mod Conradin, senere mod det ghibellinske Pisa og mod de landflygtige ghibellinske Florentinere, som blev slagne ved Campaldino 1289 — dér hvor den unge Dante ifølge Traditionen kæmpede —, da synes Florens guelfisk¹⁾. Men naar Republiken saa atter og atter sættes i Ban af Paven, fordi den afviser alle hans Forsøg paa at blande sig i Byens Partikampe og endog begaar adskillige Overgreb mod de Gejstlige, naar Pave Nicolaus den 3dje indbyder Kejser Rudolf af Habsburg til at komme til Italien og kue Florens' Overmod, eller naar man, da Paven og Carl af Anjou er raget uklar, ser Byen lege med begge Parter og gaa af med Profiten, saa ser man, at dens guelfiske Sindelag hverken betød nogen særlig pavelig eller fransk Sindethed, men alene den ambitiøse Republiks Uafhængighedsrang og Magtvilje. Og de indre politiske Kampe, der, efterhaanden som Florens ydre Frihed og Supremati i Toskana sikredes, tog de fleste Kræfter, gik i Virkeligheden ud paa noget ligesaa simpelt, nemlig Befæstelsen af en rent borgerlig demokratisk Samfundsform. Efter den sidste Svabers Død havde den gamle ghibellinske Adel, som boede største Delen

---

¹⁾ Villari: La repubblica fiorentina al tempo di Dante.

af Aaret ude paa sine Borge, og som foragtede Handel og Borgerstand, mistet sin Magt i Florens. De, som ikke blandede sig med de borgelige, forvistes og fik aldrig siden Fodfæste. Borgerstanden og Borgeraanden havde sejret. Længe varede det imidlertid ikke, saa havde der ud af Borgerstanden udviklet sig en ny Adel, medens nedenfra stadig nye Lag kom op og krævede retlig Ligestilling og Del i det politiske Liv. Deraf ny Spænding, nye Rivninger. Borgeradlen lod sig adle af Fyrster, der paa Gennemrejse besøgte Staden, indgik Forbindelser med de gamle Adelsfamilier og fik sig snart baade Ridderordner og Adelsmærker. Men Folkepartiet vandt stadig. Ved Forfatningsordningen 1283 og Retsordningen 1294 »*Ordinamenta justitiae*« lagdes et folkeligt Samfundsgrundlag, som skulde holde over et Aarhundrede. Skranker mod de fornemmes Overmod og Lovløshed, Ligelighed mellem Borgerne, Styrke og Enhed i Regeringen — det er, hvad Byens store Flertal stadig kæmpede henimod.

Alligevel var den rige Borgerstand og den guelfiske Adel mægtig, baade som de, der havde Tid og Lyst til Vaabenøvelse og derfor var de afgørende i Kampene mod Nabobyerne, dels tillige fordi de, som Pavens Bankierer, havde et mægtigt Rygstød i ham. Folkepartiets besindige Leder, Giano della Bella, blev ved de fornemmes Rænker forvist, og derved var de smaas Magt igen knækket. Og ved Aarhundredets Slutning kæmpede da paany Partierne under Navnene de Hvide og de Sorte. De Sorte: Donatierne var »*il popolo grasso*«, »*i popolani*«, d: den rige og hovmodige Borgerstand og den guelfiske Adel. De Hvide: Cerchierne bestod dels af de lavere Haandværkslaug og Smaafolk, dels af den gamle ghibellinske eller ghibellin-isprængte

Adel, der med Ringeagt og Nag saae paa den ny Borgeradel, der havde fortrængt den.

Saaledes stod Partierne, da Dante traadte ind i det politiske Liv. Af en gammel fornem Slægt, der ikke havde drevet noget Haandværk, var han ifølge Forfatningen af 1283 egentlig udelukket fra det politiske Liv, hvortil ingen Adelige, men kun de, der vare indskrevne i et af Haandværkslaugene (artes), havde Adgang; han lod sig derfor indskrive i Apothekernes Laug. Og efter at være benyttet i nogle Gesandtskaber for Republikken blev han Aar 1300 af sit Laug valgt til en af de 12 Priorer, der indehavde Stadens øverste Myndighed.

Dante blev de Hvides Mand. Hans Familie havde staaet udenfor den ny, rige Borgerstand og med gammel-dags Foragt set paa Penge- og Grosserer-Adlen. Skønt guelfisk havde den ikke hørt til »il popolo grasso«. Dante er desuden den loyale Borger, som kæmper for Forfatningen mod de overmodige store, der vil bryde Skrankerne ned, ligesaavel som mod den tøjlesløse Pøbel, der vil rive Standsordenen omkuld. Han er den gode, retsindige Borger, der holder paa det bestaaende og elsker Freden.

Som saadan optraadte han, sammen med sine Kolleger, under sin Styrelse besindig, men energisk mod de hovne Fredsforstyrreere, skønt han havde baade Venner og Slægt mellem dem. Og da Paven, Bonifazius den 8de, vilde indblande sig til Gunst for de guelfisk sindede Sorte, hævdede Dante, i Spidsen for de Hvide, meget kækt og myndigt Republikens Uafhængighed. Næste Aar, da Pavens Holdning blev end mere aggressiv, og Carl af Valois allerede var indkaldt af ham for at sætte de Sortes og Pavens Herredømme igennem i Florens, valgtes derfor ogsaa Dante mellem de Gesand-

ter, der sendtes til Rom for at forhandle med Paven. Men under hans Fraværelse holdt Carl af Valois sit Indtog i Florens, de Sorte kom til Magten, og paa Tilbagevejen fra Rom modtoges han i Siena med Budskabet om, at han var sat under Anklage for Forræderi og Bedrageri under sin Embedsførelse; og da han ikke indfandt sig, blev han dømt til at brændes levende, naar han faldt i Republikens Hænder. Dette skete Marts 1302. —

Denne Landsforvisning blev Dantes Skæbne. Som den lovtro og fædrelandskærlige Borger var han kommen ind i Politiken for at tjene Staten, men rimeligvis uden bestemtere Plan eller Kald, og i de bevægede Forhold, han var bleven draget ind i, havde han blot gjort sin Pligt som Lovordenens og Retsindighedens Mand. Men fra nu af blev Politiken hans Tankes stadige Sysse, han Nætters Drømme, hans Dages utrættelige Virken.

Under sin korte politiske Løbebane i Florens havde han allerede lært meget for de dyre Lærepenge, han maatte give. Thi disse florentinske Borgerstridigheder i Slutningen af det 13de Aarhundrede har i Dantes »Komedie« — set i dens florentinsk-politiske Bestanddele — affødt den første historiske Digtning, ligesom de i Dantes samtidige, Dino Compagnis, »Cronaca« har affødt det første Stykke moderne Historiekunst. Denne Dantes Ven og Partifælle havde ligesom han — men i længere Tid — virksomt taget Del i Forfatningskampene, havde i Retsindighedens og Lovlydighedens Navn værget Forfatningen mod de Sorte og laa nu, ligesom Dante, under sammen med de Hvide. Og baade Dante og Dino tager med ud i deres nødtvungne Uvirksomhed en Række Scener og Fysiognomier fra det handlende Menneskeliv, som beskæftiger Fantasien, en

Lidenskabelighed, som er opviglet under de omvekslingsrige Oplevelser, og endelig en Forstand, som har samlet sig mange Erfaringer og faaet meget at tænke paa angaaende Livets og Historiens Gang. Og i Dinos »Cronaca«, som i Dantes »Komedie«, er for første Gang den umiddelbart oplevede og selvsete Historie tagen op til dramatisk Behandling, saa at Personer og Optrin gaa os lyslevende forbi, og en interesseret Forstand søger at udrede og forklare Sammenhængen i Begivenhedernes Gang og forstaa Historiens Traade og Tanke, medens Partilidenskaben fælder Dom over Tiden og uddrager sin religiøse og moralske Livsanskuelse deraf.

Men medens Dino, den langt ringere Aand, bliver staaende indenfor de florentinske Partikampes snevre Synskreds og Interesser, skal vi se, hvorledes Dante under sin Landflygtighed udvider sit Syn langt udover sine Fællers af det slagne Parti.

De første Aar gik med ivrige Planer og Ekspeditioner sammen med de andre Forviste og de Ghibelliner, der havde sluttet sig til dem fra deres Borge rundt i Toskana eller fra de Byer, hvor de fandt Tilflugt. Der gjordes flere, men forgæves Forsøg paa dels ved Underhandlinger, dels ved Vaabenmagt at naa tilbage til Fædrenebyen og knække de Sortes Regimente. Men efterhaanden sluktes Haabet, og vi ser Dante mer og mer skille sig ud fra sit fordums Parti og »far' parte per se stesso« (danne sit eget Parti i sig selv).¹⁾

Han vandrede om snart som Gæst, snart i Tjeneste hos forskellige af Italiens Fyrster og Kommuner. Vi kan følge ham i Toskanas Stæder, saa i Bologna — hvor han vel har studeret —, i Forli, i Padua. Han

---

¹⁾ Par. XVII, 69.

afslutter en Fredstraktat som »Prokurator« for Malespinaerne og lever som Gæst paa deres Slotte i Egnen om Spezia, siden hos Grve Guido Salvatico i Casentino.

Han bar med sig Hjemvéen efter sit kære Florens, »i hvis Skød jeg er født og opfostret til mit Livs Blomstring, og hvori jeg af hele mit Hjerte længes efter at hvile min trætte Sjæl og ende det Liv, der er givet mig.« Han bar ogsaa med sig sit dybe Nag og den slagtes Harm, som han i sin forladte Fattigdom kunde tære paa og bide sig ind i. Men han havde langsomt vokset sig ud over Republikens smaa Forhold og smaa Partikampe. Han troede ikke længer mere paa de »Hvide« end paa de »Sorte«, og om han hadede Guelferne, var Ghibellinerne dog ingenlunde efter hans Sind ¹⁾. Hans vidtskuende og dybttrængende Aand var begyndt at udarbejde sig sit politiske Ideal, som de gamle smaa Partinavne ikke passede til. Én stor Overbevisning havde efterhaanden nedfældet sig i ham af mange Erfaringer: at et Folk ikke formaar at styre sig selv. Han havde jo set, hvorledes Vold og Penge, Overmod og Misundelse, Intriger og Lidenskaber regerede hans fri Fædreneby. Hans Foragt for den hovne, rige Borgerstand og hans Foragt for den umyndige Pøbel var lige store. Ét stort Krav var efterhaanden bleven hans Politiks Alfa og Omega: Kravet til en stærk og ordnet Styrelse, der kunde give Samfundet Lovens Fred og Sikkerhed. Dertil kom, at han, under sin landflygtige Vandring rundt i Italien, kæmpede sig ud af den snævre florentinske Patriotisme og, ligesom han opstillede et italiensk Fællesprog som Maal, saaledes ogsaa skimtede Italiens Enhed

---

¹⁾ Hovedstedet, der viser, at D. ikke var Ghibellin, er Par. VI 97 ff.

og Italiens Landefred som Ideal — det Italien, han nu saae flænget af Tvist, et Bytte mellem Smaatyranners og Republikers Havesyge og aabent for Fremmedes Vold. »Ve dig, Italien, Trælkvind, Jammers Bolig — Skib uden Styrismand i Stormen svare — ej Dronning over Lande, men Bordel . . . . Du Jammerfulde! søg langs Kysterne — af dine Have, gransk dit eget Indre, — om nogen Del af dig i Fred sig fryder?«¹⁾ Med rørende Samvittighedsfuldhed gør han Vold paa sin naturlig stærke Fædrelandsfølelse, som Hjemvæen endnu forhøjer, og søger med sin Forstand at naae ud i ren Kosmopolitisme. Det hedder saaledes i Afhandlingen om »Folkesproget« i Anledning af Spørgsmaalet om, hvilket Sprog der taltes i Paradiset: »Hvert enkelt Land troer i sin Forfængelighed, at det har været dets Sprog, ligesom enhver er af en saa usømmelig Mening, at han troer, at hans Fødested er det dejligste under Solen. Men vi, der har Verden til Fædreland ligesom Fiskene har Vandet, — om vi end drak af Arno før vi fik Tænder og elske Florens saa højt, at vi, just fordi vi elskede den, uretfærdig sukke i Landflygtighed, saa støtte vi dog denne vor Smag og Dom mere paa Følelsen end paa Forstanden. Og endskønt vort sanselige Selv ikke finder noget behageligere Sted til Nydelse og Ro paa Jorden end Florens, saa erkende vi dog, ved at studere Digternes og andre Forfatteres Skrifter, der enten helt eller delvis beskrive Verden, og maa, ved i Sindet at overveje de forskellige Steders Beliggenhed i Verden og deres klimatiske Forhold, fuldt og fast hævde, at der findes mange baade fornemmere og dejligere Egne og Byer end Toskana og Florens, hvor

---

¹⁾ Purg. VI, 85 ff. og 124.

jeg er født og er Borger, ligesom ogsaa, at adskillige Folk tale et skønnere og bedre Sprog end Latinerne«. — Saaledes søger Dante med Vold og Magt at tvinge sit Syn udover alle Fordomme.

Og af alt dette: hans Mistro til Folks Selvstyre, hans Krav paa stærk Regering og Lovorden, af hans Kosmopolitisme og Kamp for Italiens Enhed — deraf opstod hos Dante Ideen om et romersk Verdenskejserdømme som Ideal.

Men nu rygtedes det ogsaa, 1310, gennem Italien, at Kejseren kom. I 60 Aar havde ingen Kejser vist sig i Italien. Deres Magt var ganske uddød, deres Sag var efter alle Guelfernes Sejre næsten ganske forladt; Navnet Ghibellin betød intet mere. De franske Angioviner herskede fra Neapel; efter Bonifazius den 8des Død var Paverne (1305) flyttede til Avignon i den franske Konges Vold. Nu foer det som en Løbeild gennem Italien: Kejseren kommer.

Og alle, som var slagne eller forjagede, underkuede eller plagede — de rejste Hovedet i Haab og blev Ghibelliner. Men Dante fremfor nogen følte, at Oprejsningens Dag var kommen: Fred og Lov og Enhed skulde atter herske i Italien, og han skulde igen bo i Hæder og Lykke i det Florens, der havde forstødt ham. Han haster sin Helt imøde og bøjer Knæ for ham, rimeligvis i Milano, alt medens han i pompøse latinske Sendebreve hilser Henrik den 7de af Luxemborg Velkommen og blæser i Basun for ham. »Italieneren — man mærke dette Udtryk — Dantes Allagherius til Italiens Fyrster og Folk : . . Se her den velkomne Tid, hvori Trøstens og Fredens Tegn stige frem. Thi den ny Dag straaler i Morgenglans, som forjager den lange Elendigheds Mørke: allerede frisker Morgenluften

op, Himlen rødmer om sine Læber og bestyrker Folkenes Sandsagn med sin milde Klarhed; og vi se den forventede Glædesstund, vi, som længe overnattede i Ørkenen. . . . Fryd dig nu, Italien! thi din Brudgom iler til dit Bryllup. Tør Taarerne og udslet Kummerens Spor.« Ligesom i »Vita nuova« blander i denne latinske Veltalenhed de bibelske og de klassiske Billeder sig, og Inspirationens Pathos har ogsaa sine literære Forbilleder i Profeterne og i klassiske Talere. Han opfordrer til almindelig Underkastelse og spaar til Gengæld Mildhed og Tilgivelse for de begaaede Synder. »Alle vil han tilgive, som anraaber ham om Barmhjertighed. Han er jo Cæsar, og hans Majestæt rinder af Mildhedens Kilde.« Og han udraaber: »Tilgiver, tilgiver o kæreste! alle I, som med mig have lidt Uret.« — Det er som en Drøm om det tusindaarige Fredsrige.

Men i Virkeligheden var hverken Dantes eller hans Fællers Sind saa fromt. Medens Dante aabenbart ivrig har agiteret hos forskellige italienske Fyrster for Kejsers Sag, har personlig Hævnlyst mod det regerende Parti i Florens stadig været levende i ham, og han har stedse Øjet vendt derhen. Og da Florens ruster sig til Modstand mod Kejseren, vender Dante sig harmfuldt mod sin oprørske Fødeby med vilde Trusler om Ødelæggelse. »I, der overskrider guddommelige og menneskelige Rettigheder, som rase mod Verdens Konge og forholder ham den skyldige Undergivenhed . . . hvad vil det hjælpe jer forblindede at forskandse jer med Volde? Hvor I tror at forfægte Eders falske Friheds Æresklæde, dér vil I hensynke i sand Trældoms Slavefængsel. Og med Sorg vil I se Eders Bygninger styrte sammen under Murbryderens Stød og forbrænde i Flammer.« Der er heri en vild Skadelyst og Hævnlyst, som

støder vor moderne Følelse, men som vi i »Helvede« skal kende igen.

Og da Henrik den 7de synes at tøve og opholde sig i Norditalien, trænger Dante utaalmodig paa ham i et Formaningsbrev. Han skildrer den Jubel, der greb alle, da han drog over Alperne: Den af Virgil forkyndte Guldalder er vendt tilbage; og da jeg saa dig og kyssede din Fod, jublede det i mig: »Se det Guds Lam, som bærer Alverdens Synd.« Og i højtidelige bibelske Vendinger formaner han ham til at komme sit betrængte Folk til Hjælp, gaa frem ad sin Sejersbane og knuse den florentinske Øglerede. Dog! med en angst Tvivl siger Dante allerede her: »nu spørge vi med Døberens Ord: »Er du den, der skal komme, eller skulle vi vente en anden?««

— Da 2 Aar var gaaet, var Keiseren endnu ikke Herre i Italien. Efter en Skinkroning i Rom anstrængte han sig forgæves for at erobre Florens. Og nu rev (1313) en pludselig Død ham bort. — Det var ikke den der skulde komme.

Og hvad mere var: man skulde ikke vente en anden. Det var den almindelige Følelse, der greb alle. Thi hans Tog i Italien havde mere end noget vist, at Keiseridéen var død. Den var det, man bar til Graven.

Henrik den 7des Død gjorde da det mægtigste Indtryk Italien over. I de guelfiske Stæder holdtes Takkefester, og gejstlige Optog bar Krucifikset gennem Gaderne under Litanier. Men alle Ghibelliner opgav ethvert Haab. Dantes Ven, Cino da Pistoja — ligesom han landflygtig og ghibellinsk sindet — synger i en gribende Elegi: »Enkemand er jeg efter ethvert Haab — I én er al Tapperhed og al Retfærd død. Dog . . . han er ikke død — men de er døde, — som leve endnu — og havde sat al deres Tro til ham . . . O

højeste Guddom, retfærdig og god! — siden det behagede dig at tage ham bort, — giv nogen Trøst til os andre.«

For Dante selv var dette Slag en Tilintetgørelse af alle de Forhaabninger, hvorom efterhaanden hans Liv havde samlet sig. Ligesom hele hans Politik var spildt, saaledes var hans personlige Velfærd uoprettelig knust.

De Republikken 1311 hævede Forvisningsdekretet for de Landflygtige, var Dante som Følge af hans Propaganda for Kejseren blandt de særlig Undtagne. Fra da af var alt Haab om Hjemvenden udslukt; der synes vel 1316 at være stillet ham i Udsigt en Tilladelse til at komme tilbage, men kun under saa ydmygende Betingelser, at Dantes høje Sjæl med Stolthed viste enhver Tanke herpaa bort. Hans Lod var nu, følte han, at leve og dø i Landflygtighed.

Vi træffe ham en Tid i Tjeneste hos Ghibellinernes Fører Ugucione i Lucca, siden i Casentino; saa mister man hans Spor, indtil han, rimeligvis 1317, drager til Ravenna paa Guido Novello af Polentas Indbydelse. I Mellemtiden har han rimeligvis draget om i Lombardiet og Venetien, var en Tid lang Gæst i Verona hos Can grande, den største af Scaligerne, har maaske ogsaa i nogen Tid studeret i Paris.

Man har ikke let ved nutildags ret at forestille sig, hvad Landflygtighed betød i de Tider. Menneskene var som Planter i deres bestemte Jordbund; rev man deres Rødder ud deraf, slog de aldrig ret Rod andetsteds. Slægt og Venner havde man liden Udsigt til at gense, — hvem rejste paa den Tid for sin Fornøjelse? selv Dantes Hustru Gemma og vel ogsaa, ialfald en Tid, Børnene forblev i Florens; det Gods, Familien havde i Florens, maatte jo varetages, og Dante kunde ikke have Slægten med paa sine Æventyr. Den Fremmede kunde

sjælden stifte nye Forbindelser, hvor han kom; Livet, Menneskene, selv Sproget — alt var helt forskelligt for hver By, og alle viste sig afvisende og mistroiske overfor andre end deres egne. Endelig betød Landsforvisning det samme som Fattigdom og Retsløshed. Den landflygtige mistede alt sit Eje, og for den fremmede galdt ingen Loves Beskyttelse. Den stolte Dante var henvist til Fremmedes Naade og Fremmedes Brød.

Og særlig for Borgeren af en italiensk Stad var Landflygtighed en Ulykke, som ingen andre paa den Tid ret kunde forstaa. I de fri italienske Stæder levede en intensiv og eksklusiv Borgeraad, medens i det øvrige Europa endnu ingen Art Fædrelandsfølelse var dukket op under Lensvæsenets Former. Det var gammel romersk Samfundsraad, som havde holdt sig med gamle kommunale Former og Skikke; og i de evige Tilværelseskampe mellem Stæderne i Nord- og Mellemitalien og mod Fyrster og Kejsere udvikledes — som Krønikerne véd mange Eksempler paa — det stærkeste Sammenhold, det dybeste Fædrelandssind hos Borgerne. Alles Vel var hver enkelts Vel: Byens Handelsinteresser forfægtedes mod Nabobyernes; en Fremmed fik sjælden Ret mod en Borger; og at forvises fra Byen var værre end Død. Munken Salimbene (13de Aarh.) saae i sin Fødeby Parma en dér bosat Modeneser ride gennem Gaderne og hulkende bede Parmenserne at hjælpe hans betrængte Landsmænd. »Parmensere,« blev han ved at raabe, »kom og hjælp Eders Brødre.« »Da jeg saae og hørte ham, begyndte jeg at holde af ham, fordi han forblev sine Landsmænd saa trofast, og under Lyden af hans Raab bevægedes jeg indtil Taarer af Medfølelse.« —

Dante har følt Eksilet som en Skam, som en oprørende Skæbnens Uret, i blødere Stunder som et helligt

Martyrium. Naar hans trætte Fod flakkede paa alle Italiens Veje, fra Hof til Hof, fra By til By, da klagede og hulkede mangen Gang Hjemløsheden blødt frem i ham. Han skildrer da¹⁾ »Pilegrimmens Hjemvæs Møde — naar han langt borte hører Aftenklokken, — der lyder som den græd, naar Dagen døde«, og han fortæller²⁾ om en provencalsk Raadgiver, hvem utaknemlig Misundelse fik jaget fattig ud i Fremmedland: »Da gik han fattig og lod alting ligge. — O! kendte Verden ikkun ret hans Hjerte, — der Bid for Bid sig Livet maatte tigge, — kvad den hans Lov med endnu større Smerte,« — og det er sig selv, han tænker paa. Men i sine Drømme foregøgler han sig en Fremtid, da hans »hellige Kvad besejrede deres Had, som ude stænge — mig fra den Fold, hvor som et Lam i Gemme — jeg sov blandt Ulvene, der fjendsk den trænge«³⁾. Det, der pinte ham mest, naar han gik sin tunge Gang op og ned ad fremmedes Trapper og spiste deres bedske Brød — som hans gribende Ord lød —, det var det ydmygende ved hans fattige og retsløse Stilling. Han kalder sig stedse »uretfærdig forvist« (Dantes, exul immeritus) og siger i en Canzone trodsig, at han holder Landsforvisningen for en Hæder; men i et opbevaret Brev maa han f. Esk. skamfuld bekende, at han ikke har kunnet bi-vaane en Begravelse, fordi han i sin Fattigdom hverken ejede Vaaben eller Hest, og et andet Sted⁴⁾ beklager han sig bittert over at maatte gaa »fremmed, næsten tiggende, overalt hvor vort Sprog naer hen, og mod min Vilje vise Folk de Saar, Skæbnen har slaget mig, hvilke ofte uretfærdig regnes selve den slagne til Last. Sandelig, jeg har været et Skib uden Sejl og uden Ror, ført om mellem Kyster og Havne overalt, hvor den

¹⁾ Purg VIII, 4. ²⁾ Par. VI, 139. ³⁾ Par. XXV. ⁴⁾ Conv. I, 3

sørgelige Fattigdom har blæst mig hen, og jeg har set lav og foragtelig ud i manges Øjne, som maaske efter mit Ry har dannet sig et andet Billed af mig, og i hvis Øjne nu ikke blot min Person blev ringere, men ogsaa saavel ethvert Værk, jeg har gjort, som det, jeg har i Sinde at gøre, syntes ringere af Værd.»

Men ligesom Dantes Landflygtighed havde friet hans politiske Blik ud af Florentinerforholdenes snevre Horizont, og Begrebet om Italiens Enhed og italiensk Sprog var gaaet op for ham, medens han flakkede om i alle Landsdelene, saaledes skulde ogsaa hans politiske og hans personlige Haabs Tilintetgørelse tjene hans Aand til Modning og Udvidelse. Thi dermed er det, at Dante saa at siger vokser ind i Tidens verdenshistoriske Dimensioner. I sin politiske og personlige Vanskæbne blev han Legemliggørelsen af hele den Tid, der var ved at gaa under.

Fra hans jævne florentinske Forhold, hvor han gik og sværmede for Beatrice Portinari, syslede som Lægmand med alskens Lærdom og tog Parti for de hvide Guelfer, havde da Skæbnen ført Dante derhen, at hans Livs Drøm og Stræben faldt sammen med, blev ét med en hel Tids, som kæmpede udenom ham, og at det, han hadede og bekæmpede og laa under for i sin Samtid, det var hele den ny Tid, som skulde afløse Middelalderen. Saaledes fyldte hans Personlighed da Tidens store Rammer, hans Aand afspejlede dens Kræfter og Bevægelser, hans Livsskæbne legemliggjorde Tidens. Dette er i Virkeligheden Formlen for det historiske store Menneske. Hvor de almindelige Mennesker med deres personlige Udvikling og Skæbne leve i deres egen lille Verden, uden Forbindelse med Tidens store Arena, paa hvilken de kun give Gæsteroller med en enkelt Side af deres Væsen, der er det store Menneske Tidstypen,

hvis personlige Aandsspænding og Aandsretning gentager Tidens almindelige, saa at hans Sag er dens Sag, hans Skæbne dens.

Dantes politiske Trosbekendelse havde efterhaanden udformet sig i dette: at samle Verden og Menneskene til Lydighed og Tro, til Lov og Fred under én gejstlig og én verdslig Magt og Autoritet. Kirken og Kejseren var bleven hans Idealer. Det er Middelalderens Idealer og Middelalderens Verdensrige-Drøm, der begge netop i Dantes Levetid var ved at ligge under.

Dante maatte med sine Øjne se, hvorledes Pavemagten og Kirken uoprettelig var ifærd med at tabe deres Magt over Aanderne. Det var et Aarhundrede siden, at Pavestolen var i sit Apogæum. Ved Aar 1200 hvade Innocens den 3dje fra Rom behersket hele Verden ved sin overlegne Aandsmagt. Nu ved Aar 1300 laa Bonifazius den 8de og stredes med Toskanas Stæder og med de indkaldte Franske og maatte kæmpe som en anden verdslig Fyrste med Intriger, Penge og Soldater; og 1305 flyttedes Pavestolen til Avignon, til »det babyloniske Fangenskab«, hvor Paverne var Marionetter i fransk Politik's Haand. Alle rede de sidste Paver i Rom var næsten alle franske og adlød Frankrig.

Bonifazius den 8de, Dantes store Antagonist, var ved sin intrigante og rent verdslige Politik den, der først ret fornedrede Pavemagten¹⁾. Ikke blot Dante, alle Tidens alvorligste Aander — Dino Compagni, Jacopone da Todi — var i Religionens Navn optændte af Had og Harme mod ham. Alligevel var han samtidig ogsaa den sidste store Pave, i hvem Middelalderens

---

¹⁾ Nuov. Antol. 1883. Franchetti: »Bonifacius 8. e la repubblica fiorentina«.

Aand levede. Der var noget af Gregors og Innocens den 3dje Herskerevne i ham, Italiener som han var ligesom de. Det var — siger en af Dantes Kommentatorer — »un peccatore di grande animo«. Og Kirkens Verdensherredømme var den Idé, han kæmpede og døde for. »Al menneskelig Skabning« lød hans stolte Formel »skal ligge under Roms Pave.« »Alt var tilladt, hvad der skete for Kirken.« Med Florens-Republiken laa han i stadig Strid, og til Dante og de andre Gesandter, Byen sender ham 1301 for at afværge den af ham indkaldte Carl af Valois, har han intet Svar uden: »Umiliatevi a me.« Virkelig genvækker den halstarrige Olding ogsaa ved sin sikre Tro paa Pavemagten for en Stund energisk Innocens' Tider og genoprejser det sunkne Vælde. Han blev da ogsaa — hvad han i en Skrivelse til Philip den Smukke havde erklæret sig rede til — en Martyr for Kirken, da den franske Konge lod den 86aarige overfalde og tage til Fange. »Her er Hovedet, her er Halsen,« sagde han til Voldsmændene.

Dante, Bonifazius' værste Fjende, er rædselsslagen over denne Helligbrøde mod Kristi Statholder. Han ser — i »Skærsilden«s emfatiske Vers¹⁾ — Kristus selv, i sin Vikar, paany fanget og bespottet, ser Eddiken og Galden og den dræbte mellem Røverne. Thi Kirken har ikke haft nogen mere troende Søn end Dante, og al hans Kamp mod Paverne og Gejstligheden var i fuldt Alvor en Kamp for Kirken og Pavemagtens Hellighed mod dem, der vilde bringe den til Undergang. Dante, som man har villet igøre til en Forgænger for Luther, har i det majestætiske Optog, som møder Vandrereren i det jordiske Paradis, fejret den sejrende Kirke og med

1) XX, 86 ff.

apokalyptiske Farver malt Vederstyggeligheden ved dens Forfald, men tillige profeteret Romerkirkens Genoprejsning. Hans Aand, der vilde fast Tro og Tryghed, hans Naturel, der ikke taalte Modsigelse, men krævede absolut Tilslutning, viste ham i kirkelig ligesaavel som i verdslig Politik mere og mere hen til Kravet paa stærk Enhed og Autoritet. Og hans theologiske Studier og mystiske Religiøsitet førte ham til med en ganske middelalderlig Kulsviertro i Kirken at se den hellige Tradition og i Pavemagten et Led i den guddommelige Verdensorden.

»Den guddommelige Komædie« bliver da Middelalderkatolikens Harmé og Fortvivlelse over Kirkens Verdsliggørelse og Pavemagtens Fornedrelse.

Som Dante maatte se Middelalderkirkens, saaledes maatte han ogsaa opleve den middelalderlige Samfundsordnings Opløsning.

Det 13de Aarhundredes Slutning og det 14des Begyndelse — Dantes Levetid — betegner nemlig ogsaa den feudale Aands, den feudale Samfundsordnings Død Europa over. Ludvig den hellige og Filip den smukke i Frankrig — Dantes samtidige — og i Tyskland Rudolf af Habsburg, Albert af Østrig og Henrik den 7de af Luxembourg — Dantes Helt — de er de sidste Middelalderens Fyrster, der herske som Lensherrer, støttende sig til Lensadelen. Siden begynder Kejserdømmets Dekadence, Frankrigs Sønderlemmelse, 100-Aarskrigen. Det er det feudale Anarki. — Og Kejserens Overmagt i Europa er ganske brudt med Nationalaandens Opvaagnen. Det er Frankrig, som først hævder det politiske Nationalitetsprincip, men uformuleret vaagner det i alle Landene. Og samtidig opløses ogsaa indefra den feudale Samfundsordning gennem Borgerstandens og Byernes Fremvækst og Pengenes og Handelens Overmagt. Hele

Europa over betegner det 14de Aarhundrede Byernes Opkomst: de ophobe Rigdomme ved Industri og Handel, de befæste deres Uafhængighed og Magt ved at fravriste Konger og Adelen Privilegier, de begynde allerede at gøre Fyrster og Riddere til deres Skyldnere. Og i Byerne vokser en Borgerstand frem, som ikke dyrker de gamle ridderlige Idealer, ikke kender Tapperhed, Generøsitet, Hædersfølelse, Lens-Troskab eller ridderlig Heroisme saaledes som Riddertiden, men tvertimod en gammeldags Betragter synes kun at være hoven af sine Penge, gerrig og begærlig som alle, der slider sig Pengene til, nydelsessyg, fejj, troløs, helt og holden egoistisk og materialistisk.

Og intetsteds som i Italien og de italienske Stæder var Samfundslivets Omformning mærkbar, og ingen følte den stærkere end Dante. Allerede hjemme i Florens havde han aabenbart stedse staaet halvfremmed overfor Borgerlivets rivende Udvikling, som hans gammeldags, fornemme Slægt ikke havde taget Del i. I Striden mod de sorte Guelfer var det den hovne Grossererstand, han havde bekæmpet, og den var det, som havde kastet ham ud af Reden. Ved Norditaliens Fyrstehoffer — hos Scaligerne, Malespinaerne, Polentaerne — havde han derpaa set det hendøende Riddervæsen, ligesom hans samtidige Francesco da Barberino havde hentet den levende Tradition om det fra den gamle Historiker Joinvilles Mund. Han priser hos Scaligerne deres Gæstfrihed og Gavmildhed og deres ligestore Ringeagt for Penge og for Anstregelser¹⁾; hos Malespinaerne deres Gavmildhed og Tapperhed og deres Retsind («at bøjed Verden skævt sit onde Hoved — de lige gaa og sky de gale Veje»²⁾), — som

¹⁾ Par. XVII, 70. ²⁾ Purg. VIII, 130.

man ser: netop ridderlige, uborgerlige Dyder. Han arbejdede sig mer og mer ind i Reaktion mod Tiden, og hans Krav paa Orden, Autoritet og Klassesdeling havde gjort ham til Kejserdømmets, Feodalismens, hele den gamle Samfundstilstands Ridder.

Ligesom paa det kirkelige Omraade er da Dante ogsaa paa det politisk-sociale et Udtryk for sin Samtids store Reaktion. Thi i Reaktion mod den moderne Aand, som overalt gør sig gældende, forsøger Middelalderen ved Slutningen af det gamle og Begyndelsen af det ny Aarhundrede i en sidste mægtig Kraftanstrengelse at hævde sig i Virkeligheden. Ligesom vi i Bonifazius saae den halsstarrige Genvækker af en svunden Tid, saaledes er i Frankrig Ludvig den hellige den sidste imponerende Repræsentant for en gravlagt Tid. Han hævdede sin kongelige Magt og Hellighed med den sikre Troes Værdighed. Han genvakte Korstogenes længst uddøde Aand i sine to ulykkelige Korstog. Han er Riddertidens Don Quichote. I Tydskland vaagner efter lang Tids Søvn igen Ideen om det romerske Verdenskejserdømme i en ung Kejser — Henrik den 7de —, og han forlader Land og Rige for at kæmpe sig sin Arveret tilbage i Italien og genoprette det faldne Kejserdømme. Men alt strandede her som paa det kirkelige Omraade. Henrik den 7de falder efter at have set sit Foretagende strande, og Ludvig den helliges Sønnesøn Filip den smukke maa allerede støtte sig til Borgerstanden for at hævde sig overfor Adelen.

Dantes Kejserdømme er det digteriske Genbilled af denne sidste middelalderlige Reaktion. Det er polemisk farvet, stillet op i Opposition til Tiden, efterhaanden som Dante kom paa Kant med den. Dante er politisk

set mer end konservativ, han er reaktionær. I sin Samtid ser han kun Oprør og Opløsning. »Medens Augusti Trone staar tom, skejer hele Verden ud.« Alt synes ham i Dekadence og Udartning, og i energiske Straffetaler holder han Revue og Fordømmelsesdom over Europas forskellige Stater¹⁾. Det er hele Samfundsordningen, han vil tillivs. Og Dantes Digtning bliver da atter og atter en vemodsfuld Forherligelse af de gamle Tider, da Herre var Herre og Tjener var Tjener, da man gav Cæsar, hvad Cæsars var, og Gud, hvad Guds var, da ikke endnu Lovløshedens og Overmodets Aand havde grebet Menneskene og sat dem op mod den hellige Orden. Ligesom han med Vemod ser tilbage paa Korsrogens begejstrede Tid og bittert klager over, hvor lidet nu Pave og Kirke tænker paa den hellige Grav²⁾, — saaledes lader han i »Skærsilden«³⁾ nogle romagnesiske Adelsmænd drømme sig tilbage til den svundne Tid med »dens Møer og Riddere og med de Glæder og Tjenester — som Elskov og ædle Sæder førte med sig og paalagde os«, medens Nutidens Borgerliv ikke synes ham andet end Havesyge, Nydelsessyge og Overmod. Alt syntes ham at gaa mod Undergang. Og angst og fortvivlet vender han sig mod den Gud, han synes har forladt Verden, og spørger næsten oprørsk⁴⁾: »Og er det tilladt at spørge, højeste Gud! — du, som led hernede paa Korset for os, — hvorpaa hviler da dit retfærdige Øje?«; men anelsesfuldt tilføjer han tillige disse Ord: »Eller er det maaske en Forberedelse, du træffer — til noget Stort i dine Planers Dyb, — som helt er skjult endnu for vore Blikke?«

---

1) Par. XIX, 112 ff. 2) Par. IX, 126—37. 3) Purg. XIV, 109.

4) Purg. VI, 118 ff.

Der er heri en fortvivlende Sjæls Brydekamp med Tidens Spørgsmaal, dens angste Spejden efter Lys i alt dette Mørke. Og særlig tragisk legemliggør Dante sin Samtid derved, at han selv bærer i sig den nye Aand og selv har at kæmpe mod dens opløsende Indflydelse. Thi hans hæderlige Borgerblod og Borgertraditioner fra Florens kunde i Virkeligheden aldrig fatte eller føle med Ridderskabets eller Kejserdømmets Aand. Hans latinske Aand var heterogen med Middelalderen. Denne Stadboer og Italiener har aldrig forstaaet den feudale Samfundsordning og har ikke haft nogen af de Sjæls-egenskaber, hvorpaa den hviler. Og hans ideale Kejserdømme havde ligesaa lidt med det historiske at bestille som hans Ghibellinisme havde med de andre Ghibellinernes. — Og ligesaa: han havde det gamle Florentinerblods kritiske og uærbødige Irreligiøsitet i sig, dets Protestanterlyst i sig, og alt medens han tænkte at bygge paa Kirkens og Pavemagtens Autoritet og Højhed, undergravede han deres Grundvold ved sin egenraadige Kritik af Kirkens og Pavemagtens Bærere, — i den Grad, at man har kunnet se en Luthers Forgænger i ham.

»Den guddommelige Komædie« er Dantes gigantiske Forsøg paa at løse Tidens og hans egen Aands tragiske Konflikt.

VIII. KOMEDIENS GENESIS.

Men det er ikke blot paa det ydre: kirkelige og politiske Omraade, at Dante og hans Komædie er Udtryk for Tidens Konflikt og Reaktion; det er selve dens indre aandelige Krise, som han har gennemlevet dybere end nogen og som har skabt hans Komædie.

Vi har tidligere set, hvor svært det var for Middelalderens Kristendom at fortrænge den hedenske Aand i Italien. Endnu i det 11te og 12te Aarhundrede klages der stadig over Vantroen. Og Florens havde altid været Kætteriets Sæde, og dér havde i det 12te Aarhundrede Katharerne og Patavinerne, der var beslægtede med Provences Valdenser, udbredt sig i alle Samfundsklasser. 1244 var der foranstaltet en Forfølgelse mod dem, men en omtrent samtidig Kommentator af Dante siger om Udødelighedsfornægterne i Italien, der kaldtes Epikuræere, at »man tæller dem ikke i 100 Tusinder men i 1000 Tusinder.«

Til »Epikuræerne« hørte Dantes Ungdomsven Guido Cavalcantis Familie. Og alle Tegn tyde paa, at Dante selv har været meget løj i sin Tro i Ungdommens Tid. Studiet af de tidligere Skolastikere og af de arabiske Aristotelikere, som var udbredt over hele Europa, har

ført ham end mere ind paa kættersk og vantro Filosoferen. Han citerer hyppig Avicenna og Averrhoës i sit »Gæstebud« og fortæller selv¹⁾, hvordan han lang Tid i sin Ungdom grundede over Materiens første Elementer og deres Forhold til Gud — et Spørgsmaal, der smager mere aristotelisk end kristeligt. Hans hidsige Polemik mod Udødelighedsfornægtelsen²⁾, som drages ved Haarene ind i en helt anden Sammenhæng, tyder ogsaa hen paa Proselytens Nidkærhed og Bekendeiver. Men afgørende er Beatrices Straffepræken i »Skærsilden«s sidste Sang³⁾, hvor hun holder Opgør over Dantes Ungdomsforvildelser: »Du kende skal den Skoles Skranker« — gensvared hun, »som gav dig Lærdoms Pleje, — og se, hvordan den følger mine Tanker, — og se, at Eders Vej fra Herrens Veje — saa vidt er skilt, som Jordens Dale ligge — skilt fra de Himle, som sig videst dreje.« Og da Dante erklærer ikke at mindes, »at nogentid jeg fjerned mig fra Eder«, belærer Beatrice ham om, at han lige har drukket af den Kilde, der udsletter Mindet om alle Synder, saa at hans Glemsel netop beviser, at det var en Synd.

Men i Landflygtigheden, eller maaske før, er det saa kommen til en moralsk religiøs Genfødelse i ham. Midt i den Forvildselernes Skov, hvori Dante i Mørke vanker om i Begyndelsen af sit Digt, kom Virgil sendt fra Himlen for til hans Sjæls Frelse at vise ham de evige Straffe, og siden viser Beatrice ham de evige Saligheder. Det er det 13de Aarhundredes religiøse Reaktion, Dante møder og tages med op i, og for hvilket hans Digt bliver Apotheose, ligesom den var det for den politiske og kirkelige Reaktion.

---

¹⁾ IV, c 1. ²⁾ II, c 9. ³⁾ XXXIII, 85 ff.

Det 13de Aarhundrede er den religiøse Reaktions Aarhundrede. Den moderne, fri videnskabelige Forsken og Tænken rører sig allerede rundt i Aanderne (Roger Bacon), og den arabiske Aristotelisme havde dels med sin Mysticisme dels med sin Rationalisme gennemtrængt alles Sind, efterat allerede den tidligere Skolastik i Aander som Abælard og Berengar var kommen udenfor Troesgrundlaget. Men nu er det 13de Aarhundredes store skolastiske Bevægelse et gigantisk Forsøg paa atter at bringe al menneskelig Viden og Tænken indenfor den katolske Læres Rammer. Ligesom Ludvig den hellige, Bonifazius den 8de, Henrik af Luxemburg, saaledes gør Thomas af Aquino den sidste Kraftanstrengelse for at hævde og genvække Middelalderens Aand. Han staar helt paa sin Tids Højde, har lært overmaade meget af Averrhoës, er Aristoteliker trods nogen, men han bruger baade Aristoteles og den tidligere, skolastiske Filosofi, al den moderne Tænknings Skarpsind og Dybsind, alle Kundskaber, Tiden havde erhvervet, og som snart skulde vendes som Vaaben mod Kirketroen, dem bruger han i sit mægtige System til paa alle Ledder at omgærde og befæste Kirkens Lære.

Dante blev de store Theologers Elev: Thomas af Aquinos fremfor alle. Medens den tidligere Skolastik havde villet begribe Troens Dogmer ad den almindelige Fornufts Vej og derved var kommen ind paa farlige Kætterier, skelner det 13de Aarhundredes Theologer energisk mellem den menneskelige Fornuft og, hvad den kan naa til, og saa den af guddommelig Naade oplyste højere Fornuft, der ene kunde fatte Troens højeste Mysterier. Denne Lære redder Dante ud af sine Kætterier; han sætter nu bestemt Grænse for, hvad hans Fornuft tør grunde over, og holder sig indenfor dens Competence.

Virgil er den menneskelige Fornuft, som fører Dante gennem Helvede og Skærsilden, men Beatrice er Theologien, som derpaa maa træde til og aabenbare ham de Sandheder, der ligger udover Virgils Rækkevidde. Og ganske i Overensstemmelse med Thomas af Aquinos Lære udraaber Virgil¹⁾: »Gal er den, som haaber, at vor Forstand kan finde de uendelige Veje, som den gaar, der er en i tre Personer. Slaa Jer tiltaals, I Dødelige, med »fordi«et, — thi om I havde kunnet fatte alt —, havde Maria ej haft nødvendig at føde en Søn« (State contenti, umana gente, al quia — che se potuto aveste veder tutto — mestier non era partorir Maria). Med Aristoteles, Averrhoës og Skolastiken bygger da Dantes Komædie ligesom Thomas' »Summa« en Kathedral til den katholske Tros Ære.

Men ogsaa ad den rene Følelses Vej kom Dante, fra sin Ungdoms Verdslighed, tilbage til Religionen. Det 13de Aarhundrede er ikke blot den katholske Theologis Guldalder, det er ogsaa Genfødselen eller maaske Fødslen af den italienske Religiøsitet. Medens Dominikanerordenen, hvis Stifter var Spanier, mest virkede i de højere Klasser og blev Lærdommens og Theologiens Arne, var Franciskanernes Religiøsitet af en afgjort folkelig italiensk Farve. Hvad 1000 Aar ikke havde mægtet — at adaptere Kristendommen efter italiensk Naturel, det evnede den ydmyge Frater fra Assisi. I Begyndelsen af det 13de Aarhundrede udbredte sig fra Umbriens Bjergegne med Francesco og hans Brødre (Bernardo, Egidio, Silvestro o. a.) en stærk religiøs Vækkelse over alle Italiens Egne. Ydmyg Forsagelse af Verdens Goder, mild Menneskekærlighed og en salig Skønhedslængsel var Kærnen

---

¹⁾ Purg. III, 34 jfr. Par. XXIX.

i denne Religiøsitet, der kom Racens æsthetiske og sympatiske Følelser imøde og skulde spille en betydelig Rolle for den kunstneriske Renæssance. Franciskanerne gik udenom alle de kirkelige Mellemmænd og theologiske Dogmer, der stod i Vejen for Sjælens frie Hengivelse i Gud, de vendte sig med barnlig Fortrolighed personlig til Jesus og søgte Kærlighed og Fred ved hans Bryst¹). Men de praktiserede tillige den kristelige Brødre-kærlighed, omgikkes hverandre med zirlig Elskelighed, prækede Fred og Sagtmodighed, hvor de kom, og plejede Fattige, Syge, ja udstrakte endog deres favnende Ømhedstrang til Dyr og Planter.

Dante er stærkt greben af Franciskus. Sagnet gaar, at han en Tid har været Novice i hans Orden, men ialfald er hans Religiøsitet stærkt farvet i dens Aand. Det er ogsaa, hvor han i »Paradiset« skildrer Franciskus og Dominikus, tydeligt at se, hvor partisk han, trods sin Bestræbelse for at være retfærdig, er for Franciskus. I Beretningen om dennes Liv viser han ogsaa et saa fortroligt og nøjagtigt Kendskab til alle Forhold og Omstændigheder, at man føler, med hvilken Interesse han har fulgt den hellige Mands Vandel. Og ligesom Franciskanernes Mysticisme gennemsyrrer baade Dantes Billedsprog (»Værens Hav«, »Fredens Vande«) og hele Symbolik (Lea og Rachel som Symboler for det handlende og betragtede Liv, Peter, Jakob og Johannes som betegnende: Tro, Haab og Kærlighed), saaledes er ogsaa den ydmyge Længsel og Kærlighedstrang, som aander i »Paradiset«, helt i Franciskus' Lignelse.

— Alligevel er det tragiske ved den religiøse Reaktion ligesom ved den politiske dette, at den moderne

¹) Gebhardt Les: origines de la renaissance en Italie. 1879 pg. 74.
Vald. Vedel: Dante.

Aand dog føles som den sejrende. · Det var jo med den moderne Tænkings Sten, at Skolastiken og Dante byggede deres Kathedrales, og derved var den selvstændige, kritiske Forsken smuglet ind. Man holdt paa alle Dogmerne, men man byggede dem om i et sammenhængende System, som Fornuften kunde tiltales af; og naar man havde givet Gud, hvad Guds var, vendte man sig iøvrig til rent menneskelige Omraader og behandlede dem efter helt rationelle Synspunkter. Idet den theologiske Fornuft som væsensforskellig løses helt ud fra den menneskelige, fritages denne i Virkeligheden fra at respektere Dogmerne indenfor sit Omraade, og den kan tumle sig saa frit den vil efter sin Logiks og Erfarings Love, naar den blot ikke glemmer den konventionelle Tilføjelse: »Saavidt nu den menneskelige Fornuft. Den theologiske Fornuft derimod anderledes.« I Virkeligheden er Thomas af Aquinos »Summa theologica« og Dantes »Commedia« langt borte fra den simple, ligefremme Kirketro. Nogle af Mennesketænkningens største Frembringelser, som de er, er de helt Menneskeværk. Det 13de Aarhundredes Skolastik, som skulde grundmure Kirketroens Autoritet, er i Virkeligheden Myndigheds-erklæringen for den moderne Tænkning.

Ogsaa den franciskanske Bevægelse havde Elementer i sig, der førte udover Kristendommen¹⁾. Det havde allerede i Midten af det 13de Aarhundrede Joachim de Flores Disciple vist: det »evige Evangelium«s Tilhængere eller »Brødrene og Søstre af den fri Aand«. De førte Franciskanernes Inderligheds- og Personlighedsprincip saa vidt, at de ingen ydre kirkelige eller dogma-

---

¹⁾ Herm. Reuter: Gesch. der religiösen Aufklärung im Mittelalter. 1875. I—II.

tiske Former anerkendte, men henviste enhver til hans indre Instinkt, og deres Fuldkommenhedsdrift lod sig ikke binde af den historiske Tradition, men krævede stadig Fremskridt til Forberedelse af Gudsriget. Dantes Religion i »Paradiset« er ligesaa subjektiv farvet, anerkender ligesaa lidt nogen Autoritet, — hverken Skrift eller Tradition — mellem sit Hjerte og dets Gud, og har i Virkeligheden omsmeltet Kristendommen ganske frit i en Skønheds- og Kærlighedsreligion, som er ligesaa lidet evangelisk som Beato Angelicos i det 15de Aarhundrede.

Vi staar her ved den Aandssituation, hvoraf Dantes Komædie er udsprungen. Paa den ene Side Autoritetsbehovet og Reaktionsstemningen, der imod Tidens Frihedsrørelser vil hævde Middelalderens ydre og indre Myndigheder, paa den anden den kritiske, selvstændige Aand, der selv uafbrudt protesterer og opløser. Paa den ene Side den ydmyge og kvindelige Hengivelse, der blot vil enfoldig Tro og barnlig Underkastelse, paa den anden den egenraadige og oprørske Subjektivitet, der selv uafbrudt omsmelter efter sin Smag og former i sit Billede. Hvordan mægle herimellem?

Der er kun én Løsning mulig, dristig og sublim: den at en indre Aabenbaring afslører for Dante Verdens sande Ordning og Guddommens Vilje. Hans Hoved er for selvstændigt til at ville forme sine Meninger efter Dogmer og Autoriteter; intet er fredlyst for hans Kritik: han kritiserer Paven, kritiserer Kejserne, kritiserer alt. Han bygger sig selv sin Verden og sin Tro op efter sit Hoved, men naar han har bygget, falder han paa Knæ og ser sin egen Fornufts Frembringelse som en indre Aabenbaring. Og hans Hjerte, der ikke ret tør stole paa den egne Fornuft, men vil træde i Lydigheds-

og Hengivelsesforhold til noget udefra modtaget, det har nu noget at tro paa og dyrke som Autoritet. Hovedet bygger, men Hjertet er overbevist om, at det er Guds Stemme, der taler gennem Fornuften.

Denne Aabenbaring er »den guddommelige Komædie«. Naar Dante atter og atter kalder Digtet en Vision og helt igennem fastholder sin Stilling som simpel Beretter af de Syner, der aabenbaredes ham, da er dette ikke blot og bart en poetisk Fiktion, men en Selvilludering, der betegner et Skridt i Menneskeandens Udviklingshistorie, og som enhver vil kunne genfinde paa ét Punkt i sin egen Udvikling. — Hengiven, som »Nyt Liv« lærer os, at han var, til mystiske Fantasiæktaser og Drømme, har tydelig nok virkelig en Vision været det første Udgangspunkt for hans Digtning. Sidste Afsnit i »Nyt Liv« lyder saaledes: »Næved denne Tid aabenbarede sig for mig et vidunderligt Syn, i hvilket jeg saae Ting, der gav mig det Forsæt ikke at tale mer om denne Velsignede, saalænge til jeg formaade at gøre det paa en værdigere Maade. Og at naae dertil, anstrenger jeg mig af al Evne, som hun visselig véd. Saa at, hvis det er hans Vilje, ved hvem alle Ting opholdes, at mit Liv endnu bevares nogle Aar, da haaber jeg at sige det om hende, som endnu ikke er bleven sagt om nogen Kvinde.« Hele Dantes religiøse Vækkelse har dernæst sikkerlig været ledsaget af Visioner og Ekstaser som dem, hvori baade Klosterbrødre og Lægmænd saa hyppig henreves i de Tider. Men ud fra disse Udgangspunkter har saa ogsaa siden hen, i Dantes lange Liv af ensomme Grublerier, baade hans Spekuleren og Digten, hans Tænken og Fantaseren faaet Karakteren for ham af indre Aabenbaringer, og han har følt sig som et Organ, hvori-

gennem en mægtigere talte. Dette er Formlen for alle Religions- og Sektstiftere, og det er dette, som giver dem, ligesom Dante i sin Komædie, den uryggelige Tro og imperatoriske Sikkerhed.

Digtningen og Frembringelsen af »Komædien« fremgaar da som den nødvendige Løsning af Dantes aandelige Konflikt og Krise, som den Akt, hvorigennem hans Sjæl vinder til Fred og hans Aand til Klarhed og Sikkerhed. Den digtede Vandring sker da virkelig — som i Digtet — for hans Sjæls Frelse og hans Aands Opklaring. Idet han digter sit Poem, giver han sig selv Svar i en højere Autoritets Navn paa alle de politiske, kirkelige, theologiske, metafysiske Spørgsmaal, som har beskæftiget hans Aand, og fælder han i en højeres Navn Dom, Højesteretsdom i sin egen, sit Partis, Tidens Sag.

Fra dette Synspunkt maa man se Indledningsungen til Digtet. »Nel mezzo del cammin di nostra vita -- mi ritrovai per una selva oscura — che la diritta via era smarrita«. Paa Midten af Vejen gennem vort Liv — saaledes begynder Dantes Komædie — fandt jeg mig i en mørk Skov, faren vild fra den rette Vej. Hvordan jeg var kommen derind, véd jeg ikke; en mægtig Søvnighed havde overvældet mig, saa at jeg kom bort fra Vejen. Men midt i min Angst saae jeg op og blev vár, hvordan Dagen gryede over Fjeldryggen lige for. Haabet lyste op i mig, og jeg gav mig trøstigt paa Vej. Men da traadte tre vilde Dyr — en Panther, en Løve og en Ulv — frem og spærrede min Gang. Foraarsmorgenens lyse Forhaabningsfuldhed svandt atter fra Sindet, og jeg følte mig fortvivlet ved igen at drives tilbage i Vildskoven. Da kommer en Mand mig imøde. Det er Virgil.

Et dunkelt, æggende og ængstende Anslag, som lader skimte en Baggrund af dybere Betydning.

Hvad er det for en Skov? og hvem er »Jeg«et?

Skoven — det er Livet her paa Jorden, hvorfra Dante kaldes til Vandring i den hinsidige Verden. Skoven er Middelalderens Verden, mørk og vildsom; hvor Mørkets og Overtroens Dæmoner lure i hver Krog, saaledes som Munkelegenderne berette, og hvor vilde Rovdyr tumle sig i Voldsdaad og Fejde, — som Krønikerne véd at fortælle om. Og det er Middelalder-sjælen — han, der staar angst og forskræmt i denne Vildskov, omspændt af alle de Snarer, Djævlens lægger for hans arme Sjæl, farende sammen i sin enfoldige Overtro for hvert Løv, der rasler, og given til Pris for Voldsmænd og Livets Farer. Som for den Vilde er alt i Tilværelsen ham uforstaaeligt, mystisk og derfor Genstand for Frygt, og for de svagere var i de Tider Utrygheden den normale Tilstand. En samtidig Digter, en af Dantes Elever i Ravenna, skildrer saaledes Mennesket, hvordan det gaar »med bøjet Hoved« mellem Haab og Frygt og »taalmodig maa bære, hvad der møder ham«. Og Tidens Opbyggelseslitteratur fremstiller stadig Livet som Forvildelsernes Skov, hvori Mennesket famler om i Blindhed og Mørke, omgiven af Djævlens Snarer og prisdrevet Skæbnens Forfølgelse.

Men han, der gaar vildfarende i Skoven, er snevreret set Dante selv »paa Midten af hans Vej gennem Livet«. Livets Midte bestemmer han selv i »Gæstebudet« som 35 Aars Alderen, Halvdelen af »Støvets Aar«, og denne Alder havde Dante Aar 1300. Til Paasketid dette Aar er Digtets Handling henlagt. 1300 var Jubelaaret, der kaldte Alverden til Rom for at faa Syndsforladelse, og Dante, som sikkert har været i Rom mellem Pilegrimmene, har

da her modtaget det første rystende Indtryk, der indledede det moralsk-religiøse Gennembrud i hans Liv. Det var første Gang, at denne Kristenhedens store Jubelfest var afholdt, og aldrig havde Middelalderen set en saa højtidelig, religiøs Manifestation. Samtidige Beretninger skildre, hvorledes hele Aaret igennem Folk strømmede til fra alle Verdens Kanter, man opslog Telte i Gader og paa Pladser, Syge og Oldinge lod sig bære, mange bar Palmer, og Ofrene strømmede ind i St. Peters Skatkammer, medens Afladen deltes ud over det troende, jublende Folk. Det var, som om Himlens Porte stod aabne, og de, der døde i denne Tid, slap for Skærsilden. Her i Rom var det, at Villani, en florentinsk Købmand, der var mellem Pilegrimmene, blev saa betaget af den evige Stads Ruiner og af Jubilæet og det ny Aarhundrede, som det ringede ind, at han derved inspireredes til at skrive sin Krønike om Florens, efter de klassiske Historikeres Mønstre. Og her har vel ogsaa i Virkeligheden Dante, der kom lige ud fra de florentinske Partikampes Virvar, i en religiøs Ekstase undfanget Planen til sit store Digt om Menneskets Forløsning af Syndens Vildskov.

— »Paa Hælvtten af vor Bane gennem Livet — jeg fandt mig i en Skovs bælgmørke Sale.« —

Her kommer altsaa Virgil ham imøde. Dante — fortæller Digtet videre — styrter sin Mester for Fode og besværges ham om at frelse ham. Og Virgil siger, at han just er sendt for dette; han skal lede ham gennem de sorrigfuldes Boliger, og siden til dem, »der fryde sig midt i Lutringens Flamme«, og endelig skal en anden føre ham derop, hvor Guddomstronens Himmeltrin er udspændte. »Da gik han forud, og jeg fulgte efter.«

Hvorfor er det just Virgil, der skal aabenbare Dantes vildfarne og søgende Aand Guds Visdom og retfærdige Domme over Verden? Der er mange Grunde. Virgil var for Middelalderfantasien den store Troldmand, som Italiens Legender og Sagn stadig har haft travlt med. Han er dernæst særlig Dantes Yndlingsautor, der havde lært ham den skønne latinske Stil og i visse Maader begejstret til hans Epos, ja! i Æneidens 6te Sang, hvor Æneas til sin Opbyggelse ledes ned i Underverdenen, endog givet et Forbillede. Men fremfor alt er Virgil den store Forkynder og Hjemmelsmand for Dantes politiske Religion, som Digtet skulde forherlige: det romerske Verdenskejserdømme som Forsynets Bestemmelse — dette er jo ogsaa Æneidens virkelige Indhold; og endelig vokser han for Dante som for hele Samtiden til Repræsentant for al Oldtidens Visdom i Moral og Filosofi, for al menneskelig Lærdom og Forsken; han syntes jo i hin berømte Ekloge, der spaar Augustus' Guldalder, men som Dantes Tid læste som en Spaadom om Kristendommen, endog at have fanget de første Straaler af det Verdenslys, der oprandt i hans Dage. Som hans egen og hele Menneskehedens Lærer bliver da Virgil Dantes Fører.

Men Virgil er sendt af en højere. Da han ser Dantes Tøven med at følge ham og den angste Beklemmelse, der griber ham ved Vandringens Begyndelse, saa fortæller han, hvem der har sendt ham. »En skøn og salig Kvinde fra det fjerne« var kommen ned til hans Skyggerige. Himlens Glans laa om hende. »Gaa, ædle Skjald,« havde hun talt, »og hjælp min forvildede Ven — min Ven, men ikke Lykkens. Oppe i de stille Lande, hvorhen jeg længes tilbage, dér kom en Naadens Tjenerinde (Lucie) til mig, sendt af en yndig Kvinde

(Jomfru Maria), og sagde mig, at han var stedt i Nød. Derfor kom jeg hid«. Og Virgil var straks ilet. Ved denne Tale rejses atter Dantes Mod; han føler, at hellige Kvinder skærme ham, og mægtig Vandrelængsel griber ham.

Ved Himlens Naade og til sin Sjæls Frelse skal da Digteren føres gennem de tre hinsidige Riger. I ægte middelalderlig Aand søges Løsningen af Virkelighedens Gaader i det hinsides, som er den virkelige Verden, af hvilken vor kun er en Afspejling. For at lære det onde og det gode, Lasten, Dyden og Menneskets Opadstræben gennem Anger og Soning at kende, og for at dømme om de Livets og Tidens Spørgsmaal, der fyldte hans Aand, føres Dante bort fra Verden over til hinsides Graven, — for at se og høre og høste Belæring og Opbyggelse.

Hermed er Komediens Udgangspunkt givet. Det er et allegorisk Læredigt. Bogstavelig opfattet er Indholdet — som Dante selv angiver det i Tilegnelsesbrevet til Can grande — en Skildring af Sjælenes Tilstand efter Døden. Men efter sin dybere allegoriske Betydning skildrer Digtet — som Dantes Søn i sin Kommentar til »Komedien« udvikler — Menneskenes tre Standpunkter: Lastens; deres, der kæmper for at frigøre og fuldkommengøre sig; endelig de dydiges fuldkomne Lykke. Digtets Idé er saaledes slet ikke episk, og Centret ligger ikke i Hovedpersonens Handlinger; men Helten er oprindelig kun Tilskuer, og der skal ikke fortælles Begivenheder, men det er Tilstande og Figurer, der skal skildres, og Belæring, der skal gives. Digtarten har intet med f. Eks. Iliaden at gøre; snarere svarer den til en Side af Odysseen. Man husker, hvorledes allerede i Odysseen Skildringen af de Folk og Lande, Odysseus besøger,

indtager en selvstændig Plads, hvor Odysseus selv kun er Tilskuer og Beretter. Men Komedien er jo paa en vis Maade en Kristendommens Odyssé. Slaaet bort fra sin Bane og flakkende om paa Verdens Hav ledes Dante under guddommelige Magters Beskyttelse ligesom Odysseus igennem alskens Prøvelser og lærer mangt og meget at kende, førend han tilslut erfaren og prøvet naaer i Havn. Men endnu mere er Komedien at betragte som et Sidestykke til Middelalderens Rejser til allegoriske Vidunderlande eller Munkes Vandringer gennem Helvede.

Men i Dantes ægte digteriske Fantasi sker det, at Beskrivelsen af den hinsidige Verden udformer sig og forvandler sig til Fortælling og Læredigtet til et Drama.

Thi naar han er vendt tilbage fra sin store Rejse, sætter han sig ikke hen at beskrive og skildre, hvorledes den hinsidige Verden saae ud og var indrettet, saaledes som en Geograf skildrer et fremmed Land. Nej! han beretter, hvad han har oplevet. Digtet er én lang Monolog, og vi gennemleve ene Digterens sjælelige Oplevelser uden nogensinde at komme udenfor hans Person. Det rent subjektive Synspunkt er strengt overholdt. Vi gennemvandre med Digteren Helvedskredsene og bestige Skærsilds-bjerget og svæve op gennem Himmelsfærerne, og kun hvad og efterhaanden som han ser og erfarer, se og erfare vi; og hvad han har lært, forkynder han ikke som døde, abstrakte Theorier, men vi modtage det som levende Belæring, efterhaanden som Dante selv paa sin Vandring udspørger sine Førere og faar sin Tørst efter Viden slukket. Saaledes bliver alt til Begivenhed, Oplevelse og Digtet til en livfuld Reiseberetning, hvor Scener og Episoder og lærerige Samtaler afveksle i Kæde.

Men Æmnet levendegør sig end mere. Dante etablerer en levende Rapport mellem den Rejsende og den Verden, han besøger, saa at denne ikke ligger hen blot som et Stof for Beskuelse og Beskrivelse, men selv ruller sig op og fremstiller sig for ham under levende Tale og aktiv Bevægelse. Der er talrige Tilknytningspunkter. Digteren har adskillige Bekendte mellem de Døde, hans Læsning har fyldt hans Sind med Billeder af mange flere, som han her træffer i Virkeligheden, og overalt har han Interesse i at stifte Bekendtskab eller genopfriske, udspørge, diskutere, lægge sin Respekt, Kærlighed, Ærefrygt eller sin Foragt, sit Had, sin Skadefryd eller Medlidenhed for Dagen. Og selv kommer han til de evige Boliger som Bud fra de levendes Verden, og Skyggerne flokkes om ham for igen at tale med en levende og klage deres Nød eller prise deres Salighed for et levende Øre; eller de spørge nyt deroppe fra og bruge ham som Talerør, at han kan hilse Slægt og Venner og fortælle, hvordan de befinde sig, forevige deres Minde eller rense det for uretfærdige Mistanker. — Dertil kommer, at den hele Vandring til trods for den himmelske Ægide, Dante gaar under, ingenlunde er uden Anstrengelser og Farer. Nedstigningen i Helvedestragten og Overgangen fra den ene Kreds til den anden er mange Steder et meget besværligt og halsbrækkende Foretagende, hvortil Virgil atter og atter maa stramme Dante op og yde ham Hjælp. Og Helvedsbeboerne — Djævle, mythologiske Uhyrer, Gorgonen og Kentaurer — gøre overalt Forsøg paa at hindre Passagen eller angribe Vandrerne. Ofte geraader Dante i hæftig Angst, og Virgil maa ved List eller hastig Flugt redde ham ud af de ondes Klør; en enkelt Gang, hvor Djævlene ikke vil lukke Helvedsstadens Porte op, taber

endog Virgil for et Øjeblik Modet. Senere, paa Vandringen opad Skærsildsbjerg, har Dante Møje nok og maa tilslut gennem en glødende Ild, inden han naaer til det jordiske Paradis. Saaledes er der Sindsbevægelser og dramatiske Optrin nok. — Digtets Indhold bliver en Række Situationer og Dialoger og Oplevelser, knyttede sammen ved Dantes Person.

Men endog et helt Drama i indre Forstand kommer der ud af Æmnet, idet Vandringen Trin for Trin svarer til en sjælelig Udvikling og Fuldkommengørelse hos Digteren. Digtets Tyngdepunkt ligger i Virkeligheden lige saa vel i denne sjælelige Virkning af, hvad Dante ser og oplever, som i selve dette. Det hele er en Pilegrimsvandring, en Bodsøvelse. For at Dante skal reddes ud af Sydens og Vildfarelsernes Skov, maa hans Sjæl blive gennemrystet ved Skuet af Helvedes Afgrunde og den menneskelige Last og Ondskab; maa dernæst arbejde sig op af Skærsildsbjerg og gennemgaa Prøvelse og Lutring, for endelig gradevis, eftersom hans dødelige Sind og Sans taaler det, at føres op til Himlens Saligheder. Paa denne Maade bliver Hovedpersonen dog mer end Tilskuer, og det Hele bliver et indre Drama — nærmest at sammenstille med et Mysterium, der paa den Tid ofte opførtes: »Sjælens aandelige Komædie«, som fremstillede Menneskets kødelige Tilstand, hans Lutring og hans Himmelfart gennem samme tre Stadier som Dantes »aandelige Komædie«.

Som saadan en »aandelig Komædie« afslører Digtet sig i »Skærsildens« 30te Sang, der i visse Maader er dets Kærnepunkt.

Her er det nemlig, Beatrice aabenbarer sig og tager Digteren strængt i Skole for hans Livs Troløshed og Vildfarelser. Og det er, som om alle Digtets Skaller

falder af og dets bitre, rent personlige Kærne kommer for en Dag. I sælsomt indtrængende Ord holder Digteren gennem sin Ungdomselskedes Mund et alvorligt Opgør over sit Liv, og det hele synes ham et Fald fra Ungdommens skyldfri Renhed og Tro, der er symboliseret i den tidlig afdøde Ungdomselskedes Skikkelse, nu guddommeliggjort til Beatrice: »den lyksaliggørende«, Troen og Theologien. Ved Himlens særdeles Naade — siger hun — »blev i sin Ungdom han, dér staar og græder, — saa rigt begavet, at til alle Dyder — ham Spiren skænket var og gode Sæder. — Men ak! jo større Kraft, des større Lyder.« En Tidlang holdt Kærligheden til mig — fortsætter hun — ham paa rette Vej, men da jeg var borte, »da vandrede han ud paa falske Veje — og jaged efter Blændværk af et Gode, — der skuffed ham, som falske Løfter pleje.« Hvad hjalp det, at stundom gode Indskydelser kaldte paa ham i Drømme? Han troede ikke paa dem. Ja! saa dybt sank han i Vantro og Ugudelighed, at kun én Redning stod tilbage, den at lede ham gennem Hinsidighedens Riger. Men nu — slutter hun — er Tiden for ham til at skrifte. Og af Dantes forvirrede, angerfulde Sjæl presser den strænge Tilstaaelsens næppe hørlige: Ja! Saa tvinger hun ham til at se op paa den, han har sveget. Men — siger Dante — da jeg saae hende i al hendes Renhed og Højhed, saa uendelig over alt, jeg paa Jorden havde glemt hende for, »da følte jeg, hvor Angerens Nelder svide; — alt, hvad jeg elsked før og mest begærte, — det voldte mig fra nu af Harm og Kvide.«

Her banker Digtets Hjerte. Den store Rejse knytter sig sammen til et Drama, og Digterens Sjæl lægger sig blot som Scenen, hvor Dramaet spiller.

— Saaledes har Komedien to Poler og to Meninger: en universel og objektiv, hvori den encyclopædisk omfatter Himmel og Jord, og en intim, personlig, hvori Dantes timelige og evige Ve og Vel er den Genstand, det hele store Digt drejer sig om. Denne Dobbeltthed i Digtets Idé splitter og deler imidlertid ikke, men svarer ganske til Middelalderens Verdensanskuelse, hvori det enkelte altid symboliserer Helheden, og mystiske Forbindelser føre fra Stjernernes Bevægelser til Menneskenes Skæbner, og alt i Tilværelsen kommenterer den samme Lære om Mennesket, der er skabt i Guds Billede, om Synden, der kom ind i Verden, og om Jesus, der er Sandheden og Livet. Flertydigheden («polysenso» kalder Dante sit Digt) giver Digtningens Tone den romantiske Oscilleren, hvori alle Figurer, alle Scener, hvert Ord og hver Bemærkning har ligesom flerdobbelt Valør, og alle Konturer fordoble sig, alle Toner har ligesom dobbelt Bund.

Paa den ene Side er »Komedien« det verdensomfattende Digt, som i sig resumerer hele Menneskehedens Liv, — et Resumé, hvori næsten alt figurerer, om end ofte kun med et Egennavn, en Linie, sjælden en hel lille Episode. Man ser ind i en uhyre Hukommelse og Fantasi, der har nærværende for sig Jødernes Historie saavel som Romernes, alle Pavernes og alle Kejsernes, Frankrigs som Italiens; der kender Kunstens og Lærdommens lige saa vel som Florens indviklede Slægtshistorie; en Intelligens, der med Interesse og Indsigt omfatter alle Slags Fænomener i Naturen og gennem Rejser og Rejseberetninger kender mange Slags Egne og Folk, som endvidere fordyber sig i psykologiske og moralske Undersøgelser og i alle Theologiens og Metafysikens Mysterier. Komedien er et mægtigt »Skat-

kammer« ligesom Brunetto Latinos (Boccaccio kalder den ogsaa »il gran tesoro«), hvori Tiden og Eftertiden fandt al Slags Lærdom og Visdom, og som den brugte som mythologisk og historisk, dogmatisk theologisk og naturvidenskabelig Autoritet. Som saadan citeres Komedien hyppig. I Virkeligheden har intet andet Digt — end ikke Goethes »Faust« — en saa omfattende og universel Karakter. Indenfor Helvedstragtens Jernrammer mødes Babylons Konger og Roms Stormænd med Dantes Florentinersamtidige; og med stor Tankeenergi er alle Synder satte i System efter deres Art og Grad, og Dante selv sætter sig paa Dommersædet og lader al Verdens og alle Tiders Syndere passere forbi og afvejer hvers Brøde og afmaaler hvers Straf. — Og i »Paradiset« svæve alle de retfærdige og fromme frem i Salighed: Kvinden Raab i Jeriko er lige saa lidt glemt som Piccarda Donati, St. Maccario lige saa lidt som Ludvig den 7de. Og alle Theologiens Stridsspørgsmaal er tagne op til Besvarelse, alle Dogmer er belyste. Nullius dogmatis expers kaldtes Dante.

Og dog er intet Digt saa personligt og fast omskrevet som dette. Det er intet Helvede og Paradis ganske almindeligt og abstrakt, her skildres — det er en Florentiners fra Aar 1300; det er endnu konkretere Dantes Helvede og Paradis. Trods al Digtets Universalitet, har det sit bestemte Centrum i, hvad der personlig interesserer og vedkommer Dante. Medens der er Lakuner, ofte besynderlige, i dets historiske Repertorium — hverken Henrik den 4de eller Gregor den 7de, hverken Ludvig den hellige, Abelard eller Arnold af Brescia nævnes —, saa kan man alene ud af Digtet, uden udefra hentede Oplysninger, læse sig til et ganske

bestemt Billede af den, der har skrevet det, af hele hans Stilling og hans Forhold. Hvor han kommer frem, er det Landsmænd, han spørger efter og giver sig af med, og hvor hans toskanske Tungemaal lyder mellem Skyggerne, dér flokkes Landsmænd om ham. Træffer han Literater, interessere de ham i særlig Grad som Laugsbrødre. Og hvor han møder Ungdomsbekendte som Læreren Brunetto eller Cavalcantis Fader eller Forese Donati, eller naar han endog raabes an af Slægtninge og Forfædre, dér er det ham en Fest, og han kan næppe rive sig løs. Hvor han kan, er det ogsaa ganske naturlig særlig hans egen Fremtidsskæbne, han søger at faa noget at vide om.

Og dette er det, som giver Dantes »Komedie« en saa lyslevende og nærværende Virkelighed, og som lader vor Interesse faa saa solidt fat, — dette, at den, som besøger den hinsidige Verden, kommer lige oppe fra Jordens Liv og ikke har rystet dens Støv af sine Fødder. Ligesom Skyggerne med Undren se af Strubens Bevægelser, at han endnu aander, saaledes ruller Livets Blod i hans Aarer, og hans Legem kaster jordisk Skygge. Hans hele Vandring i den hinsidige Verden sker jo til Gavn for hans senere Jordeliv og til Gavn for hans Medmennesker. Derfor taber han ingen Tid Jorden af Syne og tager alle sit Livs Interesser og Lidenskaber med paa Vandringen. Det er Dante Alighieri, Borger af Florens, af de Hvides Parti, uretfærdig landsforvist — han er det, som besøger og gennemvandrer de evige Boliger. Selv da han har drukket af Lethe og er genfødt i Eunoës Bad, tager han hele sin jordiske Dragt med lige op i de højeste Himle, ja! selv i Empyreum — i »Paradisets« 30te Sang — husker han paa sit Partinag til Pave Bonifacius og hans Efter-

følgere. Der er noget helt hedensk i dette, at man vover at tage sine smaa personlige, sin Tids og sit Samfunds Anliggender ned i Helvede og op i Himlen. Der er samme Emancipation heri fra Middelalderens hele Tankegang, som vi finde i Dino Compagnis Krønike. Middelalderen havde hverken Selvstændighed eller Selvfølelse nok til at sætte sit eget, det egne Liv og den egne Virkekreds som Centrum for Digten og Forsken; kun det Fjerne var for den Poesi, kun det fremmede og ukendte var den stort og helligt. Den fortalte om Karl og hans Paladiner, om Østerland og Sarazener, om Roms Kejsere og om Helgener og Helvede og Paradis, og skreves der Historie, var det enten Verdenskrøniker, der navnlig udbredte sig om fjerne Tider og Lande, eller ogsaa tør Samtidskronik. Men nu sætter Dino — med Oldtidens Historikere til Forbillede — sig hen og gør sig til Opgave at skildre sin Fødebys politiske Kampe, som han selv havde gennemlevet; thi de synes ham mærkværdige nok. Ikke blot Babylons, Jødefolkets eller Roms Skæbner og Skikkelser ere store og vidunderlige og fortjene Eftertanke, ogsaa de Kampe mellem de sorte og hvide, som vi har oplevet i vor egen By, er et Stykke Historie, der har sin selvstændige Interesse og kan give Stof til moralske og religiøse Betragtninger! Og saaledes er det ogsaa, at nu Dante ikke finder det uværdigt at sætte sin Samtids og sin Fødebys Historie ind i Digtning, ikke blot — som Florentinernovellen havde gjort — til let Komik uden literær Pretention, men at tage den op i alvorlig, stor Poesi med dens Begivenheder, han havde deltaget i, dens Personer, han havde kendt, — de samme Donatier, Cavalcantier, Giano della Bella og Carl af Valois, som ogsaa leve i Dinos Krønike. Hvor Ekstasen rev Middel-

aldersjælen helt ud af Virkeligheden, dér hænger det Stykke Hedningesjæl, som der stadig er i Dante, uforbedrelig, selv paa den vidunderligste Fart gennem Helvedes Afgrunde og Himmerigs Saligheder, fast ved det jordiske.

Hele Tonen i Dantes Digtning bestemmes herved. Den er af en stor Jævnhed og Realisme. Det fortælles, at han var begyndt at skrive Digtet paa Latin og i Heksametre, men bestemte sig om. Skreven paa latinske Heksametre var Digtet blevet et helt andet og noget uendelig ringere; denne Ombestemmen galdt derfor ikke blot den ydre Teknik, men hele Digtningens Art og Indhold. Idet Dante bestemte sig til at skrive i italienske Terziner, flyttede han Digtet fra en abstrakt livsfjern og literær Sfære over i den nære Virkelighed, der pulserede om ham, og som ejede hans Hjerte. Han kalder sit Digt — skriver han i Tilegnelsesbrevet til Can grande — for en »Komedie«, fordi det ikke er skrevet i Tragediens høje og sublime Stil (Æneiden kaldes i »Helvede«s 2ode Sang Tragedie), men i Komediens jævne og lavtstemte, om end den undertiden — som jo ogsaa Horats tilsteder — hæver sig til Tragediens Stil.

Dantes lærde samtidige forargedes over, at et saa højt Æmne klædtes i en saa ringe Dragt. Bologneseren Giovanni del Virgilio bebrejder ham c. 1318 i en latinsk Ekloge, at han kaster saa ophøjede Ting hen til Hoben ved at skrive i Hobens Sprog og Stil. Og Boccaccio mener ogsaa, at Digtet, skrevet paa Latin, vilde være bleven end mere »kunstfærdigt og sublimt«, men undskylder Digteren med, at kun saaledes kunde han skaffe Digtet Ørenlyd hos den store Mængde.

I Virkeligheden gør Dante, ved at skrive i Komediens og ikke i Tragediens Tonart, sin Digtning til en Folkebog og til Grundlag for den florentinske Kultur, idet den tager Fodfæste i Florentinerfolkets Aand og Naturel og lader dets ræsonnerende Kritik og ædru Realisme angive Grundtonen.

Saa holder da Dante sig helt igennem, trods alt hvad han oplever, saa temmelig jævnt ved Jorden og taber ikke Hovedet. Til alt det vidunderlige, han ser, har han straks et Billede oppe fra Livet ved Haanden, som det minder ham om. Ser han f. Eks. Djævlene koge Bly, saa bringer det ham i Minde, hvad han saae om Vinteren i Venedig, naar Skibene repareredes og tiltakledes, og saa beskriver han dette udførlig. Og hele Vejen kører han sit Digt for saa slappe Tøjler, at der bliver Tid til at se baade til højre og venstre. Han har Homers og al naiv Folkeepiks magelige Bredde og lader sig ikke altfor pedantisk lede af en fast Plan. Han placerer vel sine Skikkelser i de Rum og Afdelinger, de hører hen efter en eller anden Synd, som de er bekendt for; men ofte er det helt andre Sider hos dem, der egentlig interesserer ham, og som han derfor trækker frem, saa at der i Virkeligheden paa mange Punkter ingen Forbindelse er mellem Digtets Rammer og de Skikkelser, han sætter ind i dem, de Scener og Samtaler, de komme til at indeslutte. Og i det hele følge de forskellige Møder og Episoder efter hverandre med afvekslende Tilfældighed og Tvangløshed: komiske og alvorlige, jævne og stærkt bevægede skiftes mellem hverandre, og snart indskiber Digteren sig i lærde theologiske Dispyter, snart i politiske Diatriber, saa i naturvidenskabelige Udviklinger, nu i private Affærer. Og selve Samtalerne slynge sig let ud og ind mellem alle Slags

Æmner. Falder et Apropos ham ind — en Idéforbindelse, et Sidehug — saa nægter han sig det ikke. Han sammenligner etsteds et Hul, for at bestemme dets Størrelse, med de murede Fordybninger i Florens-baptisteriet, hvori Præsterne havde Plads: han kommer derved til at mindes en Episode fra sin Ungdom, hvor et Barn var falden ned i en af disse og Dante, for at redde det, havde brudt noget af Murværket op; og da ildesindede havde udlagt dette som en forsætlig Krænkelser af Kirkens Hellighed, griber han Lejligheden til at retfærdiggøre sin Handling. Eller han kommer til at nævne Spaakvinden Manto, og finder saa, rent apropos, for godt at give en Beretning om hendes Anlæggelse af Mantua.

IX. HELVEDES FORGAARD.

Dagen hælder, da Dante med sin Skyggefører gaar til sin lange Vandring; Mørkets Frembrud har borttaget Byrderne fra alt levende, der er paa Jorden, og kun han alene (*io sol uno*) bereder sig til den møjsommelige, smertefulde Vej. Det er Virgilske Toner disse, Ekko fra Stedet, hvor Aftenens Fred daler over Naturen og Menneskene, og ene Karthagos Dronning søvnløs vender sig paa Lejet¹⁾.

Først modtager Helvedporten dem med sin grumme Indskrift: »Her gaar man ind til Staden fuld af Jammer, — her gaar man ind til Kvalers Evigheder, — her gaar man ind blandt de fortabte Slægter. — Retfærdighed bevæged først min høje — Bygmesters Aand . . . . Før mig var ej de skabte Væsners Skare — kun evige, og jeg skal evig stande, — I, som indtræde, lader Haabet fare.« Retfærdighedens Urokkelighed og Fordømmelsens Evighed staar her præntet i Sten. Det er ikke længer Middelalderfantasiens barnagtige og barbariske Helved-ideer; som et ophøjet Led i Verdensordenen staar her Gengældelsens Rige, en ubønhørlig og jernhaard Natur-

---

¹⁾ Æneid. IV, 522.

nødvendighed, og venter dem, der ere bestemte for det. — Dante gyser tilbage, men Virgil formaner ham til Fasthed, og de træde ind.

Det er stjerneløst Mørke; og Sukke og Klager, Forbandelser og Veraab lyde gennem Luften: fremmede Tungemaal, høje og hæse Stemmer og Slag af Hænder. Og Larmen hvirvler gennem Luften, som Hvirvelvind fyger Sandet op. Det er deres Opholdssted, som levede uden Ry og uden Vanære, den store Mængde, der levede et Liv, som intet Liv var, og som derfor hverken passe til Himmel eller Helvede. »Men fordi du er lunken og hverken kold eller varm, vil jeg udspy dig af min Mund« siger Johannes' Aabenbaring. Dante bruger de prægtige, haardhjertede Ord om dem: »Retfærdighed og Medynk dem foragter — tal ej til dem, sku kun og lad os gange« (*non ragioniam di lor, ma guarda e passa!*). Han har kun Væmmelse og Foragt tilovers for den døsiges Hverdagshob, og hans Livsideal foretegner allerede Renæssancens: at leve stærkt og fuldt, saa der staar Gny om Ens Navn — selv om den »virtu«, man beundres for, kun er kraftig Slethed.

Og nu staa vore Vandrere ved Akerons Bred og se Skyggerne samle sig for hobevis at sættes over af Karon. Man husker dette stemningsstærke og maleriske Billed: det er hentet fra spredte Træk i Æneiden. Akeron, den sørgelige Flod; den gamle Færgemand med de skæggede Gummer, de flammende Øjne, der staar og genner de uselige, nøgne Sjæle ombord; de blegne og klapre med Tænderne, naar han skælder eller giver de tøvende et Rap med Aaren. Men de fleste kommer godvillig; de samle sig — som Fugle til Efteraarstrækket, hedder det hos Virgil, — som Fugle, der lokkes ind i Donen af Jægerens Stemme, siger Dante; og allevegne

fra drysse de ned i hans Baad, — som Bladene i Høst falde for Vinden, et efter et, til Grenene har givet hele deres Dragt tilbage til Jorden. Hvor der er Efteraarsstemning i dette Billed! — med Lignelser fra Efteraaret: alt er graat og raat og nøgent og stundende mod Hvile. Og altid samle ny Skarer sig ved Bredden — Lysthavende til Farten over til de evige Skyggers Lande; de bande mod Gud og deres Forældre, forbande Menneskenes Slægt og Stedet og Tiden og Sæden, som har avlet dem. Og al deres Higen og Længsel er nu blot mod Dødens Land. Der er hele Antikens Livssyn i dette Virgilske Billed: Natursynet paa Døden som Bladfaldet, Aarets Visnen, Timeglassets Rinden ud. I Modsætning til Kristendommen, for hvilken Døden enten er Straffen, som kom ind i Verden med Synden, eller Befrielsen, der løser op for Livet, tegner sig her, genopstanden fra Oldtidens Digtere, et rent menneskeligt og nobelt Syn paa Døden uden Revolte, men med Naturresignationens Ro, uden Helvedsangst og uden Evighedshaab. Det antike i Dantes egen Natur er her tonet sammen med den Virgilske Stemning.

Alligevel er Billedet i Digtet anvendt i uantik Aand. Thi den Længsel, der her driver Sjælene sammen, er ikke Længslen mod Hvile, men Skyldbevidsthedens Krav paa Straf. De drives mod deres Dommer.

Gengældelsens Idé bærer hele Dantes »Helvede«. »Retfærdighed bevæged først min høje — Bygmesters Aand«. Dantes helt rationelle, romerske Aand, hans Samfundsfølelse, Juristblodet i ham — alt fører ham til Dyrkelse af Retfærdigheden, som »Dronning for alle Dyder«, og som saadan priser alle hans Skrifter den. At dømme, at afveje Skyld og Fortjeneste er hans

Lidenskab: med sin energiske Følelse for, hvad der forekommer ham at være Ret — sit strenge Retsind — og med sit dybe Behov til at træde i Forhold til alt, hvad der møder ham, og forstaa det, stiller han sig altid vurderende overfor Livet og Menneskene. Aldrig er han lunken eller ligegyldig, altid tager han Parti; og om end hans Lidenskabelighed ofte gør ham hildet i sin Dom, saa er der overalt at spore en samvittighedsfuld Bestræbelse for at arbejde sig frem til Retfærdighed. Og »Komedien« — det er den store Verdensdom, hvori Dantes Aand ret tilfredsstiller sit Behov til Opgør med alle Fænomener i Samtiden eller i Historien.

Men i »Helvede« er det den forurettede, den ufortjent skæbneramte, der har set sig bitter paa Livets Uret og Strafløshed, og som tørster mod Gengældelse og Straf over Menneskene. Saa genner han da alle Livets Pjalte, Uslinge og Niddinger ned for Minos' Domstol. Den undflyer ingen; den dømmes ufejlbart og kender ingen Appel. Og det store Rige har Rum for al Verdens Syndere.

Der er en mægtig arkitektonisk Skønhed over den hele Jernordning. En umaadelig Tragt gaar i snevrere og snevrere Ringe ned til Verdens Midtpunkt. I hver Kreds straffes én Art Syndere, de nederste Ringe huse de værste. Og med ubestikkelig Retfærdighed afpasser Dante her Straffene og udtænker sindrig saadanne, der haandgribeligst gengælde Brøden. Herved indløber adskilligt grotesk, som naar Tvedragtstifterne gaa omkring, splittede paa langs gennem Legemet, fordi de selv satte Splid mellem andre, eller naar Spaamændene, der har villet se i Fremtiden, maa gaa med Ansigtet drejet om paa Ryggen, saa at Taarerne trille ned ad Bagen. Men det er ganske træffende Symbolik, naar

de skinhellige gaa om i gyldne Kapper, der indadtil er det tungeste Bly, naar endvidere Fraadserne vælte sig i Dyndet som graa, ukendelige Masser, af hvilke hvert menneskeligt Præg er udvisket, eller naar de Vellystige jages og spores af samme uslukkelige Ild, der i Live hidsede deres Blod som Attraa.

Hovedadskillelsen mellem Synderne er imellem dem, der kun har syndet af Svaghed og Mangel paa Afholdenhed, og saa dem, der straffes for Vold og Ondskab. Dantes Syn er et helt andet paa de første end paa de sidste. Disse bo i den egenlige Helvedstad: Dis; de staa for Dante som forsætlige Oprørere mod den guddommelige Verdensorden, og han udøser sin Vredes Skaaler og svinger med Vellyst Tugtens Svøbe over dem.

Overfor de første, som han først kommer til, har han derimod enten Foragt eller sørgmodig Medfølelse. Hvor hans højsindede Sjæl ikke maa væmmes og foragte — som overfor de sløve og Fraadserne, — dér viser Dante her i nogle Scener al den Menneskelighed og ømme Deltagelse, som er »Vita nuova«s Digter naturlig, naar ikke Fanatismen bemægtiger sig ham. Hans følsomme Nerver lider med de haabløse, og med hensynsfuld Ærbødighed nærmer han sig Lidelsen, der gør hellig. Der ligger en mild elegisk Stemning over disse Scener, som gemmer en ganske umiddelalderlig Humanitet og Resignation, og hvori Dantes ældste Fortolkere med Betænkelighed sporede en vis hedensk Luftning.

Først træder Dante og Virgil ind i de udøbte Børns og de retfærdige Hedningers Rige. Herinde er ikke Graad, kun Sukke, ikke Pine, kun Savn: de vanke om i Længsel uden Haab. Skilte fra de andre gaa Oldtidens

store i skinnende Lys paa grønne Enge — i en Art Elyseum, hegnet af de 7 fri Kunsters 7 Mure. Dér træffe de Thales og Aristoteles, Æneas og Cæsar, ogsaa berømte Kvinder: Lucretia, Camilla, Cornelia, Julia, moderne Hedninge som Sultan Saladin og Averroës, endelig Digtekunstens Fyrster: Homer, Horats, Ovid og Lukan. Blandt disse hører Virgil hjemme, og de optage nu ogsaa Dante venlig og ærefuldt i deres Kreds.

Fortolkerne fra det 14de Aarhundrede har været meget generede af dette priviligerede Selskab midt i »Helvede«. Disse Hedninger syntes uberettigede til Pladsen i de udøbte Børns Limber; den naturlige Fornuft burde, ogsaa uden at Evangeliet var præket for dem, have ført dem til Erkendelsen af Gud. Og hvor gaar det an at sætte en Selvmorderske, som Lucretia dog var, en Blodskænder som Cæsar, en Julia og andre her?

For os ligger der en rørende Skønhed over disse Enemærker, Dante har indrettet for den antike Verdens store, — saa at sige udenfor hele hans tredelte, kristelige Verdensordning. Himlens Salighed tør han ej skænke dem; men hans sønlige Ærefrygt tillader heller ikke nogen Straf. Hans almindelige kristelige Maalestok falder ham af Hænde; han ser de gamle Digtere og Filosofer og Helte vandre i samme forklarede Skær paa de elysæiske Enge, hvori de saa ofte havde staaet for ham, naar han sænkede sin Sjæl i Bøgernes fredlyste Verden. Medens den naive Middelalderaand — i Legender og Romaner — paa det mest groteske bearbejder og forvandler Oldtiden i sin Lignelse, saa at Agamemnon og Achilles' Tvist bliver opfattet som Karl den stores med en af sine Vasaller, og Virgil bliver en Spaa- mand som Merlin, saa dukker allerede her hos Dante Antiken op som en Verden ganske for sig, der lyser

i sit eget Skær, og hvor Forskeren kan søge Fred fra Tidens Storme og Munkereligionens Mareridt og Over-spænding.

Men Virgil og Dante vandre videre og komme til et mørkt Rum, hvor en vild Storm ustanselig driver talløse, fordømte Sjæle afsted. Dér straffes de, som fulgte Kødets Lyst og syndede i Elskov. Og betaget af Medynk beder Digteren Virgil om at maatte tale med et Par, han ser svæve sammen. Hans venlige Kalden bringer straks Parret hen til dem »lig Duer, som af Længsel kaldte, dale — til Reden sød, med aabne, stille Vinger — af Viljen baarne gennem Luftens Sale«. Det er Paolo og Francesca Rimini.

Enhver kender denne milde og sørgmodige Episode, som i sine knappe Terziner gemmer en Essents af al Kærlighedens Sødme og Smerte. Man maa dvæle ved Linie efter Linie for at nyde al den Vemod og Inderlighed og Finfølelse, de rumme. Først de tos Længsel efter Medfølelse, der straks faar dem til at aabne deres Hjerter ved Dantes venlige Tiltale. De hilse ham taknemlig resigneret: »Var Verdens Drot os blid og glemt vor Brøde, — da vilde for din Fred vi bede trolig, — fordi du følte Medynk med vor Møde.« Og uden at lade sig nøde fortæller den ene — hun — troskyldigt, hvor hun er født, og hvordan Elskov greb begge og voldte deres Ulykke. Der er en saa uskyldig Glæde hos hende ved at mindes, en saa uskyldig Aabenhjertighed i hendes Savn af sit engang fagre Legeme. Hun resumerer kun deres Roman i faa, almindelige Ord, undselig, let undskyldende og uden at ville paa-byrde den fremmede mer af Historien, end han vil vide; men i disse tre Terziner, der alle begynde med Ordet »Elskov«, véd hun at lægge en Rigdom af

skønne Følelser. »Elskov, som let hvert ædelt Hjerte lænker«, er Undskyldningen for ham, Linien: »Elskov, som vil, at hver elsket skal elske igen«, er hendes. I Slutningslinien, der indbefatter hele den tragiske Udgang: »Elskov til en og samme Død os førte« bærer al Kærlighedens Lykke og Sorg. Vor Kærlighed voldte os Døden, men vi led den sammen — hvad er der mere at sige?

Da hun har endt, bøjer Dante sit Hoved i Tavshed. »Hvad tænker Du paa?« spørger Virgil. »Ve mig! hvormange søde Tanker, megen Længsel — har ført de to ad disse Smertens Veje« (o lasso! — quanti dolci pensier, quanto desio — menò costor al doloroso passo). Mere simpelt og følte kunde ingen Ord udtrykke den Interesse, Francescas Tale har vakt hos Tilhørerne. Saa vender han sig til hende »Francesca« — saa ligefremt giver han til Kende, at han har hørt hendes Historie før og har genkendt hende, og derved bliver hans Tiltale fortrolig og øm — »den Kval, I lide — af Sorg og Medynk faar mig til at græde. — Men sig mig, paa de søde Sukkes Tide — hvorved lod Amor og hvordan det hændes, — at I hinandens sagte Længsler mærked?« Med sikker Takt lægger Dante straks Fingeren paa det saare Punkt. Lad være, at Elskov, saaledes som Francesca har betonet, kan opstaa uden Brøde, hun var jo dog gift, og Tugt og Ære burde binde begges Tunge. Idet Francesca nu skal forklare og undskylde det afgørende Skridt, trænge Minderne fra »de søde Sukkes Tid« ind paa hende med uendeligt Vemod. »En større Sorg ej findes — end at erindre lykkelige Dage — i Vanhelds Stund« lyder hendes Hjertesuk. »Det véd jo og din Lærer«, tilføjer hun lidt pedantisk, men ogsaa med indsmigrende Paaberaabelse af Dantes

Yndlingsautor Boëthius, hvorfra Sentensen er tagen. Dog siden du har saa stor Lyst til at faa Rede paa vor Kærligheds Historie, saa vil jeg gøre som den, der græder og taler under ét: Saa fortæller hun om, hvordan »en Dag vi sad og læste til vor Gammen — i Lanzelot« o. s. v., indtil det hedder »da kyssed han, som ingentid fra mig — maa skilles, mig paa Munden, helt i Skælven . . . Og hele den Dag læste vi ej længer,« — en Fortælling, hvis faa, tørre Ord virke magisk ved dramatisk Spænding og tillukket Lidenskabelighed. Af Stilens Prægnans og Tonens inderlige Sødme giver endda den danske Oversættelse kun en mat Genklang.

De samtidige Kommentarer ere meget betænkelige overfor Episoden. Ved Linien »Elskov, som let hvert ædelt (gentile) Hjerte lænker« noterer en af dem betænksomt: »Det Hjerte, som ejer ædel Dyd, kommer ikke i Berøring med Elskov, forsaavidt denne er Lidenskab og Last; men man maa forstaa Tekstens »gentile« i den dagligdags Betydning, hvori det vil sige saa meget som modtagelig, tjenlig, som naar man ser et Stykke Træ, hvoraf Tømmermanden kan faa alt, hvad han vil, og derfor kalder det Stykke Træ gentilt, tjenligt. Og helt forarget bliver den brave Fortolker, hvor Francesca siger, at de endnu glæde sig ved deres Kærlighed: »Dette er ikke sandt,« udbryder han, »thi de fordømte have ingensomhelst Glæde eller Nydelse, men dette maa derfor opfattes som en poetisk Talemaade.«

Det var jo Læsningen af Lanzelotromanen, som havde forlokket de unge; over hele Paolo-Francesca-Episoden ligger der en Duft fra de forfranskede bretonske Romaner, som den Gang var de højere Klassers Yndlingslæsning i alle Lande. Der er i disse ikke meget tilbage af den oprindelige bretonske Race»bouquet«; de

franske Bearbejdere havde omsmeltet den til provenzalsk Galanteri og ridderlig Erotik. Men de kan betragtes som Spiren til al moderne og profan Kærlighedsroman. For romantiske Ynglingesind og Damers medfølende Hjerter fortalte disse franske Romaner om ædel og fin Kærlighed ved Arthurs Hof, om ridderlige Eventyr og om vidunderlig Elskovsmagt; man kunde lære nobelt Tankesæt og høviske Manerer af dem, men ogsaa suge den baade skønne og farlige Lære om Lidenskabens Ret; thi hvor Elskovspassionen har bundet to Væsener sammen, dér fører den enten til fager Brøde eller glorieomstraalet Offer, men i begge Fald lænkes al Læserens Medfølelse til de Elskendes Lykke og Sorg. Der ligger stundom endog som et Refleks over disse Romaner fra den hellenistiske Tids græske Elskovsromaner. Og det var ikke underligt, at Malatestas unge Hustru og hendes Svoger Paolo i Rimini laa under for den søde Gift i disse Bøger, som saa hedensk modarbejde Middelalderens Aand. Midt i Dantes kristelige Digt fører ogsaa denne Francesca-episode det veltalende Forsvar for den rent menneskelige Lidenskabs Skønhed og Ret, som senere skulde sættes paa Renæssancens Program. Den korte, lille Fortælling anslog Tonen for Boccaccios »Fiammetta«, for Enea Sylvios »Euryalus og Lucretia« og hele den italienske, idealistisk-pathetiske Elskovsroman. Derfor blev den ogsaa straks lige saa forkættet som læst og elsket.

Men særlig skøn og sjælfuld bliver Tonen ved den elegiske Mildhed, der ligger over hele Episoden. Der er Mindets Vemod og Mindets Forklarelse over Francescas Fortælling. Og denne Tone klinger igen paa flere Steder i disse de øverste Ringe af Dantes Helvede. Dommens Basuner lyder endnu ikke; bløde og elegiske Virgilske Toner bryder ikke sjælden igennem, og der

er sommetider samme Tonart som i de antike Gravrelieffers Billede af Underverdenen. Det er Skyggernes Rige, uden egentlig Straf og uden Anger, men en stille Sørgmodighed, hvori Livet drømmer videre i Erindring. I antik Aand savne de blege Beboere »Livets søde Lys«, og de livslede angre, at de ikke have skønnet paa det: »Sorgtyngede gik vi deroppe i den søde Luft, som opmuntres af Solens Straaler, fordi Sløvheds Dunst husede i os; nu sørge vi i dette sorte Slam.« — Her, hvor det kun er menneskelig Svaghed og Uatholdenhed, som straffes, luer ikke den hellige Indignation op i Dante; han føler blot Gravens Melankoli og en ærbødig Kærlighed overfor de Afdøde.

Ogsaa dybere nede i »Helvede« træffer man en saa mildt elegisk Scene som den mellem Dante og hans gamle Lærer Brunetto Latino. Dantes Ærbødighed lægger en stille Værdighed over Skikkelsen og hele Mødet, der løser Helvedes Rædsel op i forklaret Vemod. Man husker, hvorledes Virgil og Dante gaa paa Stenranden, medens Synderne hvileløse drives frem over det glødende Sand. Brunetto kommer ud af Skaren, hen til Randen, han tør ikke hvile, men spadserer en Stund med Dante, der gaar ved Siden, lyttende, med bøjet Hoved. Og begge leve i sørgmodig Ømhed om igen deres Liv oppe paa Jorden, og som saa mange Gange deroppe gaar Læreren og indvier Eleven i sine vise Betragtninger og giver ham Formaninger om, hvordan han skal staa for Skæbnens Slag, og Dante behandler sin Lærer med samme kærlige Ærbødighed som i Live, kun med en rørende, fin Nuance af Medfølelse. — Eller man tænke paa Scenen, hvor Dante blandt Selvmorderne træffer Pier de la Vigne, Frederik den 2dens tro Raadgiver, der dræbte sig for en falsk Mistanke, rettet mod ham. Som

den, der har foragtet sit Menneskelegeme, er han forvandlet til en Busk, og da Virgil har knækket en af Kvistene, begynder det med, at Busken sukker og klager sig. Virgil beklager det skete, undskylder sig og beder den nævne sig for dem. »Mig din milde Tale fanger«, svarer Busken, »saa ej jeg tie kan, som før jeg plejed, — men bliv ej trætte, om min Tale lang er.« Og saa giver han sig til at berette sin Historie, og det glæder ham at tale og retfærdiggøre sig og at mindes »Livets søde Lys«. Og han beder Dante rense hans plettede Minde oppe mellem Folk.

I Scener som disse er Dante lutter velvillig Deltagelse og Hensynsfuldhed. Hans modtagelige Sind lider overalt med de lidende, som han møder paa sin Vej — han, der etsteds erklærer ¹⁾, at han ikke kan se en Caryatide segne i Knæ under sin Stenbyrde uden at føle dens Møje og Pine efter. Det er just derved, hans Pilegrimsrejse bliver en Bodsvandring, at han ikke gaar som den udeltagende Betragter, men selv inderlig maa leve al Helvedes Jammer igennem. Og det er dette Væld af Medfølelse og Medlidelse, af Dantes Sjæl lagt ind i Skildringen, som gør, at denne kan gribe og bevæge os saa stærkt. »Der Menschheit ganzer Jammer fasst mich an« kunde være Mottoet.

Da han har hørt Paolos og Francescas Fortælling, falder han om, »som naar et livløst Legem falder«. Og hvor han kan, trøster han og lover at bringe Bud op. En Medborger, han træffer blandt Selvmorderne og som er forvandlet til Træ, har faaet sine Blade revne af og beder ham nu samle dem om Stammens Fod. Og Dante beretter ²⁾, hvorledes »af Kærlighed til Føde-

---

¹⁾ Purg. X, 132. ²⁾ XIV, 1.

landet dreven — jeg sanked' Løvet, som laa spredt paa Tuer — og gav det saa til ham, som hæs var bleven.« Al den Jammer, han ser, angriber ham stærkt. 29de Sang begynder: »De mange Folk, de mangelunde Vunder, — de havde mine Øjne saa beruset, — at efter Ro de længtes, ud at græde.« Og da han naer op i Dagen ved Skærsildsbjergets Fod, maa Virgil med Græssets Morgendug vadske Taarerne af Dantes forgræmmede Ansigt.

Men jo dybere vi skride ned i Helvede, des mere skifter Digterens Fysiognomi. Efterhaanden som Indholdet, der begyndte temmelig abstrakt, bliver mere personligt og politisk-florentinsk, bliver ogsaa Tonen mere hadsk og angribende.

De, der blot syndede mod den rent individuelle Moral: de vredladne, de livslede, de gerrige og ødsle, Fraadserne og de vellystige, kunde ikke ret bringe Dante i Affekt; men helt Samfundsmenneske og Retsmenneske som han er, er det Synder som Vold og Bedrageri, Ran og Falsk, Tvedragt og Simoni, endelig Oprør og Forræderi, som han støder ned i sit dybeste Helvede. Dette er den egentlige Helvedstad: Dis, hvor de egentlige Forbrydere mod Gud, Naturen og Samfundet straffes.

For at naa Helvedstaden maa Virgil og Dante sættes over Styx's mudrede Vande. Under Farten dukker der et Hoved op af Mudret og ser forundret paa Dante. »Hvem er du?« spørger denne. »Ser du ikke, jeg er en, som lider,« svarer Ansigtet. I det samme genkender Dante i ham Filip Argenti, en af hans værste Fjender, og med Haan og Forbandelser støder han, hjulpen af Virgil, den ulykkelige bort fra Baaderanden, han har klynget sig til. Og begejstret tager Virgil sin Elev om Halsen og kysser ham: »Nidkære Sjæl, velsignet være den,

som undfangede dig.« Og Dante, hvem denne Ros opmuntrer, siger: »Mester, det skulde glæde mig, ret at se ham dyppet i denne Suppe«; og Virgil lover ham hans kristelige Ønske opfyldt, og i det samme ser Dante andre dukke frem af Mudret og mishandle Staklen saaledes, »at end jeg takker og priser Gud derfor«. — Hverken den milde, fredsommelige Virgil eller Dante fra før af er her til at kende igen.

Saa lande de da ved Dis' Porte, men her vil de genstridige, onde Djævle ikke lukke op, og alle Virgils Formaninger prelle af¹⁾). En Erkeengel maa ned fra selve Himlen for at knuse Modstanden, saa Portene springe op. Dette Syn af Englen, der aabenbarer sig i stolt og vred Majestæt og triumferer uden Modstand, er et af de prægtigste Steder i Digtet: Over Vandet kommer et frygteligt Skrald, for hvilket alt ryster. Det er som en Storm, der gaar frem og afriver Skovens Kviste, pidsker Grenene og skrider frem, stormfuld og mægtig, jagende Hjord og Hyrder paa Flugt. Saaledes forberedes Aabenbarelsen. Og saa tager Virgil Hænderne, han har holdt for Dantes Øjne, bort. Han ser nu alle Djævle og Skygger dukke sig og fly — som Frøer for en Vandslange. Den himmelske Skikkelse viser sig som En, der gaar med tørre Fodsaaler over Styx, fra Ansigtet vifter han stadig den tykke Luft bort med sin Venstre. Virgil giver Dante Tegn, at han tavs skal bøje sig for Himlens Sendebud. »Ak! hvor fuld af Vrede syntes han mig.« Med en lille Vaand aabner Englen Porten og holder en Tordentale, hvis Skældetone lidt falder ud af hans høje Rolle. Men saa vender han om, hvor han kom fra,

---

¹⁾ VIII—IX.

uden at spille et Ord paa dem, han har hjulpet, og synes allerede at have helt andre Ting i Tankerne.

Idet her første Gang den Danteske Vredesaand bryder frem i Digtet, mærke vi, at den Virgilske Inspiration ganske er bleven overvunden af den politisk-agitatoriske. Thi vi har let ved at genkende, hvem der staar bag ved denne Dantes Idealfigur af en ophøjet Majestæt, som kommer i foragtsfuld Vrede at tugte de slette og uden Sværds slag skaffe Retten Triumf. Han hedder til dagligdags i Dantes Drømme Kejseren, og Scenen her udenfor Disstadens Porte er det ideale Genbilled af Dantes Forhaabninger til Kejser Henrik den 7des Italiener tog. Som Ærkeenglen saaledes skulde Henrik den 7de komme og slaa Florens' Porte op for Dante og skaffe de gode Oprensning og tugte de formastelige Flotentinerguelfer. Ligesom Disstadens Beboere lukkede Florentinerne med spottende Trods deres By med Mure, da Kejseren kom. Men Dante tiltordner dem i sine latinske Sendebreve i samme Tone som Englen i Digtet og spaar dem: »O Forblindede! hvad vil det nytte jer at have omgivet Eders By med Volde eller befæstet den med Taarne og Udenværker, naar Ørnen kommer flyvende, gylden, skrækindjagende, baaren af Himmelskarernes Pust.« Og Kejseren kaldes »den guddommelige Triumfator«, der skal sejre uden Sværds slag.

Det gik jo ikke saa lykkelig af oppe i det virkelige Liv som i Digtet. Thi her skrider nu Mesteren og Dante uhindrede ind i Helvedstaden.

X. HELVEDSTADEN.

Der er et gammelt Billede, hvor Dante er fremstillet staaende udenfor Florens' Mur, bag hvilken Byens Taarne og Kupler ses. Den landflygtige Digter vender sig mod Byen og peger paa den opslaaede Bog, han holder, og hen paa Helvedstaden, som paa den anden Side af ham optager Billedets andet Hjørne.

Denne Stilling er netop Dantes, hvor han i »Komedien« beretter om sin Vandring gennem Helvedstaden. Thi den Landflygtige staar hele Tiden, vendt mod sin Fødeby, med bittert Nag og bedrøvet Harme og peger med Haanden hen paa sin Skildring af Disstaden. Det er Landsmænd, han gaar at søge, og det er sin Samtids Fordærv og sine politiske Fjender, som han vil til Livs.

Men idet han gaar ind i Helvedstaden, er der først nogle, han især venter og længes efter at træffe: det er de store Florentinere fra Fædrenes Tid¹⁾. Ligesom Revolutionens Minder og Skygger endnu staar for os, saaledes stod — som de Sanctis udvikler — for Dante, der levede i den triumferende Borgerstands Tid, Mindet om de store ghibellinske Sejrs- og Faldstider og Skikkel-

---

¹⁾ Jfr. De Sanctis Afhandling i hans »Nuovi saggi critici.«

ser som Farinata degli Uberti, Cavalcante Cavalcanti, il Tegghiajo, Jacopo Rusticucci, Guido da Montefeltro — de store Skygger fra den døde Riddertid, som Dante med Vemod saae tilbage mod. I Hjemmet havde han allerede som Barn fyldt sin Fantasi med Fortællingerne om dem: dér var Storhed, Karakter, Jættekraft; da han møder Rusticucci i Helvede, kan han sige: »Altid lyttede jeg gerne til Eders Bedrifter og hædrede Navne.« Og allerede i de øvre Kredse spørger han ivrig den første Florentiner, han træffer paa: Fraadseren Ciaccio, efter dem¹⁾: »End mer jeg vilde vide, — og mer jeg beder, at du vil mig lære — Tegghiajo, Farinata de to gilde — Arrigo, Mosca, Jacopo, hvor lide — de alle, som til Stordaad Huen vendte? — Lær mig at kende dem, sig paa hvad Side — de staa; om Himlen er dem sød, hvad heller — dem Helved bittert er, mig længes vide.« — »En anden Skyld nedtynger dem,« han melder — »mod Bunden, blandt de mere sorte Sjæle, — dér kan du se dem selv i Dybets Kælder.« Og nu, da Virgil og Dante gaar i Gudsfor nægtelsernes Kreds, hvor Synderne ligge i aabne, glødende Kister, aner Dante, at her maa han træffe nogle af disse ghibellinske, antikirkelige store Landsmænd. Han spørger sin Fører, om han ikke kan faa nogle af Synderne i Tale. Virgil, der gætter, hvem han tænker paa, siger, at han skal faa opfyldt »det Ønske, hvormed du tier stille.« Og i det samme lyder en Stemme fra en af Kisterne. »Stands! o Toskaner — mig røbed dine Ord, da nys de løde, — at i hint ædle Land du haver hjemme, — som jeg maaske har voldt for tung en Møde.« Skrækslagen ved Stemmen læner Dante sig til Virgil, men denne peger hen: »Vend dig

---

¹⁾ VI, 77.

omkring — se Farinata har sig rejst af Lue, — fra Bæltet op staar hele Manden for dig.« Denne Tilsyneladelse er gjort med al Dantes grandiose Kunst — som de Sanctis har gennemgaaet i en mesterlig Athandling. Først den lange Forberedelse med Dantes Nysgerrighed og Udspørgen, saa dertil Virgils Tilraab, der stiller ham for os og lader ham vokse til Storhed: »fra Bæltet op staar hele Manden for dig.« Saa hedder det: »Alt paa hans Aasyn var mit Øje fæstet, — højt knejsende han Bryst og Pande rejste — som om han trodsig Helved selv foragted.« »Med dette ene Mejselhug« — siger de Sanctis — »har Dante udkastet Herostatuen.« Det var den toskanske Tunge, der havde vakt ham af hans tavse Foragt og blødgjort ham. Hans haarde, stolte Sjæl bliver for første Gang — ved at gense en Landsmand — greben af en Tvivl og en spirende Anger over sit vilde Liv: »mit Land — som jeg maaske har voldt for tung en Møde«. Dette: »maaske« giver — som Sanctis fremhæver — hele det improviserede, pludselige i den Tanke, der nu første Gang stiger op i ham, og han endnu ej ret troer paa. — Saa spørger Farinata, og det var selvfølgelig det vigtigste for ham at faa at vide, efterat han har hørt, det var en Medborger: »Hvo vare dine Fædre?« Dante nævner dem alle »med frejdig Pande«. Dantes Slægt var Guelfer og Farinata Ghibellin, og denne mindes nu med Haan sine Fjender: »Tvende Gange drev jeg dem af Lande,« og Dante, der selv er halvt Ghibellin, men først og helt er Slægtsmennesket, bruser op og svarer med Vrede og Spot: »Om de deres Hjem forlode, — de vendte begge Gange dog tilbage, — men dine Frænder ej den Kunst forstode.« I det samme afbrydes de af en anden Aand, der dukker op af sin Grav, da han har hørt, hvem der er dernede paa Besøg. Han spejder først

rundt om, som om han ventede at se én sammen med Dante, og skuffet heri giver han sig til at græde. »Hvorfor er min Søn ikke med dig?« Dante forstaar straks, hvem det er, der taler, nemlig Guido Cavalcantis Fader, ogsaa en af det gamle Florens' Ypperste. Han forklarer nu, at ikke ved egen Magt, kun ved Virgils færdes han her nede, og »maaske agted Guido ikke hin Sanger,« og derfor har denne ej ført ham med. »Da sprang han op og løftede Veraab høje. — »Du sagde: agted, — er han ej i Live? — Rammer det søde Lys ej mer hans Øje?« — Og da han saa', jeg tøved med at give, — ham Svar en Stund, og ingen Trøst han hørte — faldt baglænds han, for i sin Grav at blive.« Dante havde blot havt andre Ting i Tanker, men Faderen troer, at hans Tavshed er en skaansom Bekræftelse af Sønnens Død. Paa den anskueligste og direkteste Maade er hans Sjælsbevægelser illustrerede i hans Legemsstillinger. Jeg citerer igen den store italienske Kritiker: »Først rejser han sig paa Knæ, saa staar han opret paa Benene, tilslut falder han baglænds om; hvad der svarer til tre Sjælstilstande: en Længsel, blandet med Vantro, derefter en smertelig Ængstelighed, endelig en navnløs Smerte.« — Farinata har imidlertid staaet og tygget paa, hvad Dante sagde om hans for stedse forviste Slægt. Han har ikke skiftet Miner eller rørt Nakken ved dette Intermezzo, men tager nu Traaden op igen: »At ikke de forstod, hvad Kunst du kalder, — langt mer end dette Leje det mig piner.« Og til Gengæld spaar han Dante hans Forvisning, men beder ham forklare, »hvorforsaa sandt dig Skæbnen sender — op til den søde Jord, hint Folk har vraget, — i hver en Lov saa grusomt mine Venner?« Og da Dante angiver som Grund det store Mandefald blandt Borgere, han har afstedkommet,

siger Farinata stolt: »Dér var jeg ikke ene, og forsandt — ej uden Grund begyndte jeg at krige. — Men ene maatte jeg vel dengang stande, — da man af Jord Fiorenza vilde slette, — og jeg kun værged den med aaben Pande.« Det var dengang Ghibellinerne 1260 efter Slaget ved Montaperti havde erobret Byen og raadslog om at sløjfe og nedrive den guelfiske By helt til Grunde, og kun Farinatas Fædrelandskærlighed frelste Byen.

Med hele sin samvittighedsfulde Objektivitet har Dante sat Farinata i Helvedstaden, skønt hans Stolthed og Karakterstyrke vækker Dantes største Beundring og Sympathi, fordi de er Dantes egne. Saaledes er ogsaa hans Lærer Brunetto Latino og Pier della Vigne hensat her, skønt Dante viser sig meget sympatetisk sindet mod begge. Men Farinata var Kætter: »Epikuræer«, Brunetto Sadomit og Pier della Vigne Selvmorder, og som saadanne ere de Oprørere mod Gud og Naturen. Dantes Lovsans kræver her Tugtelse. Men al sit Had og sin Vrede forbeholder han dem, der have øvet Uret ved Vold og Svig, og som udgøre Disstadens egentlige Beboere. Her er det »Rettens Sanger«, som taler. For ham staar Guds, Naturens og Samfundets Skranker og Love som den hellige Orden, der ikke maa røres ved, og han ser Voldsmænd og Svigefulde som Oprørere, der vil krumme Retten og sprænge Ordenen.

»Her lever Medlidenhed først, naar den er død,« siger Virgil til Dante¹⁾. »Hvem viser vel større Ugudelighed end den, der smertes over Guds Dom?« De Følelser, som Middelalderen — i sine Legender og sin Kunst — lægger for Dagen overfor Synderne i Helvede er af flere Slags: dels raa Grusomhedslyst, dels haardhjertet

---

¹⁾ XX, 28.

Spot og Humor, dels endelig forstenet Rædsel. Disse tre Følelser er ogsaa de, som beherske Dantes »Helvede«.

Først kommer han til Voldsmændene: det er Mordere, Røvere og trodsige Gudsbespottere. Deres grusomme Vildhed æsker en Gengældelse af grusomme Straffe. Tyrannerne stiller saaledes Dante ned i de Strømme af Blod, som de har udgydt; paa de værste, som f. Eks. Tyrannen Ezzelino af Padua eller Obizzo af Ferrara, naaer det sydende Blod lige op til Øjenbrynene. Dante viser her en dyb Afsky for Blodsudgydelse; en oprørt Forfærdelse og Forbittrelse over al bestialsk Grumhed og Umenneskelighed, som Tiden var saa rig paa, dikterer ogsaa de andre Skildringer af Helvedstadens Forbrydere. De Rovdyr-Skikkelser og de Skændselsgerninger, Dante her maner op, staa som Skræmselsbilleder fra en Middelaldervildhed, imod hvilken paa den Tid en tydelig Humanitetsretning var ved at gøre sig gældende i Florens. Til den gamle Ridderadels blodige Tapperhed kendte den ny Købmandsby lidet. Florens' Krige var allerede paa Dantes Tid intet at regne mod de tidligere fra Farinatas Tid; de bestod nu hovedsagenlig i Plyndringstogter paa den fjendtlige Kommunes Grund, og Hærene søgte fra begge Sider ofte helst at undgaa Sammenstød. Krigsførelsen synes overhovedet at have været temmelig ynkelig mellem disse toskanske Handelsbyer: Tropperne flygtede mange Gange af tom Skræk, og Florentinerne begyndte allerede paa de for Italien senere saa skæbnesvangre Handler: at købe og leje fremmede — særlig tyske — Tropper til at kæmpe for sig. Ogsaa i de indre Forhold mærkes en fredeligere Borgeraand. De store Forfatningsomskiftelser i 80erne og 90erne gik for sig uden Blodsudgydelse, og først af alle Stater ophævede Florens 1289 Slaveriet. Man kan ogsaa iagttage, hvorledes

større Voldsgerninger allerede i den offentlige Mening vakte en Afsky, der varslede ny Tider. Da Carl af Anjou efter Slaget ved Tagliacozzo 1268 lod Kejserprinsen Conradin henrette, vakte denne Grusomhed almindelig Misbilligelse over hele Italien, ogsaa blandt Guelfer, og man kaldte de Franske Barbarer; da kort efter (1270) Guido di Montfort, for at hævne sin Fader, der var dræbt af en engelsk Prins, myrdede en anden helt uskyldig, ung engelsk Prins, der var paa Gennemrejse, da oprørtes Folkebevidstheden dybt over denne uskyldiges Død, og hans Minde frededes med samme Andagt som en Martyrs. Villani og Dante¹⁾ tale begge med Afsky og Medlidenhed om Gerningen, en Komentator fra det 14de Aarhundrede siger om Prinsen: »Og var denne Henrik, uden nogensinde at have fornærmet nogen, en from Yngling, mild og kærlig og englelig.«

Dantes »Helvede« og Dino Compagnis »Cronaca« er de literære Udtryk for den nye, humanere, borgerlige Aands Syn paa Tidens Vildhed og Raahed. Ligesom Dinos Krønike helt igennem appellerer til Læserens Medfølelse og paakalder Himlens Straf overfor alle de Umenneskeligheder og Grusomheder, den udmaler: — Florentinerne, der under Belejringen af Pistoja skære Næsen af Kvinder og Haanden af Mænd, der falde i deres Hænder, Pistoenserne, der, for ikke under Belejringen at have unyttige Munde at føde, sende fattige Kvinder og Børn ud af Byen, til Pris for Fjenderne! —, saaledes er dette ogsaa en Grundfølelse, der taler ud af Dantes Helvedesskildringer. Begrebet »Humanitet« træder frem baade hos hin og denne. Dante ser et Bevis for, at Romerne var udvalgt af Gud til Verdensherre-

---

¹⁾ Inf. XII, 118.

dømmet, deri, at de var de mildeste og humaneste Herskere, og i Afhandlingen om »Folkesproget« udbryder han i en Lovtale over Kejser Frederik den 2den og Manfred som de eneste Fyrster, der har søgt Mildhed og Menneskelighed og holdt sig borte fra dyrisk Brutalitet, medens de andre Fyrster blot synes at raabe »Hid med Bødlerne«.

Imidlertid er Dantes eget ligesom hele Samtidens Humanitetskrav ikke sent til selv at raabe »hid med Bødlerne«, naar det gælder om at tage Hævn over Voldsmændene og gengælde Blod med Blod. Al den Grumhed og Barbariskhed, han ser, ægger vilde Tæmme- og Tugtelyster op i ham selv; han vil tage Hævn over Ofrene. Den Ynk og Rædsel, hvormed de uskyldige Børns Hungersnød i Ugolinohistorien fylder Dante, giver sig Udslag i følgende Udbrud: »Ve dig, Pisa! Skamplet, der Folket skænder — hist i det skønne Land, hvor »Si«et klinger. — Da Straffen tøver fra din Nabos Hænder, — Capræa og Gorgona! op og tvinger — med eders Dæmning Arnoflodens Strømme, — saa de hver Sjæl i Pisa Døden bringer! — Du nye Theben! Lad end Rygtet dømme, — at Ugolin forraadte dine Slotte, — hvi lod du og hans Sønner Kalken tømme?« Hvem er vildest og grusomst her — spørger Sanctis — Pisa, der dømmer de fire uskyldige Børn til Hungersdød, eller Dante, der i bibelsk Raseri vil drukne alle Pisas uskyldige Børn for deres Fædres Udaad?

Vild Grusomhed er i Virkeligheden det, der strømmer os imøde fra Dantes Sjæl i hans »Helvede«. Der kan ligge Afsky for Misgerningerne og Hævn for Ofrene bag ved den, men det er dog Munkefanatisme og Florentinerkampenes Vildhed, som først fører Ordet. Komediens literære Forbilleder: Munkenes Vandringer i Hel-

vede (St. Pauls, St. Patriks o. a.) og Samtidens kunstneriske Fremstillinger af Helvede: f. Eks. Reliefferne paa Orvieto-Domens Façade (c. 1290) havde allerede fæstnet et bestemt Middelalderreligiøsitetens Helvedbilled. Og i Sammenligning med de raffinerede Pinsler, Væmmeligheder og Afskyeligheder, hvori Munkefantasier her vader, er Dantes Helvedfarver næsten dæmpede, og særlig det æsthetisk modbydelige og det puerile er næsten helt fjærnet. Men ved Siden af Munkefanatismen er det ogsaa Partifanatismen, som gør Dante hævnsyg og grusom. De evige Partifejder og Kampe mellem Kommunerne havde udviklet en hadsk og stridbar Lidenskabelighed i Menneskene. Ligesom i de gamle islandske Slægtsagaer, saaledes træffe vi i Datidens toskanske Krøniker og den store politiske Satirelitteratur en Sum af Had og Hævndrift, af raffineret Skadefryd og ondsindet Villen tillivs, af grusom Haan og Ondskabsfuldhed, som ganske overvælder En. Polemiske Digte spy Gift og Galde og bruge snart raa Spot, snart kaste de med Skidt. Og i Kampen mellem Kommunerne er det de sejrende ligesaa meget om at gøre at ydmyge og krænke de overvundne som at vinde reelle Fordele. Paa den taabeligste Vis benyttes Sejren til at opirre de slagne: Man hoverer ved at lade slaa Sejrsmonter »til evig Skam« for Fjenderne; Arezzo overgiver sig, og Florentinerne fælde de sekelgamle, hellige Elme udenfor Staden og holde stor Sejrsfest paa Tomten; Byen Carmignano havde et Taarn, hvorfra to Marmorhænder rakte lang Næse ad Florens.

Dante, den ærlige Sjæl, gaar da i Helvede fra Kreds til Kreds og bliver helt opbygget og rørt ved at se alle sine politiske Fjender og al den Verdens Synd, hans moralsk-religiøse Krise har frelst ham selv ud af, faa deres afmaalte Straf; Virgil kan ikke andet end rose hans

Nidkærhed, »den ædle Iver, som varmer Sjælen med en rolig Lue«¹⁾. Han gør sig det til en hellig og kær Pligt ikke at lindre de Lidende. Han er selv altfor opfyldt af helligt Had til Forbryderne til at ville modvirke den evige Justits. En, som staar i Is med tilfrosne Øjenlaage, beder Dante tød dem op²⁾. Dante svarer: »Sig, hvo du er, vil Hjælp du fange, — og hvis jeg ikke letter da din Kvide, — saa gid til Isens Bund jeg ned maa gange.« Troskyldig beretter saa den anden alt, hvad han vil vide, og siger saa: »Men ræk nu hid din Haand, den hjælperige — opluk mit Øje.« »Ej en Haand jeg rakte — og høvisk var det af mig ham at svige« beretter Dante veltilfreds. Nej! han pebrer endog de ulykkelige deres Straf ved at haane dem eller holde Prækener for dem. Mosca, en Gammel-Florentiner, gaar om lemlæstet, blødende og brouter med at have fremkaldt Tvedragten i Florens³⁾: »Først Daad, saa Raad! jeg sagde, og det samme — mit Ord blev Jammersæd for Folkets Rækker.« — »Og Død,« jeg mæled, »for din egen Stamme.« — Da saae jeg ham ny Kval til Kvalen dyngte — og gaa lig den, Vanvid og Tungsind ramme.« Og nede blandt Simonisterne træffer Dante en Pave, der staar paa Hovedet i et Stenhul og spræller med Benene i Vejret. Du, som puttede saa meget i Pungen, nu er du nok selv kommen i Pungen — begynder Dante og holder saa en lang Straffepræken for ham. »Imens jeg synger for ham disse Noder, — Samvittigheden eller Vreden bider — ham, saa med begge Fødder vildt han roder. — Jeg troer forvist, min Fører godt det lider, — thi med fornøjet Blik han længe hører — hvert sanddru Ord, som fra min Læbe glider.« Og det hedder:

---

1) Purg. VIII, 83. 2) XXXIII, 112. 3) XXVIII, 107.

»Jeg stod som Munken, for hvem den falske Røver skrifter, naar han, efterat han allerede er sat ned i Hullet, kalder Frateren tilbage for at forhale Straffuldbyrdelsen saalænge.«

Synes Dantes Straffe i Helvede barbariske, da er det dette, man maa tænke paa, at mange af dem ganske svare til de, man endnu paa Dantes Tid anvendte oppe i Florens paa Forbryderne i Livet. Den levende Begravelse med Hovedet nedad — Simonisternes Straf i Helvede — anvendtes deroppe paa Mordere, idet Forbryderne, som Komentatoren uden at fortrække en Mine fortæller, »plantedes som Vinstokke med Hovedet nedad i udgravede Huller og derpaa kvaltes ved at Jord kastedes ned.« Ogsaa Ruffernes Pidskning og andre af Dantes Straffe svare til det virkelige Livs, og man kan dog ikke vente sig mildere Forestillinger om den evige Gengældelse end den timelige Retfærdighed, Dante hver Dag saae fuldbyrdes oppe paa Jorden.

— Jo mere Dante nu fra Voldens kommer ind i Listens Regioner, til Svigens og Falskhedens Boliger, hvor Ruffere, Forførere, Skinhellige, Bedragere, Røvere og falske Raadgivere straffes, des mere skifter hans Stemning over fra forbitret Had til fjendsk Foragt. Thi intet er denne stolte og redelige Sjæl saa fremmed som Svig og Falskhed. Han siger etsteds om Malespinaerne: »Sædvane og Natur det Fortrin gav dem — at bøjed Verden skævt det slemme Hoved, — de lige gaa og skyde krumme Gader.« Selv elsker han alt, hvad der gaar lige, hans hele Sjæl er Sanddruhed og Retsind.

Han kommer til Rufferne, som Djævlene piske afsted under Haansord, til Smigrerne, som svømme i Snavs, og som Dante spotter, til de bestukne Tjenere, der svømme i kogende Bly og spiddes af grumme Djævlene, som sidde

og passe paa, naar de stikke Hovedet op. Hans vilde Grumhed slaar her over i en foragtfuld, grusom Lystighed. Komedien tager paa dette Sted den folkelige Burleske op, som havde udviklet sig i Legendernes, men navnlig i Mysteriernes groteske Djævlescener. Dante, der ligesom Shakespeare omfatter det højeste og det laveste, udfolder her et pøbelagtigt Humor, som er i Slægt med Florentinernovellens. Naar de arme Syndere ret vride sig i den hede Væske, forekomme de Dante at være raske Delfiner, der ret med Lyst boltre sig i deres Element, og han sammenligner Djævlene, der spidde dem, der vil svale sig, med Kokkene, som med deres Spid idelig stikke de Dele af Kødet ned, som kommer op over Grydens Vand. En uforsigtig Synder bliver nappet og pirket og flænset af Djævlene, og rystende af Skræk stedes han til Skriftemaal for Dante: »Spørg nu, hvis du af ham vil mere vide — førend de andre rent ham sønderrive.« Siden ser han Lejlighed til at snyde sine Plageaander og slippe dem ud af Hænde og styrter sig hovedkulds ned i Blyet, som han hele Tiden har skævet til og længtes tilbage til som et Paradis, og Djævlene komme nu op at kævles i Anledning af det undslupne Bytte og ende med selv ynkelig at dratte i Blyet.

— Men nede i de nederste Rum af Helvedbunden viger Dantes raa Humor for det frygtelige og fantastiske. Han staar stum af Rædsel overfor Dybet af menneskelig Slethed og Forhærdelse. Det er Oprørerne og Forræderne, som her straffes.

Satan er Oprøreren, der af Overmod blev Rebel mod Gud¹⁾, og for hele Middelaldertheologien er Over-

¹⁾ Eccles. X, 15.

mod Roden til alt ondt. Og for Dante med hans stærke Herskertrang og Autoritetsans var den oprørske Egenvilje det ubetinget onde. Særlig er det Kejsers trofaste Mand, der her ivrer mod det oprørske Florens. Oppe i Gudsbespotternes Kredss traf han allerede tidligere Capaneus, en af de 7 Konger, der belejrede Theben, og som i sit Overmod udfordrede Zeus og blev ramt af hans Lyn. Da Dante spørger ham, hvem han er, skriger han trodsig: »Den samme, som jeg i Livet var, jeg er i Døden,« og han rører sig ikke under Regnen af Ildflager, men haaner trodsig Gud: «Ja! lad ham Lyn paa Lyn mod mig udskyde, — han skal dog aldrig Hævnens Glæde fange.» Men Virgil foreholder ham: »O Capaneus! just at du ej kan bryde — dit eget Hovmod, er din værste Møde. — Ej nogen Pinsel, kun din egen Vildhed — kan for din Rasen være fuldstor Bøde.« Længere nede kommer Dante nu til, hvor Giganterne, Himmelstormerne, staa lænkede, jættehøjt ragende op af Svælget. Baade Genesis og Æneiden lænke disse farlige Oprørere dybest nede.

Men frosne fast i Is staa nede i »Alverdens dybe Midtpunkt« Forræderne mod Slægt, mod Fædreland og mod Velgørere. Dette stemmer ikke ret med den traditionelle Ordning af Synderne i de theologiske Systemer før Dante; men Forræderi er for Dantes Natur den sorteste af alle Sletheder og synes ham i sin Umenneskelighed Udslag af et Hjerte, der er stivnet til Iskulde. Og inderst inde »dér rager Kongen over Smertens Riger — med Brystet op af Søens Is den klare,« og i sit Gab holder han Judas, Brutus og Cassius — de tre store Forrædere mod Velgørere og Forrædere mod Kirken og mod Kejserdømmet.

Hernede træffer Dante en Skikkelse, som midt i Isen gnaver paa en andens Hoved. Da Dante tiltaler ham, løfter han Munden fra dens Føde, visker den af med Haaret af det Hoved, han gnaved paa, og taler saa. Det er Ugolino — den pisanske Adelsmand, som led Hungersdøden i et Fangetaarn tilligemed sine to Børn og to Børnebørn.

I Ugolinos rædselsfulde Historie kulminerer den Stigning i det gruopvækkende og moralsk oprørende, som »Helvede« helt igennem bygger paa; og den overvældende Fantasi- og Følelsesvirkning, her frembringes, betegner det ene Yderpunkt i den mægtige Tone-Skala, Dantes Kunst omfatter. Man husker de sparsomme, men energiske Træk¹⁾. Først Faderens Drøm, da de har siddet nogle Dage i Taarnet, den varsler for de intet anende deres Skæbne. Og da han saa vaagner før Daggry, hører han sine Børn i Søvn græde og bede ham om Brød. Timen nærmer sig, da de pleje at faa Føde, men istedet høres Taarnets Port at laases af; alle se paa hverandre og mindes deres Drøm, men Faderen tier. »Jeg græd ikke, saaledes forstenedes jeg indvendig, men de græd«; — træffende er deres naive Smerte og hans forstaaende Fortvivlelse modstillet. Og »Anselmuccio mio« sagde: »Du ser saa underlig paa os, hvad er der i Vejen, Fader?« Men selv Barnets rørende Uforstaaenhed kan ej aflokke ham en Taare. Mere og mere stiger nu Rædslen, alt som Dag og Nat gaar i Tavshed, og ved næste Morgengry »kunde jeg paa 4 Ansigter se malet mit eget Udseende«. Børnenes hjærterørende Offervillighed og den døende Gaddos gripende: »Fader! hvorfor hjælper du mig ikke?« vækker

¹⁾ De Sanctis: Ugolino i hans »Saggi critici«.

Læserens inderlige Medynk; men man forstummer i Gru, naar det saa slutter: »Her som du ser mig, saa jeg dem segne én for én . . . . Allerede blind gav jeg mig til at føle paa dem og kaldte dem i tre Dage, efter at de var døde. Siden — mer end Smerten havde Hungeren Magt«.

Dette er selve Shakespeare: — »Kong Lear«rædslen, manet frem i simplere og færre Ord. Ligesaa fuldt som Shakespeares Dramer opruller Dantes Helvede et kolossalt Billed af overmenneskelige Lidenskaber og Affekter, overmenneskelig Ondskab og Kraft, Jammer og Fortvivlelse. Lady Macbeth, Othello, Richard den 3dje, Kong Lear — er de ikke af samme Æt som Farinata, den stolte Ghibellin, Ezzellino, den grusomme Tyran, Vanni Bestia, den gudsforgaaede Kirkeraner og Misdæder, eller Ugolino? Og Romeo og Julies Elskovstragedie, har den ikke sit Sidestykke i Paolo og Franceskas brødefulde Elskov? Begge Digtere fremstod paa en Tid, da vilde og store Borgerkrige havde afsluttet Middelalderen i deres Land, og midt i den ny borgerlige Fredstid resumere de i mægtige Billeder den gravlagte Tid, da Menneskene synes større og Lidenskaberne kraftigere end nu. Shakespeares Tragedier er Poetiseringen af Kampene mellem den røde og hvide Rose, ligesom Dantes »Helvede« er Genbillede af Skikkelser og Scener fra de store Ghibelliner- og Guelferkampe. De var endt 3 Aar efter Dantes Fødsel, og først 6 Aar før Shakespeares Fødsel var en vis Ro i de kirkelige Stridigheder og en borgerlig Velstand og fredeligt Sindelag begyndt at fæstne sig med Elisabeths Regering.

Men hvor Dante henter frem alt, hvad der har slaaet ham som særlig typisk eller gribende og mærkeligt

af Mennesker og Skæbner, ikke for videre at fremstille dem, men for at give sin Dom over, hvad der forudsættes bekendt og tidt kun repræsenteres ved et Egennavn eller resumeres i et Par Linjer, dér ruller Shakespeare sine Dramaer op. Dette er den store Forskel mellem Dante og Shakespeare. Shakespeare var — som man har sagt — »helt stort aandeligt Øje«, »helt hengiven i Kendsgerningerne, levende helt i dem, ikke i sig selv«¹⁾; han saae alt, forstod alt, gennemlevede alt — og genfremstillede det sælsomt forstørret. Men aldrig stillede han sig ræsonnerende og dømmende overfor Virkeligheden, aldrig brød han sig om at skabe sig et Selv af Overbevisninger og Interesser. Derfor har man til alle Tider ført en haabløs Strid om hans politiske, religiøse, ethiske Meninger og om hans egentlige Natur.

Anderledes Dante. Han tegner sig skarpt og bestemt; han nøjes ej med at gennemleve og genfremstille, han taler selv og dømmes og forkynder. I visse Maader er det dette, som gør Dantes Betydning ringere for os nu end Shakespeares. Han tvinger den uendelige Verden ind i sit personlige Syns snevre Rammer, som Verden i meget for længst er vokset ud over. Men dette samme har saa ogsaa ladet Dantes Komædie virke dybere i sin Tid og sit Folk end Shakespeare nogensinde har gjort. Den blev mer end en Digtning, den blev en Bibel, en »Livets Bog« for sit Folk.

Den guddommelige Komædie er en Verdensdom og »Helvede« en Verdensfordømmelse. Middelalderens Pessimisme, som knugedes under Tanken om Menneskenes Syndighed og Fordømthed, forener sig her med Politikerens bitre og tragiske Stemning, naar Dante ser

¹⁾ Dilthey: Zeitschr. für Völkerpsychologie. 1878.

alt i Tiden at gaa ham imod: Guelferne triumfere i Florens, de tyske Kejsere lade deres Hverv ligge, Pave-
magten fornødres og gaar i Sold hos Franskmændene,
som Dante hader. Og der vælder et saadant Had, en
saadan Vrede og Hævnsyge, en saadan Forargelse og
Foragt, en saadan Spotte- og Tugtelyst ud af Dantes
»Helvede«, at det er ét flammende Angrebsskrift. Det
er Hævnens Gud, den gamle bibelske Jehova, der her
regerer. »O vendetta di Dio« udbryder han lidenskabe-
lig, og den ængstelige Kommentator maa til at dække
ham: »Forfatteren siger her vendetta, idet han bruger
dette Udtryk i uegentlig Forstand; men Guds Værker
ere saa ophøjede over os, at vi ikke kunne forstaa dem
uden gennem naturlige Udtryk og Lignelser.« Men
Dante fremturer. Etsteds udraaber han utaalmodig:
»I Hyrdeklæder over Mark og Enge — rovlystne Ulve
brede sig dernede, — o! du Guds Hævn, hvi tøver du
saa længe?« Eller: »O Herre! sig, naar skal den Hævn
mig fryde, — som i din Løndoms Dyb du gemmer
inde — og lader Sødhed i din Vælde gyde¹⁾?«

Og overalt, hvor Dante paa sin Vandring kan faa
Lejlighed, bryder hans Stemning ud af Fortællingens
Ramme i veltalende Præken og Apostrofe — ogsaa
undervejs op gennem Skærsild og Paradis. Her lægger
Dante hele den polemiske Side af sin Sjæl blot og ud-
folder hele den polemiske Side af sin Kunst.

Hans Angreb er ligesaa smittende hidsigt som op-
findsomt og skaanselsløst. Snart er det Haan og Spot:
»Men nu til Dags maa Præsten have Støtte — fra begge
Siderne og bagfra lettes — thi han er tung og kan sig
selv ej flytte. — Med udbredt Kaabe han paa Hesten

¹⁾ Inf, XIV, 16. Par. VI, 90. Par. XXVII, 55. Purg. XX, 94.

sættes — saa tvende Fæ gaa under samme Dække; — o Taalmod, at du ej omsider trættes!«¹⁾ Snart holder han Revy over alle Europas Lande og giver hvert et velrettet Spark²⁾, snart³⁾ gaar han med foragtsfuldt Had de franske Capetinger igennem ligefra Slagtersønnen til Carl af Valois, der kom ubevæbnet, kun med Judas' Lanse til Italien og dér kun vandt Forsmædelse, des tungere, jo lettere han selv tog sig den. Men heftigst og harmfuldest er Dantes Filippikaer mod det nye florentinske Regime, her er der baade Hævnsyge og Skadefryd, men ogsaa angstfuld Iver for at rive de vildfarne Brødre bort fra Afgrunden, som han ser sin Fødestad synke i. En religiøs profetisk Pathos faar hans Stemme, hvor han gyder sin og Himlens Vredes Skaaler udover Paverne⁴⁾; her brydes hellig Forfærdelse med borgerlig Forargelse. Men i de to store Rundskuer⁵⁾, hvor han ser udover Italiens sønderrevne Tilstand eller over Menneskelivets elendige Kaar, som begynder saa glad og uskyldigt med Barnets Lallen, men snart arter sig saa vidrig, dér gaar Prækenen over i en storladen, tragisk Elegi, hvor der ikke længer anklages og revses, men raabes Ve! over Fordærvelsens Jammer.

Lige saa mangfoldig Toneskalaen er, ligesaa mange Udtryksmaader har ogsaa Dantes Polemik. Han kan let og sikkert faa den rette Opfattelse til at springe i Øjnene ved en Antifrasis, naar han f. Eks. siger »den velstyrede« istedenfor Florens, eller han kan lægge Læseren et ganske afgjort Svar i Munden gennem et simpelt Spørgsmaal, naar han f. Eks. spørger den pave-lige Simonist⁶⁾: »Aah! sig mig nu, hvor stor en Skat

---

¹⁾ Par. XXI, 130. ²⁾ Par. XIX. ³⁾ Purg. XX. ⁴⁾ Par. XXVII, Inf. XIX. ⁵⁾ Purg. VI, Par. XXVII. ⁶⁾ Inf. XIX.

forlangte — Vor Herre vel i Forskud af St. Peter, — før han ham Nøglerne i Værge gav?» Han kan svippe over Fingrene eller stikke giftig med Ironi, som naar han slutter et Rundskue over slette Regeringer med at vende sig til sin Fædrestad¹⁾: »O du mit Florens! du kan være glad ved denne Afstikker, som slet ikke angaar dig. Vær munter da, thi du har Grund dertil — du rige, som har fuldt op med Fred og Kløgt.« Eller naar han udbryder²⁾: »Fryd dig! Fiorenza! saa stor est du vorden, — at over Hav og Land du slaar din Vinge. — Ja! nævnes selv i Helved under Jorden.« Men Dantes Hovedstyrke i Polemiken er den energiske Stemplen i eftertrykkelige Ord, som naar han blotter Florentinernes Havesyge, Pavernes Pengehandler, Italiens Søndersplittethed; endvidere den grelle Modstillen af den virkelige Tilstand og den ideale, som naar han sammenstiller de gamle Tiders simple og ærbare Sæder med det nye Florens, eller Pavernes Kirke med den oprindelige, Kristi Kirke³⁾; og endelig er det den emfatiske Overdrivelse og fantastiske Forstørrelse af Virkeligheden, hvorigennem han virker⁴⁾: »Ve dig, Italia, Trælkvind! Hus for Jammer! — Skib uden Styrismand i Storme svære, — ei Landes Dronning, men et Skøgekammer,« Eller⁵⁾: »Han som tilraner sig paa Jord mit Sæde — mit Sæde, ja! mit Sæde, som staar ledigt — han har mit Gravsted gjort til en Kloak — af Blod og Stank, saa Helvede sig glæder.« For Dantes emfatiske Indbildningskraft vokser og forvandles virkelig Tidens Forhold til Biblens og Apokalypsens store Billeder. Ligesom de Franskes Overfald paa Bonifazius

---

¹⁾ Purg. V, 127. ²⁾ Inf. XXVI, 1. ³⁾ Par. XXVII. ⁴⁾ Purg. VI, 76. ⁵⁾ Par. XXVII.

den 8de antager saa store Dimensioner for Dante, at han i Kristi Vikar ser Kristus selv anden Gang forhaanet og martret, saaledes bliver de simoni-drivende Paver til selve den babyloniske Skøge i Johannes' Aabenbaring.

Fra Shakespeare til Profeterne og Apokalypsen: saa vidt spænder Dantes »Helvede«.

XI. SKÆRSILDEN.

»For over bedre Vande frem at drage — hejser min Tankebaad nu Sejlets Flige, — de grumme Bølger har den lagt tilbage.«

Det er klar Morgen, da vore Vandrere dukke op ved Skærsildsbjergets Fod paa den ukendte, havdækkede anden Halvklode. Den friske Luft og Himlens muntre safirblaa henrykte Dantes Blikke, da han steg ud af Dødsluften, der havde tynget Øje og Aandedræt. Den skønne Stjerne, »der vinker os til Elskov«, vakte den østlige Himmel til Smil, medens mod Vest de 4 Stjerner stod og straaledede, der ikke før var skuet af et menneskeligt Øje siden Adams Dage. Og som af Solglans omstraalet af det mystiske Stjerne Kors stod nu for dem en gammel Mand med langt hvidt Haar og Skæg, ærværdig som en Fader. »Hvem er I, der slippe ud af de evige Fængsler,« spørger han, »er Dybets Love brudte?« Virgil gør Tegn til Dante om at bøje Knæ og sænke Øjnene i Ærefrygt. Selv forklarer han deres Ærinde: Ønsk ham velkommen, han søger Frihed — et saa dyrebart Gode, som den véd, der har ofret Livet for den, saaledes som du ved Utica. Thi det er ingen anden end Cato, Oldtidens store Selvmorder, Dante har sat

til Skærsildens Vogter. Dette er lidet orthodoxt, men betegner des grellere Dantes Beundring for Oldtidens Heroisme og Patriotisme, som Cato er Symbol for. — Virgil spørger, om han dernede i Skyggelandet skal hilse hans trofaste Hustru Marcia, men Cato erklærer, at, siden hun er der og han her, har han ingen menneskelig Følelse længer for hende. — Saa gaar Dante og Virgil ned til Øens Strandbred. Morgenen brød alt helt frem, saa de langt fra fik Øje paa den glitrende Havflade; Virgil tager med Haanden ned i det duggede Græs og toer Dantes Kinder rene for Helvedes Smuds og Smerte, gaar dernæst til Sivet og omgjorder — efter Catos Ordre — Dante med denne Ydmyghedens bøjelige Symbol. Hvor de havde revet et Siv af, voksede det straks ud igen.

Hvilken lys og klar Haabstemning ligger ikke over denne Aabningssang! I Modsætning til hin Skumringsstund, da Vandrerne begav sig ned i Helvede, medens Dagens Byrder veg fra alt andet levende, saa er nu Nattens Skygger og det tunge Tryk, der laa over Brystet nede i Sorgens evige Boliger, taget bort, og Morgenen byder dem »Velkommen« til Opadstigningens Bjerg. Døgnet's Tider toner overalt i Digtet fint sammen med Dantes Sindsstemning. Ligesom hans stemningsfulde Fantasi lægger Følelsværdier ind i Farverne: ser Misundelsens Egn i blygraat, de vogtende Engles Klæder »grønne som nylig fødte Løv«, saaledes vækker i Indledningssangens Vildskov Daggryet og den milde Aars-tid atter hans Haab, Nætternes Stjerner og »rene, klare, stille Luft« stemme ogsaa hans modtagelige Sind, og ingen har som Dante skildret Skumringsstundens Hjemvé, der gør Sømanden øm om Hjertet og vækker Længsel hos Pilgrimmen, »naar fra det Fjerne han en Klokke

hører, — der synes at begræde Dagens Døen.« Lys og Lykke er overalt i Digtet Synonymer.

Vidunderlig stemningsfuldt er hele det første Parti af »Skærsilden«, og! Modsætningsparallellen til »Helvede«s Indgang er gennemført med arkitektonisk Skønhed.

Kom Vandrerne hist til Akerons sørgelige Bred og saae den vrantne Karon sætte Skyggerne over de sorte Bølger, da aabner sig her et andet Syn for dem.

Saa snelt som ingen Fugl flyver, nærmer sig et Lys over Havfladen — rødligt, stadigt større og voksende i Glans, og snart omgivet af et hvidligt Skin. Det er Skibet, som fører Sjælene over Verdenshavet til Skærsildsbjergets Fod. Se! nu sejler det frem, det bruger ingen Aarer, Englen selv fører det, der staar i Stavnen med hvide, udspændte Vinger. Jo nærmere »Himmelfuglen« kom, des mere blændedes Dantes Øje af Glansen. Og nu glider den ind mod Bredden, saa hurtig og let, at den flyder oven paa Vandet uden at skære ned i det. Englen staar ved Roret, og Salighed synes skreven paa hans Pande; Sjælene i Baaden istemme Salmen, som Jøderne sang over det røde Hav, og Englen signer dem med Korsets Tegn og sætter dem af paa Stranden, vender saa Baaden og svinder af Syne, — hurtig, som han var kommen. Allerede et forjættelsesrigt Glimt af Himlen! Og en Række milde og lyse Scener følge nu: Mødet med Casella, Musikeren, mellem de landsatte Sjæle, — han synger for Dante og de andre en af dennes Elskovssange, som han har komponeret, og alle staa og lytte henrykte, saa Cato maa skynde paa dem. Siden det stemningsfulde Møde med Manfred. »Blond var han, skøn og af et ædelt Aasyn, — det ene Bryn dog spaltet af et Hug«, — Hjertet banker paa Kejserens trofaste Mand ved Synet af ham. Manfred fortæller om, hvordan han

ved sin Død »grædende overgav sig i Dens Arme, der gerne tilgiver«. »Svar og forfærdelig var vel min Brøde (hans Opsætsighed mod Kirken), — dog lange Arme har den evige Godhed — at favne hver, som kommer dem imøde«. Den hævnsyge Kirke har ikke villet unde hans Ben Fred. »Nu tumler Storm (siger han), nu bade Regnens Vande — dem langt fra Riget, dèr hvor Verde flyder, — hvor de ved slukte Lys blev lagt paa Strande. — Dog ingen Sjæl ved jordisk Ban forbryder — Guds Kærlighed, den vindes kan tilbage, — saa længe Haabet grønne Blade skyder.« Naadens og Forsoningens Forklarelse ligger over denne banlyste Kejsersprins' Skygge. — Da det lakker ad Aften føres Virgil og Dante til en Dal, hvor Sjælene holde Nattelejre paa deres Soningsgang opad Bjerget. Lejret paa en blomstersmykt Eng holder »den ædle Hær« Aftenbøn, mens Solen rinder. Da Hymnen er fortonet, se alle i ydmyg Forventning mod Himlen, og se! to Himmelbud svæve ned, klædte i grønt og med flammende Sværd, og de stille sig paa begge Sider af Dalen som Vagt for de sovende mod den gamle Sydens Slange, at den ikke i Søvn skal overløste de endnu svage Sjæle.

Vaarfriskt Haab og lys Fortrøstning vinker os overalt imøde fra Skærsildens Forgaard, ligesom der over »Helvede«s Forgaard hvilede træet og haabløs Høststemning. Sjælene, de møde opad Bjerget, sukke ikke som histnede tilbage mod »Livets søde Lys« i tyst Erindringsdrøm eller have taget Jordens vilde Passioner med for at nære dem videre; nej! de se med Forklarelsens Fred tilbage paa Jordelivet — som en Drøm, tung af indbildt Kamp og Møje, fyldt af Forblindelse og Vildfarelse, der nu er som strøget bort; og de arbejde fortrøstningsfuldt fremad

mod deres Saligheds Løn. Og med den Symmetri, der gaar igennem hele Digtets Bygning, sættes nu — ligesom i »Helvede« — i den 9de Sang og med overjordisk Bistand vore Vandrere over til Skærsildsstadens aabne Port.

Skærsildslæren og den tilsvarende Lære om ogsaa den jordiske Bods- og Satisfaktions Værdi er Middelalderens ejendommelige moralske Frembringelse, — en Tilsætning til Kristendommen, hvori baade antikt-stoiske og germanisk-juridiske Begreber synes at have Lod, tillige — gennem Manikæismen — den persiske Dualismetro. Den danner det moraliserende Korrelat til den specifikt religiøse Lære om Naaden, som den, der gør salig. Disse Momenter træde første Gang i Kirkehistorien i aabenlys Modstrid ved den berømte Kamp mellem Augustinus og Pelagianismen¹⁾. Augustin fastslaar for hele Middelalderen den dybt pessimistiske Farvning af Kristendommen: Menneskenaturen er uforbederlig ond og al vor Vilje syndig; kun gennem dyb Følelse af vor Elendighed, gennem inderlig Anger og hengiven Tro kan vi haabe paa, at Guds Naade skal stige ned og forløse os. Pelagius og hans Tilhængere henvise derimod med ethisk Kraft til Viljens Kamp som det, der skal befri os af Synden og hæve os til Gud; Menneskenaturen er i Bunden stedse guddommelig og har Magt til at lutre og forbedre sig ved gode Gerninger, Bodsøvelser o. s. v. Skønt Augustinus officielt sejrede i Striden, løbe de to Betragtningssmaader i Virkeligheden sammen i Middelalderens senere religiøse Udvikling; og medens Syndserkendelsens og Naadens Moment mest akcentueres af de inderligste og de mystisk kontemplative Naturer,

---

¹⁾ O. Harnack: Lehrbuch der Dogmengesch. III. 151 ff.

lægger baade Skolastikerne (Alexander de Hales, Duns Scotus) og den praktisk-romerske Kristendom mer og mer Vægten paa de gode Gerninger. I nær Sammenhæng med Troen paa disse staar naturligvis Læren om Skærsilden, der i den hinsidige Verden svarer til den munkelige Askese her i Livet. Gregor den store, som helt er udgaaet fra den munkelige Askese, har ogsaa først af alle Paver dogmatisk sanktioneret saavel Bodgørelsens Værdi her i Livet som Skærsilden hinsides.

Ligesaa dybt og vidt som Dante har opfattet Helvedesideen som den evige Gengældelse, ligesaa alvorlig har han været gennemtrængt af Middelalderens store Sonings- og Lutringstanke. Kræver den evige Retfærdighed til Udligning af den krænkede Verdensorden, at Straffen følger Brøden, lige saa stor og tung som den, saa har man til Gengæld den Forvisning, ved Anger og Bod selv at kunne ophæve sin Synd og gøre Retfærdigheden Fyldest. De første Trin, der føre op til Skærsildsstadens Dørtærskel, er Selverkendelsens: det første, der gøres nødigt, er, at man ser sig i sin sande, syndige Skikkelse; det næste er den deraf følgende Sønderknuselse og Anger. Det tredje Trin er endelig Ofrets og Soningens Trin, og nu staar man ved Tærskelen, hvor Portens Vogter sidder: en askegraa Skriftefader, der kræver Syndernes Bekendelse. Men dette paabød St. Peter ham, langt heller at aabne for en uværdig end stænge en værdig ude.

Idet den gamle Port knagende lukker sig bag de to, modtages de fra Soningslandet af Ambrosius' Takkehymne: »Dig love vi, Gud!«, hvormed Sjælene hilse hver ny Broder. Thi Naadens og Haabets Skær hviler her over alt. Stod der paa Helvedsporten: »I, som ind-

træder, lader Haabet fare!«, da synes man her at modtages af Ordene fra »Faust«s Slutning: »Gerettet ist das edle Glied — der Geisterwelt vom Bösen; — wer immer strebend sich bemüht, — den können wir erlösen.«

Dantes »Skærsild« er »den evige Stræbens«, den menneskelige Viljes Forherligelse. Den Idé, der illustreres, er den om Menneskets Evne til ved egen Kraft at arbejde sig op af Synden, frem til Fuldkommenhed. Den hviler paa en fast og lys Tro paa Menneskenaturens oprindeligt gode Anlæg. Denne er jo skabt af Gud i hans Lignelse, og lige søger lige, derfor gaar dens naturlige medfødte Stræben mod Gud og mod »hæderlige og fuldkomne Ting«, saalænge den ikke er ført paa Afveje¹⁾. Det inderste i al Sjælens Liv er Elskov, og denne er i sig selv god, om end dens Retning mange Gange er uheldig i Livet²⁾. Naar Sjælens Elskov blot vendes mod sit naturlige Maal, flyver den af sig selv op mod Gud. Men under Menneskenes almindelige, vanslægtede Fordærv kræves der en energisk Sonings- og Genoprejsningskamp for at naa op af Synden, og Dante selv har sét hele sit senere Landflygtighedsliv som én stor Bod og Lutring efter hans verdslige og letsindige Ungdomsliv i Florens. Viljen, Karakterfastheden er det Ideal, der stadig dyrkes af Dante, selv hvor den antager Stolthedens og Trodsens Former som hos Farinata og Capaneus, end mere naar det har en mere sympathetisk Farve som hos Cato eller hos Sordello. Ubestandighed og Vaklevornhed er ham en Skændsel, og Virgil foreholder Dante³⁾: »Fast som et Taarn du staa, hvis Tinde aldrig — sig hid og did for Vindens Vift bevæger — thi

1) Conv. III, 3. 2) Purg. XVIII. 3) Purg. V, 14.

altid fjerned Mennesket sig fra Maalet, — hos hvem paa Tanke stadig Tanke jager, — den enes Ild den næstes stedse svækker.« Derfor haaner ogsaa Digteren de sløve, fejge Mennesker, der tro sig bundne af Stjernerne Gang; nej! vi ere selv Herrer i vort Hus, selv ansvarlige gennem vor fri Vilje: »I har en Aand i jer, som ej beror paa Himlen,« tilraaber han dem kækt¹⁾. Og Viljens Magt kan aldrig tvinges, det er Pjalteri, naar den lader sig tvinge: »Thi Viljen tilintetgøres ej, den virker med Ildens Natur, om ogsaa tusen Gange Magt søger at afvende den.«²⁾

En frejdig Vilje til at arbejde sig op mod Fuldkommenhed besjæler alle »Skærsilden«s Beboere. De tilraabe Dante: »Slig mægtig Vandredrift os fremad leder, — at ej vi kunne staa; forlad os, Kære! — ifald vor Hast uvenlig tykkes Eder.«³⁾ Ogsaa for Dante selv er det, som om et utrætteligt »Ekselsior« herinde stadig trækker hans Fod opad for hvert Skridt (*si ch'è il piè fermo sempre era il più basso*)⁴⁾.

Skærsilden er et frit Bjerg, der paa sin Top bærer det jordiske Paradis. Med poetisk Symbolik er Forbedringens sjælelige Proces fremstillet i Aandernes Arbejden sig op af Bjerget. Det Bud gælder, at den, der ser sig tilbage, stødes ud: paa Forbedringens Vej maa man altid se frem, aldrig i Svaghed falde tilbage til det forladte. Men jo højere man naaer frem, des lettere falder ogsaa Vejen: de første Skridt er de tungeste, alt som Viljen lutres, faar Foden Vinger. Synderne modtage villig og gerne deres Prøvelser; de véd, det sker til deres bedste, og længes efter at lutres. Og paa hvert Straffested undervejs holdes derfor den

¹⁾ Purg. XVI, 79. ²⁾ Par. IV, 76. ³⁾ Purg. XVIII, 115. ⁴⁾ Inf. L. 30.

bødgørende af fri, indre Trang tilbage saalænge, indtil han har udsonet, hvad han har forbrudt sig ved den Synd, her straffes. Og naar han virkelig er rensset, da faar han først med ét Lyst til at drage videre, og i samme Øjeblik staa ogsaa Vejen ham aaben. Lidelsen opfattes altsaa som frivillig paataget, og enhver føler, naar han har gjort Fyldest.

Straffene i Skærsilden er da ogsaa af en hel anden Natur end Helvedes. Helvedes var Gengældelse, disse er Soning. Hine var Guds Hævns: »Lige for Lige«. Derfor brænder Brynden de vellystige videre som evig Ild; Gerrigheden tynger Brystet som evig Bekymring; Tyrannerne staa i det Blod, de have udgydt. Her skal Straffen genoprette, forbedre. Derfor er Straffen Brødens Korrektiv. De, der var hovmodige, lære at bøje Nakken ved at slæbe store Byrder, de, der ikke undte andre deres Lykke eller glædede sig ved deres Uheld — »invidia« betyder begge Dele — kureres ved Blindhed fra at skele for meget til Næstens Ve og Vel. Det er — har man sagt — den allopathiske Kurmetode, hvor Helvede anvendte den homøopathiske. — Og efterhaanden som Dante og Virgil komme opad Skærsildsbjerget, overveje som Forbedringsmidler ogsaa de blot afskrækkende og opmuntrende Forbilleder. Store Reliefbilleder holde Synderne for Øje berømte Eksempler paa den Last, de skal afvænnens fra, og paa den modsvarende Dyd. Eller usynlige Røster minde dem om saadanne eller de gaa indbyrdes og underholde hverandre med afskrækkende og opbyggelige Historier. I denne poetiske Opfindelse kommer i Grunden tydeligst frem noget af det centrale i hele Komediens Plan, der ret viser det uepiske i denne, og endnu bekvemmere end i »Helvede« og i »Paradiset« kan her Digteren ret efter sin Lyst

hente ud af Verdenshistoriens Magasin alle Slags typiske Eksempler paa Dyd og Slethed, saa at Scener fra den romerske Historie figurere ved Siden af græske Myther og bibelske Fortællinger. Men paa den skønneste Maade stilles i alle Mønsterrækkerne paa de forskellige kristelige Dyder Jomfru Maria forrest, med et eller andet af hendes bibelske Udsagn paa Læben, som det fuldkomneste Udtryk for vedkommende Dyd.

Medens nu Virgil og Dante vandre opad Bjerget forbi de bodgørendes Tog og — ligesom i Helvede — tiltale og tiltales, træffe bekendte og høre deres Historie, er det overalt en ny Dante og en ny Provins af Menneskeverdenen, Digtet opruller for os. Naar »Helvede« i sit mægtige Hulspejl samlede alle de antipathiske Følelser, som Verden og som Dantes Sjæl huser, saa aabenbarer sig her et helt andet Sæt Stemninger og Følelser i de Skikkelser og Scener, vi se, og i Dantes Holdning og Synsmaade.

»Her o Belaqua! har jeg ingen Grunde til Medynk mer,« siger Dante til en af de første Landsmænd, han træffer¹⁾). Det gælder overfor alle de sonende. Selv hvor de lide haardest, er det med velvillig Ærbødighed, Dante ser paa dem, som de, der ere udsete til Frelsen: »Orme ringe — født for den Englesommerfugl at danne, — der forsvarsløst maa sig mod Dommen svinge«²⁾).

Og det er noget af det mest rørende at se, hvilken Husvalse det er denne i Bunden saa velvillige Sjæl at komme fra Sorgens Kældere op i disse renere Luftlag. Han, der i Helvede syntes at mætte sit Blik ved Hævnens og Straffens Værk, han er helt taknemlig ved ikke mer

¹⁾ IV, 123. ²⁾ X, 124.

at behøve at hade og fordømme, men kunne give kærlige og anerkendende Følelser Luft. »Naar han træffer en af dem, der i Live var ham kær — siger den franske Kritiker Montégut, — da forhøjer Visheden om deres fremtidige Frelse end mere Kærligheden til dem, og han elsker dem end højere, fordi de har sparet ham for den Smerte, det vilde have været ham at finde dem blandt de fordømte.« Saaledes udbryder han¹⁾ ved Synet af en sine bekendte: »O ædle Nino! hvor min Sjæl det letted — at se dig her og ej i Helved ligge.«

Thi hele Dantes Sjæl vil helst af alt kunne se op til, anerkende og beundre. Det er tildels en Rest af Middelaldersjælens Trang til at dyrke og underkaste sig. Han fordrer — i Gæstebudet²⁾ — særlig hos den unge en ærbødig Beundring overfor det store og vidunderlige; det er han selv mødt med som ung, og han har i Beatrice og i Kejserideen skabt sig Guder for hele sit Liv. Men det er overhovedet en af Dantenaturens skønneste Egenskaber — denne Respekt og Ærefrvgt. Det var hans Hjertes naturligste Trang, villigste Ønske. Som hans Sjæl elsker Livet, saaledes søger han overalt Livsbekræftelse; som hans egen Higen og Stræben altid er opad, saaledes søger han uvilkaarlig hen til alt, hvad han kan se op til, hengive sig til og selv løftes ved. Dette er den store, liberale Sjæls Holdning: Trangen til at vokse selv ved at hengive sig til noget stort. Mod-sætningen er Misundelse: den søger at hævde sig selv ved at gøre det andet smaat. Misundelsen er de smaa Aanders Nag over, at de ikke selv kan blive store. Anerkendelsen og Beundringen er de fribaarne Sjæles glade Hædren af, hvad de selv føle sig i Slægt med. I

---

¹⁾ VIII, 53. ²⁾ III, 25.

Begyndelsen af Tilværelseskampen har man ikke Raad til denne Liberalisme; man kan kun hævde sig ved at være paa sin Post mod alt, der vokser op om én og gør sig gældende: det er éns naturlige Fjende. Først naar man føler en vis Styrke og Sikkerhed i sit eget Værd, kan man yde andre Retfærdighed og glad se deres Værd.

Misundelsen er da de aandelig fattiges Last; jo mer man har selv, des villigere under man andre deres. Ingen stor Aand var misundelig. Man husker Goethes: »Ich Egoist! Wenn ich's nicht besser wüsste! — Der Neid, das ist der Egoiste; — und was ich auch für Wege geloffen, — auf'm Neidpfad habt Ihr mich nie betroffen.« Og saaledes siger ogsaa Dante, da han i »Skærsilden« kommer ind i de misundeliges Soningskreds: Her vil ogsaa engang jeg blive underkastet Straf, — »dog kun for kort Tid, thi kun ringe Anstød — gav jeg ved at vende Blikket i Misundelse.«

Men til Respekt og Beundring er Dante altid redebon og glemmer den aldrig, hvor han er den skyldig. Med hvilken Ærbødighed nærmer han sig ikke overalt, hvor han træffer store paa sin Vej, — om det saa er i det dybeste Helvede! Han glemmer intet Øjeblik Afstanden mellem dem og ham og føler taknemlig Undseelse ved at skulle stedes til at tale med dem, hvis Navn han saa ofte med Andagt har hørt. Selv overfor Simonisten, der spræller i sit Hul med Benene i Vejret, binder Ærefrygten for St. Petri Nøgler, denne har baaret paa Jorden, Dantes Tunge; og i »Skærsilden« taler Dante kun knælende, bøjet mod hans Øre, til en Pave, som lider blandt de gerrige. »For Eders Værdighed paa Jord — Samvittigheden bøjer sig med Rette«. Og hvor han træffer den gamle Sanger Guido Guinicelli, »min og

andres Bedstefader«, betragter han med kærlig Ærbødighed længe den gamle og tilbyder ham al sin Tjeneste, om han kan hjælpe ham; og man husker, hvor fuld af sønlige Hensyn og Respekt han er overfor sin gamle Lærer Brunetto i Helvede. »Fast lever i min Aand og nu mig smerter — det dyre, gode, faderlige Billed — af Eder, som paa Jord, Time for Time — mig lærte, hvordan Men'sket gør sig evigt«. — »Goethe — siger en fransk Kritiker smukt netop i Anledning af Dante — har i Wilhelm Meister gjort den Bemærkning, at Respekten er den eneste Dyd, som ikke er Mennesket medfødt, og som, selv engang erhvervet, tynger ham tungest. Men det, som er sandt for Hverdagsmennesker, er urigtigt for de store Aander, og Respekten, som ingenlunde hører til den almindelige Menneskenatur, er tvertimod det Fødselstegn, hvorpaa Undtagelsesvæsenerne genkendes. Det er særlig Tilfældet med Dante; hvis han kun forstod at foragte, vilde han kun være den mest veltalende og kraftigste blandt Satirikere og Misantroper; det er Respekten, som gør ham saa stor.«

Savner man derfor end i »Skærsilden« de mægtige Skikkelser og dramatiske Scener, som mødte vore Vandrere i »Helvede«, saa viser en hel Række Møder og Samtaler langs hele Vejen os talrige Træk og Billeder af Ærbødighed og Belevenhed i Adfærd, af Hensynsfuldhed og Velvilje i Sindelag — baade paa Dantes og paa Skyggernes Side. Vi er komne op i en noblere og finere Sfære, hvor ædel Menneskelighed raader. Hvor Dante gaar i Samtale med en af de hovmodige, der bøjes under tunge Byrder, dér bøjer ogsaa Dante i en Art uvilkaarlig Sympathi Nakken med den anden, og »som Okser parvis under Aaget spændte —

gik jeg og Aanden Side nu om Side«¹⁾). Eller hvor de kommer forbi de misundelige, der staa eller sidde langs Klippevæggen, med Jerntraade trukne gennem Øjenlaagene — lignende blinde Tiggere²⁾). Af en egen Finfølelse synes det Dante at være en Fornærmelse at gaa forbi dem og se dem uden selv at ses eller give sig tilkende. Han føler det derfor hensynsfuldest at tiltale dem. Og med den lykkelige Takt, som ellers er kvindelig Hjertensgodhed egen, véd han straks ved den første Tiltale at bringe dem Balsam (det er Montégut, der har paapeget det lille Træk): »Du Folk — begynder han — som sikkert, løst fra disse Fjelde, — skal se det Lys, som kan din Længsel baade.« — Særlig sirligt og anstandsfuldt er ogsaa deres Møde med Troubadouren Sordello³⁾). Ensomt, for sig, se de en Skygge staa ved Vejen, tavs og haanlig stolt, og se langsomt efter de forbigaaende — »en Løve lig, som hviler paa sit Leje«. Virgil træder hen til ham at spørge om Vej, men istedenfor at svare, spørger han dem, hvem de er og hvorfra. »Mantua« begynder Virgil — men dette Ord er nok til at bringe »hin i sig selv nedsænkte Aand« tillive. »O Mantuaner! fra dit Land jeg stammer, — jeg er Sordel;« da favned de hinanden.« Og Dante tager Anledning af denne lysende Fædrelandskærlighed til en Apostrofe mod det oprevne Italien. Saa fortsætter næste Sang: »Da denne glade Hilsen var gentaget — tre, fire Gange, tren Sordel tilside — og sagde: Hvo er I?« Virgil nævner sit Navn, og nu begynder et nyt Udbrud af Enthousiasme: »Lig den, der ser med ét for sine Blikke — en Ting, som undrer ham, og end ej nøjet, — snart troer, det er, snart siger: »det er ikke«, — saa

---

1) XII, 1. 2) XIII, 73. 3) VI, 58.

stod han først, derpaa han sænked Øjet, — og favned blidt, af Ydmyghed besjælet — min Mesters Fod, ærbødig for ham bøjet« (omfavnede ham dèr, hvor den ringere plejer at omfatte den højere).

Det er et helt Kursus i Levemaade, Dante giver paa saadanne Steder. Har hans »Komedie« i sin første Del skullet stille afskrækkende og harmelige Billeder for Øje, og er det »Paradisets« Øjemed at fremstille det guddommelige Ideal af Lykke og Fuldkommenhed, saa er det »Skærsilden«s ejendommelige Gebet at skildre skøn Menneskelighed i sin Blomst og i sin Stræben. Dantes egen og Virgils Optræden hele Digtet igennem, enkelte af Skyggerne i »Helvede«, som Brunetto Latino o. a., endelig ogsaa de hellige i »Paradiset« give iøvrigt ligesaa Bidrag til det Kulturideal, Komedien fremstiller som Forbilled.

Herved træder Komedien ind som Led i den moraliserende og opdragende Literaturretning, hvortil Dantes samtidige: Dino i sit Digt »Intelligenza«, Barbarino i sine »documenti d'amore« og »reggimenti delle donne«, ogsaa Brunetto i sin »tesoro« høre, — de, der paa ren Lægmandsvis vilde polere og forfine deres Landsmænd gennem Literatur. De franske Provençaler- og Arturromaner var herved ofte Kilden; i dem havde man ret et Spejl for gode Sæder. Men det er tillige navnlig den franciskanske Religiøsitet, som har gennemtrængt Dante med sin ceremonielle og elskelige Livsmoral.

Franciskus, der overalt gjorde Kristendommen, ikke til en Lære, en Samling af Dogmer, men til en praktisk Livsførelse, skabte ud af den en Moral for fint og kærligt Samliv saavel indbyrdes mellem Brødrene, som ogsaa udad mod alle Medmennesker, alt levende. Og

det Ideal af skøn menneskelig Væren og Laden, som han opstillede og selv afgav Mønstret for, har dybt præget italiensk Renæssancekultur, særlig Maleriet: Angelico da Fiesoles saavel som Filippo Lippis, Leonardos som Rafaels. Den »Blomstersamling« af Fortællinger om Francescos og Brødrenes Liv og af deres Udtalelser, som under Navnet »Fioretti di san Francesco« blev til kort efter Dantes Tid, og som blev en af de mest udbredte Folkebøger i Italien, fremstiller i sine talrige Anekdoter de samme Slags Prøver paa belevn og ydmyg og kærlig Omgang med Mennesker, som Dantes Komædie overalt i dens idealiserede Partier.

En sirlig og kunstig Kultur, saaledes som der maatte til overfor de vilde Naturinstinkter! Selvpaapassen er Grundfordring; al frisk Naturlighed og Spontaneitet er kvalt. »Francesco-Blomsterne« skildre de hellige som »gamle af Sæder« allerede som Børn, i Modsætning til deres barnagtige jævnaldrende; saaledes er ogsaa Dante overalt selvpaapassende, og hvor han ikke i Hidsighed eller anden Affekt glemmer sig, er han stadig afmaalt, bekymret for, hvad der sømmer sig, og skæver til Læremesteren. Og alle Handlinger er underordnede en vis ceremoniel Etikette. Han bevæger sig gravitetisk i sin lange Kutte, Anstanden tillader ham hverken at løbe eller foretage raske Bevægelser, »der berører hver Handling al dens Anstand«¹⁾; hans Tale og Adfærd er stedse fuld af Kruseduller og »Baselemaner«, og overfor Beatrice og Virgil er han lutter snirklet Skrabud. Han har Delikatesser, der synes os halvt rørende, halvt komiske og som minde os om mange smaa devote Raffinements i Giottos eller Fra Fiesoles religiøse

---

¹⁾ Purg. III, 11.

Malerier. Ordet »Kristus« lader han kun rime paa sig selv, saa at altid 3 Vers ende med dette Ord¹⁾; i »Helvede« nævnes hverken Kristi eller Jomfru Marias Navn. Med største Behændighed undgaar han ogsaa hele Digtet igennem at nævne sit Navn, skønt jo Skyggerne idelig udsørge ham og han selv er Digtets Helt; kun ét Sted nævner Beatrice ham formanende ved Navn. »Da vendte jeg mig, ved Lyden af mit Navn, som her jeg, tvungen af Nødvendighed, tegner op.« — Man genfinder hos Francesco og hans Disciple samme Ceremoniel. Francesco havde sendt en af sine »Brødre« hen til den hellige Chiara om et Raad. Da han kom hjem, modtog Francesco ham med at toe hans Fødder, tilberedte ham saa et Maaltid, og da det var spist, gik begge ud i Skoven, og dér kastede Francesco sig paa Knæ for Broderen, tog Huen af, lagde Armene over Kors og spurgte: »Hvad befaler saa min Herre, at jeg skal gøre?« Men bag alt dette Pedanteri gemmer sig virkelig Delikatesse og Finfølelse, megen Vilje til beskeden og hensynsfuld, ydmyg Adfærd. Den »Cortesia«, som baade for Franciskus og Dante er Idealet, er en Hjertets Dannelse, som udstråler i en virkelig fin Omgangstone. Derfor kalder Francesco »Cortesia« (som ingenlunde tør oversættes ved Høflighed, snarere Høviskhed), for en af Guds Egenskaber og en »Søster til Velviljen«²⁾. Dantes Digt er, som fioretti, rigt paa rørende og raffinerede Eksempler. Han har en saa overfølsom Hensynsfuldhed, en saa omtænksom Imødekommenhed³⁾. Han er angst for at være paatrængende

---

¹⁾ Par. XXXII, 83. XIX, 104. XIV, 104. XII, 71. ²⁾ Fioretti Vol. I cap. XXXVII jfr. Inf. XVI, 67. ³⁾ Til Eks. Inf. III, 79. Purg. XVIII, 1—16. Inf. X, 18.

eller ulejlige, end mere for at krænke eller saare — som vi saae overfor de blinde —; han er Tjenstvilligheden selv og vil gætte og forekomme Bønner. Smukt siger han: »Den, som ser Nøden og bier paa Bønnen, ham ligger allerede ondt i Tanke at vægre den«¹⁾. Saaledes hedder det ogsaa om Can Grandes Gæstfrihed mod Dante, der forekom enhver Bøn: »det, som plejer at komme sidst, kom mellem de to først«²⁾. Han har i alt sligt en nervøst overfølsom Samvittighed. »O fintfølelse og nøjeregnende Samvittighed« — udbryder han selv et Sted³⁾ — »hvor nager den mindste Fejl dig bittert!« Han er — det er en Sammenligning fra ham selv — som en tugtig Viv, der holder sig sikkert paa Dydens Vej, og blot hun hører om en andens Fejltrin, blegner paa hendes Vegne⁴⁾. Fremfor alt er Ydmyghed og Beskedenhed paabudt i denne Kodeks for gode Sæder. Der var allerede noget, Francesco drev til Affektation. Hans Legender berette om de utallige Listmidler, han brugte for at skjule for sine nærmeste de Naglesaar, Herren havde givet ham som Vidnesbyrd om sin Naade, og som han nu ej turde broute med. Saaledes er den tidt saa selvfølelse Dante andre Gange meget rigoristisk i Beskedenhedens Etikette. Hvor Petrus f. Eks.⁵⁾ hører ham i Troesbekendelsen og spørger ham, hvad Betydning Haabet har for ham, tager Beatrice Ordet for ham, at han ej skal blive nødt til at rose sig selv. »Den kæmpende Kirke har ingen Søn med større Haab end ham. Netop derfor blev han naadigt sendt ud af Ægypten til Jerusalem (∴ ud af Livet til Gud), før han havde tjent ud hist. De tvende andre

---

¹⁾ Purg. XVII, 59. ²⁾ Par. XVII, 54. ³⁾ Purg. III, 8. ⁴⁾ Par. XXVII, 31. ⁵⁾ Par. XXV, 49.

Spørgsmaal, Petrus har stillet, »dem levner jeg ham selv, de er ej svære, — og tjene ej til Pral, lad ham da svare.« — Kønslig Blufærdighed er endelig en absolut Sømmelighedspligt, baade efter Francescos og efter Dantes Kodeks. Dante er en virkelig kydisk Natur, og Undseelsen klæder ham derfor smukt og naturlig. Det er ikke kristeligt Snerperi og Forkættelse, der her giver sig Udslag, men en mandlig Anstands og Værdighedsfølelse, og det minder ikke om St. Antonius, der ikke vilde klæde sig af for at vade over en Flod af Blusel for at se sig selv nøgen, men meget mere er det i Slægt med antik-romersk Dekorum, der hyller sig i sin Toga. »Undseelsen« siges der i »Gæstebudet«¹⁾ »er en Sjælens Trækken sig tilbage fra stygge Ting«; og som et Mønster derpaa citeres et Sted af Statius. I »Komedien« bruges Vendinger som²⁾ »det Sted paa Legemet, hvorom det er bedre at tie end at tale«, eller »disse Folk syndede ved det, hvorfor Cæsar under sin Triumf hørte sig tilraabe »Dronning««.

Der er et Forhold, hvori denne Sjælskultur lægger sig skønnest og finest for Dagen: det er i Dantes Forhold til Virgil. Det slynger sig gennem hele »Helvede« og »Skærsilden« og danner i Digtingens Symfoni et lille ledsagende Motiv, hvori Digteren har nedlagt noget af sin sjælfuldeste Poesi og Kunst.

Virgil er for Dante i én Person alt det, der vækker Hengivenhed og Ærbødighed. Han er Læreren for Ungdommens og Manddommens Studier; han er Frelseren i Livets Vildskov og Føreren i den hinsidige Verden; han er den ældre Kollega i Literatur, der har lært Dante at skrive smukt Latin og at digte; han er

---

¹⁾ IV, cap 25. ²⁾ Purg. XXV, 43. XXVI, 76.

endelig Naadens Værktøj, der skal belære og beskytte ham. I mangfoldige Afskygninger skifte derfor Dantes Følelser overfor ham, og han véd at udtrykke dem alle: der er Angst og Ærefrygt, der er Tillid og Fortrolighed, der er Æmhed og Taknemlighed, undertiden ogsaa en vis Overlegenhed og næsten Medlidenhed overfor Hedningen, der aldrig skal se Saligheden. Men paa det mest rørende véd han ved alle Lejligheder at lægge sin Ærbødighed for »Mesteren« og »Føreren« for Dagen. Lige fra det første Møde i Skoven, da han beder Virgil »lade mig komme til gode det lange Studium og den store Kærlighed, som altid har givet mig din Bog i Hænde«, følger han ham som Eleven sin Mentor¹⁾. »Gaa foran — siger Dante — thi én Vilje er vor begges — du er Fører, du Herre og Mester.« Og naar Virgil spørger: »Vil du,« siger han: »Mig huer, hvad du lider bedst ... Du Herren er og véd, jeg aldrig viger — fra det, du vil.« Helst gaar han bag efter ham, og naar Virgil giver sig i Snak med en gammel Digter som Statius, følger Dante, for ej at forstyrre, i lang Afstand. Han tiltaler ham med zirlig Respekt og omtaler ham til Skyggerne med Stolthed, men han vil ej profanere hans Navn ved at nævne det nede i »Helvede«. Og skønt han stadig plages af umættelig Hunger efter at faa Besked om alt, hvad der falder for, kæmper han hver Gang en mandig Strid, før han vover sig til at ulejlige sin Fører med Spørgsmaal. Altid er han undselig og angst for at trætte ham. Etsteds²⁾ har Mesteren udførlig forklaret ham et Problem, Dante havde forelagt ham. Han vender sig nu mod Eleven og ser ham i Øjet, om han nu ogsaa er tilfredsstillet. Men Dante har allerede

¹⁾ Inf. I, 83. II, 139. XIX, 37. ²⁾ Purg. XVIII 1—16.

et nyt Spørgsmaal paa Læben. »Dog tav jeg udadtil, men indvortes mæled jeg: »Maaske de mange Spørgsmaal ham besvære.« Men Faderen, der Agt paa Alting gav, besjæled mig med Mod ved selv at tale: Thi sagde jeg: —« En anden Gang¹⁾ læser han med fin Takt i Virgils Svar en Bebrejdelse for at have været altfor spørgelysten og slaar derfor skamfuld Øjet ned og vover et langt Stykke Vej ikke at tale af Frygt for at fortørne den høje. Naar Virgil taler, hænger Dante ved hans Læber med den mest rørende Tro. Virgil optræder ogsaa stadig som den strenge Paaminder og Opdrager, og Eleven lader sig taknemlig rette. Er han klejnmodig og forsagt, mander Virgil ham op med kærlige og alvorlige Ord; er han langsom, træt af Vejens Møje, eller forsinker sig med Snak, skynder Virgil paa — ofte med strenge Ord. Og angst for at fortørne ham, ivrig efter at vinde hans Paaskønnelse, anstrenger Dante sig. Etsteds i Helvede²⁾ aser han sig saaledes efter Læreren op ad en stejl Bjærgvæg. Da han er naaet op, er hans Lunger saa tomme, at han maa sætte sig. Men den ubarmhjertige skynder paa: »Ryst af din Ladheds Aand; ej mens man sover, — i Fjær og under Tæppe, Ry man vinder.« Dante maa da op igen og videre; og for ikke at synes svag, gaar han og anstrenger sig for at snakke under Marshen. Paa samme Maade er Virgil flere Gange efter ham, naar den altid nysgerrige lytter altfor begærlig til Folks Snakken under Vejs, og Dantes Ansigt farves da af »den Lød, som mangan Gang gør En værdig Tilgivelse«³⁾; etsteds⁴⁾, hvor Dante har moret sig for vel ved at lytte til to fordømtes indbyrdes Skænderi, taler Virgil ham vredt til, og Dante bliver

---

¹⁾ Inf. III, 79. ²⁾ XXIV. ³⁾ Purg. V. 20. ⁴⁾ Inf. XXX, 133. ff.

saa skamfuld, at »end ved Mindet blot mig Blusel griber«. »Lig den, der drømmer, at en Sorg ham sendes, — saa han i Drømme tænker: »Gid jeg drømte« — og ønsker, det maa ske, som alt ham hændes; — saadan jeg stod, mens Ordet fra mig rømte; — jeg vilde mig undskylde, og just dette — var min Undskyldning, at jeg det forsømte.« Formildet ved hans store Anger foreholder Virgil ham nu blot, at det er lav Smag at lytte til Skændsmaal.

Med den største Tillid og Ydmyghed søger Dante ogsaa i alle kritiske Tilfælde ind til ham som til en ældre Broder efter Raad og Beskyttelse. Det er Middelaldermennesket, som endnu ej ret tør staa paa egne Ben, men klynger sig til Oldtidens fri, myndige Broder. I Tvivlsfald ser han forskende paa Virgil og venter, i Farer tyer han angst ind til ham uden Stolthed; naar han pludselig troer sig forladt af ham, er han ved at fortvivle. Og Virgil er fuld af Beskyttertrang og Omhu for den, der er ham betroet og som han elsker som en yngre Broder. Han skubber ham bag sig og leder hans Fod; hvor Gorgonen viser sig¹⁾, befaler han Dante at vende sig om og lukke Øjnene, og for Sikkerheds Skyld dækker han selv hans Ansigt med sine Hænder; hvor Djævlene etsteds i Helvede²⁾ forfølge dem, griber Skjalden ham, uden at vente, »som naar en Moder, der er vakt ved Larmen, — og tæt bagved sig Luerne ser tændte, — griber sin Dreng og flyer med ham paa Armen, — og sørger kun for ham, og ej tør standse — for med et Lin engang at dække Barmen.« — Da Dante tilslut er naaet op nær Skærsildsbjergets Top og Natten falder paa, da sover han³⁾ paa en Klippeafsats mellem

1) Inf. IX, 55 ff. 2) Inf. XXIII, 37. 3) Purg. XXVII, 76 ff.

Virgil og Statius, der har sluttet sig til dem, som — skriver Dante rørende — som en Ged mellem to Hyrder, »naar Røgteren, der i det fri har Bolig — plejer ved Nat sig hos sin Hjord at lægge, — og mod de vilde Dyr den skærmer trolig«. Og da Virgil endelig oppe i det jordiske Paradis har forladt ham, opdager han¹⁾ det paa denne Maade: »Bevæget til Virgil jeg vilde stamme — Men ak forgæves lod jeg Blikket svæve, — min hulde Fører kom mig ej imøde, — jeg var forladt af Føreren, den gæve. — Da mægted alt, hvad Eva ved sin Brøde — har mistet (∩: Paradiset, hvori han befandt sig), ej at stanse mine Taarer — men atter over Kinderne de fløde.« Og Beatrice maa trøste ham.

Beatrice — det er Stjernen, som har draget Dantes Fod opad Bjerget, ligesom Virgil har ledet hans Vej. Nu staa de øverst oppe, hvor kun en Ildmur skiller fra det jordiske Paradis. Og i Aftenfreden træder en Guds Engel dem salig mild imøde og synger: »Salige de, som rene Hjerter finge«, og viser dem ind gennem Lutringsilden. Men Dante staar som fastnaglet og tør ikke. Da siger Virgil: »Søn! fra Beatrice Flammerne dig skille.« Og straks styrter han sig i Flammehavet. Digteren gaar foran og kvæder om Beatrice for at opmuntre ham: »Hist tindre alt hendes Øjne.« Da de er naaet igennem, er Solen alt nede, og de sætte sig at sove. I Drømme ser Dante nu en dejlig Mø gaa og plukke Blomster paa en Eng. »Har nogen Lyst,« sang hun, »mit Navn at vide — Jeg Lea hedder og jeg gaar og bryder — mig Blomster til en Krans, — — Men altid sidder foran Spejl min Søster — Rachel og tavs beskuende sig fryder.« Lea betyder det virksomme Liv,

---

¹⁾ Ib. XXX, 46 ff.

der smykker sig med gode Gerninger, Rachel er det beskuende Liv, der stille fordyber sig i Betragtning af Gud.

Da Morgenens kommer, nedlægger Virgil nu i højtidelige Udtryk sit Førerskab ¹⁾ og erklærer Dante for myndig. »Vent ikke mer paa Tegn fra mig og Tale; — fri, ret og sund fra nu af er din Villen, — og Synd det var, ej egen Hu at følge, — thi sætter paa dig Krone jeg og Mithra.« Den menneskelige Visdom og Moral staar nu ved sit Riges Grænser; her begynde Salighedens og Naadens Lande.

Laa der lys Forhaabning over »Skærsilden«s Indledningssang, saa ligger der nyskabt Forklarelse — som fra Skabningens første Morgen — over det jordiske Paradis. I et Naturbilled, der er inspireret af Dantes Morgenvandringer i Ravennas Pinjeskove, skildres det, hvorledes Dante i den aarle Morgenstund nu gaar ind i Skoven og Engen, der breder sig for ham. Det grønne dæmper Lyset mildt, den svale Luft kvæger hans Pande. Og inde mellem Grenene hilse Fuglene Dagen, mens Skovens Kroner suse dertil. Ved en lille Bæk ser han — som før i Drømmen — en ung, dejlig Kvinde syngende gaa og plukke Blomster. Hun tegnes med Træk fra de samtidige Pastoreller, venlig kommer hun Dante imøde, og hendes Tale er sød som den Kvindes, der elsker ²⁾. Det er Drømmens Lea — det handlende Liv i Gud; hun skal føre Dante for Beatrices Øjne — Rachel, Beskuelsen i Gud. Og allerede mærke de Lys og sød Musik at nærme sig dem, det vokser til en mægtig allegorisk Procession, der nu drager frem for

---

¹⁾ XXVII, 139. ²⁾ XXIX, 1.

dem. Det er den sejrende Kirkes Triumf, og fra Triumfvognen aabenbarer sig selve Beatrice.

Baade Digtets personlige og dets universelle Indhold udhæver og uddyber sig paa dette Komediens Centralpunkt. I en mægtig apokalyptisk Vision, rig paa Allegorier og drastiske Legemliggørelser, stilles Kirkens Nedværdigelse og Forfald til Skue. Og i et strengt Forhør tager Beatrice Dante i Skole for hans Livs Forvildelser, og han dukkes ned i Anger og Syndsbekendelse. Men Beatrice er baade for Dantes personlige og for Kirkens Vel den saliggørende Naadens Engel. Hendes Tilsyneladelse skildres som Dagens Komme, »naar yndig Klarhed smykker Himlens Bue«; og i en Sky af Blomster hulde, med snehvidt Slør og Oliekrans, i lysegrønt og flammende Klædebon aabenbarer hun sig for sin Ungdoms Elsker, og han stønner inderlig bevæget: »og skønt det var saa længe, længe siden, hendes Nærhed havde gennembævet mig, fornam min Sjæl min gamle Kærlighed urørt af Tiden«. Og ligesom hun fortrøstningsfuldt profeterer Kirkens og Kejsermagtens Genoprejsning som forestaaende, saaledes fører hun Dante til Lethes Glemselsvande og til Eunoës Foryngelsesbad. Og »genfødt og ren, som naar i Vaar de spæde Planter med Løv forynge sig«, staaer han nu beredt til Flugten ved Beatrices Haand op mod Himlens Stjerner.

XII. PARADISET.

Ved Beatrices Haand svæver Dante op mod Himlene med Øjet fæstet paa Solens Lue. Dette — lærer hun ham — er Menneskets naturlige Bevægelse: at flyve op mod sit himmelske Ophav — ligesom det er Aaens at ile mod Havet. Kun ved Stoffets tunge Modstand holdes man tilbage paa Jorden; befriede derfra følge de to nu den rette Vej. Men Digteren raader de svage i Aanden til at holde op her og ej at ledsage dem videre paa deres Fart: »den Sø, jeg pløjer, blev ej før besejlet.«

Den Flugt op gennem de salige Himmelsfærer, som »Paradiset« skildrer, er vel nok det sublimeste og mest halsbrækkende Æmne, som menneskelig Fantasi og Kunst har taget under Haand. Helvede var altid et taknemligere Stof for Poesien. end Paradiset, og denne Overbyden af Saligheder kræver al den poetiske Opfindsomhed og Følelsesfylde, som ene Dante kunde ødsle derpaa, for ikke at forfejle sin Virkning. — Med sin kunstneriske Sans har han vidst selv her oppe i Saligheden at danne Trinstige, idet de salige fremstilles fordelt i de ti Himle, ikke — forklarer Beatrice — at de i Virkeligheden sidde saaledes, thi alle ere i Empyreum

omkring Guds Throne; men det er blot et ydre billedligt Udtryk, — beregnet paa den svage Menneskeforstand, — for den forskellige Art af Aandernes Salighed, der er afpasset efter deres større eller mindre Fatteevne. Alle ere lige salige, men rumme ikke lige megen Salighed, ligesom — det er Theologiens Lignelse — flere Skaaler kan være lige fulde af Vædske, men dog rumme ulige meget. Saaledes komme Beatrice og Dante først til Maanens Sfære, hvor de ustandhaftige bo, som tvungne brød deres hellige Løfte, derpaa til Merkurs, hvor de opholde sig, som gjorde vel af Kærlighed til Ry og Ære, videre til Venus', hvor de særlig elskovsfulde, men forresten ikke mindre dydige leve. Gennem disse lavere Sfærer rækker endnu en vis Skygge fra Jorden. Men efterhaanden forsvinder alt jordisk, de salige har ikke længer menneskeligt Ansigt, men klæde sig i Lysskikkelse, og de kan læse hverandres Tanker uden Talens Hjælp og kende alle jordiske, ogsaa de tilkommende Ting. Den stigende Salighed lyser frem i Beatrixes Skikkelse, der for hver Sfære, de stige, bliver endnu skønnere, end mer smilende og straalende; det hele bliver stedse mere ulegemligt og overjordisk, og Lysaanderne flette sig i Krans og svinge sig i Dans, og Sfærerne klinge i de skønneste Harmonier. Det vanskelige Kunststykke er udført her: at male Lys i Lys. Paradiset er en voksende Hymne af Lys og Lykke, — det, som Dantes bitre og sorgtunge Sind tørstede efter. Der er en saa tindrende, smittende Glæde og Jubel i dette Lys- og Sangrige, en saadan lyrisk Ekstase, som i nogle af Fiesoles Engle- og Paradisbilleder. Lutter muntre Billeder¹⁾: De salige Sjæle skildres som Fugle ved

¹⁾ Par. XVIII, 73; V, 94; V, 100; VIII, 46; III, 67.

Stranden, der flagrende »retsom med glade Hilsener« snart forbinde sig i Kreds, snart i Række, eller som Smaafiske i en Dam, der spøgende lege om Krummer, der kastes ud. Naar de mødes og hilses, straalere den forøgede Salighed ud gennem deres Lysdragt. Og Beatrice smiler, saa hun »synes at brænde i en første Elskovs Flamme«. Men naar hele Paradiset istemmer »Gloria« for Guddommen¹⁾, da synes det som om hele Verdensaltet smiler, og Glædesrusen strømmer ind gennem Dantes Øje og Øre. »O Glæde, uudsigelige Salighed — o Liv, fuldt af Kærlighed og af Fred! — og sikre Rigdom, som ej længer kender Tørst,« udbryder han ekstatisk. Lykkefølelsen strømmer over i ham²⁾. »Saa mange Glædeskilder Fryd mig bringe, — at Sjælen fyldes, glad ved at erfare, — at den kan rumme sligt og ikke sprænges.«

Af den noget ensformige og trættende Jubel udløse sig enkelte skønne Scener i tydeligt Relief. Saaledes Sammentræffet med Piccarda (3dje Sang) blandt dem, der lod sig tvinge til at bryde deres Løfter. Hun var Søster til de sortes vilde Fører, Corso Donati, som havde revet hende ud af Klostret for at gifte hende bort af politiske Hensyn. »Mænd, mere vant til ondt end godt, udreve — med Vold mig af mit søde Klosterkammer; — Gud véd det, hvilket Liv jeg siden leved,« klager hun mildt, og hun fortæller ogsaa om andre Medsøstre, som den vilde Tid ligesaa havde revet ud af Klostret; men skønt de med Vold droges mod Støvet, »blev Hjertets Slør dog aldrig dem berøvet«. Piccarda har mange Søstre rundt om i Dantes Digt³⁾ — stiltfærdig sørgende Kvindeprofiler, der skimte frem her

1) XXVII, 1—9. 2) XVI, 19. 3) Nuova Antologia, XV.

og der mellem Tidens Kampskikkelser; — Søstre, Hustruer, Mødre, der have lidt under Brødres, Sønners, Mænds vilde Raahed: Nella Donati, Foreses trofaste Enke¹⁾, Pia dei Tolemei²⁾, hvis Mand af Skinsyge lod hende omkomme i de giftige Maremmasumpe, Francesca o. s. v.

Et andet af de smukkeste Steder er det, hvor Dominikaneren Thomas af Aquino holder en varm Lovtale over Franciskus, medens til Gengæld Franciskaneren Bonaventura ligesaa varmt priser Dominikus; »thi som de kæmped for ét Maal paa Jorden, saa skal tilsammen lyse deres Ære«³⁾. Træffende er begge karakteriserede. Franciskus valgte Fattigdom til sin Brud, og⁴⁾ »den Fred og Fryd, der lyste fra de tvende, — den Kærlighed, der sødt i Øjet smiled, — lod fromme Tanker trindt omkring sig tænde«. Om Dominikus hedder det⁵⁾: »Med Viljekraft og Lærdom nu tilsammen — med en Apostels Kald han aldrig trættet — fremtrængte som en Strøm fra Klippekammen.« Og smukt sidestilles de: »En Seraf var i hellig Glød den ene, — den anden var, ved Visdom i sit Levnet — en Afglans af Kerubers Lys, det rene.«

Eller der er skønne Fantasiopfindelser som f. Eks. i Mars' Himmel det lysende Kors af Kirkens Stridsmænd, hvor Korsfarernes og Matyrernes Troesiver gløde videre. Fra Top til Fod, fra Vinge til Vinge af Korset fare Ildfunker og danne en glødende, korsfæstet Kristusfigur. Og ud fra Ildkorset lyder en Hymne til Frelserens Pris. Eller i Jupiters Sfære, hvor de retfærdige Fyrsters Sjæle danne en mægtig Ildørn: Kejserdømmets Symbol.

Men Hovedindholdet af »Paradiset« består i den Belæring, som Kirkens Lærere, Apostlene og Beatrice

---

¹⁾ Purg. XXIII, 85. ²⁾ Ib. V, 133. ³⁾ XII, 35. ⁴⁾ XI, 75. ⁵⁾ XII, 97.

undervejs give Dante i alleslags intrikate, særlig theologiske Æmner. Forløsningens og Prædestinationens, Troens og de gode Gerningers, Fosterudviklingens og Englehierarkiets Mysterier afsløre sig for Dante og for Læseren. Thi det, der drager Dante opad og som har ledet hans Fod frem paa hele den lange Vandring i den hinsidige Verden, er jo hans uslukkelige Tørst efter Viden, hans uforfærdede Forskeraand; og »Komedien«, der lige fra Førstningen af har været som en Slags belærende Cicerone i Hinsidighedens Riger, antager i »Paradiset« mer end nogensinde før Karakter af et Læredigt.

Det umættelige Videbegær er mere end noget det, hvori Dante viser sig som Renæssancens Indvarsler. Thi Renæssancens Aand er fremfor alt andet Forsker- og Opdagerlidenskab. Dante har i »Helvede« fortalt et Sagn om Odysseus, som han har omformet til en Apotheose for denne sin Aands Retning. Det er Odysseus selv, som fortæller: Da jeg var sluppen bort fra Circe, mægted hverken den Søn, jeg lod tilbage, eller Penelope eller min aldrende Fader at stænge for »min Længsel efter Verden at forfare og kende hver en Dyd og hver en Lyde«. Med sit lille Skib styrer han kækt ud over Havet. Allerede var Folkene tunge og sene af Alderdom, da de passerede Herkules' Støtter, der ere rejste »til Tegn, at ingen Mand skal længer gange«. Han taler nu til sit Mandskab: »Vil I ej unde —, den korte Aftenstund, I kunne regne — af Liv endnu, at se bag Sol og Bølge — de tjerne, folketomme Verdensegne. — Lad Eders ædle Udspring ej sig dølgge — I skabtes ikke for som Dyr at leve, — men at I Dyd og Kundskab skulle følge.« Og reven med af Odysseus' Ord styrer saa den lille Skare uforfærdet ud paa Verdenshavet, i Søgen efter det fjerne

Atlantis. Efter lang Sejlads øjne de Land og Klipper — da greb Hvirvelvinden de formastelige: »Bagstavnen rejste sig, dybt Spejlet nejed, — og over os sig lukked Havets Bølger«.

Se! dette er Kolumbus paa hans dristige Fart mod ukendte Strande. Det er Renæssancens Kunst og Videnskab i deres urolige Higen, deres kække Opdagelsesrejser efter at kende Verden og underlægge sig den. Det er de store søgendes Aand: en Albertis, en Leonardo da Vincis, de store Opdageres: en Giordano Brunos, en Galilæis. Saaledes er den itakensiske Helt bleven det poetiske Symbol for den moderne Aand i dens evige Søgen og Forsøgen, som rejste Hovedet just paa Dantes Tid og i Dantes Folk. Thi hvad var det, Cimabue betegnede, uden det, at det florentinske Maleri efter saa længe at være staaet fast i den stereotype Byzantisme, med ét kom i Drift og vilde udover dem, der — efter Vasaris Ord — »blev staaende ved det samme og ikke følte en Stræben efter at lære og skride videre«? Og — som det hedder hos Dante¹⁾ — »éngang troede Cimabue at kunne holde alle Stangen i Maleri; nu har Giotto Navnkundigheden, saa at hins Ry helt er stillet i Skygge«. Fremskridtets Aand var kommen ind i Kunsten, og da Grækerne senere paa et Concilium forsøgte en Mægling med Romerkirken, blev det netop en af deres Hovedanker, at man til de italienske Kirker huggede og malede Billedværker, som ikke lignede de af Traditionen helligede Typer. — Som i Kunst saaledes var jo Eksperimentets og Videbegærets Aand kommen ind i hele Kulturen, og Videnskaben var født.

---

¹⁾ Purg XI, 94.

Og hele den ny Hunger og Tørst i Aanderne har faaet Stemme hos Dante; selv bruger han stadig disse Udtryk om sin Attraa efter Viden. Den er det, som har ført ham til hans Vandring i den hinsidige Verden; og som et spørgelystent Barn vil han overalt have Besked om alt, hos Virgil eller Beatrice. Altid har han et Spørgsmaal paa Læben ¹⁾. »Aldrig opvakte Uvidenhed« siger han etsteds »saa stor Længsel i mig efter at vide.« Et andet Sted: »Hendes Tavshed og Miner fik den begærlige Aand til at tie, som alt havde nye Spørgsmaal i Beredskab.« Thi hvert Svar føder blot nye Spørgsmaal. »Skønt mættet er jeg dog bleven hungrigere, end om jeg fra først af havde tiet stille, og videre Tvivl nærer jeg i Sjælen.« Og stadig har han sine Øjne med sig, bemærker alt under Vejs og stanser hvert Øjeblik sin Fører for ret at se sig mæt ²⁾. »Mine Øjne, der var spændte og lystne efter at se nyt, vendte sig hastig.« Han kalder det selv ³⁾ »den medfødte Tørst, som aldrig bliver stillet, om ikke med det Vand, som Samaritanerinden éngang bad om« (∩: Sandheds Væld). Thi Nysgerrighed og Spørgelyst synes efter Dante alle Mennesker medfødt. Skyggerne i Helvede glemme deres Kvaler af Forundring og Nysgerrighed; for det samme glemme Sjælene ved Skærsildsbjergets Fod at gaa og lutre sig, saa at Cato maa skynde paa dem; ja selv de salige Sjæle i »Paradiset« siges udtrykkelig at være meget lystne efter en Passiar ⁴⁾.

Det samme Videbegær forudsætter Dante hos sine Læsere og til dette er det, hele Digtet taler. Han inviterer os til den lange Rejse, for at vi kan mætte vor

¹⁾ Purg. XX, 145. Par. V, 109. Purg. XV, 58. ²⁾ Ib. X, 104.

³⁾ Ib. XXI, 1. ⁴⁾ Inf. XXVIII, 54. Purg. II, 75. Par. III, 34.

Hunger og Tørst efter at faa rigtig Besked paa, hvordan alt er indrettet i den anden Verden. Og over for sin Samtid, hvem Digtets Æmner og Lærdomme laa anderledes nær paa Hjerte end os, har Digteren ikke appelleret forgæves. Alles Tanker og Fantasier kredsede om disse Spørgsmaal, og derfor strømmede alle til Komedien som en Kundskabskilde — i theologiske, i historiske, i mythologiske, i naturvidenskabelige Materier. Digtet kunde regne paa en Andagt og Lærvillighed hos Tilhørerne og Læserne som intet andet moderne Værk.

Men faa har ogsaa udfoldet saa store Ævner som Didaktiker som Dante.

Først og fremmest smitter hans egen stærke Interesse, som han tydelig lægger for Dagen overalt, og hans Tillid til vor Interesse paadutter os den virkelig — og det er jo Pædagogens første Pligt saaledes at paadutte Interesse for Genstandene. Naivt siger han f. Eks.¹⁾: »Hvis du nu (o: Læser!) forlanger Besked om, hvordan det gik til, saa siger jeg.« Eller med den ham egne, mageløse Aplomb²⁾: »Nu tænk, o Læser, om jeg ikke gik videre i, hvad jeg her begyndte, hvilken ængstelig Forlangten vilde du da ikke nære efter at erfare mere, og deraf kan Du maale, hvordan min Tilstand var!« Ved saaledes at paaberaabe sig vor præsumerede Spænding som Maalestok for hans egen, er det i Virkeligheden sin, han paaotroyerer os. Dette »s'imposer« er jo al Kunsts Hemmelighed; det gælder om at indliste Viljer og Lyster i os.

Det næste, Pædagogen har at gøre, er at sætte i Selvvirksomhed. Det er nødvendig for den rette Erkendelse og Nydelse, at Sandheden ikke straks gives én

---

¹⁾ Purg. XIII, 101. ²⁾ Par. V, 109.

til Skænks, paa Tro og Love, men at man ledes gennem Tvivl og urigtige Meninger til selv at tilkæmpe sig den. Ogsaa dette forstaar Dante saa vel, fordi han selv med al sin Aands Selvstændighed og Alvor har tilgrublet og erobret sig den. Og hele hans Værk præker da selvstændig Sandhedsforsken og indprænter i protestantisk Aand Pligten til Selvtænkning. Altid tilraader han samvittighedsfuld Overvejen; atter og atter ivrer han mod Letfærdighed i Meninger og Domme. Det er moderne, kritisk og rationel Aand, der rejser Modstand mod Middelalderens uselvstændige Lettroenhed og løbske Fantasi. Da han i Gæstebudet¹⁾ skal angive de Grunde, der hindre ægte Sandhedsforsken, anfører han især den Letfærdighed, der straks troer at have fundet Sandheden, og saa den Overfladiskhed, der ræsonnerer uden Logik. Og med luthersk Ærlighed raser han²⁾ over Klærkernes Tildigtninger til Evangeliet: I fordreje og skyde tilside den hellige Skrift, og enhver vil af Forfængelighed udspekulere noget nyt. En siger, at Maanen under Kristi Lidelse drejede sig og stillede sig imellem Solens Lys og Jorden. En anden ... — Florens har ikke flere Lapiere og Bindier (o: Hansener og Petersener) end man Aaret igennem hører af den Slags Fabler fra Prækestolene. »Ej sagde Kristus til sin første Skare: — Gaa ud og præk for Godtfolk Narrestreger. — Men han os gav det sande, sikre Grundlag.« Saaledes taler han ogsaa Besindighedens Sag mod overilet Dømmesikkerhed. Det er den gryende Reflektions Tid mod de hastige Impulsers Tid. Oppe i »Paradiset« advare³⁾ de salige smukt: »I dødelige! vogt jer for at stævne til Doms, da vi, som skue Gud, ikke er istand til at bedømme, hvem han har

¹⁾ IV, 15. ²⁾ Par. XXIX, 85. ³⁾ Par. XX, 133.

udvalgt« — sære Ord i denne store Dommers Mund. Og med Vægt lyder det ¹⁾): »Dog altid være Bly om dine Fødder, — at langsomt du gaar frem som trætte Vandrer — baade til ja og nej, naar ej du indser . . . . . Ofte det sker, at en overilet Dom griber fejl og blinder Fornuften.« Og efter at have opregnet Eksempler herpaa, fortsætter han: »Og ikke bør Folk for hurtig være sikre i sin Dom, ligesom Manden, der i Blinde vurderer Korn, hvis Aks endnu ikke ere modne. Thi jeg har set en Tjørn for Slud og Vinde — den hele Vinter vild og nøgen stande — og siden bære Roser paa sin Tinde, — og jeg har set et Skib ad Havets Vande — fremglide stolt og rask mod Maalet stunde, — men dog tilsidst ved Havnens Indgang strande. — Fordi en Per og Poul ser denne stjele — men hin gi' Offer, bør de derfor ikke — tro, at Guds Raad tilbunds de gennemskue.« Det er netop den Slags Ord, der altid trænges til at siges i Borgerkrigens og Kætterbaalenes Tider.

Dantes eget Digt lægger ogsaa for Dagen en redelig Vilje til at overveje samvittighedsfuldt og øve Ret og Skel. Ligesom Dante af ærlig Retfærdighedstrang sætter den elskede Brunetto Latino, den beundrede Ghibellin Farinata, den store antipavelige Kejser Fredrik den 2den i Helvede og den franske Carl af Anjou derimod i Skærsilden, saaledes viser han ofte, hvor han diskuterer og polemiserer, en virkelig Iver for at belyse Spørgsmaalene fra forskellige Sider, for at imødegaa tænkte Indvendinger, og naar Beatrice f. Eks. har bekæmpet en af Plato fremsat Lære, tilføjer hun ²⁾) betænksomt: »Dog mulig slig Fortolkning er forhastet,

---

¹⁾ Par. XIII, 112 jfr. V, 73. ²⁾ Par. IV, 55.

— maaske hans Ord en anden Mening give, — som ikke har fortjent at vorde lastet.«

Men den mærkelige Dobbeltthed i Dante er nu, at ud af denne redelige Forsken gaar den mest dogmatiske Sikkerhed frem, og det er det, som fuldender den store Lærer i ham. I det Øjeblik en Mening er saa at sige knæsat i ham, i samme Øjeblik er dens menneskelige Forhistorie ogsaa glemt, og den staar nu som en Aabenbaring for ham. Dette betager Dantes Domme og Meninger den varsomme Usikkerhed, der klæder Mennesker bedst, men det giver hans Tale den Magt og Myndighed, som er en Lærer saa nødvendig. Sikkerheden er i det hele Dantes store, poetiske Styrke. Ligesom hans Fantasi behersker vor saa uimodstaaeligt, fordi alt — som han selv siger — staar som hugget i Sten for hans indre Øje, saaledes har hans Følelser Overbevisningens Veltalenhed, og saaledes forkynder han sine Lærer og Anskuelser med en Aplomb og en Ufejlbarhedsbevidsthed, som en Højesteret eller en Pave. I Sandhed! man undrer sig ikke over, al Samtiden tilskrev ham Hovmod og Overmod.

Det er den triumferende Sandhed, Dante elsker, — ligesom han elsker den triumferende Magt. Han elsker at kæmpe for Sandheden og se den sejre og nedslaa Modstand; — som hævdet og anerkendt interesserer den ham ej, og deri viser sig den moderne Tænkning i Dante, som det glæder at bruge sine Vaaben. Ligesom han dyrkede Kejseren som den store Sejrherre, der skulde kvæle Striden og slaa Florens' Porte op — som Englen Helvedstadens —, saaledes fremstiller hele »den guddommelige Komædie« Sandhedens Aabenbaring, der slaar alle Tvivl og Kætterier ned. Født Polemiker, som han er, er hans Komædie den store Handling, — et

uhørt dristigt Fejdeskrift, kastet ind i Kirkens, Theologiens, Politikens Strid, og en Apotheose for Dantes katholske og monarkiske Lære, saa sejsikker, saa imperatorisk, at den næsten betvinger. Sandhedsmodet og Vishedsglæden er lige lysende i Dantes Digt. Etsteds i Paradiset træffer Dante en af sine Forfædre¹⁾, og denne forudsiger ham al hans onde Skæbne; men Dante væbner sig mod Ulykken og lover sig »ikke at være en frygtsom Ven af Sandheden«, komme end, hvad der vil; og Aanden bestyrker ham heri: »... Sæt al Løgn tilside — og stil det aabent frem det hele Syn, — og hvor der findes Skab, dér lad det bide. — Thi kommer ilde end tilpas din Tale — ved første Smag, den skal dog siden nære — og give Livskraft, naar den er fordøjet. — Det Raab, du løfter, skal som Stormen være, — der altid ryster mest de højeste Tinder, — og dette just skal vorde dig til Ære.« Saa uforfærdet, saa frigjort for al Menneskefrygt forfægter og bekender Dante Sandheden. Og hvor han af Virgils, Beatrices eller St. Peters Mund modtager en ny Sandhedsaabenbaring, faar løst en Tvivl, dér fylder ogsaa baade Jubel og Fred og Taknemmelighed hans Sjæl²⁾. »Min Hengivenheds Dyb rækker ikke til for at give Eder Tak for Eders Naade. Men den, der ser og har Magt, gengælde eder dette.« »Jeg ser vel,« tilføjer han, »at vor Forstand aldrig mættes, før Sandheden oplyser den. I den hviler den som et Dyr i sit Leje« — det er Dantes trætte Forskeraand, der vil lægge sig til Hvile i Sandheden, — »hvad naae den kan til visse — thi ellers hver vor Længsel var forgæves« — det er ham et fast Behov at tro vist paa, at Sandheden kan findes. —

---

¹⁾ XV—XVII. ²⁾ Par. IV, 121.

Jævn sides med dette didaktiske Element i »Paradiset« gaar imidlertid et stærkt lyrisk og emotionelt. Er det Sandhedstørsten, der drager Dante op gennem Himmelsfærerne ved den guddommelige Erkendelses (Beatrices) Haand, saa er det ogsaa Hjertets evige Længsel, Sjælens Uendelighedstrang, og Beatrice betyder ikke blot den tørre Theologi, men ogsaa alt det, Ynglingen sukker efter — »det evigt kvindelige«, »Idealet«, det som gør Brystet trangt og Sindet ømt og saligt — »Alkærligheden«.

Franciskus' Religion er helt igennem Kærligheds-længsel. Denne barnlige og lyse Sjæl elskede virkelig alt levende under Solen. Fuglene var hans Venner, og han bad dem tie med deres Kvidren, mens han prækede, eller foreholdt dem, hvilket frit og ubundet Liv de førte, og at de derfor skulde synge flittig for Gud; han talte ligesaa til Fiskene, »og alle holdt de Hovederne op over Vandet og hørte opmærksomt til, og nærmest ved Bredden stod de smaa Fiske og længere ude de større«. Og da en Ulv sønderrev Klosters Faar, gik han ene ud til den og talte den til Rette, sagde, at han vidste jo nok, det var ikke af Ondskab, den handlede saa ilde, men blot af Sult, men naar den vilde love at føre et skikkeligt Levned, skulde han hver Dag sætte et Fad Mad ud til den. Kristendommen var virkelig for ham Kærlighed, han saae dens Hovedvirkning i Hjertets Blødgørelse (ammorbidare), det onde i dets Forhærdelse. Tiggere og Syge var hans Brødre, han elskede Børn, og fra den franciskanske Bevægelse udgik den storartede filantropiske Interesse i Italien, der rundt om i Kommunerne, paa Lægmands Initiativ, stiftede Hospitaler, Fattighuse, Hjælpeforeninger — paa en Tid, da det øvrige Europa endnu ikke drømte om sligt. Thi

Franciskus var kun en Blomst [af den fælles italienske Folkenatur, der af instinktmæssig Velvilje elsker alt Liv: Planter, Dyr og Børn. Halvhundrede Aar efter Dante skulde en Farverdatter i Siena (Caterina) genvække Billedet af Franciskus.

Og Dante besjæles, i lysere Stemninger, ganske af den samme Kærlighed til alt levende som den franciskanske Religiøsitet. Trangen til at besjæle den livløse Natur, den milde Følelse for Blomsternes Liv, den fortrolige Medleven med Dyrenes, en udpræget Kærlighed til Børn — det er lyse og venlige Toner, som klinge igennem hele hans Digtning og giver den en saa human og saa at sige demokratisk Karakter¹). Po sænker sig i Havet — hedder det saaledes — »for at faa Fred med sine Følgesvende« (∩: Bifloderne); to Floder, der har Udspring af samme Kilde, siges med et dejligt Billed »langsomt som to Venner sig at skille«; Højen, der spejler sig med Foden i Vandet, vil se, hvor rigt smykket den er paa Urter og Blomster. Saaledes levendegøres ogsaa Himmelfænomenerne. Om Himlen paa dens uafadelige Gang om Jorden siges det: »den uafbrudt sin Leg som Barnet driver«; Venus siges at smile og kokettere med Solen snart (som Aftenstjerne) med Nakken, snart med Øjnene (som Morgenstjerne). Og ligesaa alle Himmellysenes Danse. Syngende havde de tre Gange drejet sig i Kredse og staa nu stille, »de lignede Piger, som ikke vil hvile fra Dansen, men kun stanse tavst og lytte, til de har opfanget de ny Toner.« Og naar Sjælene har sunget Marias Lov, række alle Lysene deres Top opad, saa at deres dybe Kærlighed til Maria

---

¹) Inf. V, 98; Purg. XXXIII, 114; Par. XXX, 109; Purg. XV, 3; Par. VIII, 12; ib. X, 79; ib. XXIII, 121.

blev aabenbar, »som et lille Barn, der har faaet Mælk, strækker sine Arme mod sin Mamma, af Sjælens Trang, der flammer ud fra inden.«

Dantes kærlige Fortrolighed med Planternes og Dyrenes Liv har affødt de talløse Lignelser, som hele Komædien er overgroet med. I alle Slags Situationer føler han sig selv og ser de andre som Dyr eller Planter, eller hans Fantasi søger dog naturligst til disse for livagtig at illustrere Sindstilstande og Situationer¹⁾. Genfødt i Eunoebadet føler han sig som en ung Plante, der har faaet nyt Løv; Sjælene, der følge hverandre i Rad, da de er landsat ved Skærsildsberget, ligne en Flok Faar, gennet ud af Folden; Skyggerne, der i Forbifarten hilses og kysses, sammenlignes med Myrernes brune Sværm, naar de berøre hverandres Snuder, maaske for at spørge: hvorhen? og hvordan gaar det?, og endelig Dante selv føler sig, naar han besjæles af nyt Mod til sin Vandring, som Ædelfalken, »der først, naar Sulten tvinger, — ser paa sin Klo, men naar den Byttet skuer — og hører Skriget, løfter sine Vinger.« Saaledes føler Dante sig ligesaa lidt som Homer for fornem til at jævnstille Menneskene med deres laverestaaende Brødre i den levende Natur.

Saaledes sammenligner han sig ogsaa med Forkærlighed, især i Forholdet til Beatrice og Virgil, med et Barn — meget ydmygt og ofte temmelig uværdigt²⁾. Virgil lokker ham gennem Flammerne ved at stille ham Beatrice i Udsigt, og han ryster smilende paa Hovedet ad ham, som naar man overtaler et Barn ved et Æble. Og naar Beatrice holder Straffepræken for ham, staar

¹⁾ Purg. XXXIII, 142; ib. III, 79; ib. XXVI, 34; ib. XIX, 64.

²⁾ Purg. XXVII, 44; ib. XXXI, 64.

han for hende — siger han selv — »som smaa Børn staa tavse og høre til, naar de skammer sig, med Øjnene fæstede paa Jorden.« Det barnlige i Dante gør ham til en stor Børneven, og rundt om i Digtets Alvor titter smilende Billeder fra Barnekamret os imøde¹⁾: Barnets Leg og Graad, dets hæftige Søgen ind til Modermælken, naar det vaagner op, dets længselsfulde Arme, der strækkes op efter Tingen, man holder i Vejret til at ses, men ikke røres o. s. v.

Og denne brede Velvilje mod alt Liv fører Dante -- i Overensstemmelse med Franciskanernes, i Modsætning til Middelalderkirkens Aand — til overalt energisk at hævde, at Naturen inderst inde er god og at Kærligheden er Flammen i alt Liv, i ondt som i godt. Ingen Skaber og ingen Skabning — siger han — var nogentid uden Kærlighed, og fra en »fro Natur«, en »glad Skaber« gaar Livet ud. Med mythologisk Fantasi levendegør han Fostrets Udviklingsproces²⁾ og hvordan »den første Skaber glad og gerne« ser »Naturens store Kunst« og besjæler den spæde Spire. Og »enfoldig som et Barn, der ler og græder,« gaar Sjælen³⁾ ud af Herrens Skaberhænder, »som før den er, alt over den sig glæder;« »intet andet véd den eller kender — end fluks at søge det, som Fryd forjætter, — fordi en frydfuld Mester den udsender.« Overalt søger Sjælen Tilfredsstillelse for sin Kærlighed; i Førstningen⁴⁾ kaster den denne paa lave jordiske Genstande, men finder ej, hvad den søgte, og higer stedse højere »som Ildens Tunge.« »Og ved den fro Natur, hvorfra den stammer (hedder det

---

¹⁾ Par. XXX, 82; Purg. XXIV, 108. ²⁾ Purg. XXV, 70. ³⁾ Ib. XVI, 85. ⁴⁾ Purg. XVI 91 ff.

om Sjælen) — lyser den Legemet op paa samme Maade — som Glæden lyser gennem Øjets Kammer¹).«

Dette gaar direkte imod Middelalderens Anskuelsesmaade, for hvilken enhver Livsytring var mistænkelig og derfor maatte kontrolleres, og Naturens Rod inderst inde var fordærvet og slet — Tertullians, Augustinus' og Luthers Syn. Her er derimod allerede Renæssancens glade Bekræftelse af Livet som et Gode og Naturen som en Velgører²). Man maa ikke give Naturen Skyld for, at Jorden nu er saa slet; det er blot de Regerendes Skyld. Naturen selv kan aldrig fejle, men det er kun, naar man rykker Menneskene ud af deres naturlige Spor, at de bære daarlig Frugt; fulgte Verden blot med Agt det Grundlag, Naturen har nedlagt, vilde den være meget bedre!

Hvor ægte middelalderlig alligevel denne Kærlighedsretning er, viser sig i den Ekstase og det Sværmeri, den baade hos Franciskanerne og Dante udarter til. Den er mindre en bred Favnen ud mod hele Skabningen end en strakt Længsel. Hele Landflygtigheden, ogsaa tildels Beatrices Død, har gjort Længsel til Dantes permanente Sindstilstand. »Næsten drømmende af Længsel« hedder det i et Brev om de landflygtige. Og ligesom Franciskanerdigterne udsang deres religiøse Elskovslængsel i Toner, hvori Klosterekstase blandedes med Troubadourlyrik, og i sværmerisk Enthousiasme ende med blot at stamme halv hysterisk Ordet: Amore! Amore! — saaledes er »Paradiset«s Længselsflugt op mod »Alkærligheden«, »der svinger Solen og de andre Stjerner«, fuld af næsten erotiske Henrykkelser, hvori Dantes Sjæl blot sukker »Kærlighed! Amore!«

¹) Par. II, 142. ²) Purg. XVI, 103; XVII, 94; Par. VIII, 139.

— I den Kærlighedsfavn, Paradiset aabner for Dantes længselsfulde Sjæl, søger han en Tilflugt fra Verden, en Erstatning for alt det, Livet ikke gav. Hyppig kaster Dante i »Paradiset« Blikket ned paa de Jordens Skygger, han har forladt, og Himlens Salighed bliver saaledes den Slutningsharmonie, hvori alle de dybe Disharmonier klinge ud fra »Komedien«s store Opgør med Verden.

Thi naar Dante kastede Blikket ud over Verden, var det overalt Ukærlighed, han saae. Egennytte, Hjertenshaardhed, Vildhed. Men først og sidst som den Djævel, der saaede Splid i hans Fødeby, sønderrev Italien, gav det til Pris for Paver og Franskmænd, væbnede By mod By og det ene Menneske mod det andet som graadige Ulve, var det Griskheden, Havesygen, han saae som Samtidens Aand, og virkelig rammer han ogsaa her den ny, kommercielle Aand, som han hader¹⁾. Dens Symbol er den altid hungrige Ulv, »der raned mer end alle andre Dyr tilsammen«, og baade i »Helvede« og i »Skærsilden« er Griskhedens Ring den mest befolkede. Han forbander atter og atter »det onde, som opfylder hele Verden«, og Guldflorinen, som har bragt baade Lægmand og Kirken ud af det rette Spor. Ligesom Franciskanerne ser han i Armod, i frivillig Fattigdom, noget overordentlig værdifuldt som Modvægt mod Tidens Handelsaand. Og i »Paradiset«s 27de Sang ser han med tragisk Bitterhed ud over hele Livet som en Kamp om Bytte, som alle rives ind i og ingen, engang greben, kan befri sig af; kun Børnene er uskyldige, men Livet fordærver hurtig alt det oprindelig gode i Menneskenaturen, og inden de har faaet Dun om Hage, har

---

¹⁾ Purg. XX, 10; Inf. I, 49; Par. IX, 127.

Begærligheden grebet dem, og de ønske kun deres Forældre i Graven.

Derfor viser Dante, hvordan de Havesyge i Helvede gaa og vælte tunge Byrder afsted, og han siger de skønne Ord¹⁾: »Med alt det Guld, som under Maanen findes — og fandtes, kan en Hvilestund der ikke — for en af disse trætte Sjæle vindes.« Og derfor drømmer han sig²⁾ et Paradis, hvor al Splid hører op, fordi man ikke længer søger sin Lykke dér, hvor »den er éns Broder til Hinder«, og hvor derfor »Misundelsen træder Blæsebælgen for Sukke«; men hvor al Frygt er borte, fordi der ikke spørges om mit og dit, og Lykken føles des mere, af jo flere den deles, og stærkest, hvor den træffer mest Kærlighed, — ligesom Straalen lyser klarest gennem de klareste Legemer. Sjælene leve i broderlig, søsterlig Velvilje og Fællig, hensunkne i kærlig Beskuelse af Guddommen. Thi det himmelske Liv er for Dante væsentlig Kontemplation³⁾. I Modsætning til det praktiske, handlende Liv forherliger han i middelalderlig Kloстераand det beskuende Liv. Man husker, hint var Lucie, men dette Beatrice. Ligesom Middelalderens ideelle Gemytter var flygtet ind i Klosterensomheden fra de raa Voldsmænds, fra de syndige Drifters Verden, saaledes ser Dante i en Handelsstandens og Kræmmerpolitikens Tid det sikreste Ly for Sjælens Frelse i et stille Studieliv. Dette var det, han mere og mere havde trukket sig ind i, efterat Borgeren og Politikeren i ham havde lidt Nederlag, og ved det var det, han blev Indlederen til det mægtige, ideelle Kulturliv, som skulde udvikle sig i Florens — paa Bekostning af det politiske og økonomiske. I »Paradiset«s 1ste Sang anraaber han

1) Inf. VII, 64. 2) Purg. XIV, 87; ib. XV, 49 3) F. Eks. XXVIII, 109.

Apollo om at give sig Kraft til at erhverve sig Laurbærkransen, der nu plukkes saa sjælden — en Skam og Skænsel for Folks Smag —, at det burde vække Jubel hos den delfiske Gud, naar nogen engang stræber efter Laurbær. Efter ringe Gnist følger ofte stor Flamme, maaske man efter mig vil anraabe Parnasset med skønnere Toner. Saaledes maner han et kunstnerisk Kulturliv frem.

Men naar Dante kaster sit Blik tilbage over Verden, ser han — foruden Begærligheden og Egennytten — endnu et, der særlig slaaer ham: — det, at intet har Bestand, at alt er Omskiftelighed og Forgængelighed. Fyldte Menneskenes Griskhed ham med Vrede, saa lægger dette en ophøjet Sørgmodighed i ham. Ser han udover Historien, da staar Romerrigets Skæbne — der laa ham mere tungt end nogen i Tiden paa Hjerte — som et talende Eksempel, ser han paa Partiernes Omvekslinger i sin Fædrestad, eller paa sit eget Livs Omtumlen — da syntes alt ham en Bølgegang. Dette ubøjelige Sind, trofast i sit Nag og sin Uforsonlighed, trofast i sit Venskab, sine Overbevisninger, — det finder intet fast at holde sig ved. Menneskene¹⁾ flagre som Fjære for hver en Vind; den ene Tanke og Beslutning forjager den anden i de ustadige Sind. Intet er at lide paa. Ude af Øje, ude af Sind; den trofasteste Hustru længes ved Mandens Død blot efter at lægge sit Enkeslør; og paa de bedste Slægtstammer ser man daarlige Frugter vokse frem. Navn og Hæder? »Jert Ry er Græssets Lød, der kommer fage — og gaar igen, den samme Sol det bleger, — som lod det ungt og grønt af Jorden drage.« Se Cimabue, som var saa be-

---

¹⁾ Par. V, 74; Purg. V, 16; VIII, 77; VIII, 74; VII, 121; XI, 91 ff.

rømt, nu er han fordunklet af Giotto. Se Guido i Digtekunsten, han er alt overfløjet! Alt verdsligt Ry er kun Vindpust, der nu kommer herfra, nu derfra, og skifter Navn, som det skifter Retning. I et storartet, pathetisk Syn¹⁾ har Dante tegnet al Livets Omskiftelighed og Uberegnelighed, dér, hvor han i »Helvede« maner Lykkegudindens Skikkelse frem. Hende overlod Gud at lade Lykkens Gode skifte mellem Folk og Slægter tværtimod al Menneskeindsigt. »Al eders Kløgt for hende magtløst viger, — hun vejer, dømmes og med Daad hun ender. — Hun i sin Skiften ingen Stilstand kender, — Nødvendigheden byder hende haste, — derfor saa hyppig Lykkens Lod sig vender. — Hende det er, paa hvem saa mange kaste — et bittert Had . . . Men Raabet naar ej hendes høje Sæde; — imellem Englene i Himlens Haller — sin Kugle ruller hun i salig Glæde.«

Og saa drømmer Dante sig da i »Paradiset« en ideal Verdensorden, hvor alt er Lov og Nødvendighed, — hvor ingen Lykkegudinde ruller sin Tærning, men alle føle sig — som Sjælene synges i Paradiset²⁾ — som »frydfulde Led i Verdensordenens Kæde.« Dantes Sind vil Bestandighed, hans Tanke vil Orden, hans Vilje Retfærdighed. Og heroppe er Fred og Uforanderlighed³⁾, og man skuer ned paa »al vor Storm og Strid«; ligesom Tiderne bøje sig sammen, saa at Fortid og Fremtid ses som nærværende, saaledes er oppe i den højeste Himmelsfære (primum mobile) alt Stedsbegreb ophævet, fordi alt er aldeles ensformigt; og oppe i Empyreum, hvor al Bevægelse er hørt op, straler Himmelrosen, det »sikre, frydefulde Rige«, hvor alle hviler med Fred

---

¹⁾ Inf. VII. ²⁾ III, 54. ³⁾ Par. XXXI, 30; XVII, 16; XXVII, 100 ff; XXXI, 25; Purg. V, 61.

i Guddommen. Her finder Dante da endelig den »Fred, som han er gaaet for at søge fra Verden til Verden«. Som Fred, saaledes Orden. Orden er hans Tankes Lidenskab. Ligesom hans store Digt er ordnet med pedantisk Symmetri, saaledes er det Orden, hans Tanke søger i Universet. »Den første uudtalelige Kraft,« saaledes begynder 1ode Sang i »Paradiset,« »har skabt alt, hvad vort Øje og vor Aand gennemkredser, med en saa stor Orden, at det er umuligt for Beskueren ikke at dvæle med Nydelse derved.« Guds Pil rammer altid bestemt, hvor den skal; var det ikke saa, vilde Verden ikke være et Kunstværk, men en Ruin¹⁾. Og i et nydeligt Billed²⁾ sammenlignes Gud, hvis Øje kærlig dvæler paa Skabningens Kunstværk, med en Kunstner, der er saa forelsket i sit Arbejde, at han ikke kan vende sit Blik fra det.

Man maa ikke forveksle Dantes Kosmos med de græske Vises. Det er ikke den antike Følelse af Naturbestemtheden, der bygger Dantes Paradis op, men romersk Statsidé og theologisk Hierarki. Organiseret og leddelt stiger Universet i symmetriske Trin og Kredse op til Guddommens Trone, og hver Sjæl har sin bestemte Plads i den store Samfundsordning, hvori han som en god Statsborger føler sig tilfreds, selv om den hører til de ringere³⁾. Ligesom i »Helvede« den gengældende Retfærdighed raader, og i »Skærsilden« den sonende, saaledes her den fordelende. Sjælenes Salighed bestaar væsentlig⁴⁾ i »at udmaale vor Belønning efter vore Fortjenester, og at se, hvorledes den hverken er større eller mindre end disse.« I Virkeligheden er det da Dantes Statsidé, Kejserdømmets Idé, som han realiserer oppe i

¹⁾ Par. VIII, 103. ²⁾ X, 10. ³⁾ III, 70. ⁴⁾ VI, 118.

sit »Paradis«, efterat Jorden ikke havde nogen Plads for den.

Som Kronen paa Komediens Verdensbygning genfinde vi saaledes Dantes Monarkidrøm. Gud selv nævnes flere Steder ¹⁾ »Kejser«; for Dantes Helt: Kejser Henrik den 7de staar en Plads ledig i Himmelrosen; og i »Retfærdigheden«s Himmel danne de retfærdige Fyrster en Ildskrift, hvori der læses: »Elsker Retfærdigheden, I, der dømme paa Jorden«, og Skriften forvandler sig til et mægtigt, flammende M: Monarkiet. Samtidig med, at Dante skriver sit »Paradis« -- eller maaske allerede 1311, da Henrik den 7de drog til Italien —, udformer han sit Ideal af en Verdensregering i Bogen »om Monarkiet« (De monarchia), og de to Værker svare nøje til hinanden og udkaste samme Idealbilled. Vi kan derfor i denne mærkværdige Bog finde et forklarende Supplement til »Paradiset« og, athyllet det digteriske Klædebon, her nøjere studere Dantes ideale Verdensordning.

Det, Dante er naaet til først og fremmest at ville, det er Fred. Han havde set sin Fødestad og Italien sønderrevet af Partifejder, var selv blevet et Offer for Tvisten, og han udraaber fortvivlet (i Skærsildens 6te Sang) til Italien: »Du Jammerfulde! søg langs dine Haves Kyster, søg i dit Indre, om nogen eneste Egn glæder sig ved Fred... Ingen kan holde sig fra Tvedragt.« Det er tillige det ideelle Kulturliv, der ligger ham paa Sinde, og faar ham til at prise Freden — ligesom de samtidige Indledere af florentinsk Kultur: Villani og Dino Campagni, Brunetto og Barbarino.

Han begynder da — i »Monarkiet« — med at erklære, at Menneskehedens Maal er at virkeliggøre Fornuften

---

¹⁾ XII, 40; Inf. I, 24.

i alle Retninger. Men Fornuftens højeste Brug er spekulativ Erkendelse, de praktiske Virksomheder maa tjene denne. Dette er jo ogsaa »Paradiset«s Lære. Men Erkendelse og Forskning kræver rolig Stillesiddende, det er Fredens Gerning: derfor er det Verdensfreden, som en jordisk Samfundsordning maa søge tilvejebragt, — svarende til den Himmelfred, der raader i »Paradiset«. Med lyrisk Begejstring forherliger han Verdensfreden (Pax universalis). »Derfor var det, som fra oven klang over Hyrderne (i Julenatten) ikke Rigdom, ikke Nydelse, ikke Hæder, ikke Styrke eller Skønhed, men Fred!« For at naa til denne fredelige, ordnede Tilstand kræves en stærk Ledelse: en Kejser, der maa forene hele Menneskeheden under sit Scepter, ligesom Gud hele Universet. Kun paa den Maade undgaaes Strid. Kun saaledes kan ogsaa Retfærdighed herske, thi Retfærdighedens Hindring er Begærlighed, og derfor maa en, som staar over alle og behersker alt og derfor intet mer begærer, være Dommer imellem de enkelte. I Verdensfredens og Verdensretfærdighedens Interesse er altsaa Verdensmonarkiet nødvendigt. Ved at saaledes hele Menneskeheden samles til en Enhed, naaer den ogsaa bedst at ligne Gud, i hvis Billed den er skabt. Enheden er de enkeltes Opgaaen i Helheden, at synde — definerer Dante smukt — er »at gaa over fra Enheden til Mangfoldigheden«, sætte sin Egenvilje over Helhedens. Hans Standpunkt er stadig Samfundsmoralens, — helt Samfundsmenneske som han er. Hans religiøse og hans verdslige Betragtning kulminerer i Statens Idé.

— Dante er paa sin Flugt med Beatrice naaet op til den højeste Himmelsfære og derfra ud i Empyreum. Beatrice er bleven saa dejlig, at »som det svage Syn i

Solen svigter, — saa taber nu min Tanke sig og blindes — af Mindet om hint Smil«¹⁾). I fantastisk Mystik, i entusiastisk Andagt klinger nu det store Digt ud. Legendernes og Mystikernes Visioner træde i Stedet for belærende Samtaler og Tankeallegori; alle Dantes vekslende Menneskefølelser flyde ud i abstrakt Klosterekstase. Først gives der i et Lyn Dante en Forsmag paa det »Aandens Lys, den Kærlighed til Herren, den Glæde mere sød end sødest Gammen,« som venter: det er en Lysflod, med Vaarens Blomster langs Bredden, og Ildfunker svæve frem og tilbage mellem Bølgerne og Blomsterkalkene. Da Dante har vædet sine Øjne i Lysfloden, oplades hans Blik, og Floden forvandler sig til Himmelrosen — Middelalderens rosa mystica. Omkring Lysstraalen, der udgaar fra Gud og spejler sig i Krystalhimlens Hvalv, sidde de hvidklædte Skarer af Hellige i Rækker som en Roses Blade og spejle sig i Lyset, medens en Duft af Lovsange stiger op til Solen, der skænker evigt Foraar. Og mellem Rosens Blade flyve Engle ud og ind — det er de forvandlede Ildfunker fra Lysfloden — muntert syngende, hvide, som aldrig Sne var hvid, med gyldne Vinger og flammende Aasyn. Det hele bærer ganske en virkelig Visions eller Drøms Præg. Beatrice forsvinder nu, en mild Olding — den hellige Bernhard — staar ved Dantes Side og peger paa et lysende Punkt i Randen af Rosen. Midt i denne »Fredens Oriflamme« aabenbarer Jomfru Maria sig, smilende saa sødt til Sangen, at salig Glæde luer i de frommes Øjne. Den Hellige beder nu i en højtidelig Bøn Madonna om at unde Dante Naade og Kraft til at se det højeste: »Han, som fra den dybeste Afgrund og helt herop har

---

¹⁾ XXX, 25.

forsket alle Aandernes Kaar, beder dig om Kraft til at se den højeste Frelse. Lad da de dødelige Skyer synke fra hans Øjne! Og endnu beder jeg dig: bevar hans Hjerte sundt efter alle disse Syner og skærm ham mod Jordens Drifter. Se Beatrice folder sine Hænder og beder med de Fromme for ham.»

Og nu skuer Dante op, og al Længselsbranden slukkedes i ham; alt, hvad der er spredt i Verdensrummet, stod her, af Kærligheden samlet i ét; men hans svage Sans har næppe mægtet at fastholde Synet, kun den Sødme, der fødtes deraf, rinder ham endnu i Hjertet. Ene det mindes han, at han i Lysets dybe, klare Grund saae tre, ensfarvede og ligestore Ringe — som Genskin af hverandre; og den midterste af dem bar inde i sig det forklarede Menneskebillede. I det samme gennemskinnede et Lys hans Sjæl og blændede Synet, »men som et Hjul, der ligelig sig drejer, — omsvang den Kærlighed min Hu og Sindet, — der svinger Solen og de andre Stjerner.«

XIII. KUNSTEN I KOMEDIEN.

Gennem de tyve modneste af sit Livs Aar har Dante baaret paa Komediens, uafadelig haft den i sine Tanker eller dog in mente. Gik han forbi et Kær og saae Frøerne stikke Snuden op over Vandet, er det faldet ham ind: »saaledes har sagtens de arme Syndere det i Blyet,« kom han til Rimini og hørte dér Francescas og Paolos Historie fortælle, har han sagt til sig selv: »den skal ind i mit Digt«; for et privat Gæstevenskab, en personlig Fornærmelse kvitterer han ved at indflette et Par Vers; ja! alt, hvad han iagttog og prøvede i sit omtumlede Liv, alle de Tidens og Livets Spørgsmaal, som dybest beskæftigede hans Tanker eller laae ham paa Sinde, hver skøn Fantasi, hver Drøm eller Vision, som hans hede Indbildningskraft har udklækket — alt har han nedlagt i dette Digt, der stod for ham som hans Livs Værk: — hans Opgør med Verden, et Resumé af hans hele aandelige Liv.

Derfor er »Komediens« ogsaa saa langsomt fuld-
baaren og uendelig rig Kunst. Den forholder sig til de Kunstværker, hvoraf nutildags en duelig Forfatter af-
hasper et Par om Aaret, saaledes som et ciseleret Bronze-
arbejde af en gammel italiensk Mester til et moderne

støbt Fabrikarbejde. En kamæleonsagtig Evne til at tage Anstrøg af alskens Følelser, en Fantasiens ørkesløse Pusten Sæbebobler — en Leg med »Ord, Ord, Ord« — saaledes forekommer det meste andet En, sammenlignet med en Digtning, hvori hvert Ord har den lødige Klang af noget gennemlevet, og det, der udsiges, synes at blive øst af en langt rigere Fond, der bliver tilbage. Det er dette, som giver Dantes Digtning en saa vederhæftig Fuldvægt, at man føler, der ligger saa meget i og bagved. Man har den trygge Fornemmelse af, at Manden følger med hele Vejen og borger for sine Ord, at hver Mening virkelig er gennemment, hver Følelse i Sandhed følt, hvert Billede, hver Scene sete. Og man mærker, at Digtet ikke er skreven tillive, er bleven til ved den sproglige Fremstilling, men at der iforvejen er et reelt aandeligt Livsindhold i Digteren, som han blot vil meddele og forgæves kæmper for helt at faa udtrykt og meddelt.

Just denne Dantes fortsatte Kamp med at faa udtrykt og meddelt alt, hvad der ligger ham paa Hjerte og opfylder ham, giver Læseren en saa solid Følelse af at have fast Grund under Fødderne. Mange Steder undervejs tager Stoffet næsten Vejret fra Digteren, saa mægtig trænger det paa. Man mærker, hvordan hans selvskabte Fantasiverden efterhaanden helt behersker ham: det ene Skygebilled vil have Albueplads for det andet, og Dante erklærer ofte, baade i »Helvede« og i »Paradiset«, at han maa springe meget over; »thi saa jeg drives frem af Stoffets Kilde, — at tidt mig svigte Ordene de svage« ¹⁾). Man faar et saa betryggende Indtryk af Rigdom og Fylde. »Men hvo, som tænke vil paa

---

¹⁾ Inf. IV, 146.

Stoffets Tyngde — og disse svage Skuldre, vil ej lægge — dem det til Last, om skælvende de gynges«¹⁾. Stadig er det Dantes Hjertesuk: hvorledes faa meddelt og fremstilt, hvad der staar for mit Sind? Helt svigter Ordet ham i de dybeste Ringe af Helvedstragten²⁾; »selv om jeg paa Prosa flere Gange vilde gentage min Fortælling, vilde det dog være ham umuligt at male al den Jammer, han saae«, og ved Mødet med Beatrice³⁾ griber han ligeledes forgæves i Luften efter Betegnelser for Synet: »Hvo drak saa dybt vel af Kastales Kilde, — hvo blegned saadan i Parnassets Skygge, — at Tanken ej ham svigted, hvis han vilde — gengive dig, da svøbt i Blomsterduften, — ombølget trindt af Harmonier milde, — dit Aasyn du afslørede for Luften.« Og jo længer hans Fantasi flyver op i Paradiset, des hyppigere maa den forstumme, blændet og overvældet⁴⁾. Men netop naar Ordet saaledes giver tabt, anes det stærkeste Indhold. I »Paradiset«s 30te Sang siger han endelig træt: »Her overvinder Æmnet mig omsider, — som ingen komisk eller tragisk Digter — besejret af det Stof, hvormed han strider.« — Man synes at se Dante i sin lange Mantel med tankefuldt bøjet Hoved gaa forbi Folk paa Gaden, saa fordybet i sit Digts Æmne, at han tilslut selv næsten troer, hvad Menigmand hvisker bag ham: »Se dér gaar han, der har været nede i Helvede.«

Der er virkelig en saa mægtig Illusion i Digtet, at man undertiden faar Indtrykket af at have med en Visionær at gøre — Dante var jo aabenbart hengiven til Visioner, meget i Komediens har bestemt Præg af Vision —, som nu beretter om, hvad han har oplevet i sin drømmende Tilstand. Den stærke Illusion

¹⁾ Par. XXIII, 64. ²⁾ Inf. XXVIII, 1. ³⁾ Purg. XXXI, 139. ⁴⁾ F. Eks. Par. X, 45.

har Dante først og fremmest opnaaet ved resolut at gaa ind selv i Digtets Fiktion. Idet han sætter sig selv lyslevende ind i Digtets Ramme ¹⁾ og optræder paa Scenen blandt de Rollehavende i sin virkelige Person, som han gik og stod i Livet, tager hele sin Livsskæbne med, anraaber Virgil i Digtet i Kraft af sin skønne latinske Stil, »hvorfors mig Folket ærer«, lader Skyggerne spørge ham, om han er Forfatteren til Sangen: »I Kvinder, som har Sans for Kærligheden« og i det hele stadig sigter til sine almenbekendte Livsomstændigheder, saa trækker han med hele dette Stykke Virkelighed, han fører med sig over paa den anden Side Lamperækken, tvertimod omvendt hele Scenen uimodstaaelig ud i Virkeligheden. Og paa samme Maade og med samme Virkning optræder Digtet selv i Digtet. Idet Formaalet med den hele hinsidige Rejse egentlig stadig er at berette den senere i Digt til almindelig Opbyggelse, og dette Digt saaledes stadig paaregnes og vedkendes i Digtets Handling, saa drager ved den nøje Forbindelse Beretningen selve det berettede over i Virkeligheden. Naar Dante overalt paa sin Vej ²⁾ opfordrer Skyggerne til at give sig Oplysninger og Bidrag til det Digt, han hjemkommen agter at skrive, og Beatrice opfordrer ham til at have Øjnene godt med sig, for at han senere ret kan beskrive og berette alt, og det Digt, vi læse, saaledes stadig omtales og forudsættes af de optrædende Personer og er et integrerende Motiv i selve Handlingen, saa falder der fra det meget veritable Digt, vi sidder og holder i Haanden, en Afglans af Virkelighed ogsaa over selve Scenen og Personerne.

---

¹⁾ Inf. I; Purg. XXIV, 49; jfr. II, 115; Inf. XX, 114; Par. VIII, 37.

²⁾ Purg. XXVI, 64; ib. XXXII, 105; XXXIII, 52.

Og Dante holder saa fast og klart paa den Position, at han blot i Mindet genopfrisker og deraf genfortæller, hvad han tidligere har oplevet, saa at vi faa et bestemt Indtryk af det skildrede som noget objektivt givet, som et Stof, Digteren ingen Magt har over, men kun lader træde frem. Der er en saa gennemført Objektivitet i Digtet. Uden at blinke lader Dante Skyggerne sige ham Komplimenter og lovprise ham; han refererer, uden at generes, hvorledes de antike Digterkonger optager ham i deres Kreds, hvordan Virgil glæder sig over hans Tale, eller præsenterer ham med Lovord, eller hvorledes Sjælene med Velbehag hører en af hans Sange afsynges. Til Gengæld skjuler han heller ikke, hvor han har gjort en ynkelig eller komisk Figur, som overalt hvor han angst flygter ind bag Virgil, eller hvor han staar Skole-ret for Beatrice, og han spotter over sig selv, hvor han i »Paradiset« har følt Hovmod over sin fornemme Slægt.

Thi han holder sig bestemt udenfor og over sit Sujet og saaledes ogsaa over sig selv som optrædende i Digtet. Det er én Dante, han som agerer i »Komedien«, og én, som siden beretter derom. Det er Erindringens beskedne Musa, under hvis Ægide Dante stiller sig¹⁾ og som han anraaber: »Oplys mig, lær mig at beskrive — hver Form saa klar, som hist jeg den iagttog« — saaledes udhæver han stadig Afstanden mellem Handlingens og Beretningens Standpunkt. Han belyser Oplevelserne gennem, hvordan de endnu virke i ham: »Det blotte Minde bader mig endnu i Rædselssved.« Eller ved Skildringen af den frosne Sø i »Helvede«: »Saa tidt jeg siden skuer en frossen Sø, gennemfarer Gysen mig.« Saaledes ogsaa i »Paradiset«. Mindet om selve Synet

¹⁾ Inf. I; Par. XVIII, 85; XIX, 7; Inf. III, 131; ib. XXXII, 71; Par. XXXIII; 61.

af det højeste er borte; »kun den Sødme, det efterlod, rinder mig endnu livsalig gennem Hjertet«.

Dette er al klassisk Fortællekunsts Standpunkt. Til al Fortællen hører tre Sætningsled: Subjektet, der fortæller, Objektet, der fortælles, Hensynsobjektet, til hvem der fortælles (jeg fortæller ham det). Intet Led kan undværes, om ikke »Fortællingen« skal blive meningsløs. Og naar moderne Fortællekunst, fordi den derved troer at vinde i Illuderekraft, vil udslette Fortælleren og lade Genstanden selv fortælle sig, da bliver den i Grunden unaturlig og fornuftstridig. Thi Handlingerne og Tingene fortælle som bekendt ikke sig selv, — Helten selv ser ikke Dramaet, han spiller i, og Lyrik er ikke selve Følelsens, men den erindrede Følelses Udtryk. Saaledes maa Beretteren altid staa udenfor sit Æmne for at kunne behandle det, og Beretningen kan ikke fornuftigvis forsøge at fingere selve det berettede. Lige fra Homer er ogsaa den meste gode Fortællekunst aaben fremtraadt som en Persons Beretning.

Saaledes søger Dante intetsteds til bedste for Illusionen at undertrykke Fortællerens Person, — tvertimod fremtræder denne overalt aabent¹⁾, — siger, hvad han nu kommer til i sin Beretning, hvad han springer over o. s. v. Just derved faar Stoffet for Læseren en saa bestemt Karakter af en objektiv, udenfor Digterens Vilkaarlighed staaende Virkelighed. Og Digteren kommer Læseren des nærmere, jo mer han løsner sig ud fra Stoffet. Han kan indgive Læseren hvad Indtryk, han ønsker, af det, der berettes, ved at udtale, hvad Indtryk det gør paa ham selv; kan knytte Refleksioner og Moralanvendelser dertil o. s. v.; kan vejlede Læseren, udhæve for

¹⁾ Inf. XXI, 2; XXV, 143; Purg. XIX, 97; Par. X, 70.

hans Opmærksomhed o. s. v. Dette gør ogsaa Dante stadig, han staar i det ligefremmeste og fortroligste Forhold til sin Læser og indvirker uafbrudt paa ham. Først og fremmest virker Dante saa stærkt paa sine Læsere ved at meddele det stærke Indtryk, som det, han beretter, gør paa ham selv. Dette Virkemiddel, som den objektive Fortællekunst savner, benytter Dante overalt i Komediens. Han optræder jo som Tilskuer i selve Digtets Historie, han er dernæst Beretter, og i begge Egenskaber føler og reflekterer han ved, hvad han har oplevet, og Dantes dybe Afsky eller Medlidenhed i »Helvede«, Andagt og Salighed i »Paradiset«, som lægger sig saa stærkt for Dagen, smitter enhver Læser. Men tillige vender han sig hvert Øjeblik direkte til Læseren: snart moraliserer han, snart appelerer han til Læserens Fantasi, her¹⁾ erklærer han: »hvis du er noget sen til at tro, hvad jeg nu vil fortælle, skal det ikke undre mig,« et andet Sted — i Begyndelsen af »Paradiset« — opfordrer han de svage Aander til ikke at følge hans Digt længer, da det vil gaa over deres Forstand; nu²⁾ beder han Læseren vel agte paa den Lære, som ligger bag Digtets Slør, eller han siger: »Bliv nu siddende, Læser, paa din Bænk og overtænk, hvad der her bydes dig, nu har jeg sat Maden frem, spis du nu selv.«

Men ligesaa uforbeholdent som Dante stedse vedgaar sin Stilling som den, der kun fortæller noget tidligere passeret, ligesaa energisk véd hans Kunst at hævde Illusionen om det fortalte som noget virkelig oplevet. Digtets Indhold er da ogsaa i Fantasi og Eftertanke gennemlevet saa fyldig og grundig af Digteren, at det illuderer med alle Livets Kendemærker.

¹⁾ Inf. XXV, 46. ²⁾ Inf. IX, 61, Purg. VIII, 19, Par. X, 22.

Først og fremmest en indre Selvoverensstemmelse, som ikke klikker eller skærer paa noget Punkt. I hele det lange Digt støder ingen Modsigelse, eller gør endog blot en Forskydning i Linierne os usikre. Vor Fantasi finder alle Forhold saa klare og faste som Virkelighedens; Sceneriet, Figurerne, Begivenhederne, ogsaa Personernes indre Karakteristik — alt er fastholdt og staar saa solidt, at det ikke synes vævet af Tankernes luftige Stof, men at være Sten og Træ og Kød og Blod. Og alle Delene passer sammen, dækker og støtter, korresponderer og virker sammen. Digteren beholder alt in mente, — med Naturens rige Hukommelse —, og han forsømmer aldrig, hvor det passer, at lade det forudgangne eller Omgivelserne gøre sig gældende. Har Virgil ved en Lejlighed givet Dante en Lærdom, saa viser Dante senere hen ¹⁾ i en Samtale med en anden, at han har profiteret deraf og lader den gaa videre, og Læreren roser smilende hans lærvillige Hukommelse; et andet Sted ²⁾ har han derimod glemt noget, Lucie tidligere har forklaret ham, og spørger igen derom; Beatrice undskylder ham da: »det meget store, han i Mellemtiden har set, har vidsket det ud af hans Erindring.« Den Slags Smaatræk stimulere altid Illusionen. Dante husker paa alt, lader alt virke med, fordi hans Indbildningskraft har alt præsent. Naar Virgil og Dante gaar langs en Strøm ³⁾, glemmer han ikke, at Vandets Larm næsten maa overdøve deres Tale; hvor ⁴⁾ han først i Skoven møder Virgil, faar Digteren det lille Træk med, at den fremmedes Stemme var hæs, som dens, der har tiet i lange Tider. Ved denne allestedsnærværende Omtænksomhed véd Dante uafbrudt at bestyrke vort

¹⁾ Inf. XV, 99; VII, 73. ²⁾ Purg. XXXIII, 121. ³⁾ Inf. XVI, 92.
⁴⁾ Ib. I, 62.

Virkelighedsindtryk og holde os alt overbevisende for Øje. Seje Virgil og Dante over Floden, hvori Synderne svømme ¹⁾, angive Bobler rundt paa Overfladen, hvor der svømmer Legemer under Vandet. Blandt de hungrende Skygger af de tidligere Fraadsere kan Dante ikke kende sin Ven Forese Donatis Træk igen ²⁾, saa forandret er Ansigtet bleven af Magerhed; først paa Stemmen genkender han ham og genfinder saa, lidt efter lidt, de kendte Drag i Ansigtet. Og saadanne Smaatræk findes overalt i Digtet.

Det er gennem disse, at Stoffet stadig yngler og faar Livets Vidtløftighed og Fylde. Dante søger ingenlunde Vidtløftigheden, men han gennemlever alt saa udførlig, og hans Erindring er saa overfyldt med Livs-iagttagelser, at det ene lille Træk løber med i Pennen efter det andet. Der er alle de Omstændigheder med i Dantes Digt, alle de Mellemlid og Forholdsbestemmelser, som danne Livets Atmosfære og usynlige Gnidningsmodstand. Vi leve og bevæge os jo ligesom i et Fluidum, hvis Tryk af Vanen ikke mærkes uden ved særlig stærke og pludselige Bevægelser, men hvis Fraværelse vi derimod i næsten al Fantasideigt fornemme som noget underligt bart og uvirkeligt. Men det stærke og fyldige Virkelighedsindtryk, som »Komedi« gør, beror just paa, at dette usynlige Medium overalt mærkes at være tilstede, som uafbrudt sinkende Bevægelsen og vidtløftiggørende, komplicerende alt. Jeg tænker paa alle den Slags Smaatilfælde, som naar En, midt i sin Tale, distraheres ved at faa Øje paa et eller andet, eller naar Dante af indre Bevægelse ikke kan svare, men beder Virgil tale for sig, eller naar Virgil skubber Dante

¹ Inf. VII, 119. ²) Purg. XXIII, 44.

frem, for at han bedre kan høre, eller naar Træbullen (Selvmorderens Iklædning), da den skal til at tale, først udstøder en hvæsende Lyd og drypper Saft, inden der vil forme sig Ord ud af den. Blot Virgil skal kaste en Klump Jord i Gabet paa Cerberus, se vi¹⁾), hvordan han bøjer sig ned og »skiller Fingrene ad« for at kunne fatte om en des større Klump. Naar Dante har haft et Drømmesyn og er vækket, raver han²⁾ afsted efter Virgil, endnu søvndrukken og overvældet af Synet, saa at denne bliver opmærksom derpaa og spørger, hvad der fejler ham, siden han ikke kan staa paa Benene. Eller man tænker paa Scenen³⁾), hvor den gamle Cavalcanti misforstaar en Yttring af Dante og angst spørger ham, om da hans Søn er død, men Dante, der er optaget af Farinatas Spaadom om hans Fremtid, glemmer at svare den gamle, hvorefter denne opfatter Dantes Tavshed som et hensynsfuldt: »Ja!« og bevidstløs styrter tilbage i sin Grav.

— Overalt omstændeliggøres Handlingen saaledes. Der ved kommer tillige alt det uafsluttede, uordentlige, tilfældige ved Livet ind. Intet isoleres kunstig fra sine Omgivelser. Broget som i Livet skifte Scenerne og slynge sig ind i hverandre, — især i »Helvede« —, Dante afbrydes midt i en Samtale af noget nyt, der dumper ind, han fængsles nu af en, nu af en anden Genstand, han faar i Forbifarten kun Stumper af Scener at se, falder her midt ind i et Skændsmaal, rives dér af Virgil bort fra en Situation, hvis Udfald han gerne havde set o. s. v. Dette giver Digtets Scener en saa impressionistisk Livagtighed, en saa uarrangeret Naturlighed og Bevægelse. Dantes Fremstilling er i det hele stærkt impressionistisk,

---

¹⁾ Inf. VI, 25. ²⁾ Purg. XV, 118. ³⁾ Inf. X, 67 ff.

han ordner ikke, han griber Livets hele Tilfældighed »au vif«. Han giver Indtrykkene nøjagtig, som han faar dem, og kun saavidt, som han faar dem. Det Skib, der nærmer sig Skærsildsbergets Ø, ses først¹⁾ som et Lys ude over Vandet, der er vokset, medens Dante en kort Tid har set bort fra det, og som efterhaanden faar »noget: jeg ved ej hvad hvidt« paa Siderne og forneden, hvilket senere viser sig at være Englens hvide, udspændte Vinger og hans Klædning. Eller hvor Virgil og Dante bæres ned gennem Svælget paa Geryons Ryg²⁾, dér mærker Dante kun paa Lufttrykket mod Ansigtet, at de langsomt svæve ned. Af en Skikkelse, der møder ham, tegner Dante kun, hvad han ser, af en Tale kun, hvad han virkelig hører og opfatter. Han holder sig nøje til Indtrykket og lægger hverken til eller trækker fra.

Et enkelt Eksempel maaler ret, hvor præsentere alle Forhold og Omstændigheder er for Dante, — det er de forskellige, nøje udregnede Maader, hvorpaa det under Dantes Vandring lægger sig for Dagen, at det er en levende, som besøger Skyggernes Riger³⁾. Digterens Omtænksomhed forsømmer her ingen Lejlighed. Først da synker Styxbaaden ned i Vandet, naar Dante — den levende — træder i den, og med den uvante Last kløver den de stille Vande som aldrig før. Siden, da han gaar med Virgil ned ad et Bjergskreds løse Sten, trille Stenene under Dantes Fod, medens de ligge urørte under Virgils. Og paa det opfindsomste varieres de Maader, hvorpaa Skyggerne bemærke, at Dante er en levende. Engang er det Føddernes Tryk; »han dér

---

¹⁾ Purg. II, 19.   ²⁾ Inf. XVII, 115.   ³⁾ Inf. VII, 28; XII, 30; XII, 82; XXIII, 88. Purg. III, 19; XXVI, 7.

bagved — sige de — bevæger det, han rør ved; det plejer ikke de dødes Fødder at gøre.« En anden Gang er det hans Aandedræt: »Se, efter Strubens Bevægelser at slutte synes han at leve.« Snart er det Skyggen, hans Legem kaster foran sig, thi de legemløse Skygger kaste ej Skygger. Og derfor gør han ogsaa den gule Ildlue rødere, idet han gaar forbi o. s. v.

Ved Siden af den Selvoverensstemmelse, hvormed alt samvirker, er det det omskrevne og nøje bestemte i alle Forhold, der lægger saa sikker og stærk Illusion i Komediens. Alle Rammer — baade i Tid og Rum — ere saa nøje angivne og fastholdte, at man har kunnet tegne udførlige Kort over alle de tre Riger og Dantes Rejse, og at man har lagt Timetabel for Rejsen, der følger næsten Time for Time fra den Palmesøndagmorgen, Dante træffer Virgil i Skoven, til Paaskedag oppe i Paradiset. Og Digtet er overfyldt med smaa Tids- og Rumbestemmelser, der fæstne og omskrive alt, hvad der sker¹⁾. Varigheden af hver Begivenhed bestemmes: »saalænge der bruges til at sige Amen« »eller tælle til ti«. Hver Bevægelse maales pedantisk: hvor mange Skridt, der gaaes, hvor langt Vejstykke, der lægges tilbage. Alle Tildragelser sættes i nøje Tidsforhold til hverandre; det vilde give et artigt Resultat, om man optalte, hvor tidt Ord som »straks«, »snart«, »lidt efter«, »derpaa«, »førend«, »efterat«, »samtidig« forekom i Komediens. — Med Rumforholdene er det ligesaa. Lige saa tydelig Begivenhederne bestemmes som tidsopfyldende, lige saa fast lokaliseres de, omskrives og afgrænses i rumlig Henseende. Dante ynder at skaffe sig Ramme om sine Scener; bedst lykkes det i Helvede, hvis Tragtforn

¹⁾ Par. II, 23; XXII, 109 o. s. v.

med Ringe, Kredse, Bolværker giver faste Begrænsninger. En kedelformig Bjergkløft, en smal Vej langs Bjerget — saadanne Scenerier søger hans Fantasi. Og de rumlige Forholdsbetegnelser ere end hyppigere i Digtet end Tidens. »Nærved«, »lidt fra«, »et Pileskud fra«, »tre Favne borte«, »tre Gange menneskelig Højde« — saaledes hedder det stadig. Han angiver Afstandene mellem sig selv og hvad han ser eller hvem han taler med. Han noterer, om det er paa højre eller venstre Side af ham, en Skygge dukker op. Der er Luft og Rum overalt i Dantes Billeder, der er Plads mellem Figurerne og Vidde og Dybde i Scenen. Det er just det samme, som den samtidige Giotto indfører i Maleriet: Figurerne klistres ikke mer mod hverandre, de løsnes ud fra Baggrunden og hverandre.

Ligesaa nøje som alt er sat ind i Tids- og Rums-Rammen, ligesaa nøje angives ogsaa Form og Farve, Størrelse, Stilling og Bevægelse. Dantes egen Fantasi kræver alt præciseret — som hugget i Sten, siger han — og han forudsætter samme Forlangende hos Læseren. Om de Blinde, der sidder langs Vejen, bemærker han, at éns Ansigt ser ud, som om det ventede, han skulde komme hen til det. »Og vil nu nogen spørge,« tilføjer han samvittighedsfuldt ¹⁾, »hvordan det kunde ses, da var det ved, at han løftede Hagen opad paa Blindes Vis«. Saa omhyggelig er Dantes Kunst overalt — indtil Pedanteri. Det noteres ²⁾ om en Dragts Farve, at den er som »Aske eller Jord, der graves tør frem«, om en Bjergskraaning, at den er stejlere end Diagonalen i et Kvadrat. Vi faa nøjagtig angivet ³⁾ de optrædendes Størrelse, Legemsfigur, hvordan de staar og gaar, hvordan Mahomet løftede den ene Fod for at dreje sig,

¹⁾ Purg. XIII, 101. ²⁾ Ib. IX, 115; Ib. IV, 42. ³⁾ Inf. XXVIII, 61; Purg. XV, 7; XXVI, 4.

medens han talte, og derefter satte den ned paa Jorden og gik. Det optegnes, at Solen nu traf Vandrerne midt paa Næsen eller paa højre Skulder.

En saadan Tydelighed i Fantasiens grænser til Hallucination, og Dantes Kunst faar alt til at staa ligesaa grangiveligt og lyslevende for os, som det har staaet for ham selv. Alle Scener og Billeder er saa anskuelige. Der er alle de smaa Streger og Strøg, som tegne en Figur og male en Situation¹⁾. Chiron — den vise Kentaur — tager en Pil af sit Kogger og reder med Skaftet Skægget til Siderne, saa de store Kæber blive synlige; Utysket Geryon kommer flyvende op af Svælget, og Virgil gør Tegn, at det skal komme og lægge til ved Marmorranden, hvor de staa; saa kommer det og lægger Hoved og Krop op paa Bolværket, medens Halen vifter ud over Dybet — som en Bæver, der ligger og slaar med Halen. Eller det fortælles, hvorledes Skygger nærme sig, da de høre Dante tale toskansk. Han hører dem raabe ham an og se dem ilfærdig søge at naa hen til ham trods de tunge Kapper, de gaa i (det er i Hyklernes Verden, dette foregaar). Da de er naaet frem, ser de imidlertid stiltiende paa ham, skelende fra Siden, og vender sig saa til hinanden og siger: »Han dér synes levende, at dømme efter Strubens Bevægelser.« Hvor ser man ikke Scenen livagtig! Og saaledes alle Digtets Hovedsituationer: Farinata, der rejser sig af Kiste med knejsende Hoved og Bryst, Ugolino med Sønnerne i Hungerstaarnet, Sjælene, der landsættes ved Skærsildsbjergets Fod, Beatrice paa Triumfvognen — og talrige andre. Selv det sværest anskuelige formaar Dante at skildre. Han fremstiller²⁾ den temmelig barokke Tildragelse,

¹⁾ Inf. XII, 77; XVII, 7 ff. ²⁾ Inf. XXV.

at en Synder omslynges af en Slange og Led for Led forvandles til Slangen, medens Slangen faar hans Legeme, — og det hele er detailleret saa kyndig, at det virkelig gør Indtryk af noget selvsét. Ligesaa er de mest komplicerede Lysfænomener oppe i Himlen¹⁾ tydeliggjorte med stor Virtuositet.

Men Dantes egentlige Felt er dette: gennem det legemlige, gennem Gebærder, Stillinger, Bevægelser at tegne det sjælelige paa det tydeligste og anskueligste. Det er i Virkeligheden denne Opgave, som Komediens ifølge hele sin Idé stiller paa hvert Punkt, idet Dante for en væsentlig Del paa hele sin Vandring er Tilskuer og gennem Synssansen skal belæres om Forhold og Tilstande. Og Dante véd med uudtømmelig Opfindsomhed at oversætte det indre i det ydre. Overalt, hos Synderne i »Helvede«, »Skærsilden«s bodgørende og de salige i »Paradiset«, finder han de mest udtryksfulde Skikkelser og Stillinger, de mest talende Gestus og Bevægelser. Han ser f. Eks. paa Skærsildsbjerg²⁾ en Flok (der skal forestille de træge) sidde i Skyggen af en Klippeblok og holde Rast, en af dem sidder ligesom dødstræt med begge Armene om Knæet, medens Ansigtet hænger dybt ned mellem dem; og da Dante taler til ham, løfter han kun ganske lidt Hovedet fra Laaret og presser gnavent sine Ord frem. Lige saa naturalistisk er Fraadserne tegnede³⁾. Kroppene vælte sig i Regn og Søle, næsten ukendelige, og én af dem, der sidder op, skeler for at faa Øje paa Dante, og efter et Øjeblik at være livet op ved Sammentræffet med sit Bysbarn, slutter han kort af: »Mer siger jeg ikke, svarer dig ikke mer,« ser saa kort skævende hen paa Dante, sænker Hovedet og falder

---

¹⁾ Par. XII, 1; XVIII, 91. ²⁾ Purg. IV. ³⁾ Inf, VI.

tungt ned igen til de andre. Og Sordello, Giganterne, Farinata, — hvor tegner ikke deres Holdning og Manerer deres Indre! Dantes hyppige og lykkelige Brug af Symboler og allegoriske Billeder tjener ogsaa til at synliggøre det ulegemlige. Hvorledes kan man smukkere anskueliggøre det aktive og det kontemplative Fromhedsliv end i Billederne af Lea, der syngende plukker Blomster, og Rachel, der sidder fordybet over Spejlet! Eller den apostoliske Fattigdom nydeligere end i Skildringen af den skønne, ringeagtede Kvinde, som i 1100 Aar sad Enke og ventede, til Franciskus kom og tog hende til Ægte og henrykkede den halve Verden ved sin Bruds Ynde og Elskelighed. — Giotto, Dantes unge Ven, har i Franciskuskirken i Assisi malet denne Allegori og andre, der er ganske i Dantes Smag.

Det er intet Under, at »Komedi« atter og atter har udfordret Tegnere og Malere til at stille saa anskuelige Billeder og Scener frem for Øjet. I Virkeligheden viser Digtet ved dem og ved hele sit Anlæg over i Billedkunsten, saa overvejende tales der til Øjet og gennem Øjet. Det er antik og italiensk Kunstnernatur, der kommer frem straks i den vaagnende Kulturs Grundværk. Thi den Overbevisning, hvorudfra Dantes Kunst hele Tiden opererer, og som Digtet forkynder paa hver Side, er den, at Legemet er det nøjagtige Udtryk for Sjælen, ja! er identisk dermed. Men dette er Billedkunstens »Credo.« For Middelalderens Kristendom var det sanselige Ydre kun et underordnet, dækkende Hylster for det Indre; derfor kunde den ikke skabe Billedkunst. Men den italienske Renæssance og al god Kunst er Udtryk for den Overbevisning, at Legemet, Udtrykket, Stillingen, Bevægelsen ikke er blot et Tegnsprog, en vilkaarlig Hieroglyf, som man af Erindring véd betyder

dette eller hint sjælelige Indhold — om der end er adskillig Kunst, der ikke naaer videre end til med visse konventionelle Tegn at angive et Indre, saa vi véd, »hvad det betyder« —; men at et nedslaaet Øje, en rød-mende Kind, denne Stilling og hin Bevægelse hører med til, er et Led i, er Synssiden af en vis Sindsstemning eller Sjælsbevægelse. Og af denne Forstaaelse om, at Sjæl og Legeme er ét, er Dante gennemtrængt trods nogen Kunstner, og hans naive, materialistiske Fantasi ser ved alt sjæleligt særlig den anskuelige Side. Hele Digtet igennem er alle Sindsbevægelser oversatte til Stillinger, Bevægelser, Udtryk ¹⁾, Hvor en anden vilde berette, at han optaget af sine Tanker følger Virgil, ser Dante det saaledes: »Følgende ham bar jeg min Pande som den, der har den fyldt med Tanker, og som gør en halv Brobue af sin Skikkelse.« Falder pludselig en vred Djævels Overmod, tegnes det derved, at han lader sin Fork falde til Jorden; taber Virgil Modet og mistvivler, opdager Dante det ved, at den høje vandrer langsomt, med Øjnene mod Jorden, med al Frejdighed svunden af Panden; da en af Synderne i »Helvede« hører sig ringeagtende omtalt af Virgil, slaar han sig i Ærgrelse paa sin tykke Vom, saa den runger. Og hele Vejen ledsages Menneskenes Tale af Gester og betegnende Bevægelser ²⁾. Naar Virgil skal tale til Dante, faar man at se, hvordan han vender sig om mod ham eller rykker ham i Armen eller venlig griber ham om Haanden; naar der opfordres til Eftertanke, lægges Fingeren paa Næsen, og naar der tales om noget, peges der gerne derpaa, eller den udtalte Mening illustreres.

---

¹⁾ Purg. XIX, 40; Inf. XXI, 85; VIII, 117; XXX, 102. ²⁾ Inf. XII, 67; XV, 97; XXXI, 28; XXV, 45; Purg. VII, 52.

Man forstaar, at Dantes Digt, der ikke fik nogen direkte Efterfølgelse af Betydning i Literaturen, saa at sige aabnede Øjnene paa det florentinske Folks Kunstnernaturel og gjorde det klar paa, at Penslen og Mejslen var dets rette Udtryksmiddel, fuldt saa vel som Pennen. Undertiden¹⁾ synes det, som om Dante selv føler, at Billedkunsten her naturligere var paa sin Plads og nedlægger saa sin Pen. »Hvis jeg kunde male, lig Maleren vilde jeg da med et Billed beskrive.«

Dante har imidlertid ikke at misunde hverken Pensel eller Mejsel. Thi hans Kunst naaer videre og dybere end nogen af dem vilde formaa. »Komedien« er ikke en blot Række anskuelige Billeder og Scener, det er en Fortælling med fortløbende Handling og kontinuerlig Bevægelse. Ligesom vi se Dante i Digtet stadig skride fremad paa sin lange Vandring, givende sig Tid undervejs, men altid higende frem — saaledes Dantes Fortællekunst i Digtet. Klart angivende og rolig berettende, maadeholden i Beskrivelse og Lyrik, stedse jævnt fremadskridende er den Mønster paa ren Fortællestil. Der er dernæst i »Komedien« nedlagt en sjælelig Kunst, en Fremstilling af menneskelige Sjælstilstande og Sjælsbevægelser, som i Omfang og Sandhed, i Energi og Paavirkningsevne staar paa Højde med de allerstørste Dramatikeres og Romanforfatteres.

Hele Digtet er jo — som en lang »Jeg«fortælling — i Virkeligheden kun én Række psykologiske Tilstande, en Sjælelivshistorie ligesom den, vi fulgte i Dantes Ungdomsværk »vita nuova«. For Middelalderens religiøse Menneske er den egne Sjæl og dens Frelse alt, og den øvrige Verden eksisterer kun som Incitament

---

¹⁾ Purg. XXXII, 64; XII, 64.

for denne. Klosterensomheden, Skriftemaalet, Mystiken udviklede en lydhør Agtpaagivenhed for alt, hvad der foregik i Sjælen, og en Spejden og Lytten indad, hvoraf moderne psykologisk Sans overalt er fremgaaet. Dante har lige fra Ungdommen haft en Trang til at fordybe sig i sig selv og iagttage og analysere sine Sjælsrørelser. »Jeg er én, der lægger Mærke til, naar Kærligheden aander i mig, og skriver ned det som den dikterer i mig« — saaledes bestemmer han selv i »Skærsilden«¹⁾, i Samtale med en samtidig Digter sin og den ny Skoles Lyrik overfor den ældre, abstraktere og mere konventionelle, der »ikke saa trolig følger, hvad der dikteres indenfra.« Og den sikre og levende Skildring af Sjæls-tilstande, vi allerede fandt i »Vita nuova«, er endnu mere livagtig og gribende her i Komediens. Navnlig er — ifølge Dantes passivt modtagende Tilskuer-Stillings i Digtet — Indtryks- og Opfattelsessiden af Sjælelivet bearbejdet. Til Belysning af Opmærksomhedens og Visionsekstasens Psykologi er »Komediens« en hel Guldgrube. Der skildres²⁾ Sjælels Fortabelse i noget, som fængsler den, saaledes at Tid og Omgivelser og alt andet forsvinder for den; Nysgerrighedens Tørst, der allerede, naar den faar sikkert Haab om Tilfredsstillelse, ligesom føler nogen Lædskning; endvidere det trætte Sinds Svajen imellem forskellige Tanker, der flakke forbi Bevidstheden, én efter én, indtil Øjet lukker sig og Søvnens falder paa En. Eller Visionstilstande skildres, hvori Sjælen er helt tillukket for Omverdenen, og det ene Billed »regner ned« efter det andet for det indre Øje, og opløses igen som en Luftboble i Vandet, naar Hinden springer, og tilsidst hele Drømmetilstanden

1) XXIV, 52. 2) Purg. IV, 1; XXI, 38; XVIII, 139; XVII, 31.

brydes af et stærkt Indtryk udefra og brudt kun zitrer en Stund, inden den dør.

Men ogsaa alle Slags pludselige Stød og Sindsbevægelser er fremstilte overalt under Dantes Rejse: Overraskelse, Forundring, Forskrækkelse, Haabets Opdukken, spændt Forventning, glad Genkendelse, opbrusende Harme, overstrømmende Jubel, sønderknust Medfølelse. Dantes Sind er af dem, der giver hurtigt og stærkt Udslag, og de Hændelser, der møde ham, tumble ham urolig om mellem alle Slags Indtryk. Og Komediens Kunst er helt igennem lagt an paa den livfulde dramatiske Artikulering. Alt ses og fremstilles i brudte Linier. Alt udstykkes og leddes til bedste for Handlingsinteressen. Pludselige Sindsbevægelser og Overgange veksle derfor hele Tiden: Scenerne gaa ikke jævnt over i hinanden, men den ene Episode og det ene Sceneri følger efter det andet, som Billederne i en Kukkasse; vi gaa fra komiske til frygtelige, fra rørende til trivielle Scener. Situationen er Formen for Dantes Fantasi her ligesom i »Vita nuova.« Og hvert Motiv er udpointeret dramatisk. Da Virgil og Dante lande ved Disstadens Port, vil de forvorpne ikke lukke op. Paa Virgils Forestillinger lade de sig bevæge til at underhandle med ham, men den anden levende (Dante) skal blive tilbage og kan selv se at hitte hjem. En hæftig Angst griber Dante ved Udsigten til at blive skilt fra sin Fører, og han besværges Virgil ikke at forlade ham. Virgil beder ham være ved godt Mod og forlader ham saa for at gaa hen og parlamentere med Djævlene, og Dante efterlades i ængstelig Tvivl. Saa afbrydes Forhandlingerne, Portene smækkes i, og Dante ser Virgil vende tilbage med bøjet Hoved og langsomme Skridt. Førerens Modløshed ind-

gyder Dante paany Angst, men da Virgil ser hans blege Frygt, søger han selv at skjule sin Raadvildhed og tager sig i Talen, just som han vil udtale sin Tvivl. Men Dante bemærker, at han saaledes pludselig drejer af fra, hvad han vilde have sagt, og Virgils Forsøg paa at skjule sin Ængstelse forøger saaledes kun Dantes. Ved den Slags dramatisk Artikuleringen opliver Dante overalt Interessen.

Udenfor sit eget Jags sjælelige Oplevelser har Dante dernæst i alle de Skikkelser, han træffer, og de Historier, han faar berettet, saagodtsom omrejst hele Sjælelivets Verden. Der synes ikke at være de Stier og den Egn i Menneskehjertet, som han ikke har betraadt. Hele Menneskeverdenens Mangfoldighed, Uendelighed har faaet Rum i Digtet. Deraf dets uudtømmelige Rigdom i den ensformige Ramme: alle Slags Figurer, alle Slags Liden-skaber, alle Slags Sindsbevægelser. Hvilken uendelig Variation f. Eks. i »Helvedsyndernes« Sindelag overfor de besøgende! Nogle vise Skam og vil ikke lade sig se, andre er tvære og gider ikke svare, der er stolte og forhærdede, der er hadske og ondskabsfulde, som glæde sig ved at spaa Dante ondt, nogle søge Medfølelse, andre vil forskaanes for hans Ynk. Hver Figur udhæver sig fra de andre. Og med hvor faa, afgørende Streger formaar ikke Dante at karakterisere Figurerne! For ikke at tale om de iøjnefaldende, store Eksempler i hans Digt, med hvilken Rigtighed er Franciskus' og Dominikus' ejendommelig modsvarende Profiler ikke skizzerede! Og Toneregistret har et Omfang og en Fylde som hos faa andre Digtere: Dante kan skildre Glæden, der strømmer over i Sindet og fylder det fra saa mange Kilder, og Hjertets egen glade Undren over at

det ikke sprænges af saa megen Lykke. Og han kan skildre Fortvivlelsen, der lammer og gør stum og graadløs. Elskov, Misundelse, Skadefryd, kærlig Gudhengivelse, Trods — hvilken sjælelig Livsform er ikke repræsenteret?

Dog! er Dante den store Sjælekunstner og det store Kunstnerøje, saa er han først og fremmest den fødte Ordets Kunstner, som sjelden et Menneske var det. Og Komedien er et Ordets Kunstværk, der søger sin Mage.

Man har digtet sig op et Dantebilled af tavs Indesluttethed, som vistnok er lidet korrekt. Boccaccio siger vel, at han talte sjælden, uden naar han spurgtes, men da var han ogsaa højst veltalende og talte flydende og ordrigt. Og Villani — den bedste Autoritet — kalder ham »rettorico« og »nobilissimo dicitore«. For sine skarpe og vittige Riposter var han berømt, og talrige Anekdoter i saa Henseende var i Omløb. I Virkeligheden har det — naar ikke dyb Spekulation eller Menneskebitterhed gjorde ham indesluttet — været Dante en Glæde, en Passion at udtrykke og meddele sig i Tale. Ligesom næsten alle Menneskene i hans »Komedie« er godt oplagte til Passiar og godt skaarne for Tungebaandet, saaledes hører han selv ikke for intet til det Byfolk, der alle ere »ragionatori«: — Ræsonnører og Kausører.

Dantes »Komedie« er det Sprogværk, der først ret løser den florentinske Tunge og giver den florentinske Veltalenhed, Ordkunst (»il ben parlare« er allerede de gamle Florentinernovellers Ideal, Novellesamlingerne kaldtes »fiori di bel parlare« o. l.) dens højeste Udtryk.

Hvad Dantes Stil søger, er først og fremmest Eftertrykkelighed, og hans Sprog hader al Omsvøb og

Udenomstilbehør og skræller dristig den nøgne Kærne frem. Man ser et ungt, endnu ikke fæstnet Sprog, der lader sig bøje efter alle en stærk Originalitets Luner. Med den yderste Frihed tumler Dante med Sproget. Saaledes skaber han sig f. Eks. bekvemt sine Verber af Hovedordene. Den Handling at frembringe eller opheve, bevæge sig til eller fra noget udtrykkes ved at give Substantivet Verbalendelse med eller uden Nægtelsesbetegnelse. Verbet er hans Stils Hovedform, han ser Verden som Handlen, Bevægelse, Bliven, og opløser derfor alle de døde Substantiver i levende Verber. Man »athungerer« og »aflængsler« sig, »afskyldner« og »afsøvner sig«; Luften »aftaager sig«, Bjerget »afsøer sig«, ☉: stiger op af Søen. Det er Tale i Raastof, overordentlig egentlig og uden Omsvøb. Saaledes hedder det ogsaa omvendt at »forfemmes« ☉: at femdobles, at »fortoes« ☉: at gaa i tu, at synke ind i (blive til) mig, dig, ham hedder at formiges, fordiges, forhammes o. s. v., — overordentlig eftertrykkelige Udtryksmaader. Og saaledes vælges overalt de tydeligste og ligefremmeste Udtryk: »Jeg forbliver i Maaske (☉: Tvivl), saaledes strides Jaet og Nejet i mig.« Faarene følge det første i Rækken uden at ane »hvorfor«et. Konkrete, livfulde Betegnelser foretrækkes for abstrakte: »At være naet ud over Barnealderen« kaldes »at have sluppet Mam (Mad) og Langle (Rangle)«. Hvor yderlig faa hæderlige Franciskanere, der findes, betegnes ved: »Lidet Klæde strækker til for at lave dem Klædning«. Og istedetfor abstrakte, intetsigende Vendinger sætter Dantes Sproganalyse skarpe Væsensbestemmelser. Skyggen »havde intet Øjeblik løst sig fra at betragte mig« hedder det f. Eks., »men sugede Forundring ind gennem Øjenhullerne«. Det himmelske udtrykkes: »det gode, paa den anden Side af hvilket

der ikke er noget at hige mod.« Eller naar Djævlene nede i Helvede vil hindre Dante i at faa Adgang, appellerer Virgil til, at »man vil dette dér, hvor, hvad man vil, man kan«.

Trangen til Eftertrykkelighed fører til, at de stærkeste Ord helst anvendes. Superlativer anvendes: »Grøn-grøn« (verdissimo), »elendigst« (tristissimo) o. s. v. Og naar der skal siges: ønske, attraas, anvender Dante, uden at det skal tages i særlig nedsættende Betydning, et Verbum, der udtrykker det gejlte Begær (agognare). For: Negl bruges: Klo, for: angribe at »sætte Hugtand i«, for: at opmuntre til at tale anvendes det Ord, der betyder at hidse en Hund (aizzare). Ligesaa ynder Dantes Kunst epigrammatiske Udtryk (»min ikke urigtige Fejltagelse«) og energiske Sammentrækninger. »Han røver fra mange Livet, Æren fra sig selv« hedder det om en berygtet samtidig. »En Ven af mig og ej af Lykken« kalder Beatrice Dante, da hun beder Virgil gaa op i Skoven og bistaa ham. Trangen til Eftertrykkelighed fører i pathetisk Stil til Overdrivelsen, Emfasen, og Dantes Stil er gennemsyret af Overdrivelser ¹⁾. »Hvem er du,« siges der, »som vil sætte dig paa Dommersæde og dømme 1000 Mile fjernt med Syn, der rækker kun et Spand.« »Kunde jeg blot i 100 Aar naa en Tomme frem, saa gav jeg mig straks paa Vej.« Da Dante gaar gennem Ildbæltet, hedder det: »Jeg vilde gerne have kastet mig ned i smeltet Glas for at afsvale mig«. Beatrice smiler med et Smil, der »vilde gøre en Mand lykkelig midt i Ilden«. Og med en humoristisk Hyperbel hedder det: »De Mure, som tilforn gemte Klostre, er nu Røverkuler, og Munkekutterne er Sække, fyldte med daarligt Mel.«

¹⁾ Par. XIX, 79; Inf. XXX, 82; Purg. XXVII, 49.

En videre Formation af det eftertrykkelige i Dantes Stilkunst er Lignelsen. Lignelsen er Komediens stilistiske Yndlingsfigur; den er den Danteske Aands Kælebarn; overalt sprudler den frem af hans Anskuelse, under hans Pen.

Hans Sprog er, i sin Trang til Eftertrykkelighed, lutter uudfoldede Lignelser. Mangelfulde, værdiløse Tanker kalder han »énhaandede«, han kalder sig »drægtig med Tvivl«, og »fastende efter at se ham«; »midt i Flammen« hedder »i Maven paa Flammen«. Det legemlige Udtryk overføres paa det abstrakte: »En Sigte« anvendes for »Prøvelse«, »fede sig« for at »fuldkommengøre sig«, »tilspidse sig« for at »forstærkes«. Hvor en Farve, Størrelse eller Form eller lignende skal angives, falder der altid Dante noget kendt i Minde, som tydelig bestemmer ¹⁾). Geryon-Uhyrets Skind var saa spraglet som tyrkiske Tæpper; den Klippepalte, hvorigennem Virgil og Dante maa krybe, er ikke bredere end det Hul, Landmanden udbedrer paa sit Gærde med en Haandfuld Kviste; Skyggerne forsvinde saa hurtig, som man bruger til at sige »Amen«. Og saaledes véd Dante at gøre os alt det fremmede, han ser i den hinsidige Verden, anskueligt ved at illustrere med tilvante og nærliggende Billeder. Hans Fantasi kræver overalt en nøjagtig Anskuelse, og derfor gaar den under hele hans Vandring ud paa at trække det fremmede ned til det hjemlige, kendte, det høje ned i dagligdags Jævnhed. Der er derfor noget demokratisk og prosaisk, næsten noget kættersk i denne Fantasi, der aldrig imponeres hverken i Helved eller Paradiset, men til alt siger »ja, det er jo ligesom —« og saa har et eller andet Billede ved Haanden, der tidt bryder Stemningen,

¹⁾ Inf. XVII, 16; Purg. IV, 19; Inf. XVI, 88.

men rykker os hele Scenen saa nær. Naar han staar til Overhøring i sin Trosbekendelse for St. Peter, føler han sig som en Bacchalaureus til Eksamen; de salige Aanders Lyskrans minder ham snart om Kragerne, der flyve op fra en Gren og fordele sig i Luften, snart om en Kværn. I sin jævne Uforstyrrethed faar Lignelsen ofte et Anstrøg af raat Humor. Synderne vrider sig i Blyet, som muntre Delfiner boltre sig i Vandet, Tvedragtsstifterne, hvis Legemer ere kløvede paa langs, lignes ved Tønder, hvis Bundstaver er sprængte; de Ulykkelige, der værges sig mod Ildregnen, ved Hunde, der med Ben og Tænder værges sig mod Hedetøj og Lopper.

Som sagt — disse Lignelser søger ikke Stemning, men den tydelige Bestemmelse; og heri naae de overordentlig vidt. De kan lyse en hel Scene op og gøre os den nærværende. Skyggerne, der gaa forbi Virgil og Dante, kigge nøje hen paa dem, »som naar man møder Folk ved Aftentide under Nymaane, eller som Skrædderens Øje kigger paa Naalens Øje«. Synderne kradse deres Kroppe saa hidsig, »som en Staldkarl fører Striglen over Hesten, naar hans Herre skænder eller han selv længes efter at sove«. Da Virgil i »Helvede« knækker Grenen af et Træ, hvisler der Ord og Blod ud af Saaret, ligesom naar man holder en grøn Gren med den ene Ende over Ilden, og der af den anden siver Saft og hvisler Luft frem. Saaledes illustreres ogsaa aandelige og abstrakte Forhold, gøres fattelige og tydelige; Dantes Tanke søger stedse det konkrete Billed for at klare og præcisere sig¹⁾. Adel er en Kappe, som Tiden stadig klipper kortere, hvis den ikke daglig udbedres og øges. Menneskets Blik kan ikke trænge til-

¹⁾ Par. XVI, 7; ib. XIX, 57.

bunds i Guds Retfærdighed, lige saa lidt som i Verdenshavet. Inde ved Stranden kan vel Grunden ses, men ude paa Dybet er den skjult, og dog findes den lige saa vel dér. Ja! alle Troens abstrakteste Theorier og Mysterier gør Dante i »Paradiset« anskuelige og poetiske gennem træffende Lignelser.

Ogsaa til Understregen og Tydeliggøren af Følelsen bruger Dantes Kunst overalt Lignelsen, — ogsaa her tidt uden Hensyn til Anstand. Himmelfyrsterne byde saaledes ¹⁾ hinanden kærlig Velkommen, »ligesom Handuen sætter sig ved sin Hun, og de vise deres Ømhed ved kurrende at gaa omkring hinanden«. Et af Himmellysene træder ind i Dansen med de andre ²⁾, »som en Mø staar op og villig træder ind i Dansen, ikke af Hovmod, men blot af Lyst til at hædre Bruden som Tærne«. Og Dante sammenligner sig i sine Sindsbevægelser — snart med Storkeungen, der staar paa Redekanten og nu løfter sine Vinger, nu igen sænker dem uden at faa Mod til at flyve, snart med Falken, der slider i sin Lænke af Iver efter at jage Byttet o. s. v.

I Virkeligheden er alle disse Dantes Lignelser og Billeder mer end blotte Midler; det er et rigt og friskt Virkelighedsstof, som smugles ind i den hellige Digting under Skin af at skulle tjene til Belysning. De bringer Vink fra alle Kanter af Tilværelsen: fra det huslige Liv og Barnekamret, fra Jagten og fra Søfarten — fortrinsvis fra disse to Sfærer —, fra Krigens og fra Hoffets Liv, fra Bondens og fra Haandværkerens. Det er Digteren, som paa sit omvekslingsrige Liv har set sig om i Verden og mellem Menneskene, og hvis Hjerne nu myldrer med Træk og Scener, han har Lyst til at

¹ Par. XXV, 19. ²) Par. XXV, 103.

genkalde. Ethvert Apropos hidkalder derfor et Billed fra Naturen eller det verdslige Liv, og mange Gange udarbejdes Billedet langt udover det nødvendige til et helt lille Genrebilled. Dyrenes Liv har afgivet Stof for mange Lignelser: baade Faar, Okser, Duer, Krager, Traner, Falke, Frøer og Slinger. Han har aabenbart ofte studeret Frøernes Færden med humoristisk Sans og kærlig følt med Fuglenes stærke Følelsesliv¹⁾: Duernes Flugt hjem til »den søde Rede«, Droskens kække Livslyst, saasnart »den ser lidt Godvejr skinne«, Lærken, der stiger syngende tilvejs, men saa tier tilfreds, mættet af sin Sangs sidste, søde Toner. Ogsaa Naturen i dens større landskabelige Former har Dante et aabent Øje for²⁾: Foraarets vaagnende Planteliv og Høstens Melankoli, Solens Spil med Skyernes Skygger hen over en grøn Eng, Himlens friske Opklaren under munter Blæst, den disede, rosenrøde Solopgang. En Florentiner klager i »Helvede«: »De Bække smaa, som fra de grønne Høje — ved Casentino ned mod Arno løbe — og altid holde deres Leje fugtig, — mig stedse staa for Øje, og omsonst ej, — thi langt mer tærer dette Billed paa mig — end al min Ve hernede.« Dantes egen Hjemvé mod Arnodalen klager her som saa mange Steder.

Dernæst menneskelige Genrebilleder. Der er altid præsent for hans Fantasi Billeder fra alle praktiske Sfærer: fra Okseslagtning og Perlefiskeri, fra Vinpresning og Smeddeværkstedet. Digerne i Holland, Væddeløbene i Verona, Skibsbyggeriet i Venedig, de toskanske Hospitaler kender han fra sine Rejser eller af Rejsendes Beretninger. Samtidige eller nærliggende historiske Scener

---

¹⁾ Inf. V, 82; Purg. XIII, 121; Par. XX, 73. ²⁾ Par. XXIII, 79; XXVIII, 79; Purg. XXX, 22; Inf. XXX, 64.

kommer han ved mindste Anledning til at tænke paa. Og flere Steder udarbejdes hele smaa Livsbilleder: Man ser ¹⁾ den vindende Spiller forlade Spillebordet og gaa bort, omgiven af Folk, der fra alle Sider vil hænge sig fast i ham og bringe sig ham i Erindring, medens han ikke hører paa dem og blot vil slippe løs; den tabende staar ene tilbage ved Bordet og prøver tilintetgjort endnu engang Tærningkastene. Eller man ser ²⁾ i den tidlige Foraarsmorgen den fattige Landmand staa op og se ud, hvor alle Enge ere hvide af Rim, og fortvivlet klage sin Nød, men kort efter, naar Rimen er tøet bort og Markerne har skiftet Udseende, igen fatte Haab, gribe sin Stav og gaa ud.

Det er Virkelighedsiaagtageren, Naturalisten i Dante, som kommer frem i disse Billeder og Lignelser, — Forgængeren for Petrarca, Boccaccio, Alberti, Enea Sylvio. Saaledes ser man ogsaa i det 14de Aarhundredes Florentinermaleri, hvorledes allehaande Livsgenstande og Genre-billeder smugles ind i de hellige Fremstillinger: Heste, Falke, Planter, legende Børn, Bygninger, Husgeraad og landskabelige Baggrunde.

Lignelsen tjener hos Dante ikke altid Trangen til Tydelighed og Eftertrykkelighed, men ogsaa ofte en anden Stilretning, der gaar jævnsides med hin: det er den kunstige Omskrivelse. Lige saa friskt og brutalt Dante ofte gaar lige paa og rammer lige i Midten, lige saa opfindsom er han andre Gange i at gaa udenom og bruge uegentlige Varianter. Og Lignelsen, der har til Hensigt at belyse ved at sammenstille, kan ogsaa, naar Lignelsesbilledet ikke jævnstilles, men sættes i Stedet for den oprindelige Forestilling, blive en Omskrivning,

---

¹⁾ Purg. VI, 1 ff. ²⁾ Inf. XXIV, 1 ff.

der tilslører visse Sider for des mere at trække andre frem. Dette er Metaforen, og Metaforer gennemsyre hele Dantes Sprog — ligesom Mystikernes og Bibelens Sprog paa den ene, Sølvalderlatinens og Troubadourernes paa den anden Side. Hvor det er hine, som inspirere Dante — og det er hyppig —, dér er Metaforen og Omskrivningen Udtryk for en følelsesbevæget Fantasi, som gaar ud af de banale Spor og ser alt i ny, virkningsfulde Billeder. Da tales der¹⁾ i mystisk Aand om den Sjælens Tørst, som kun kan blive slukket ved det Vand, hvorom Samaritanerkvinden bad; eller der tales om det Sted, hvor der er »stumt for alt Lys« og »hvor Solen tier« — Udtryk som den mere rationalistiske Boccaccio stødes af i sin »Kommentar« —; der tales om Spørgsmaal, »hvortil Sansernes Nøgle ikke aabner Laasen« (∴: som ej kan afgøres af Sanserne), og naar Dante, skønt ikke tilfredsstillet, indstiller sin evige Spørgen, hedder det: »Jeg drog Svampen op, skøndt den endnu ikke var fuld af Væde.«

Men der er dog heri og end mere i andre Omskrivninger et bevidst Kunstleri, der kan træffes i alle uselvstændige Begynder- og alle indholdsløse Dekadanceperioder, hvor man fortrinsvis blot vil øve og udvikle Sprogets og Tankens Instrument, og Kunsten derfor for en Del bestaar i det kunstige. Rhetorisk abstrakte Omskrivninger viser tilbage til Virgil og Lucan og frem til Bossuet og Corneille, f. Eks.²⁾: »den Græker, hvem Muserne gav Die, mer end nogen anden« (∴: Homer); »hos dem, der vil kalde vor Tid Old« (∴: hos Eftertiden). Vredne Billedoversættelser af de simpleste Ting

¹⁾ Purg. XXI, 1; Inf. 1, 60 V, 28; Par. II, 54; Purg. XX, 2.

²⁾ Purg. XXII, 102; Par. XVII, 120.

viser hen paa Troubadourlyrik, saavel som paa Arabernes eller Islændernes Lyrik¹⁾. »Kom kun frem med, hvad du længe har villet sige« oversættes til: »Afskyd din Tales Bue, som længe har været spændt lige ud til Jernet«. Eller man høre: »Allerede gaaende ned ad mine Aars Bue«, »De gaa at løse Vredladenhedens Knude« o. s. v. Eller man agte paa, hvor sindrig Dante morer sig med at variere Skyggernes staaende Spørgsmaal til Dante, om han endnu lever. Der er heri en primitiv Kulturs Glæde ved al ny og ikke-vulgær Udtryksmaade.

Omskrivningen har i det hele ogsaa til Øjemed at gøre Tilegnelsen mere besværlig for at forhøje Nydelsen for de dannede og holde Plebs borte fra Forstaaelse. Der er jo endnu — trods hans Lægmandsstandpunkt — adskilligt af Middelalderens Laugsaand og Hemmelighedskræmmeri tilbage i Dante. Saaledes krammer han helst sin mythologiske og theologiske Lærdom ud i dunkle Omskrivninger og Hentydninger. Istedendfor Argonautertoget siger han: »det Tog, der skygged for Neptun med Argus' Vinger«. Og i Skildringerne af Reliefferne i »Skærsilden«, der fremstille rundt fra hele Historien Eksempler paa Dyder og Laster, nøjes han ogsaa helst med dunkle Antydninger, der kræver megen Kundskab i bibelsk og romersk Historie for at kunne forstaas. Ja! hele Komediens er jo én stor Omskrivning, der ligeud i alle Detailler gemmer allegorisk Underbetydning. Hvad siger ikke Boccaccio i sin Komentar? »Man kunde vel spørge, hvorfor Digtets moralske Indhold ikke aabent sættes frem, men tilhylles under Allegoriens Klædebon. Men dertil er at svare, at kun det sættes der Pris paa, som

---

¹⁾ Purg. XXV, 17; XIII, 114; XVI, 24.

erhverves gennem nogen Anstrængelse, og desuden lægger man jo ikke sit Klenodie ud paa Torvet, hvor Pøblen frit kan tage den, men man gemmer det hjemme i velforvarede Skrin.« — Man har i det foregaaende overladt tyske Mandariner at dirke Laasen op til Skatten og holdt sig til den poetiske Iklædning, som nutildags turde have mest Interesse.

Omskrivningerne hænge endelig ogsaa sammen med hele den antydende »halvkvædet Vise«stil, som saa meget af »Komedi« er skrevet i. Der er ingen Plads til at dvæle og nærmere udføre: Hele det uhyre Stof, der skal omfattes i den store Verdensdom, tillader kun flygtige Strøjf og Resuméer. Dante maa forudsætte bekendt, hvad han sigter til — nu til Biblen, nu til Romerhistorien, nu til Samtiden. Navnlig i alt, hvad der hører til samtidige Florentinerforhold, og hvor Digteren jævnt og fortrolig vender sig til et Publikum af Bysbørn, véd han, at hvert Vink vil blive forstaaet, og vil derfor ikke trætte med Vidtløftighed. Florentineren er et hurtigt Hoved og foretrækker epigrammatisk Antydning for udførlig Bredde, det morer ham at gribe det henkastede. Og hele Digtet er gennemtrukket med Hentydninger, nu til »dem, som rødme, naar de bruge Skæppen« (en Slægt, der havde beriget sig ved falske Maal), eller til »den, hvis Skjoldmærke er omskrevet med en Rand, og som nu vil forbinde sig med Folket«; — næsten altid er det Skoser og skjulte Dolkestød. Thi denne antydende Stil er lige saa ofte en Stil i Panser som en Slobrokstil. I de politiske Bystridigheder galdt det om at vogte paa sin Tunge, om man havde sine Ribben kære, og den bedste Vaabenbrug var det behændige Sidehug og den giftige Sigtelse, der uden Adresse dog sikkert naaer sin Bestemmelse. Vi finder denne Kunst udviklet ogsaa

i anden samtidig Florentinerpoesi, og noget tilsvarende ogsaa i de gamle islandske Sagaer. I Ironien finder denne pantsrede Stil sit bedste Angrebsvaaben, og Dante haandterer det rundt om i sin Komædie med Held og Smidighed.

Lige saa fremmed som Nordboens Godmodighed er for Florentineren, lige saa fjern er den lyriske Udgydelse ham. Han er reserveret og positiv; hans Kunst er af af Natur ædru, noget tør. Og Dantes »Komædie« søger, selv hvor Æmnet stiger højest, altid at blive jævn og sober, saalænge som mulig. Jævne folkelige Udtryk flyder ham i Pennen, selv hvor Stemningen gaar højest. St. Peter eksaminerer f. Eks. Dante i Troens Mysterier; da Dante har svaret godt for sig, siger den hellige glad¹⁾: »Meget vel er denne Mønt nu bestemt baade efter Smeltning (Legering) og Vægt. Men sig mig nu, om du selv har den i Lommen?« (∴: om du selv ejer Troens Skat). Og senere²⁾ afslutter St. Bernhard sin Undervisning saaledes: »Dog, da nu Tiden flyer, saa lad os standse her, ligesom en duelig Skrædder, der skærer Kappen efter, hvor langt Klædet rækker.« — Paa de stemningsfuldeste Steder virker Dantes Stil sikrest ved en sober Jævnhed, der endog helst holder sig let ironisk lidt under Stregen. Hvor han ser Giganten Antæus for sig³⁾, hedder det: »Da var det, jeg helst vilde være gaaet en anden Vej.« En dyb Følelse kan klæde sig i nobel Simpelhed. Man husker det smudsige Hoved, der under Dantes Overfart over Styx⁴⁾ dukker op ved Baaden. Hvem er du, som har gjort dig saa skiden? haaner Dante raat. »Du ser jo, jeg er en, som græder,«

1) Par. XXIV, 83. 2) Par. XXXII, 139. 3) Inf. XXXI, 140.

4) Ib. VIII, 36.

lyder det simple Svar. Der nævnes ikke Navn for Dantes Nysgerrighed, det maa være ham nok og lære ham Respekt for Ulykken at: »du ser jo, jeg er en, som lider«. Og saaledes siger ogsaa Ugolino¹⁾, medens han fortæller sin hjerteskrærende Historie, til Dante: »Og græder du ikke nu, naar plejer du da at græde?« — Ord, der blot udtaler resigneret Forundring: »Naar plejer den Mand da vel at græde?«

Der er en meget florentinsk Positivitet heri, der uden Sentimentalitet holder sig til det faktiske, med meget dyb Følelse, men ganske ulyrisk. Der er kun liden Udmaling af Følelser; Dante giver hellere det ydre praktiske Udslag, saa kan man selv des virkningsfuldere slutte tilbage derfra. Hvor f. Eks. de nøgne Syndere pidskes afsted af Djævlene, hedder det: »Ej! hvor de fik Benene paa Nakken ved det første Slag, og ingen var der, som ventede paa det andet og tredje.« Eller: Dante har med Gru og Medynk set Synderne pines af Slangerne, men da han har talt med en af de gudsforgaaene Kroppe, udtrykkes hans²⁾ forandrede Sindsstemning med Ordene: »Fra den Stund af blev Slangerne mig Venner.« — Saaledes siger Dante ogsaa klogt Pas, naar det gælder at skildre f. Eks. en Sangs Dejlighed. Han nøjes med Virkningen: den var saa sød — siger han —, at jeg gik mig selv af Sinde, eller: at jeg aldrig senere var uden Længsel efter igen at høre den, eller lignende. — Men en egen Inderlighedstrang har denne Fortielses-Tone, naar Beatrice, da hun er kommen ned for at bede Virgil hjælpe Dante, skildrer den Salighed, hun er kommen fra, med Ordene: »Jeg kommer fra et Sted, did jeg længes tilbage«, eller hvor hun efter

¹⁾ Ib. XXXIII 42. ²⁾ Inf. XXV, 4.

Beretningen om sin betrængte Ven grædende vender de lysende Øjne bort, »hvorved hun fik mig til at komme endnu hurtigere«, som Virgil siger.

Denne diskret antydende Kunst hører sammen med hele Middelalderens romantiske Fantasiart, som i Dantes Digt kæmper med Italienerens sanselig plastiske. Hvor denne sidste vil omskrive og anskueliggøre, søger hin blot at angive en Retning, anslaa en Tone til frit at klinge ud i. Den lægger en uigennemtrængelig Nimbus om Beatrices Figur, saa at denne kun anes gennem Omgivelsernes Hyldest, og den lægger Fingeren paa Munden overfor Himlens højeste Salighed. Den ynder at lade Sangene tone hen i sløjfede Akkorder, og lader hver af Digtets tre Dele klinge ud i det mystisk dragende Ord »Stjerner«.

Men virkningsfuldest har Dante øvet sin Fortielsens Kunst i de to berømte Episoder: »Paolo og Francesca« og »Ugolino«. Begge de berettende Syndere bryde jo af paa det afgørende Punkt, af Skam og Undseelse, og Fortællingerne staa uafsluttede hen, men virke just derved saa stærkt paa Følelse og Fantasi. Francescas sidste Ord: »Og hele den Dag læste vi ej længer« lokker os til at udmale os den sødeste Elskovsscene; Ugolinos: »Men siden — mere stærk end Smerten var min Hunger« rædselsslaar den allerede skræmte Fantasi.

Yderst om Værket ligger saa den sproglige Kunst: Terzinernes uendelige Nitværkskæde, der snart driver Handlingen Skridt for Skridt frem, snart knytter Led til Led i en logisk Tankegang eller føjer Slag til Slag i en lidenskabelig Straffetale. En uendelig Mangfoldighed er der i Rim og Rytmedannelse: Rimletheden er ganske overordentlig, om man end ofte i Orddannelser og Ordvalg mærker Tvangen; Rytmen véd Dante at variere

med en saadan Smidighed¹⁾, at den snart udtrykker langsom Værdighed («degno di tanta riverenza in vista»), snart gesvindt Ræphed («dicono e odo e poi son giu volte»), snart vægtfuldt Alvor («pietosamente pianger e lagnarsi»). Endelig Ordvalg og Ordstilling, som snart gemmer smaa Lyd- og Tankelege: »selva selvaggia«, »piu volte volto«, »Jo credo, ch'ei credette, chi'io credesse«, snart maler ved Lyd: »stemmo tutti muti« i Ugolinohistorien; »menò costoro al doloroso passo« i Francescaepisoden; de første Vers i »Helvede«s 32te Sang, hvor Dante i »ru og kluntede« Vers vil anslaa Æmnets disharmoniske Tonart.

---

¹⁾ Purg. I, 32; Inf. V, 15; Purg. XX, 18.

XIV. DANTES NATUR. — SLUTNING.

De fleste Folk tro nutildags — stolte over vor Tids Oplysning og Opfindelser, Videnskab og Demokrati —, at Historien betegner Menneskeslægtens stadige Fremskridt.

Er Talen imidlertid om Racens, Typens stadige Fuldkommengørelse, da kan det være godt at se paa vor Florentiner fra Aar 1300 — den strenge Profil, den magre Figur i Hovedtøjet og den lange Mantel.

Se! han er uvidende om, hvad hver dannet Hr. Sørensen nuomstunder véd paa sine Fingre, og de Lærde har ikke andet end Skuldertræk tilovers for hans Lærdomme. Han spildte megen Tid med at gruble over, i hvilke Sfærer de salige Aander var fordelte gennem de ni Himle, og han anvendte megen Flid paa at udregne, om Adam eller Eva havde talt først i Paradiset og hvilke deres første Ord havde været. Og som han var enfoldigere og mere uvidende end det moderne Kultur-menneske er, saaledes var hans Følelser mere begrænsede end vore og anbragte paa Steder, der ikke synes os dem værd. Han beundrede en Kejser Henrik den 7de hartad som en Gud og prækede Ærefrygt og ubetinget Underkastelse for Kejsermagten; og han hadede og for-

agtede det nye Florens, i hvilket dog moderne Samfundsliv voksede frem. Han glædede sig ved Guds Hævn over Synderne og krævede Askese her i Livet til bedste for det hinsides.

Men hvad saa? Maalestokken er dog ikke dette, — men Livets Styrke og Rigdom. For den, der ikke ser udover Historien med en Skolemesters Briller, ham kommer det ikke altid mest an paa, om en Mening er den objektivt rigtige og sande, om en Følelse er objektivt retfærdig og gavnlig. Han søger hen, hvor Begejstringen varmer og Hadet flammer dybest og stærkest, og hen, hvor Tankerne arbejde rigest og Erkendelsens Forvisning lyser klarest. Og gør det Dantes Logik mindre skarp, hans Dialektik mindre fin, hans Opfindsomhed mindre sindrig og hans Sandhedsglæde mindre inderlig, fordi man ofte kan sige, at de var en »bedre Genstand værdig«, end de kom til Anvendelse paa? Og bliver Dantes »hellige Indignation« og entusiastiske Kejserdrøm mindre skøn og beundringsværdig, fordi vi finder, at han ikke forstod sin Tid og var bornert?

Bornert var han — baade hans Erkendelses Synskreds og derfor hans Domme og Følelser. Vi har talrigere og videre Forestillinger, derfor ogsaa mere omfattende og sammensatte Stemninger og Følelser. Men er Dantes aandelige Synskreds forholdsvis snever, saa har vi at misunde hans Forestillingsbilleder deres Styrke og Klarhed, hans Tænkning dens Alvor og Finhed. Naar han erindrede noget, da stod det for ham, saa han kunde tage og føle derpaa; fordybede han sig i sine Tanker, da »hørte han det ikke, om 100 Trompeter klang omkring ham«¹⁾; bøjedes hans Aand i Tvivl,

¹⁾ Purg. XVII, 13.

var det som om hele hans Legem skulde knuges i Knæ, og naaer han til en Forvisning, da straaler Sikkerheden ud om ham. Og saaledes har ogsaa Dantes simpleste Følelse noget saa lødigt og inderligt i Tonen, hans Lidenskaber og Overbevisninger en saa gediegen Vederhæftighed, at Nutidslæseren beskæmmet maa slaa Øjet ned, saa sløj og letfærdig synes hans egne Følelsers Leg ham ved Siden deraf.

Og det er det da, der tilslut mest fængsler os ved Dante — som ved alle Historiens store —, ikke de Interesser og Tanker, der bevægede ham, den Skæbne, han oplevede, de Gerninger, han udrettede — hvor dybt de end optage Nutidslæseren, — men det er selve det rige og stærke Liv, der har udfoldet sig i disse Former og taget disse Retninger. Jo mer man selv, under Fordybelsen i Dantes Aandsliv, føler sig letfærdig, sløj og lunken ved Siden af denne Aand, des mere tegner Dantes Skikkelse sig for os som Mønster paa en tung, en fast og en ildfuld Sjæl.

Faa har taget sig Livet saa tungt som han. Han har aldrig forstaaet, altid foragtet de letlevende, »vani« Mennesker, og har ogsaa — efter hvad man kan forstaa — i Selskab med dem gereret sig lidet belevent og omgængeligt. »Mal grazioso« kalder hans samtidige ham; »som en Bjørn, der spøger«, siger han selv om sig i et Digt. Han er irritabel og let krænket. Hans modtagelige Sind bliver let forstemt og farves som Havspejlet af hver Sky, der gaar hen over den. Indtrykkene og Oplevelserne tog stærkt paa ham. Og hans Fantasi taarner sig overalt Vanskeligheder og Færer op. Han er ængstelig og bekymret. Livet har syntes ham svært at bære og svært at leve.

Og som i et Hav sank alt dybt ned i hans Gemyt og blev opbevaret. Det er en Sjæl, som intet glemmer — hverken ondt eller godt: begge Dele vokser tvertimod, jo længer han ruger over dem. Hvor trofast hænger han ikke ved alt, som éngang har ejet hans Hjerte! Hans gamle Lærer Brunetto Latino, hans Ungdomsvenner, hans Ungdomselskede! Beatrice er efter sin tidlige Død bleven ved at svæve over hele hans Liv, og hvor hun oppe i det jordiske Paradis igen staar for hans Øje, føler han sin »gamle Kærlighed« urørt af Tiden, ja! Ungdommens lyriske Erotik fordybet og forhøjet til hans Livs Vigsel. Han holder ved sin Slægt og holdes ved sin Fædrenestad med faste Baand — ved Arnoflodens Bred, »af hvis Vand jeg drak, forinden jeg fik Tænder«. Ingen har derfor Hjemveen — hvis Stemninger han har skildret inderligst af alle — tæret paa saaledes som paa denne dybt stavnsbundne Sjæl.

Lige saa trofast som i Venskab og Kærlighed, lige saa langsindet er Dante i sit Had og sit Nag. Faa Sind har kunnet gemme og bære paa saa megen Bitterhed som hans. Gamle Ungdomsfjendskaber husker han og hævner i »Helvede«, mod hele Florens nærer han hele sit Liv et uforsonligt, hævnsygt Had. Han sætter sin Lid til, at Himlens Hævnersværd aldrig rammer for sent, om det end stundom kan synes saa for den, der længes og haaber paa, at det skal falde¹⁾).

De Krænkelser, hans Fødeby havde tilføjet ham, blev han derfor hele sit Liv ved at tygge paa og kunde ikke komme ud derover. Og Landflygtigheden med dens Møje og Fortrædeligheder er faldet tungere paa ham end paa Lidelsesfæller. Han blev dybt pessimistisk,

---

¹⁾ Par. XXII, 18.

bitter og klagesyg. Hans Vanskæbne voksede efterhaanden for ham til et enestaaende Martyrium, som han atter og atter vendte tilbage til i sine Breve og Skrifter; hans egen Person faar derved ogsaa stadig vigtigere Betydning. Og hele Verden tynger ham efterhaanden for Brystet og fylder ham med Galde. Han udvikler etsteds¹⁾, hvorledes, naar der findes Skatte i Jorden, det altid er de slette, der finde dem, og ligesaa ser man aldrig, at det er de gode, hvem Arv eller Legater tilfalde. Livet synes ham — som i Komediens første Sang, — en Skov fuld af Farer og Hindringer. Træt af det hele har han ofte blot ønsket Fred og Hvile. Der er et Sagn om, hvorledes han ukendt kom og bankede paa ved et Kloster, og til Klosterbroderen, der spurgte, hvad han søgte, raabte: »Fred! Fred!« Det er jo ogsaa Freden, han gaar at søge paa sin lange apokalyptiske Vandring og tilslut finder oppe i Paradiset, ligesom han i »Monarkiet« søgte Verdensfreden. I Skærsilden spørge Sjælene ham, om han skal vende tilbage til Livet, og han svarer: »Ja! men aldrig vil jeg vende saa snart igen til Skyggelandet, at jo ikke min Længsel staar iforvejen ved Bredden«. Den samme Livstræthed kommer flere Gange igen hos Dante f. Ex. i et af »Vita nuova« Digtene: »Og mangan Gang, naar jeg paa Døden tænker, — saa sød en Længsel over mig der falder«, eller i en Sonet til Cino da Pistoya: »Piacemi di prestar un pocolino — a questa penna lo stancato ditto«.

Dantes Fantasiliv og Tænkning er det tunge Sinds. Indtrykkene ere dybe og bide sig fast i Erindringen. Han glemmer intet af, hvad han oplever, ser eller læser.

¹⁾ De vulg. Eloqv. IV.

Hans vidunderlige Hukommelse, som allerede Samtiden fortalte talrige Beviser paa, bevarede alt »som indgravet i en fast Klippe«, og hans »Komedie« er da ogsaa et umaadeligt Magasin for Hukommelsesstof indsamlet fra Livet og fra Læsning. Dantes Fantasi er det tunge Sinds Fordybelse i Erindringer, — en hallucineret Stirren paa dem, hvorunder Farverne udhæves og Dimensionerne vokse, en melankolsk Sugens Stemning ud af dem, hvorunder de efterhaanden emphatisk omdannes og forstærkes. Saaledes møde vi Florens' politiske Kampe og Skikkelser igen, gigantisk forstørrede, i »Helvede«, og Paverne og Franskmændene vokse til Kristi Bødler eller det store Dyr i Aabenbaringen. Og for den emphatiske Indbildningskraft bliver den afdøde Beatrice mere og mere omgivet med Guddomsglorie og dyrkes som Symbol. Hele den symboliserende Retning i Dantes Fantasi er Udslag af Sindets uddybende og forstærkende Arbejden med Stoffet. Paa samme Maade er Tænkningen hos Dante mest en borende Uddyben, en fastholdende Grublen. Det er mindre den aandrige Livlighed end Tankegangens Fasthed og Energi, som udmærker ham. Hans Aandsliv bevæger sig i Virkeligheden ikke gennem talrige Ideer, men det har samlet sig om visse Ideer, som det udarbejder altid skarpere og gennemfører altid fuldstændigere. Ligesom det er Letfærdighed, Dante stadigst ivrer imod i Henseende til Tænkning, saaledes er Overvejelse og Grundighed hans egen Styrke. »Komedien«s hele Tankebygning forudsætter en mægtig Koncentration og Udholdenhed i Tanken. Den lange Aande udmærker Dantes Tanke- som hans Følelsesliv.

Ved sit tunge Sind er det, Dante hænger saa inderlig sammen med Livet og med sin Tid. Det er Modtagelses- og Hengivelsessiden i ham, hvorigennem

han befrugtes af dybe Indtryk og — som en frugtbar Jordbund — véd at gøre meget ud af hvert Frø, der lægges i ham af Liv og Læsning. Det er ogsaa gennem det tunge Sind, at han er saa dybt bestemt og afhængig af sin aandelige Jordbund, af Fortiden, hvori han har sine Rødder. Han er en konservativ, en Autoritetens Mand. Han har taknemlig modtaget, og han bevarer trofast. Hans tunge Gemyt, hans borende Tanke forbliver i det éngang omfattede eller søger sig noget objektivt stort at hvile trygt i og koncentrere sig om. Derfor er han — som faa — mødt rede til at tro, til at belæres, til at være Tilhænger og Hævder. Ligesom hans Ungdomselskede bliver ham et Gudebillede, han knæler for, saaledes sætter han sig som ærbødig Elev ved Latinernes og ved Skolastikernes Lærestole og bliver Kirketroens og Kejserdømmets Undersaat og Apologet. — Han er derfor i sit Aandsværk saa væsentlig bleven resumerende og repræsentativ.

Dante er imidlertid mer end blot resumerende, mer end det tunge Sinds Hav, hvori Himmel og Skyer spejle sig dybt og alle Floder flyde ud. Han er tillige den faste Natur, hvori Forestillingslivet nedfælder sig som afsluttede Meninger og Overbevisninger, Følelserne sammenarbejdes til herskende Lidenskaber og Interesser, og Viljeimpulserne krystallisere sig i en Karakter. Hans Individualitet fæstner sig mer og mer og ender med at forbene sig.

Fastheden er da det næste Grundtræk i Dantes Naturel. Den giver noget vist tørt og fattigt. Den lette Bevægelighed, den modsætningsrige Mangfoldighed: al den fri Bølgen i Tvivl og Stemninger, i Sjælens rige Uendelighed — den kendte Dante ikke. Intet er flydende, alt er størknet inderst inde. Deraf noget stillestaaende

og noget snevert ved Dantes Aand. Den har ingen Frihed og ingen Smidighed i sit Syn paa Livet, den tager saa stift og haandfast og nuancefattigt paa alt.

Hverken Hjertet eller Hjernen har derfor nogen helt aaben Modtagelighed og Forstaaelse. Naar Dantes Overbevisning kræver det, kan hans Hjerte være haardt og utilgængeligt. Han har intet af den godmodige Hjertensblødhed, der ikke kan taale at se lide. Nede i »Helvede« gør han sig kun saare sjælden skyldig i nogen forrædersk Medlidenhed med dem, Guds retfærdige Straf rammer. Hans religiøse og politiske Tro har tillukket hans Øre og indsnevret hans Hjerte for megen naturlig Medfølelse. Og ligesaa for megen Forstaaelse. Han er berneret og utilgængelig som faa overfor Anskuelse, der strider mod hans egne. Han er dér stiv og døv, kan hildes i de taabeligste Fejlsyn og gøre sig skyldig i de groveste Uretfærdigheder. Man tænke blot paa hans fordomsfulde Foragt mod de ny Familier i Florens, »der lugte af Bonde«, eller paa, at ikke én Pave i hans Digt har faaet Plads i »Paradis«, eller paa hele hans totale Miskendelse af Tidens historiske Krise. Sjelden har en saa stor Aand set i den Grad fejl.

Men Fastheden — hvor er den ikke til Gengæld Dantes Styrke og Skønhed! Hvilken magtfuld Sikkerhed, hvilken indre Sandhed og Selvoverensstemmelse er der ikke i ham! Han er altid sig selv og ligner altid sig selv. Der er ingen Halvhed og ingen Dobbeltthed i ham, alt er reelt og til at lide paa. Hans Meninger er opgjorte og kende ingen Tvivl, hans Følelser er saa overbeviste og udelte, hans Fantasi saa klar og fast. Derpaa beror just hans poetiske Magt.

Derpaa beror ogsaa det mandige i hans Skikkelse.

Han er Sanddruhed, Redelighed, Retsindighed. »Retsindigheds Sanger« kalder han sig, og hans Hjerte kender ikke Svig eller Falskhed. Forræderi er ham den sorteste af alle Synder. Brud paa Løfte synes ham, selv under den største Tvang, utilgiveligt. Han elsker alt, hvad der gaar lige, og »skyer de krumme Gader«. En Løgn synes ikke at kunne komme over disse Læber, eller Sandheden at kunne holdes tilbage.

Overfor Omverdenen befæster han og forsvarer han sin Uafhængighed og Selvstændighed. Hans Selv er haardnakket og utilgængeligt overfor alt fremmed og fjendtligt. Han kan vel bøje sig for og dyrke selvskabte, abstrakte Idealer, men i Praksis kan han ikke gaa efter andres Hoved. Alle Partier kommer han efterhaanden paa Kant med og »fa parte per se stesso«. Ja! hans stærke Selvstændighedstrang — hans Egensindighed og Egenraadighed, — indtager endog helst og naturligst en polemisk, antagonistisk Holdning overfor Omverdenen: opponerer og kritiserer, bekæmper eller foragter.

En saadan Evne til knusende Foragt som Dante ejer, har kun faa haft; den er Udtryk for den stærke Selvhævdelse og Selvfølelse, som første Gang ret kommer frem hos denne landflygtige Florentiner. Det er den moderne Individualisme, som ret skulde slaa sig løs i Renæssancen. »Jeg Dante Allagherius« skriver Dante. Hans Person træder ugenert frem i alle hans Skrifter, og i sit Hoveddigt er han selv med alle sine personlige Forhold utilhyllet Helten. Og en stærk og naiv Selvfølelse gør sig overalt gældende. »Naar jeg gaar, hvem bliver da tilbage, og bliver jeg, hvem gaar da?« svarede Dante ved en Lejlighed, endnu medens han var i Republikens Tjeneste. Og Landflygtigheden forøgede kun

hans Stolthed, hans Paapasselighed for at hævde sin Værdighed. Da der engang blev Udsigt til, at han kunde faa Lov til at vende hjem til Florens paa Betingelse af visse ydmygende Formaliteter, afviste han straks hver Tanke herom: »Er dette den ærefulde Tilbagekaldelse, hvormed Dante Allagherius genkaldes til sit Fædreland efter næsten tre Lustrer igennem at have lidt Landflygtighed? . . . Fjernt fra Filosofiens Elev være slig et jordisk Sinds taabelige Ydmyghed. — Ikke er dette Vejen at vende hjem til Fædrelandet, men hvis der findes nogen anden, som ikke strider med Dantes Ry og Hæder, skal jeg ikke være sen til at slaa ind derpaa. Men kommer man ikke ad nogen saadan Vej ind i Florens, da vil jeg aldrig komme derind.«

Denne Stolthed og Æresfølelse udgør Dantes sociale Samvittighed. Han vil aldrig gøre noget, som er Dante uværdigt eller sætter Plet paa hans Navn. Hans Selvagtelse stiller strænge Fordringer til ham, og i sit Digt lader han Virgil og Beatrice flere Gange paaminde ham i dens Navn. Men til Gengæld udtaler Dantes Selvretfærdighed sig ikke sjælden næsten farisæisk.

Paa den indadvendte Selvhævdelse beror Dantes Selvbeherskelse, Selvkontrol, mandige Karakter. Med Sjælsfasthed og Sjælsstyrke kommanderer og overvinder han sig. Han hader Kleinmodighed, Fejghed (viltade) og overvinder selv sin naturlige Ængstelighed. Hvor Dante etsteds i Digtet¹⁾ tøver forsagt, udbryder Virgil: »Har jeg forstaaet dine Ord rigtig, da er din Sjæl greben af Kleinmodighed, den, som mangen Gang forvirrer Mennesket, saa at det afstaar fra et ærefuldt Foretagende, ligesom et falsk Skin gør et Dyr sky«. Han

¹⁾ Inf. II, 43.

beundrer Romernes Heroisme eller saa mandige Karakterer som Farinata, Sordello. Hans Stil har selv den mandige Accent, som kun Naturellet forlener med. I de sløve navnløses Kreds siger Virgil de prægtige Ord: »Tal ikke mer om dem, men sku og gaa forbi«. Ogsaa naar Dante altfor nysgerrig glæder sig ved at høre paa Skyggernes Skændsmaal, trækker Virgil ham bort: »At ville høre sligt er lav Smag«.

Baade den ~~mandige~~ Fasthed og det modtagende og bevarende tunge Sind udtrykker imidlertid kun den uproduktive, stationære Side i Dantes Naturel; men Hovedvægten ligger i dette afgjort paa den aktive og reagerende Side. En Iversjæl, en Ildsjæl — det læser man straks ud af de mørke, glødende Øjne, den gullige Ansigtifarve, de magre, langlige Træk.

Han reagerer hurtigt, stærkt og varigt. Han er irritabel, vredladen, opbrusende. Han er tillige taknemlig: besvarer Velgerninger, og hævnssyg: besvarer Smertetilføjelse. Og han er aktiv, ivrig, virkelysten; hele hans Natur er praktisk og villende. Hans Følelser er helt rettede mod Handlen: hans Kærlighed er aktiv Velvilje, hans Had er Skadelyst, hans Medlidenhed er Hjelpeiver, hans Beundring Dyrketrang.

De dovne og sløje har altid været ham en Vederstyggelighed — »de, der aldrig har været levende«. Selv har han aldrig været uvirksom. »Den, som ligger i Fjær eller under Tæpper, naaer ikke Ry« hedder det¹⁾. I sin Ungdom studerede han Nætterne igennem saa ivrig, at hans Syn led Skade, og han maatte bruge Øjenbade. Senere har altid Kamp og den tilkæmpede Sejr været det, hans hele Sjæl aandede i. Han synes fra Barn

¹⁾ Inf. XXIV, 47.

af at have været en passioneret Jæger. Hans Filosoferen antager helst Form af en Kamp med Vildfarelserne, der tilslut ligger under for den triumferende Sandhed. Den hævdede, anerkendte Sandhedsbesiddelse interesserer ham ikke. Saaledes er det heller ikke den sikre Magtbesiddelse, men den triumferende Magt, han elsker, naar den nedslaar og knuser Modstand. Hvor frydes han ikke i »Helvede« ved at se Herren sætte sin Fod paa de oprørske Giganters Nakke! Eller med hvilken stolt Majestæt skildrer han ikke Himmelenglen, for hvilken alt flyr, og som med sin Vaand slaar den oprørte Distads Porte op — ligesom Dantes Sendebreve spaa, at Kejseren skulde komme mægtig, uimodstaaelig, og slaa det guelfiske Florens Porte op.

Thi, helt social som Dantes Aandsdannelse er, giver hans ivrige, virkelystne Sjæl sig især Udslag i en stærk Magtglæde og Herskelyst. Trangen til at beherske og paavirke Medmennesker er næsten den ledende i hans Liv. Han har villet bestemme over Menneskers Ve og Vel. At opdrage sit Folk, at gøre Florens lykkeligt har en Tid lang været hans Drøm. En mandig Beskytterømhed, der vil føle sin Kraft ved at værne om den svagere, er et smukt Træk i hans Væsen, som især er udtrykt i Virgils Beskytterforhold til Dante i »Komedien«. Allerede som Prior i Florens har han rimeligvis haft autokratiske Tilbøjeligheder, og Herskerlysterne er tagne til hos ham. Hans bitre Sind har villet betvinge og kue. Han er lidet liberal og tolerant; ligesaa autoritetstroende han — in abstracto — er, ligesaa autoritær er han. Og han greb da til Digtningens Form som et Vaaben, hvormed han kunde kæmpe, en Prækestol, hvorfra han kunde beherske Menneskenes Sind og Vilje ved sin mægtige Fantasi, sin flammende

Veltalenhed. »Komedien«s Idé er da ogsaa den største, en magtskyg Sjæl kunde undfange: at sætte sig selv op paa Kristi Dommersæde og holde Ret over hele Menneskeheden — fra alle Tider, alle Slægter. »Hvad er større Magt end den at kunne bestemme over menneskelige Hjerter, saa at man gør den villende til ikke villende, den ikke villende til villende?« (De vulg. eloq. II).

Den samme Trang til at føle sin Sjæls Kraft og Storhed giver sig Udtryk i den Higen mod Ry og Ære, som er en ufordulgt Hovedpassion hos Dante, hvori han maaske tydeligst peger hen mod Renæssancen. I sin Bog om Monarkiet begynder han med at erklære, at han skriver dette bl. a. »for at jeg først af alle kan til min Ære erhverve mig Palmen for en saa stor Daad«, og overalt lægger han for Dagen »det store Begær efter at udmærke mig« (il gran disio dell' eccellenza), ligesom han med ubegrænset Foragt ser ned paa dem, der ikke i Live gjorde noget for deres Navn, men levede »uden Vanry og uden Ros«, og som derfor intet Spor har efterladt sig, »thi den, som uden Ry sit Liv fuldender — saa meget Spor paa Jord sig efterlader — som Røg i Luften eller Skum paa Havet«¹⁾. Det inderste i Lysten til Ry er just Trangen til at udvide og forlænge sit Selvs Liv, og det føler ogsaa Dante tydelig: »Dér kan man se — siger han²⁾, — om ikke Mennesket bør udmærke sig, saa at det første Liv lader et andet (nemlig i Eftermæle) efter sig.« Alle Skyggerne, alle Sjælene er ogsaa besjælede af en Hunger efter ialfald i Rygtet at leve deroppe: de svare Dante paa alt, gør ham alt tillags, naar han blot lover at sætte deres Navn ind i

¹⁾ Inf. XXIV, 49. ²⁾ Par. IX, 41.

sin Bog og opfriske deres Minde. Dante selv soler sig ofte med naivt Velbehag i sit Navns Ry og har vugget sig i Drømmen om¹⁾, at hans Værks Navnkundighed tilslut vilde besejre Florens' Fjendskab, og han selv blive kaldt tilbage med Hæder og »modtage Æreskransen ved min Daabs Kilde«, — de romerske Digteres Laurbærkroning.

Et dybt Hav, en flammende Ild, en Statue støbt i Bronze — det er de tre Billeder, hvori det aandelige Liv samler sig, som vi har fulgt i det foregaaende. Et tungt Sind, hvori Livet og Tiden og Fortidens Minder har sænket sig saa dybt og er bleven opbevaret saa trofast som intet andet Sted. En evig Flammen, et Liv, som gaar ud paa at udvide sig, forstærke sig, meddele Liv, beherske og overvinde Liv — en evig Stræben, Anspændelse, Agiteren, Præken. Endelig en fast Form, hvori alt størkner og støbes til Personlighed og Karakter og dannes til et Kunstværk. —

Sine sidste Aar levede Dante i Ravenna som Gæst hos Guido Novello af Polentaernes mægtige Slægt²⁾; maaske beklædte han en Professorpost ved Universitetet. I denne Stad med de stolte Fortidsminder, men som Tiden allerede var ved at løbe fra, fandt da Tidens store Reaktionære endelig Fred. Fra de sidste vestromerske Kejseres og fra Eksarkernes Residenstid laa der endnu som en Aftenrødme fra den romerske Oldtid over Byen, og fra Kirkernes byzantiske Mosaikmalerier talte den ægte Middelalderreligiøsitet endnu til Beskueren. Her kunde da Dante gaa og drømme om Fortiden. Og hos den fredsæle og kultiverede Fyrste fandt han ogsaa det Fristed for aandelig Kultur, han havde søgt.

---

¹⁾ Par. XXV, 1. ²⁾ Cor. Ricci: L'ultimo rifugio di D. 1891.

1321 døde Digteren, og kort efter er »Komedien« i dens Helhed vel bleven offentliggjort. I Digterens levende Live er kun Brudstykker komne i Omløb gennem Afskrifter.

Ligesaa stærk Beundringen straks var, lige saa varige var Virkningerne af Dantes Værk. Vi har i det foregaaende fulgt det tilbage i dets dybe Rødder — baade i Middelalderens Verdensanskuelse, i latinsk Raceaand og i florentinsk Kultur. Skulde vi følge det frem i dets Virkninger og Frugter, maatte vi skrive den halve Renæssances Historie. Thi lige saa dybt det i sit Stof og sin Tendens er bundet til Fortiden og staar uden Efterfølgere i florentinsk Kultur, lige saa afgjort peger det fremad i hele Aanden og Behandlingsmaaden. »Komedien«s og Prosaafhandlingernes Sprog blev Grundlag for al italiensk Literatur; Dantes plastiske Fremstillingskunst afslørede for florentinsk Naturel og Kultur deres Mission i Billedkunst; hans klare og rene Fortællestil blev Mønster baade for florentinsk Maleri (Giotto, Massaccio, Ghirlandajo, Rafael) og for Novelle og Historie-skrivning (Boccaccio, Poggio, Macchiavelli); endelig er den iagttagende og analyserende Rationalisme, som overalt kommer frem hos Dante, den Aandsretning, hvoraf moderne Tankesæt og Livssyn skulde udvikle sig gennem de store Renæssanceaander: Alberti, Enea Sylvio Piccolomini, Leonardo, Macchiavelli.

Og langt ud over italiensk Renæssance bliver Dante ved at virke. Af hver ny Slægt trækker han Beundrere til sig, og ingen skilles fra ham uden at bære uud-slettelige Indtryk med sig.

INDHOLD.

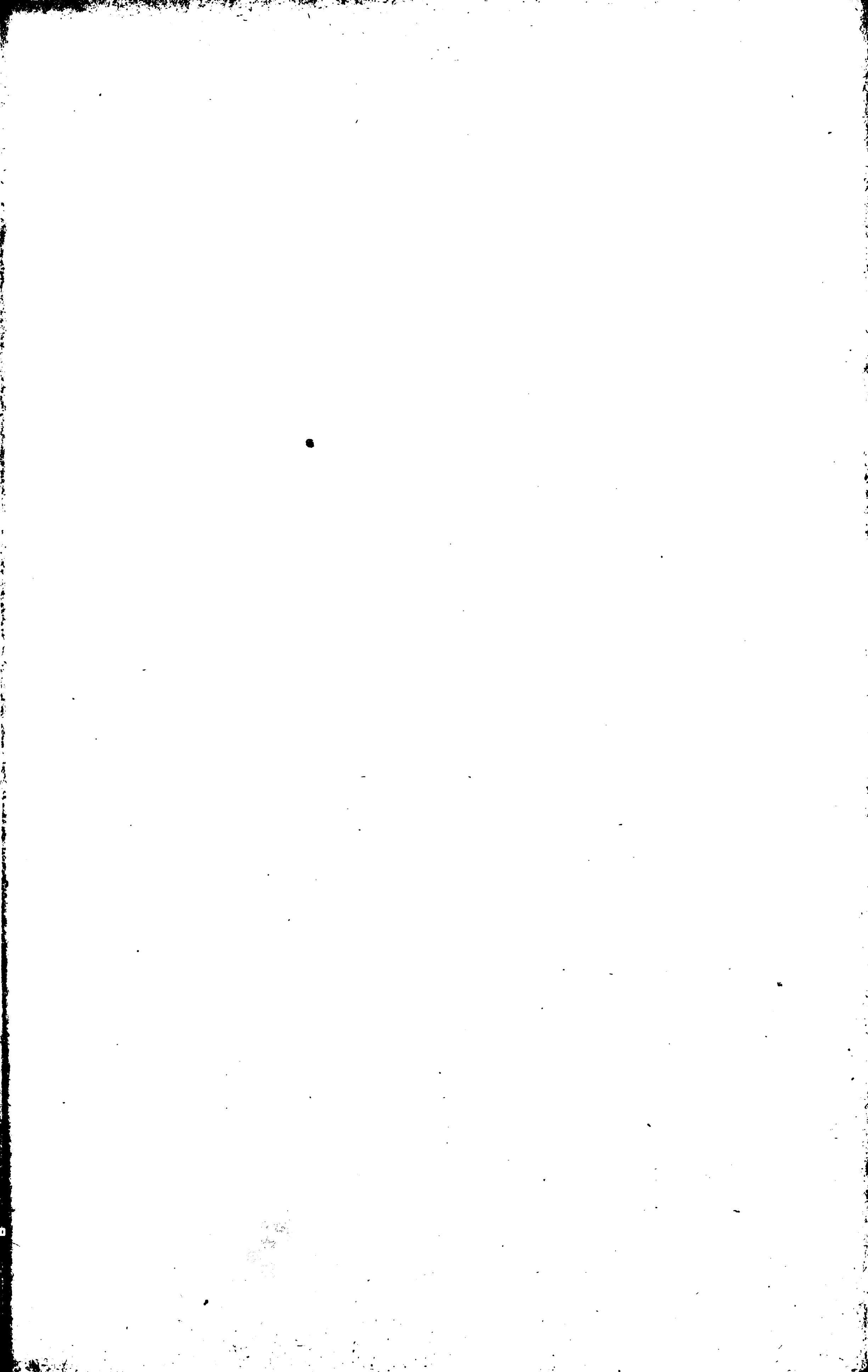

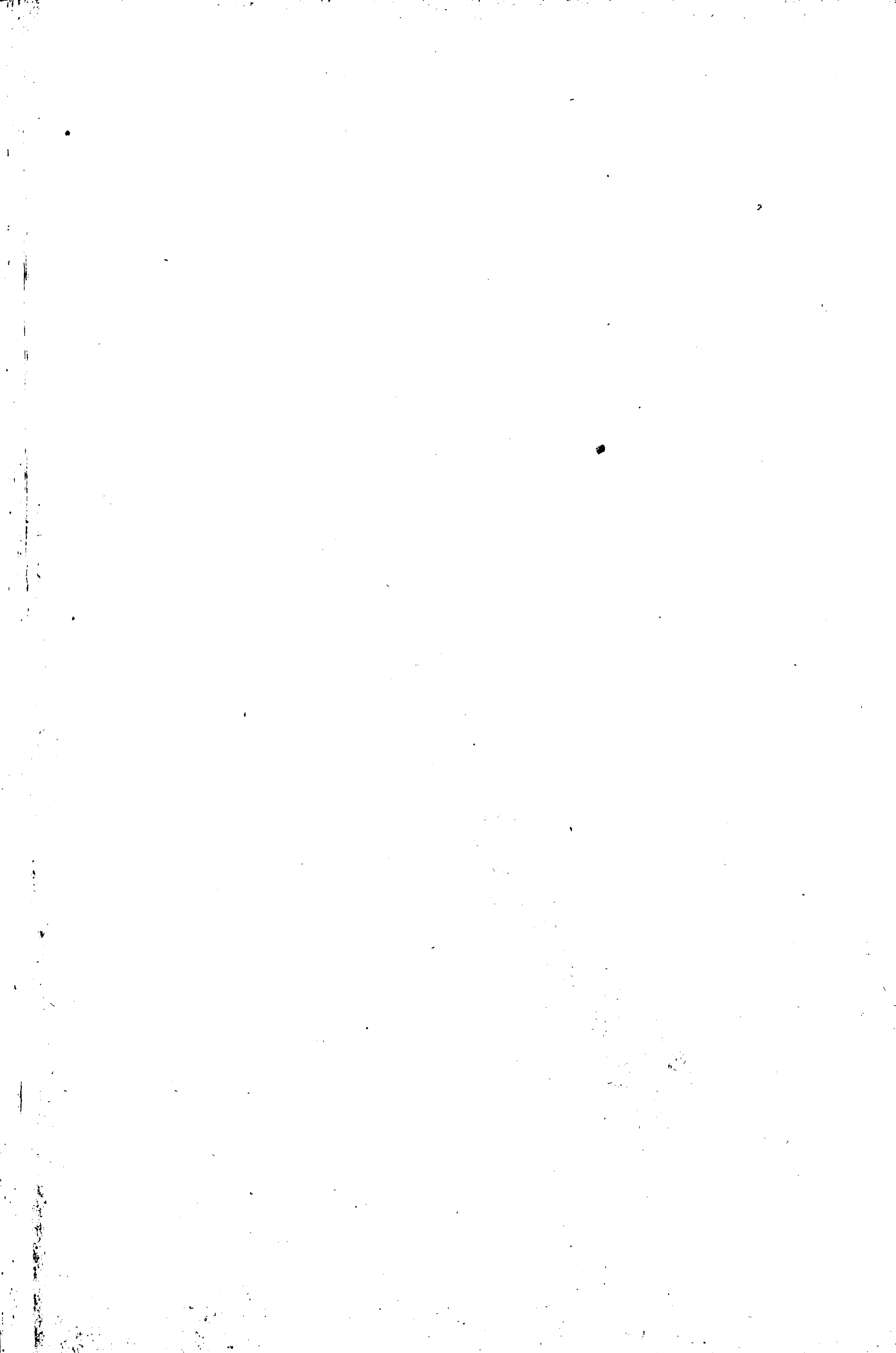
	Side.
I. Klosterliteraturen	I.
II. Den latinske Aand	24.
III. Italiensk Literaturs Barndom	49.
IV. Florentinsk Kultur og Dante	65.
V. Vita nuova	75.
VI. Dante som Populærfilosof	94.
VII. Dantes politiske Liv	117.
VIII. Komediens Genesis	141.
IX. Helvedes Forgaard	165.
X. Helvedstaden	180.
XI. Skærsilden	200.
XII. Paradiset	225.
XIII. Kunsten i Komediens	251.
XIV. Dantes Natur — Slutning	287.

Anm. Til Citaterne af »Komediens« er ofte Molbechs Oversættelse benyttet.

(450)

6 Abinty

12 Jongloren

8 munken 3 Fyler

11 Fotolbr

13 Nögore Skikkelse

17 maria

